

نغزک زیرک

شرح

زرادی

فارسی

سید علی حسینی کتب خانہ
صدف پلازہ محلہ جنگلی پشاور
موبائل: 0300-5713783

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَعَزَّكَ

سَمْعُ زَادِي مُحَمَّدِ بْنِ زَادِ

زِيرَكَ

بِقَرَانِ مَوْلَانِ مُحَمَّدِ بْنِ زَادِ

سَعِيدِيَه كُتُبُ خَانَه
پارهنوی ، مَرْدَان

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ہزاران ہزار حمد و معبودے را کہ معتلان ضلالت و مہموزان جہالت را بار سال امر و نہی خود
 کہ در مثال واجب الامتثال لعیف و مدغم است از ظلمت کفر و معاصی اجوت ساختہ بنور ایمان
 و حضور ایقان پر دخت و برافعلے کہ از نقصان ریاضیم و سالم باشد وعدہ تصنیف ثواب نمود
 مراتب فالین آنرا با بضعات معاصی ساخت۔ و صد ہزار درود و سلام بر محمودے کہ بکلام
 معجز نظام خویش پرده اخلا و اقام از کلام حضرت ملک علام برداشت۔ و با ظہار معانی کہ قرب
 مبارکش بطریق وحی الہی رسیدہ علم فصاحت و بلاغت برافراشت۔ جاحدان دین حنیفی
 بمشابدہ اعجاز و اخلاق ہما قرار کردہ شہادت نفی کفر و شرک نمودند و اہل ازمنہ تلمذ از دریافت
 کمال مراتبش فرومانند۔ اما بعد بندہ از بے لیاقتی شرمندہ ظلم و جہول غلام رسول
 ساکن قریہ عاد لکڑہ بخدمت کامل الطبعان عالی مزاج و عالی مزاجان کامل الطبع گزارش می نماید
 کہ چون کتاب مستطاب براسے اہل تصریف مادہ خورمی و شادی یعنی لغزک شرح زراوی
 مقبول و منظور اخبار و اخبار و شہور در میان صفار و کبار دیار و امصار بیشتر ازین در بعض
 مطالع مطبوع گردید اگرچہ کثرت اغلاط و غلط و نقاط کہ فہم الفاظ و معانی را بالکافیہ مانع بود
 مانند مبدیہ خام کام جان رامی خراشید و مجرہ دل رامی تراشید اما طوطیان شکر خوار معنی کہ
 از عمر اگر سنہ دیدارش بودند بشتیاق تمام او را ربودند و اہل مذاق بقدر جان دست بدست او را خریدند
 اکنون کہ بہارش لہر آید و از وی جز نام باقی نماندہ تاجر فرخندہ منظر محب اہل اللہ شیخ فقیر اللہ
 لاہوری این قلیل البضاعت و بے استطاعت را فرمایش کرد کہ بار دیگر بآیاری قلم تصحیح
 و در قلم تصحیح بہارش را تازہ باید ساخت و باید از نو اند و نو اند و مواند و مواند بضمایف طبع اہل طبع
 باید پر دخت تا طلوات پروان زمانہ آئندہ اللہ تبارک و تعالیٰ احسن از ان شیرین کام

گردیدہ پرورندہ این درخت و فروشنده این میوه را بشکریه این شکر فروشی و خیرکوشی
 بدعای خیر خاتمت و عافیت عاقبت یاد و شاد میفرموده باشند این احقر بحکم
 دلاتا بزرگی نیاری بدست بهای بندگان بنایه شست بهذریعے لیاقتی و بیگامانی
 بارها استغفار کرد اما تقاضای آند دست سراسر مغز به پوست زائد بر زائد روز بروز
 و ظهور نموده خواه مخواه بر این امر بر خطر عازم ساخت تا در پروردن این درخت نغز
 کوشیدم و از دو نسخه قلمی و یک نسخه مطبوعه تصحیح نمود و فوائد از کتب این فن
 در آن افزودم و بر شریع عبارات خود حرفت که از لفظ فائده نشان میدهد
 و در اخیر آن علامت که مراد از آن لفظ فقط است ثبت کردم - اکنون از پنجه طبعان
 اہل ذوق امید آن دارم کہ اگر نامکاری این نارسیده مذاق ایشان را بے مزه کند
 شیرینی خود را بکار برند یعنی سهو و خطای این احقر را بذیل عفو پوشیده با مصلح کوشند

وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْحَسَنِينَ

بیت

پیش اگر بخطای رسی و طعن مزین که بیچ نقش بشر خالی از خطا نبود

رباعی

دانش آموده صاحب هنر و نیکو
 عیب را دیده و در بسته پوشد ز کرم
 سفلہ را حوصلہ ننگست و کرم نیت کند
 همه در جستن عیب دگران صرف هم

استهوار

حق کا پی رائٹ اس کتاب کا نام صاحب فرمایش ہا کہ کتاب
 علی القاب تاجراہل اللہ فقیر اللہ سلام اللہ تعالیٰ در تہ
 ہا نا کا نا محفوظ ہے۔ رجسٹرڈ ہے
 تاجراہ صرف کی نام ہے
 دیباچہ ۱۳۰۶
 ۱۸
 ۹۰

۱۰

لا یخفی بانی ذکر التعریف و

الاحوال والماضی والاستقبال والامر والتقدیر

من براۃ الاستقلال ۱۱ اشارہ بکن

فیكون است وشت تبر براۃ الاستقلال است کلا یخفی ۱۲ منہ

۱۳ فیائی بغائین و بالفم جمع فیقاً است کہ بمعنی بیابان است ۱۴

۱۵ شتاب جمع شتیب است بمعنی بیابان ۱۶

۱۷ ملک مدد شکر ۱۸ عشر حصہ دسم و کذا العشرین درختی و عشر غیر

آن تفاوت صد و یک باشد چنانکہ درختی و عشر آن تفاوت ده و یک

است ۱۹ منہ ۲۰ از قصاید سامی عارف جامی قدس سرہ الغزنی

منہ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اللہم انفعنا ببرکاتہ و انفع الیضا

اولادنا و اولاد سائر المؤمنین بر رحمتک یا ارحم الراحمین آمین آمین ۱۲

بسم اللہ الرحمن الرحیم

شائے بے انتہا و محمد خارج از احصاء حضرت کارسازے را کہ تصریف احوال در ماضی و تقبلاً
و البستہ بامر و تقدیر اوست - غریب نوازے کہ جرم بخش و خطا پوش سرگشتگان فیائی ضلالت
و شتاب تبصیر لطف عذر پذیر اوست غیورے کہ ہر آنکس کہ از درگش سر یافت
بہر در کہ شدیم عزت نیافت بہ قابل التوبے کہ ہر کہ خلعت توبہ در بر پوشیدہ لشکر الطاف او
بر اسے گشت قوی و دوسپہر شتافت - غفار الذنوبے کہ مغفرت ذنوب عالم از صاحب کرم و لطف
یک نیم است - نے نے این دم غلط زدم چہ جائے نم کہ از عشر غیر او کم است بہ و در و دنا محمد و
نثار در گاہ عالم پناہ سید الشاد است کہ جملہ انبیاء را خاتم دس آمد است صاحب لولاک کما
خلفت الا فلاک کہ کنیت طیبہ او ابو القاسم و اسم طاہر او محمد است صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم
دائم دلی آرد و اصحاب و سلم قطع

آن مد کہ بہت بر سر آدم علاستہ بہ
آن مد ز چتر دولت سر مد نشانہ ایست
ز ان میم و وال دان کہ قدم گاہ احمد است
آدم سر آمد بہ عالم از ان مد است
ای دل از دست دادہ عشق احمدی دای گدای در گاہ
محمدی ہر سچ میدانی کہ محمد کیت و صفات آن ذات مجتہد چیست - یزدان را طبع عامیان
شفیع شگستگانز اینا ہے و شگستگانز دست گاہے بیکسانز کارسازے در ماندگان رابندہ نوازے
علیم الغیوب را حبیب غلیل الذنوب را طیب غم رسیدگان را مخوار کستم رسیدگان را دادارے
تیرہ در و نان را نورے جگر خوان را سر درے مرض عاصی را علاجے افسر نبوت را دودۃ القلج

۴ و یکنایه از جمیع خلقت که ذکر آمدین

٥ كناية عن الكمال فقط ١٢ حاشية وحده شرح موافق

واز دشت عذاب جگرمانخت نخت **هـ** از بهیبت آن دوراه خون شد دل من :

محمد مسعود بن محمد یعقوب متوطن دارالخلافه بلده ملتان کہ چون کتاب زر را دی متداول

بین الانام و مشهورین الخوص العوام بود و حل عقد مشکلات او بردوستان از مشکلاتی نبود

بما جرم بقتضای تکلیف بعضی از اجبایا و در بعضی از اخلاص علیهم من الله الرحمة والرضاء باد

قلت بضاعت و عدم استطاعت از اطاعت فرمان دوستان سر نیز می پیدم و چون با تمام

سائیدم کحفہ بجناب جہان مآب حضرت رسالت پناہ شفاعت دستگاہ رسول رب العالمین خاتم

لأنبياء والمرسلين سرور مخلوقات مفرج موحودات سيد السادات يادي الفضلين امام التقين

صبيح الائم مالك الرقاب المبعوث بالرسالة محمود بالبلاغة مبعوث باسود واحمر تفيج روز مختصر
محرم رسوا الله صا الله عا وعا ااصدا واحد احدهم الى التالين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَارْضَوْا بِحُكْمِ رَبِّكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

درت این ملک یا پشت دو تا آوردم

بر پشم رحمت بر لسانین عفه احقر نام
سده ام رک رک گر نخل زهار تـ ۱۰۱ طبع

و فر دوس برین مشت گیاه آورده ام
که چه حاجت معذرت نگذاشت گستاخ را

رده گستاخی زبان عذر خواه آورده ام

بره بافتن و طقمه اے اور یدگر فرو بردن یا فعال سبب است چون بقا و خمار ماخوذ از زرد

تحریر معنی زره و دو قسمیه این کتاب برزادی است که منسوب برزاد است بنابر آنکه مؤلف

ن کتاب زره باف خوابد بود و الله اعلم و لیکن کہ براسے تمیز اودر علوم و مہارت اودر دقائق

بوده باشد و این امر را که منکر است از هر چه در این کتاب است

مصدر فارسی از ریشه

معانی علی سبیل التشبیه لقب بر تیرا دیده باشد و علی تقدیرین یا در و برای نسبت است و
 یای نسبت اگر چه شده و می باشد لیکن فارسیان برای تخفیف ساکن استعمال میکنند و محتمل که
 یای مصدر باشد و تصحید این کتاب بر زادی مبنی بر تشبیه و مبالغه باشد و وجه تشبیه
 از تیرا ظل و غیره و تفنگ مناقشات است و بیان آنست که در لغت فارسی ادوات
 مصدریه بسیارست یکی نون چون گفتن و شنیدن و دوم شین که با قبل او کمور باشد و گاهی
 برای استقامت قافیه فتح دهند چون بینش و دانش سیوم یای ساکن که در آخر اسم فاعل
 و مفعول در آید چون دانایی و دانشوری و بقالی و ظالمی و مظلومی و مکتوری چهارم لفظ ار
 چون گفتار و کردار و این نوع بمعنی اسم فاعل هم می آید چنانچه گوئی فلان خریدار این متاع
 و بمعنی اسم مفعول نیز می آید چنانچه گوئی این شعر گفتار فلانست یا بچم ماضی که بعد ادا ماضی
 دیگر یا امر واقع شده باشد چون گفت و شنید و گفت و گو و گفت و شنید ماضی و امر که
 مضارع باشد چون خرید نو و فروخت نو و پندار و انگیز او بمضمون لفظی با کاف فارسی و یای
 عربی چون بندگی و کشادگی و گاهی از لفظ عربی هم مصدر فارسی بنا میکنند چون طلبیدن
 و فهمیدن و رقصیدن و گاهی از لفظ هندی هم بنا می کنند چون چلیدن بمعنی سیر کردن و گاهی
 مصدر مرکب از دو کلمه می باشد چون گوش کردن و نقش کردن و سیر کردن و نگه داشتن و امید داشتن
 و مانند آن ساز مصدر فیوض

و الحمد لله الرحمن الرحیم

بر آنکه علماء و مادرین مقام اختلافات بسیارست چنانکه بعضی می گویند تسمیه جزو کتاب است و بعضی
 بر آنند که خارج است و این اختلاف خاص تسمیه قرآن نیست بلکه در تسمیه هر کتاب چنانچه
 از جلالی تلویح مستفاد میشود دوم آنکه متعلق این باب است نزد بعضی و فعل است نزد محققان
 سوم آنکه مقدار فعل عام است یعنی ابتدائی پیش اکثر علماء و فعل خاص مشروعیه است بر اختیار
 صاحب کتاب و قاضی بیضاوی چهارم آنکه طرف مستقر عند بعضی و ملغی است عند آخرین
 پنجم آنکه اسم مشتق از سمنوست بر اختیار بصریان و از سمنوست بر ذهاب کوفیان ششم آنکه لفظ الله
 عربی است یا عجمی هفتم آنکه مشتق است یا غیر مشتق هشتم آنکه اسم است یا صفت نهم آنکه لفظ
 منصرف است یا غیر منصرف دهم آنکه لفظ جمع صفت مشبیه است یا صفة مبالغه الی غیر ذلک من
 الاختلافات ای در ویل چه حرف شکر گفت آنکه این نظم گفت جامی اگر ختم نبرد
 رحمت و مهر چه خنده خاتمه او رحیم الحمد لله رب العالمین اعلم ان الحمد فی اللغة

الوصف بالجمل على الجمل على جهة التعظيم والتجليل وفي العرف فعل الشعر بتعظيم النعم بسبب كونه مستمرا
 وذلك الفعل أي فعل القلب اعني الاعتقاد بالتصافه بصفات الكمال والجلال أو فعل اللسان
 اعني ذكر ما يدل عليه أو فعل الجوارح وهو الاتيان بافعال دالة على ذلك والشكر في اللغة الحمد
 العربي وفي العرف صرف العبد جميع النعم الله تعالى به عليه إلى ما خلق واعطاه لاجله وحاصله
 الاتيان بجميع ما كلف به والنسبة بين الحمد بين العموم من وجه وبين الشكر بين عموم مطلق بحسب
 المحل وما يقال من انه بحسب الوجود لان صرف القلب إلى ما خلق لاجله جزء من صرف الجميع غير
 محمول عليه فمن باب اشتباه مفهوم الشيء بما صدق به عليه فان ما ليس محمولا على ذلك العرف هو
 ما صدق عليه اللغوي اعني صرف القلب وحده لا مفهومه المذكور والنسبة بين الحمد العربي والشكر اللغوي
 العموم مطلقا اذا قيدت النعمة في الشكر اللغوي بوصولها إلى الشكر واذا لم يقيد كما في الشكر والنسبة
 بين الحمد اللغوي والشكر العربي المبانيه بحسب المحل واما بحسب الوجود فالعموم المطلق على ما صرح به
 في حواشي شرح المطالع وفيه انه يقتضى بفاقد الانسان وتواردت باللسان في الحمد اللغوي آله
 التعبير مطلقا سواء كان اشارة او عبارة او كتابة انتقض بفاقد آله التعبير مطلقا ثم اللام في الشكر
 للاختصاص بمعنى المحصر على ما صرح به شرح الكشاف او بمعنى التعلق المطلق على ما اختاره العلماء
 الدواني في حواشي شرح مختصر الاصول والرب ايا مصدر ووصف به على سبيل المبالغة أو وصفه شبهة
 أو اسم فاعل اصله راب حذف الالف للتخفيف والعلمين جمع عالم وهو يطلق على جميع ما سوا
 الله وعلى كل جنس منه كما يقال عالم الانسان وعالم الجن ولا يقال عالم زيد وعمر وفاعل بفتح
 العين جاء في كلامهم بمعنى ما يفعل بك الخاتم بمعنى ما يحتم به والقالب بمعنى ما يقبب به فسمي العام
 عالما لانه يعلم به وجود العالما تعالى وقيل اصله علم زيدت الالف للاشتباخ والعاقبة
 للمتقين العاقبة بآيات كار وفرز ذيقال ليس له عاقبة أي دله وفي قوله عقب الرجل لجان امية
 عاقبة اسم جاء بمعنى المصدر كما في قوله تعالى ليس له عاقبة كما ذبته على وجهه والكرادهمنا عاقبة
 الطاعات والعبادات والرياضات من الجنة العليا والمنازل المحلية التي فيها مشادة النوار
 الجلال والراتب القصوى والمناصب العالية في مقعد صدق عندك مقتدر والتمنى التمس
 وقاه فالتقى والوقاية فرط الضيافة ومنه فرس واق اذا دني جافره من ان يصيبه ادني شيء
 يولده وهو في عرف الشرع اسم لمن يلقى نفسه عما يضره في الآخرة وآه ثلث مراتب الآدسلة
 التقوى عن العذاب الناجار بالشرع عن الشرك والثانية التجنب عن كل ما يؤثم من فعل او ترك

العرف بين
 الحمد والشكر
 ونسبة

حقن لفظ
 رب المصدر
 است يا فزان

مفعلة
 ورجع

حتى الصغار عند قوم والثالثة تنزه الشتر عما يشغله عن الله تعالى وتبشيره به بشراً شريفاً وهو القوى
الحقيقي ولعله المراد بهنأ أما مناسبة هذا الكلام بما قبله فظن بعض الناس ان العاقبة محمور
معطوف على العاكين لكن الظن لا يغني عن الحق شيئاً وفي كلام الشهاب الثاقب البرجندى
انه لما كان المحمور لارتباط العبد واستجلاب الزيادة وكان ربنا جل في غاية التقديس نفوسنا
في نهاية التدنس ولا بد من المناسبة بين الغيظ والمستفيض فيجب في الاستفاضة من حضرت
تعالى الاستعانة بآداب النفوس القدسية المناسبة لجل ذكره في التجرّد والمشاكلة لنا في التعليق
ليستفيضا ومنه تعالى تجردهم ويفيضوا علينا لتعلقهم توسل المصنف رحمه الله بآداب ارباب الفضل
في الاستفاضة اليهم بافضل الوسائل اعني الثناء عليهم بما كانوا له مستحقين فقال العاقبة للثقلين
اي المنازل العليا والراتب القصوى لآداب النفوس المحمودة الذين يجتنبون الصغار والكبار
داعيلون الضامير والسرير بهذا لكن الاقرب ان يجعل قوله والعاقبة المدة بين جملة دعاية لثلاثة
فكان دعا للنبى صلى الله عليه وسلم مرتين مرة في ضمن الثقلين ومرة على الخصوص كما سيأتي
اذ لا معنى للصلاة من المصنف رحمه الله الدعاء فان قلت لا حاجة للثقلين الى الدعاء قلت
هذا يراد على الجملة الصلواتية ايضا فاجابوا بوجوبكم فوجوبنا ويؤيد ذلك ما سمعنا في بعض التقريرات
من ابي ومحمد ومي ومولاي اليه يستدعي ولجأى وما وائى مد الله رب العالمين ظله على التعللين
في ترجمة هذا الكلام نيكى آخرت بادمر برهيز كاران را شم لا يخفى اني في كلتا جملتي الحمدية والعبودية
صنعة الاقتباس والصلوة على رسول محمد وآله اجمعين الصلوة من الله تعالى الرحمة ومن المؤمنين
الدعاء ومن الملائكة الاستغفار وليس معنى ذلك انه اذا وقع في كلام الله تعالى يكون بمعنى الرتبة وفي
كلام المؤمنين بمعنى الدعاء وفي كلام الملائكة بمعنى الاستغفار بل المراد انه اذا نسب الى الله تعالى
يكون بمعنى الرحمة وكذا في المؤمنين والملائكة وهما يحتمل المعاني الثلاث لكن الجملة على التقدير
كلها دعاية وتستتر اكرام الصلوة بين هذه الثلاثة المشهور انه لفظي والمحققون على انه معنوي
ثم الرسول في المشهور خص من النبى وقيل بالعكس وقيل بتباينان وقيل تساويان ونسب عليه
الصلوة والسلام محمد أكثر مما سواه وفور محامده والآل فيه خمسة مذاهب الاول انه يعنى
الاتباع وهو مذهب جابر بن عبد الله وسفيان الثوري ومختار بعض اصحاب الشافعي والرحم
عند النودى والازهرى رحمهم الله وانها وهو مذهب ابي الشافعي رحمه الله وادبنا الآل بنو اشم بنو مطلب
وهو رواية عن احمد بن محمد والتهب مذهب اليه الامام ابو حنيفة رحمه الله ان الآل بنو اشم فقط وهو

اختیار بعض المالکة و رابعها الال من یجمع بینہ و بین النبی صلی اللہ علیہ وسلم اب الی غالب بن فہر
و خامسها الال ذریۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم و قبل خدمہ ایضا و قبل الال اہل البیت
اقول و لابدیہما من ذکر قید الحصرۃ ایضا کما قال الفاضل الیزدی فی شرح تفسیر المیزان و الی النبی صلی اللہ
علیہ وسلم عترۃ المعصومون کیف لا بد و نفی اللہ کون الابن الذی الصالح اہلانی قصۃ نوح حیث قال بالروح
لیس من اہلک من غیر صالح الایۃ فاذا لم یعد الابن الذی ہو الابن قارب من الی اہل غیر الصلۃ فالباقون بالطریق الاول

بہذا خویش کہ بیکانہ از خدا باشد فدا کی تن بیکانہ کاشتا باشد + بدان اسعدک اللہ
فی الدارین رواست کہ بالای اضی و مضارع و امر در لغت فارسی بای کسورہ زائد در آید
برای تحمیل کلام و اگر بعدا وضع باشد مضموم آید چنانچہ بدانت ویداند و بیان و بگفت و
بگوید و بگو و بعضی در مضموم نیز کسور خوانند لیکن غیر فصیحست و چون لفظ می بر مضارع
داخل شود در کلام فصحا باریا نیارند و اگر علی سبیل الضرورۃ بیارند می را مقدم کنند چون می گفتند
سعدی ام اینہم ہیجست چون می بگذرد + بخت و بخت و امر و نہی و گیر و دار + و اگر نون
نقی بر فعل داخل شود اولی آنست کہ باور داخل نہاید کرد و عوام نون و ہاء را جمع می کنند و بگویند
نہ بزند و شخ ابراہیم فرمود باور بر نون مقدم باید آورد و اگر چه عوام عکس میکنند و نیز باید بدانت
کہ لفظ دان فعل امرست و اگر چنانچہ در لغت عربی حذف فاعل جائزند گشتہ اند مگر در مصدر
چون لا ینسأ الانسان من دُعائہ الخیر یا در تنارع چون اضرب و اگر الما یا در فعل تعجب
چون انسجیم و ابصر یا بنای مجهول چون ضرب زید یا التقای ساکنین چون اضربن در
فارسی ہم اگر ذکر فاعل را لازم گرفتہ باشند پس فاعل دان ضمیر مستترست کہ تو باشد و اگر در فاعل
لازم نگرفتہ باشند پس بحتل کہ اینجا فاعل محذوف باشد و مفعول اول قول اوست کہ جملہ اسماء و
افعال و مفعول ثانی قول اوست کہ بر چهار نوع است و جملہ دعائیتہ میان اینہا جملہ معتضدہ است
و در بعضی رسائل آورده است کہ تقدیم جملہ دعائیتہ بر بیان ازان نکرد کہ اشعار کند از اول امر کہ این
کتاب فارسی است و مؤخر یا در زیر آنچه اولی تقدیم دعاء بود بر مجموع فعل و مفعول کہ تا باشند
آن مبتدی خوشدل شدہ و چین از چین دور کردہ بکوش ہوش اصغای این مطالب مذکور کنند
لیکن برای ضرورت زبورہ تقدیم فعل اختیار کرد و سیم ضرورتی در تقدیم مفعول نیست و مقتضیست
کہ الضرورات تقدیر بقدر الیکن این وجہ جاری نمیشود در اعلم ارشدک اللہ تعالی و بدان اسعدک اللہ
کردہ آخر این کتاب خواہد آمد انشاء اللہ تعالی و می توان گفت کہ چون نفوس انسانہ از حجاب طلباب

مداواری

تحقیق
توبی
ریب

تأیید

تحقیق
در علی
مردہ

وجہ

فعل
مکرر

حیوانیه و شغل بلذات نفسانیه میل یکب علویات کم دارند تکلیف دلستن که از صفات روحانیه
 است بر خود و شوارمی بنده اند پس مصنف علیه الرحمة چون ذائقه طبع مبتدیان را که غالباً
 اطفال باشند بر است تکلیف و استقامت ساخت و در حکما و ارا از بهر شفقت شهید
 و عا که شامل جمیع ادعیه است برای تغییر ذائقه در گوی شان فرو ریخت که شیرینی بعد از تلخی
 نیکتر از عکس او باشد چنانچه بوجدان معلوم میشود **د** حوران بهشتی را در نرخ بود اعراف
 و در دوزخیان پرس که اعراف بهشت است + و بعد از عنایت این حلاوت فوائد خوب و مطالب
 مرغوب که مبتدیان را بکار آید و منتها نرا بهوش افزاید در لباس عبارتهای رنگین و تقریرات
 شیرین در پیشگاه اذهان ایشان جلوه گر ساخت الحق کتایب آمده است که اکثر رسائل را
 منسوخ کرده باشافیه هم بهلوشته است زیرا که ملاحظه آسانی نموده اکثر مسائل را بفارسی ادا
 کرده است و حشمت خفته برای تغییر ذائقه زبان عربی هم بی بهره نگذشته شکر الله تعالی
 و رحمة واسعة و آیتها در ذکر جمله دعائیه بعد بدان در زیر است مخفی بآنکه سعادت دارین
 باین علوم است که از آکات معرفت قرآن و حدیث اند و درین ترغیب است مبتدی را با علم این
 مسائل فحله اند اگر جمله دعائیه را جواب امر گردانیم اگر چه بعید است خالی از لطافتی نیست -
 بدانکه داب مصنفین است که چون اتمام کنندیشان امری در وقت بیان او تصدیقش کنند
 بلفظ بیان یا مثل او و این لفظ اگر چه برای خطاب است و اصل خطاب آنست که بمعین باشد اما
 اینجا مراد مخاطب معین نیست بلکه این خطاب شامل است هر کس را که صدور علم از او ممکن باشد
 چه زید و چه عمرو و چه غیر ایشان و اینقسم خطاب را خطاب عام گویند و بعضی او را خطاب شامل و
 مخاطب عام گویند و در کلام مجید بسیار است چون و کثرتری از الفجر مومن تا کیست و درینم
 متقدمین علماء فرموده اند مضایر و امثال او موضوع اند برای مقدمات کلیه بشرط استعمال در
 یکی از جزئیات معینه آن کلیات و علی بن ابی حمزه می آید که مضایر بچنگاه در معانی موضوع له استعمال
 نشوند پس مجاز باشند بی حقیقت و نیز لازم می آید که معارف نباشند زیرا این موضوع بر اس
 شی معین نیستند و از برای دفع این دو خدشه بعضی مفسرین فرموده اند که لامی که در تعریف معرود
 نکره و حقیقت و مجاز است برای غرض است صله وضع نیست و بعدش ظاهر است و متاخرین علماء
 از ترس این مناقشات اختیار کرده اند که موضوع له مضایر همان جزئیات معینه است و آن مفهوم
 کلی آله وضع است نه موضوع له مطلوب از ذکر این تحقیق آنست که بدان را خطاب عام گردانیدن

منافي لقريجات الشانست زیرا نچایشان استحال ضمیر در یکی از جزئیات معینه شرط کرده اند
 و در خطاب عام این شرط مفقودست مگر اگر گوئیم این شرط در ماسوی ضمیر مخاطب است بقریز
 تصحیح ایشان بجواز خطاب عام و فی التامیض و قد تیز الخطاب الی غیر معین لیم کل مخاطب
 یا گوئیم این شرط استحال حقیقی است و خطاب عام استحال مجازی است هم بر مذنب متاخرین
 چنانچه ظاهر است و هم بر مذنب متقدمین بارتاویل بعضی در فتن چنانچه فاضل جلیلی تصریح
 نموده است یا گوئیم که اینجا نیز مراد جزئی معین است لیکن بر سبیل بدایت و منازعت یعنی چون
 خواننده این کتاب زید باشد مراد از ضمیر خطاب همان زید است و اگر عمر و باشد همان عمر و است
 و علی هذا القیاس و فی المطول و قد تیز الخطاب الی غیر معین لیم کل مخاطب علی
 البذل قوله اسعدك الله تعالى العادة نیک بخت شدن و نیکبخت کردن لازم و مستعد
 يقال من باب علم سجد فهو ساجد و سجد فهو مسعود و الاسعاد معتد يقال اسعده الله فهو مسعود
 و لا يقال مسعد استغناء بالمسعود و جاء الاسعاد بمعنی الاعانة یعنى اسعدك الله تعالى
 اسعادین یعنی اعینک بعد اعانة و قال الشاعر و لتعبدني في غير مرة بعد غمرة ای
 تعیننی و تمدنی و كلا المعینین صحیح بهما و ظهر نیک و جبر رجاء علی اتیک ثم ان هذه جملة اجزاء
 لفظاً و انشائیة معنی فان معناه لتعبدك الله علی صیغة الامر الغائب و لا يجوز ان يقال ان
 اسعد امر علی وزن اكرم و قوله الله منادی بحذف حروف النداء و الخطاب المستتر فی اسعده تعالى
 و الخطاب الثاني الاستفاد من الکاف المبتدئين فانه لا يجوز ان يخاطب انسان بخطابین فی کلام
 واحد فلا يقال ضمیرتک مراداً بالتاء المفتوحة زیداً و الکاف عمر و انعم بجوز ان يخاطب الانسان
 بخطاب واحد ضمیرتک و بخطابین فی کلامین نحو ضمیرتک یا زید و اگر متک یا عمر و من ثم لم یجوز
 ان يقال یا غلامک فان المنادی مخاطب لوقوع موقع کاف الخطاب و استند بعضهم بجواز
 و اخلاکیه فی السندوب علی ان السندوب لیس منادی و الا لم یجوز هذا التركيب و انما عبر عن معنی الامر
 بلفظ الماضي اما للتفادول علی انه من الامور الحاصلة التي حقها ان یخبر عنها بافعال ماضیه اولاً و ثانياً
 المحرم فی وقوعه فان الطالب اذا عظم رغبته فی شیء کثر تصورہ ایاہ و ربما یجئ الیه حاصله فیورده
 بلفظ الماضي و لا احتراز عن صورة الامر فانه لو قال لیسعد مقام اسعد لکان فی صورة الامر و ان کان
 الدعاء و الشفاعة فی الحقیقة اولان طلب امر خیر من الله تعالى بلزله الحصول و التحقق لما دلت
 دلت الاشارة علی ان الله تعالى یحب المضطر اذا دعاه و ان الانسان لا یسأله من دعاء الخیر و لا یفعل

خداوند بفرستاده
 و منع از خود
 که شیء بگوید
 علی خطبت
 الرعیه
 سجد
 کما یقال
 فی الامور
 ۴ قائل

من رحمة الله تعالى أو لقصد المبالغة في الطلب حتى كان المدح عوارضاً في امضاء المطلوب أو
 للاحتراز عن نسبة الخطاب إلى ما كبره من عدم التصافه بالسعادة بالنظر إلى ظاهر اللفظ أو
 لادخال السرور في قلب المخاطب إلى غير ذلك مما يستدعي إليه التامل في المقامات المذكورة في
 علم المعاني وفي بعض الرسائل أن هذه الجملة تحتل أن تكون اخبارية والمعنى أنك قد صيرك الله
 مسعوداً في الدارين حيث وفقك على الشروع في هذا العلم الشريف وفيه بعد لا يخفى كجمله اسماء
 و افعال بر چهار نوع است صحیح و مهور و معتل و مضاعف بدانکه لفظ که رابطه است میان
 موصوف و وصف چنانکه **ه** می که حسن رخس بر بتان شکست آورد + دل مراد و انگشت
 خط بدست آورد + و برای تعلیل هم باشد چنانکه **ه** بر خیز که برخاست پیرایه یکی پادشاهین که
 نشست است صراحی بدوزانو + و صله لفظ هر و تا و نیز او چنان و چندان باشد چنانکه کوئی
 بنشین تا که زید بیاید زیرا که بر خیز خواهد شد چنان ز حسن صفا بر صفا افزوده رخس + که در
 مشابه پای نگاه می لغزد + **ه** در یاد ز گس تو که هستیم است از و چندان که هستیم که هستیم
 دست از و + و بر مفعول دست و بنداشتن گفتن چون جمله باشد نیز داخل می شود چنانکه
ه آنکس که نداند و بداند که بداند + و بر حمل مرکب ابد الهم بر ماند + **و** اول این بیت
 این است **ه** آنکس که بداند و بداند که بداند + او اسب خود از گنبد فیروزه جهانند + آنکس که
 بداند و بداند که بداند + او نیز خر خویش بنزدل برساند + **و** و معنی هر که و بلکه و کدام کس و نه وجه
 آید که ذاتی الشامل و در سخن فیه صله بدان است و لفظ جمله گاه جمیع و گاه معنی مجمل باشد چنانچه در
 حواشی بعضی مذکور است و اینجا مراد معنی اول است نمی باید دانست که تصریف در لغت معنی
 گردانیدن چیزی است از عالی بجمالی و در اصطلاح تصریفیان گاه علم صرف باشد و گاه جرات
 باشد از گردانیدن یک لفظ بهای مختلفه برای تحصیل معانی متفاوت و تصریف باین معنی
 در اسم اندک باشد چون رجل بر جلان بر حال و بر جنل و در فعل بیشتر چنانچه باید انشاء الله تعالی
 و در حرف مطلقاً نباشد و این حرف معروف حرف را مقابل بافاء و عین و لام نمیکند و متصرف
 باصالت و زیادت فیکردانند و تغییرات و تبدیلات در و کم راه می یابند و صرفیان از احوال او
 که بحث میکنند از بیخست مهمه انقصار بر ذکر اسماء و افعال کرده و حرف را هم پیروی اینها نداشت
 اگر کسی گوید که در مثل من الرجل تصریف در حرف واقع شده است گوئیم این تغییر تصریف نیست
 زیرا که در ما بیت او اختلاف بناء را اعتبار کرده اند و اختلاف حرکت آخر موجب اختلاف بنا نیست

تقسیم افعال

معنی

اختلاف

سوال اگر مراد مسمی است که هر فرد از افراد اسم و فعل بر چهار نوع است فسادش ظاهراً
 و اگر مقصود می است که بر قسمی از اقسام اسم و فعل یعنی ثلاثی و رباعی و خاص می بر چهار گونه است
 این نیز صحیح است زیرا که رباعی هم و فعل نه هموز الفاء باشد و نه مقول و خاص می اسم مضاعف نباشد
 چنانچه محقق است از بادی تصریح نموده است و اگر غرض آنست که مجموع افراد یا اقسام اسم و فعل
 من حیث المجموع اینهمه خودش فیه است زیرا که پنجعلی بنی این چهار انواع اجزای باشند نسبت
 به مجموع و اجزای شی را نسبت بان شی انواع نخواهند زیرا که نوعیت نسبت به جنس باشد و کل
 جنس جز خود نیست جواب اگر اختیار تحقیق اولین کنیم گوئیم کلام مسمی محمول بر چند است
 یعنی جمله اسما و افعال بر یکی از این چهار نوع است که اعتماد بر مقصود کرده لفظ یکی را از میان
 انداخته است و امثال این مسامحات در کلام ادب بسیار باشد و اگر اختیار شی ثالث کنیم گوئیم
 در لغت بمعنی گونه است و در اصطلاح میزانیان بدو معنی است یکی حقیقی و آن کلی است که
 مقول شود در جواب ما هو بر کثیرین متفقه الحقیقه دوم اضافی و آن ما بهیستی است که مقول شود
 بر او و بر غیر او جنس در جواب ما هو قولاً اولیاً و نوعیت بمعنی لغوی و حقیقی نسبت به جنس نباشد
 زیرا که در ما بهیست بسیط که مرکب از جنس و فصل نیست نیز تحقق شود و نوعیت اضافی
 اگر چه نسبت به جنس باشد لیکن در کلام مصنف رحم نه تصریح است و نه ایما و بلکه نوعیت این
 انواع از بعد نسبت به مجموع من حیث المجموع است تا گفته شود که مجموع من حیث المجموع
 جنس نیست و اگر گوئی چون گویند این شی بر چندین انواع است آن شی جنس باشد بر اسم
 آن انواع گوئیم هل النزاع الافییه سوال مشهور آنست که اقسام اسم و فعل هفت
 صحیح و هموز و مضاعف و مثال و اجوف و ناقص و لغیف و این کلام مصنف رحم منافا
 دارد و جواب اگر فرق شرح طوالی اصفهانی بکار برده شود دفع منافاة ظاهراً است و اگر این
 در گذریم گوئیم که مصنف رحم قسم رابع امری اعتبار کرده است که مثال و اجوف و ناقص و لغیف
 اقسام او بنده نقیلاً لا اقسام و در تقسیم مشهور چون هر یک از این موارد را در اکثر احکام متفاوت
 بودند و واحدی را جدا گانه قسمی اعتبار کرده اند پس اختلاف عبارات مبنی بر اختلاف اعتبار
 است و الاآل واحد است سوال تقسیم مصنف رحم منافی تقسیم شیخ ابن حاجب است زیرا که
 تقسیم او ثنائی است مضاعف و هموز را ذکر نکرده است جواب این اختلاف مبنی بر
 اختلاف اصطلاح است و لکل احدان یصطلم علی ما شاء مصنف رحم در ما بهیست صحیح انتقای

می

حرف علت و همزه و تضعیف اعتبار کرده است پس مضاعف و هموز و معتل مقابل او باشد
و تخفیف این حاجب انتقای حرف علت فقط اعتبار کرده است پس مقابل او نباشد مگر معتل
و شاید چون در مضاعف و هموز تغییرات و تبدیلات واقع میشود چنانچه بیان او بسیار
ان شاء الله تعالی مصنف رح اخراج این هر دو از معنی اصطلاحی صحیح که معنی لغوی او تدریست
سالم است مناسب دیدن فاختار با فاختار بدانکه صحیح و معتل مضاعف است و مضاعف و هموز
صحیح است اما صحیح آن بود که هیچ حرف از حروف اصلی او همزه و حرف علت نباشد
و عین و لام او از یک جنس نباشد چون ضرب و قتل و هموز آن باشد که
یک حرف اصلی او همزه بود چون اتم و سأل و قرء اما لفظ عربی است که برای
فصیل با جمل باشد و فارسیان نیز استعمال می کنند بدانکه در تفسیر صحیح مذکور است بعضی
و نیز صحیح آنست که در همزه و حرف علت و تضعیف نباشد پس میان او و میان
رکب از هموز و معتل مضاعف باینکه کلیه باشد و مختار مضاعف رح همین مذکور است
بعضی گویند صحیح آنست که در و تضعیف و حرف علت نباشد در قصار و تسنیم قدیمه
حرف هوایی همین تفسیر مذکور است پس میان هموز و صحیح عموم و خصوص من وجه
و افتراقی از جانب صحیح ضرب و از جانب هموز آن و جاء و ماده اجتماعی سأل بعضی
نیز صحیح آنست که در حرف علت نباشد چنانچه مختار شیخ ابن حاجب فعلی از صحیح
چنانچه با هموز عموم و خصوص من وجه دارد با مضاعف نیز همین نسبت است و ماده افتراقی
از جانب مضاعف و و است و نحو بیان گویند صحیح آنست که آخرش حرف علت نباشد
صحیح چیست بر نزدیکی نحو بیان بدانکه چون آخره حرف علت باشد و نحو بیان که انتقای حرف
ت از آخر شرط کرده اند مقصود ایشان لام کلمه نیست زیرا آنچه جمله او گفته را ناقص
نمزد و مدار صحیح دانند و نیز باید دانست که سالم پیش اکثر علمای صرف مراد صحیح است و بعضی
کرده اند باینکه در صحیح انتقای امور عکس شرط است و در سالم انتقای حرف علت فقط بعضی
این قول بهیچ بایای فارسی بمعنی معدوم باشد و در برخی فیه سور سلب کلی است قول به
ن علت اینجا ربط مقدم به علت است یعنی هیچ حرف اصلی او همزه نباشد و هیچ حرف اصلی او
ن علت نباشد زیرا آنچه اگر عطف مقدم بر ربط کنیم معنی چنین باشد که هیچ حرف اصلی او
همزه و حرف علت نباشد و این تعریف صادق می آید بر افراد هموز و معتل کلا بخفی -

قوله عین ولام اول الخ این عبارت بهتر است از آنچه در بعضی رسائل واقع شده است صحیح
 آنست که هیچ حرف اصلی او همزه و حرف علت و دو حرف از یک جنس نباشد زیرا آنچه مقصود
 یا آنست که هیچ یک از حروف اصلی او نکذا و نکذا نباشد یا آنکه مجموع حروف اصول او نکذا و نکذا
 نباشد و علی تقدیرین تعریف صحیح بر مضاعف صادق می آید چنانچه بتأمل ظاهر گردد
 قوله از یک جنس معنی این عبارت در صورت مضاعف گفته خواهد شد ان شاء الله تعالی که در تعریف
 صحیح از دو وجه خدشه توان کرد چنانکه این تعریف صادق نمی باشد زیرا که در متن
 نوعی از دو وجه الفرائی بنویسند جمع در متن بقعین بازی در آن مردی فائده - و ششیر کند و لم یوم
 الفاء والعین فی کلمه من جنس واحد بلا فاصله بینها و بها متحرکان الانی فامین الکلمتین
 که فار و عین او از یک جنس است با آنکه این الفاظ را مضاعف میخوانند چنانچه بعضی محققان تعریف
 فرموده اند مگر آنکه گوئیم این قسم مضاعف در فعل مطلقا موجود نیست و در اسم اگر چه موجود است
 غایت قلت است دوم آنکه صادق می آید بر مثل قلن و سلس جواب در شرح شافیه گفته است
 که این قسم کلمات را مضاعف نمیخوانند پس صدق تعریف صحیح بر آنها ضرب نیست بلکه نافع است
 سیوم آنکه این تعریف صادق نمی آید بر مثل هههه که بر وزن دریم یا زیرج یا جازب است
 زیرا آنچه عین و لام او از یک جنس است و اگر گوی که مقصود آنست که عین و لام او بی فاصله از یک جنس
 نباشد یا آنکه مراد عین و لام اولی است گوئیم فعلی از تعریف صادق می آید بر مضاعف رباعی چون هههه
 و اگر گوی که هههه کلمه غیر فصیح است و کلام ما در کلمات فصیح است با آنکه بعضی در و هههه روایت
 کرده اند و بعضی خنوع بر و عین ممله و دو خای معجمه گوئیم این مناقشه در مثال است میتوان برا
 نقض کلمه دیگر آورد و آن سلسل است که لام اولی او مقابل عین است و لام ثانی بمقابل لام
 چنانچه در شرح شافیه از بحث ذی الزیاده معلوم می شود مگر آنکه منع کنیم بطلان لوازم را
 بر اصطلاح مصنف رح یا اعتبار کنیم قیود نامده را بقدری که اشکالات بر خیزد پس کن این
 بر دو تعریف است قوله چون بمعنی چگونگی و چرا و اگر دگاهی و مانند آید و اینجا بمعنی اخیر است و چون
 لفظ هم بر وی داخل شود متمحض برای تشبیه باشد قوله ضرب و قتل یکی مصدر است دیگر کنی
 تا مثال اسم و فعل باشد و محتمل کبر و مصدر باشد یا بر دو ماضی الضرب زدن و رفتن و باز
 و هشتن و شتاب کردن و آشکارا کردن و نمناک شدن زمین و رسیدن و ایستادن و التسل
 کشن و سخت رام کردن و آمیختن شراب بآب و در هشتن يقال قلت الحمد یث ای علت قوله

علا در اینجا است در آنجا

علا در انچه است در بک
است در بک
نظر است با
تأمل و تدبیر
و تحقیق

معنی لغوی اعم است از اصطلاحی زیرا آنچه در و اصطالت می باشد در لغت نیز می باشد.

خواهند و خواه تضعیف باشد و خواهد شد

وَقَالَ الْمَوْفِقُونَ لَهُ لَا يَنْفَعُكَ إِذَا جَاءَكَ بِالسَّيْفِ

وَالْبُحْرَانُ بِرَيْدِنِ بْنِ أَبِي مُعَيْتٍ الْكُتَيْبِيُّ مَعْتَبَرٌ لِحُتِّ سَوَّالٍ رَابِعُهُ وَمَعْنَى بَعْضِهِ

کوام باشند تحقیق خواص **ط** و القرح جمع کردن و البسته کردن و حائض شدن زن

شد که یک حرف اصل او حرف علت باشد و ...

فعلت از این گوشت که در - اعیان از امان - که - الا اقبال که

و در این کتاب از هر یک از اینهاست در معنی یلین اصطلاح بمهور بشمردن او

پس می رسد خرابی را گویند وای زای پس از یحمت اینها را حروف علت خوانند

برادر دے رسد ناچار لویدوای بایه قوله الف بلسر لام در اصل این نام برای همزه بود

و چون آوردن الف در اول اسم ممکن نبود اتفاقاً چه آنکسانی که دعوی تعسّۀ ابتدائی

بیت گرفتند بمناسبت قرب محرم و صمدیت بخت و تقابل و هم الکمال و برای همه نامی

روکابی بمنزه را بر صورت الف می نویسند و سرعده را سه می نامند و

وہ کہتے ہیں کہ ان کے پاس ایک کتاب ہے جس میں لکھا ہے کہ

اینست که پدر آنکه حروف مفزعه بمسوطه موضوعه برای غرض ترکیب کلمات عرب است و
 حروف است و بر یکی ازین حروف را اسمی است معین که سسی جز و اول واقع شده مگر الف که
 همیشه ساکن باشد و ابتدا ساکن متعذر است لهذا اسم او همزه مصدر کردند و همزه اسم
 مستحدث در محل وضع امزه بود بقیاس هائی حروف دیگر چون همزه را در رسم الخط نزد
 عرب صورتی معین نیست گاهی بود می نویسند چنانچه هَذَا جَزْوَكَ و گاهی بالف چنانچه
 رَأَيْتُ جَزْأَكَ و گاهی بسیا چنانچه نَظَرْتُ إِلَى جَزْئِكَ و نزد فارسیان او را وجود مفزعه
 نه قَدْ بآبجیت اشعار بر این نکته بمنگام تعداد حروف لای نافی را در کتابت بجای او گذارند
 لام الف او را خواندن خطاست و آنچه خط باریک مخفی ۵ که بصورت همزه در میان جمهور
 است اختراع متأخرین است و بعضی بر آنند که خط مستقیم متحرک که آنرا در حروف همزه گویند
 ابتدای تعداد حروف با او است و ساکن که بالف شهرت دارد و در شمار اسماء بعد از در معرفت
 واقع شده چون ابتدا ساکن متعذر است لهذا لام را که اتحاد قلبی بدو دارد با وی ضم کردند
 لاشد اگر چه این وجه در بادی النظر و جیه می نماید لیکن بتجسس فکر معلوم میشود که ابتدا همزه
 کردن در تعداد بمسمیات از حروف تهجی خلاف مشهور و مخالف جمهور است **ط**
 ای در ویش الف ضعیف در رستی چون تیر بود و چون سر و از دور می نمود لیکن نامی نداشت
 ازین سبب همه حروف را به پای خود میگذاشت چون خار طبع و انگیر اودند بگدایی پیش همزه
 که سه نهاده نامی بدست آورد و در ناموس بینامی خود شکست آورد و هر چند بالامی نشد
 پست افتاد و در تلفظ جز بیکه حرف دیگر پا بر زبان ننهاد و در مشق مرکبات از منصب
 صد ارتش معزول گردید **ط** طبع را سه حرف است هر سه تهی از این نیست مطلقا از این
 و همزه مسکین جز نام چیزی دیگر نداشت چون الف سوالش کرد هر چه داشت پیش گذاشت
 باینست خویش گاهی لباس الف می پوشد و گاهی فلعت و او در بر می کشد و گاهی ابریشم یا و را
 بسته میکند که الین از جمیع حروف اند قطع بر تو خواهم زد فقر اعلاص پستی در و فو او در
 بخشش بهر که بخراشت بخیر بخندد بهر که کان کریم ز بخشش از صدت یادگیر نکند علم هر که
 ببر دست گهر بخشش به کم مباش از درخت میوه فکن بهر که سنگت زند ثمر بخشش
 و الف بسکون لام معنی هزار بود قال الله تعا خیر من الف شهر و در قول مصنف رح که مجموع
 آن وای باشد شاید است آنکه حروف علت و او و یا و الف را میگویند بلکه مسمیات اینها را

می گویند که عبارت از حروف بسیط باشد و وای بمعنی درین باشد که در وقت عروض عارضه
 الیم سر بر میزند پس ایاء بوجه تسمیه حروف علت باشد و محتمل که وای در اصل وای
 بسکون هزه باشد بمعنی وعده کردن بعده هزه را بالغ بدل کردند برای تحصیل کلمه که جامع
 جمیع حروف علت باشد قوله بی ضغط و از بجهت او را البته خوانند و ضغط بفتح ضاد و
 کسریین معجمه بر وزن سرقه مشکین افشردن یعنی شپیلیدن و تنگ گرفتن و چون تار
 برود داخل کنند برای مره باشد و ضغط بالضم بمعنی رنج و سختی و تنگی و فشارش و اینجا بر سه
 احتمال جائز است و هر چه متحرک باشد بر صورت الف یا ساکن منضغطه بود آنرا هزه
 گویند بر مگره ایت موضوع برای افاده عموم چنانچه لفظ کل در عربی و تنها مستعمل نشود
 چون بر گاه و بر کس و بر شب و گاهی زائده برای تاکید باشد چنانچه هر چه که و لفظ چه برای
 استقام آید و نیز مفشده باشد و بمعنی بسیار هم آید و نیز لاحق میشود در آخر زبان تا
 زیر آنچه می گویند و همچنین در آخر چنان تا چنانچه میشود و همچنین است اگر چه و هر چه
 که زانی شامل بداند که درین مقام از چند وجه خدشه توان کرد یکی آنکه هزه را منضغطه
 نام ندادن از اصطلاحات مذکوره در شافیه نیست و دومین این اشکال ظهور من الشمس است
 زیرا که صاحب شافیه احاطه جمیع اصطلاحات نکرده است بلکه اکتفاء کرده است بر ذکر
 اصطلاحات مشهوره چنانچه علامه جابرودی در شرح او تصریح کرده است و نیز می توان
 گفت که اطلاق منضغطه بطریق تسمیه و بقیه نیست بلکه بطریق وصفیت است و اطلاق لفظ
 بطریق وصفیت چه جای بیچاره هزه که در باری عز اسمه که اسمای او را توقیفیه گفته اند نیز
 جائز است چنانچه امام حجه الاسلام تصریح فرموده است دوم آنکه الف مشارک هزه است
 در آنکه هر دو از مخرج حلقی باند و در آنکه هر دو از اقصای حلق بر می آیند چنانچه در محل خود
 مبین شده است پس چگونه هزه منضغطه باشد و الف بی ضغط جواب قول ایشان
 که این هر دو از یک مخرج اند قول تقریبی است و الا تحقیق آنست که هر حرفی را مخرج است
 معین مخالف مخارج جمیع حروف دیگر چه اگر مخرج حرفین یکی میشود امتیاز بین الحرفین نمی بود
 زیرا چنانچه امتیاز حروف نیست مگر مخرج پس بر تقدیر اتحاد مخرج تغایر حرفین محال است چنانچه
 شیخ ابن حاجب در شافیه ایما بی باین تحقیق کرده است مخارج الحروف سته عشر تقریباً
 و الا فکل مخرج پس ظاهر شد که الف و هزه را یک مخرج نیست بلکه مخرج هزه از اسفل حلق است

تا بطبق صدر و لنداد اخراج او از مخرج خویش نقل و کفنی است زیرا آنچه متباعد از نم است
 و یستر از همزه است و بعد از الف است علی ما هو مذمب سیبویه و ابوالحسن اخفش
 گفته که مخرج الف همان مخرج است نه پیش از و نه پس از و جار بردی در رد او
 فرموده است لو اتحد فی المخرج لم یتمیز احدهما عن الآخر و علی التقديرین در اخراج همزه
 صعبی است که در اخراج الف نیست چنانچه عند الرجوع الی الوجدان نیک ظاهر شود
 و ایضا غلیل که استاد سیبویه است و حضرت میر سید شریف در اعلی کعبا من سیبویه
 شمرده است فرموده است الالف لیته و الواو و الیاء هوا یثیر یعنی این سه حرف مدیه
 از هوای دهن برآیند و واقع نشوند بر هیچ درجه از مدارج خلق و مدارج زبان و مدارج لها
 الکلمات کلام کذا فی الصراح و در کتبه اللغات آورده است گوشت پاره که مشرف است بر خلق
 و در اندرون می باشد و نزدیک بقبول بهین مذمب است زیرا آنچه حروف خلق را از انقل
 حروف شمرده اند و الف از اخف حروف است و علی هذا الضغاط همزه و عدم انضغاط
 الف ظاهر تر باشد و از لطایف اتفاقات آنست که همزه در لغت بمعنی افشردن است
 خدشه سیوم آنکه بعضی همزه ها هستند که نه متحرک اند بر صورت الف و نه ساکن منضغط چون
 قائل و حمار و کلام مصنف و دلالت بر حصر میکند جواب مقصود مصنف تعیین همزه است که
 مشارکت دارند با الف در صورت تا امتیاز حاصل آید میان همزات و میان الف و همزه که بر
 صورت الف نیست احتیاج با امتیاز او از الف نیست و ایضا قول مصنف هر چه متحرک باشد
 الخ موضوع است و قول او که او را همزه گویند محمول است و این قضیه موجب کلیه است و صدق تجوید
 کلیه موقوف بر تساوی موضوع و محمول نیست بلکه بر تقدیر عموم محمول نیز صادق باشد چون
 کل انسان حیوان و اینجا محمول آخر است که همزه باشد فلا اشکال بلی اگر چنین میگفتی هر همزه یا
 متحرک است بر صورت الف یا ساکن منضغط چنانچه از عبارت جامع المسایل مفهوم میشود
 اشکال وارد می شدی پس معترض مشتبه شده است فرق بین العبارتین فلا تغفل بدانکه اینجا
 دو دقیقه است که داستان آن هر دو لازم است یعنی آنکه در مثل قر و قائل الای صورت الف و
 یا غلی خمیده می نویسد بر صورت سرعین که عوام در اهملزه خوانند و آن صورت همزه نیست
 بلکه علامتی است برای دلالت کردن بر آنکه این صورت الف حقیقه الف نیست بلکه الف است
 صورت و همزه است لفظا و همچنین صورت یا حقیقه یا نیست بلکه یا است کتابه و همزه است قراره

در کتبه اللغات

در کتبه اللغات

در کتبه اللغات

در کتبه اللغات

در کتبه اللغات

در کتبه اللغات

از موافات معصفت هم هست که ذاسمع و مقدم بقم دال است و بجمله که مکرر دال باشد ماخوذ از
تقديم معنی تقدم چنانچه در جاشی مطلق مذکور شده است بد آنکه لفظ مذکور شده از بعض
استانده جزایم شدخیز الجزاء بدل محوره و مهمل مسموع است و انحر است که بدل باشد زیرا آنچه
دال محوره در زبان فارسی واقع نمیشود چنانچه اهل لغت تصریح فرموده اند الا آنکه دال مطلق
را آخر کلمه بعد زده واقع شود که چنانچه ابدال او بمجموع درست است چون بعد اد علی کافی باشد
ف درین باب اوستادی فرموده است آنکه بفارسی سخن میرانند در معرض
دال دال را بنشانند با قبل وی را ساکن جزوای بود و دال است و اگر دال مع خودند
ط اما صرف هموز با صرف صحیح برابر باشد مگر چند جای که ذکر کرده شود یعنی صرف
هموز ازین رو که هموز است با صرف صحیح مساویست و اما صرف هموز ازین جهت که
مضاعف باشد چون از بی یا معتل باشد چون جاء با صرف صحیح برابر نیست و در شرح
بنجانی آورده است که متبادر از هموز آنست که مشتمل بر حرف علت و تضعیف باشد
یا که اگر مشتمل بر تضعیف بود او را هموز مضاعف خوانند و اگر مشتمل بر حرف علت
شد او را هموز معتل گویند و مؤید این معنی است که مصنف در هموز معتل را در صرف
کرده است و مخفی نمائند که متبادر از کلام مهم به حصرات تغییرات هموز است در موضع
نورده بآنکه درین مختصر نیست چنانچه بطالع بمسوطات ظاهر میشود و لفظ چند یعنی چه
و شمار اندک و عددی که کم از ده باشد در شمار و شمار غیر معین می آید و لفظ مگر بجای فارسی
نشین برای استثناء می آید و بمعنی شک استعمال میکنند و بمعنی یقین و تمی هم آمده است -
ده چون بنزه اقل حرف است اکثر ابدال جواز خصوصاً از میان ایشان قریش تخفیف
یار میکنند بنوعی تخفیف را بد و راه نهند و آنکه تخفیف کنند یکی ازین سه طریق کنند
بن بین و آن دو قسم است یکی بین بین مشهور که او را بین بین قریب گویند و آن آنست
زده را از صرف خود کشیده میان بنزه و حرفی که موافق حرکت او باشد خواه شود چنانچه
مثل که بین الهززه و الیا خوانده شود دیگر بین بین غیر مشهور که او را بین بین بعید گویند
آنست که میان بنزه و حرفی که موافق حرکت ماقبل اوست خوانده شود چنانچه در
مذکور بنزه را بین الهززه و الواو خوانده شود و دوم ابدال سیوم حذف و هر یکی را
معنی است معینه که در مسوطات همین گشته است و مصنف در بحث بین بین را با هم

ترک کرده است و اکثر مسائل ابدال و حذف ذکر کرده است سوال مصنف رحمه الله را
می بایست که بحث ابدال را بر حذف مقدم داشتی زیرا آنچه ابدال اصل است که اذما بعض
بخلات حذف که اذما بی عوم من است و مصنف هم بحث حذف را در اثباتی بحث ابدال ذکر
کرده است جواب مصنف هم مباحث همزه ساکن را مقدم داشته است بر مباحث همزه
متحرک زیرا که سکون اصل است نسبت بحرکت چنانچه در موضع خود بیان شده است و در
مباحث سکون تغییرات جائزه را بر واجب مقدم داشته است و همچنین در مباحث متحرک نیز
جواز که اسقاط فی الجملة است اولی است از وجوب که اسقاط علی الدوام است ازین رهگذر بحث
حذف در اثباتی بحث ابدال واقع شده بدانکه در مباحث همزه ساکنه تقریباً بعض احوال همزه
متحرک را مندرج و مندرج فرموده است برای اختصار و ضبط انتشاری در ویش چون همزه در
دشواری و اگر اجائی بعد از افراط رسیده بود دیدی که بر سرش چه کرده اند امیر المؤمنین علی کرم
وجه در شان او فرموده که لا آت جزیل نزل بالهمزة ما همزة و حروف علت که در سبکی و نری
پا از حد بیرون زده اند در بحث معتل خواهی شنید که بسرا اینها چه خواهد شد تا توانی کسب
کن و از افراط و تغریط حذر کن که سر در عالم فرموده صلے الله علیه و سلم خیر الامور اوسطها
در شتی و نری هم در پیست به چو رگ زن که جزل و مرهم نه است به و شاعری تلیم طبع با نچند
کرده است به خیر می خواهی کن جاز درون جان من به جان من نشنیده لا خیر الا فی
الوسط به قانون اول آنکه هر همزه که ساکن باشد و اقبل و مفتوح رو باشد که او را بالغ
بدل کنند چنانچه یامن خواه در یک کلمه باشد چون مثال مذکور خواه در دو کلمه چون الی الله انیتا
که در اصل اتینا بود همزه ساکن بیاید چون بدی را بد و اتصال افتاد همزه اولی که همزه وصل
است افتاد و همزه که بیاید بدل شده بود عود کرد التقای ساکنین شد میان الف بدی و همزه
عائده اول را حذف کردند الی اللهی اتینا شد و در و اثبات همزه و ابدال بالف جائز است
و رو بعضی جائز و رو اکنده آید و اینجا یعنی اول است و یامن صیغه مضارع معلوم است بر
وزن یعلم از این آئنا و آما و آکانه و آنته بفتحتین این شدن یعنی بی ترس شدن باید
دانست که مصنف هم و قید ترک کرده است بر اعتماد و سیاقی نمی آید که اقبل ساکن همزه و دیگر
نباشد زیرا آنچه علی بلا ابدال همزه ساکنه بالغ واجب خواهد شد و هم آنکه فقه اقبل حاصل
از نقل حرکت همزه نباشد چنانچه در قرآن که در وقت تخفیف لعل حرکت همزه با قبل کنند

قول علی کرم الله وجهه و لا تنزل الی

در الاور
از سهل

در المعنی
جاء

همزه ساکن گردد و ما قبل او مفتوح لیکن این همزه را بدل بالغ کنند که بر سبیل شنود چنانچه
بیاید الشاء الله و گویند اندک قیاس است بدل کردن همزه مفتوحه بالغ بعد از نقل
حرکت اول ساکنی که ما قبل او است و علی هذا المذهب احتیاج بقید ثانی نیست بلکه ترک او
ضرورت است و هر همزه که ساکن باشد یا مفتوح و ما قبل او مضموم یا واو آمده زائده روا بود که
او را با و بدل کنند چنانچه یومین و یواخذ و مقروءه بدانکه هر همزه که ساکن باشد و ما قبل او
مضموم روا بود که او را با و بدل کنند خواه در یک کلمه باشد چون یومین که در اصل یومین بود
همزه و خواه در دو کلمه چون یقول و ذن که در اصل اذ ذن بود و همزه ثانیه باشد
و چون بیتول متصل شد همزه وصل افتاد و همزه متغلبه باز گشت یقول و ذن غیر ثابت
این همزه و ابدال او با و جائز است و همچنین اگر همزه مفتوح باشد و ما قبل او مضموم روا
بود که او را بدل کنند با و خواه در یک کلمه باشد چون یواخذ با و که در اصل یواخذ بود و همزه
خواه در دو کلمه چون جاء فی غلام و ینک که در اصل غلام ینک بود و فتح همزه قید در یک کلمه
اگر همزه مضموم باشد چون رؤوس آنرا بهیم چیز بدل کنند بلکه طریق تخفیفش بین بین است و اگر
مکسور باشد چون شیل پیش اخفش ابدال او با و جائز است و نزدیک جمود تخفیف او نیز
بطریق بین بین است و ابوالحسن علی بن سلیمان معروف باخفش اصغر از اصحاب
میر بود و گویند در نحو تجزئ داشت و تصنیفی در آن نگذاشت در شعبان مال سه صد و با نژد
برگ ناگهانی فوت کرد و در بغداد اما اخفش کبر الوخطاب عبد الحمید بن عبد الحمید است در نحو
و لغت او حدیث و امام زمان بود سیوی و ابو عبیده از وی روایت دارند قال ابن
خلکان و لم اخفر له وفاة غایة البیان و ضم ما قبل قید کردیم زیرا که اگر مکسور باشد مکش
بیاید و اگر مفتوح باشد چون سأل طریق تخفیفش بین بین است فی شرح الشافیه تمید
الهمزة المفتوحة المفتوح ما قبلها القاء المضمومة المضموم ما قبلها واو ساکنه و المكسورة المكسور
ما قبلها یا ساکنه و ذالین بقیاس و اذا کان فی ضرورة الشعر کان قیاسا و همچنین قلب با و جائز
است همزه متحرکه را که بعد از واو زائده در یک کلمه واقع شود چون مقروءه بدانکه در کلام هم
از چند وجه مناقشه توان کرد یکی آنکه قول مصنف رح که هر همزه که ساکن باشد یا مفتوح و ما قبل او
مضموم یا واو زائده صادق می آید بر صور اربعه و قول او که روا بود که آنرا با و بدل کنند
محمول است و صادق نمی آید مگر بر صورت های سه گانه که امثلة اینها در متن مذکور شده است و معنی

همزه ساکن گردد و ما قبل او مفتوح لیکن این همزه را بدل بالغ کنند که بر سبیل شنود چنانچه
بیاید الشاء الله و گویند اندک قیاس است بدل کردن همزه مفتوحه بالغ بعد از نقل
حرکت اول ساکنی که ما قبل او است و علی هذا المذهب احتیاج بقید ثانی نیست بلکه ترک او
ضرورت است و هر همزه که ساکن باشد یا مفتوح و ما قبل او مضموم یا واو آمده زائده روا بود که
او را با و بدل کنند چنانچه یومین و یواخذ و مقروءه بدانکه هر همزه که ساکن باشد و ما قبل او
مضموم روا بود که او را با و بدل کنند خواه در یک کلمه باشد چون یومین که در اصل یومین بود
همزه و خواه در دو کلمه چون یقول و ذن که در اصل اذ ذن بود و همزه ثانیه باشد
و چون بیتول متصل شد همزه وصل افتاد و همزه متغلبه باز گشت یقول و ذن غیر ثابت
این همزه و ابدال او با و جائز است و همچنین اگر همزه مفتوح باشد و ما قبل او مضموم روا
بود که او را بدل کنند با و خواه در یک کلمه باشد چون یواخذ با و که در اصل یواخذ بود و همزه
خواه در دو کلمه چون جاء فی غلام و ینک که در اصل غلام ینک بود و فتح همزه قید در یک کلمه
اگر همزه مضموم باشد چون رؤوس آنرا بهیم چیز بدل کنند بلکه طریق تخفیفش بین بین است و اگر
مکسور باشد چون شیل پیش اخفش ابدال او با و جائز است و نزدیک جمود تخفیف او نیز
بطریق بین بین است و ابوالحسن علی بن سلیمان معروف باخفش اصغر از اصحاب
میر بود و گویند در نحو تجزئ داشت و تصنیفی در آن نگذاشت در شعبان مال سه صد و با نژد
برگ ناگهانی فوت کرد و در بغداد اما اخفش کبر الوخطاب عبد الحمید بن عبد الحمید است در نحو
و لغت او حدیث و امام زمان بود سیوی و ابو عبیده از وی روایت دارند قال ابن
خلکان و لم اخفر له وفاة غایة البیان و ضم ما قبل قید کردیم زیرا که اگر مکسور باشد مکش
بیاید و اگر مفتوح باشد چون سأل طریق تخفیفش بین بین است فی شرح الشافیه تمید
الهمزة المفتوحة المفتوح ما قبلها القاء المضمومة المضموم ما قبلها واو ساکنه و المكسورة المكسور
ما قبلها یا ساکنه و ذالین بقیاس و اذا کان فی ضرورة الشعر کان قیاسا و همچنین قلب با و جائز
است همزه متحرکه را که بعد از واو زائده در یک کلمه واقع شود چون مقروءه بدانکه در کلام هم
از چند وجه مناقشه توان کرد یکی آنکه قول مصنف رح که هر همزه که ساکن باشد یا مفتوح و ما قبل او
مضموم یا واو زائده صادق می آید بر صور اربعه و قول او که روا بود که آنرا با و بدل کنند
محمول است و صادق نمی آید مگر بر صورت های سه گانه که امثلة اینها در متن مذکور شده است و معنی

رابعه که همزه ساکن باشد و ما قبل او واو و مده زائده موجود است زیرا که التقاساکنین لازم نمی آید
 و این حکم نیز در وصادق نمی آید زیرا که صدق این مکرر و جود است پس ظاهر شد که محمول این
 قضیه کلیه صادقی بر جمیع اصداقات موضوعش نیست و برای صدق موجب کلیه صدق محمول
 بر جمیع افراد موضوع شرط است پس لفظ هر که سور ایجاب کلی است بر موقع خود نباشد جواب موقه
 رابعه موجود است و حکم نیز بر وصادق می آید چون فردی در حالتی که بر ووقف بسکون کنند
 زیرا پنجم التقاساکنین در حالت وقف منقتر است چنانچه در محل خود مبتن شده است و بر این
 انصاف پوشیده نماند که هم خدشه دوم جواب منظور نیست اما خدشه برای آنکه قضیه بر دو قسم است
 حقیقه و خارجی و قضیه حقیقه حکم بر افراد محققه الوجود هم مقدرة الوجود باشد و در قضیه خارجی
 حکم نباشد که بر افراد موجوده در خارج و اکثر قضایا این فن خارجی اند زیرا پنجم مقصود ایشان
 بیان تغییر است که در کلام عربی واقع شده است پس بحثی که این قضیه خارجی باشد و حکم بر
 افراد موجوده بود و افراد موجوده این موضوع همان سه صورت است چنانچه معترض اعتراض نموده
 است علی اگر نقض مثل قالوا اذن آوردی قضیه خارجی واقع این نقض نمیشد بلکه احتیاج
 افتادی با شرط واحد که و اما جواب برای آنکه در کتب صرف مذکور شده است که چون
 خواهند که بر همزه متطرفه وقف کنند اولاً تخفیف کنند بر همزه بوجهی که مقتضای قواعد
 تخفیف است بعده وقف کنند بمقتضای قوانین و وقف نه آنکه وقف را بر تخفیف مقدم
 دارند چنانچه مجیب گمان برده است فی الشافیه و اذا وقعت على همزة المتطرفة و وقف
 بمقتضى الوقف بعد التخفيف خدشه دوم آنکه همزه متحرک بعد از واو و مده زائده واقع
 شود انقلاب آن یواو جائز است خواه مضموم باشد خواه کسور خواه مفتوح چون مَقْرُوف و مَقْرُوف
 و مَقْرُوف پس بر مصنف واجبست که بجای مفتوح متحرک گفتی تا این صورت که در کتاب را شامل
 شدی جواب قید مفتوح برای آن کرده است که همزه متحرک که باقیش مضموم باشد یواو بدل
 نشود مگر آنکه مفتوح باشد چنانچه مذکور شد پس اگر متحرک گفتی کلامش دلالت بر خلاف نفس الامر
 کردی چون مفتوح گفت مطابق نفس الامر گشت غایب تا فی الباب آنکه حال همزه که کسور یا
 مضموم باشد و ما قبل او واو و مده زائده بود در تن مبتن نشده است و لافساده فی فماتل
 سیوم آنکه در مثل دعوا اینک همزه مفتوحه است و ما قبل او واو و مده زائده است و بدل
 کردن این همزه یواو جائز نیست جواب این ضابطه مشروط است بوحده کلمه در مثال نقض

اما این آنکه

خدشه

این شرط مفقود است علی فی شرح الشافیه لیکن باین جواب تصور از کلام مصنف م
بر نیخیزد مگر بدعوی تبادر این قید و ذلک اصعب من شرط القتا و بد آنکه قیده برائی
اخراج خواب است که ملحق بجعفر است زیرا که طریق تخفیف او نقل حرکت با قبل است
نه انقلاب بواو و قید زائده برائی اخراج مثل شوک است که طریق تخفیف او نیز نقل
حرکت است و گاه باشد که در وادغام کند شوک و لیکن مشهور نقل حرکت است
بد آنکه مقروءه صیغه اسم مفعول است از قراره و معنی او در ماضی گذشت و یونین صیغه
مضارع معلوم یا مجهول است از ایمان بمعنی اگر دیدن و ایمین گردانیدن و این گفتن
و گردیدن بکسر قاف فارسی در لغت بمعنی میل کردن روی از طرف بطرفی است چون
ایمان بگردیدن تفسیر کنند را بدین رفتن و بدل گره بستن و تصدیق کردن بای مضارع
مجهول است از امن و معنی او گذشته است و علی التقدیرین اگر نون مخفیه است صیغه
غائب مذکر است و اگر شده است صیغه غائبات است و یواخذ صیغه مضارع
معلوم یا مجهول از مواخذة است بمعنی یکدیگر را از گرفتن و هر هز که ساکن باشد یا مفتوح
و با قبل او کسور یا یائی مده زائده را و بود که او را بیابد کند چنانچه میهن و میر و حقیقه
بد اقله هز را در چند جا را و بود که بیابد کند یکی آنکه بر هز که ساکن باشد و با قبل او
کسور خواه در یک کلمه باشد چون میهن که در اصل یامن بود و خواه در دو کلمه چون آلفی ازین
که اصلش ازین بود هز نایب او شد چون الذی در آمد هز و وصل و یا الذی ساقط شد
و هز منقلبه باز بصورت خود عود کرد و آلفا یمن شد اکنون اثبات و ابدال هز بیاجاز
است دوم آنکه هز مفتوح باشد و با قبل او کسور خواه در یک کلمه باشد چون میر که در اصل
را بود جمع یا رة بمعنی عداوت بر وزن حرقة و جزف و خواه در دو کلمه چون بغلام شیک در
اصل بغلام ایک بود و سیوم آنکه هز مفتوح باشد و با قبل او یا رة زائده در یک
کلمه چون خطیة که در اصل خطیة بود و اگر یا رة نباشد چون حی و حیال یا زائده نباشد
چون سیات یا در یک کلمه نباشد چون ضارب یا یک طریق تخفیف درین همه صورت
نقل حرکت با قبل است چهارم آنکه هز مضوم و با قبل او یا موصوف بود و چون بی که در اصل
بی بود بیچم آنکه هز کسور و با قبلش یا موصوف باشد چون بی بی قسم آنکه
هز متحرک و با قبلش یا بی تصغیر باشد چون آفتس که در اصل آفتلس بود و مصنف رحم

سه صورت اولی را متعوض شده است و ثلثه اخیر را ترک کرده است و آنکه ای مفتوح
 متحرک گفتی پنج صورت را شامل شدی لیکن صادق می آید بر هر نهائی که طریق تخفیف
 اینها قلب بیانست چنانچه همزه مسکوره که ماقبل او هم مسکور باشد چون ستهزین که طریق
 تخفیف او بین بین است و همزه مضموه که ماقبل او مسکور است چون ستهزین که طریق
 تخفیف او نزد هموز بین بین است و نزد یک اخش قلب بود و درین قاعده نیز همان سه
 خدشه است که در قاعده سابقه گذشت فته که با آنکه بین نصیغ الت است و خطیبه یعنی
 گناه و گناه کردن باشد قاعده همزه منفرده که متحرک و ماقبلش نیز متحرک بود بر سه صورت
 می آید که حاصل میشود از ضرب حالات ثلثه همزه در حرکات سنگانه ماقبل او از میان این صور
 که گانه مثل یواخذ طریق تخفیف قلب بود است و در مثل یواذ قلب با و در بواقی طوایق
 تخفیف مشهور بین بین است بر اختیار جمهور که در ویش همزه از کراتی خود چندان
 سکساری کشیده است که هم در حالت حرکت و هم در حالت سکون قرار و سکون از وروده
 اند لیکن چون عمری در بابی لفظ الله و الله همیشه گرفته بود بین این دولت عظمی چون در ابتدای
 کلام واقع شود هیچ تغییر را بسوی او راه نماند عمر را سلامت گذرانند فی الشافیه و شرط
 تخفیف همزه آن لایکون مبتدا یا آری بزرگان فرموده اند ریاسی دو با مداد که آید
 کسی بخدمت شاه + سوم بر آینه در دی کند بطاعت نگاه + امید هست پرستندگان
 مخلص را + که تا امید نکرند ز استان آله + و این تخفیف خاص بلغة عرب است که انصح
 و الین و اخف لغات است و ازین است که کلام الله باین لغت وارد شده است و
 حبیب العالمین صلوات الله علیه و سلم از میان ابواب این لغت میبوش گشته است لی حبیب عربی مدنی قرشی
 که بود در دو غش یا شادی و خوشی + فهم رازش چکنم من عجی او عربی + و لا و عشقش چه
 زخم او قرشی من حبشی + قانون هر همزه که ساکن باشد و ماقبل او همزه دیگر متحرک همزه
 ساکن را واجب است که بدل کند بحرف علت بروقی حرکت همزه ماقبل چنانچه امن و اوجز
 و الییر بد آنکه این منابطه مشروط است بوجه کلمه زیرا که اگر دو کلمه باشد چون یا قاری دُر
 که در اصل اذ بود همزه ثانیه بیا شد چون یا قاری متصل شد همزه وصل بیفتاد و همزه
 مبدل باز خود کرد اکنون درست است که آن همزه را بدل یوا کند یا ثابت گذارند بد آنکه
 چون ثانیه را بدل کند بحرف علت همزه اولی همزه وصل باشد و درج کلام بیفتد آن همزه

سنگانه

واحد

از ده جان

در این لغت

این لغت

بستن پالان شتر را که انی کثر اللغات در اصل است بود و بر همره که شترک باشد و قبل
 او ساکن روا بود که حرکت همره با قبل دهند و همره را حذف کنند چنانچه کیل و قد افلم یعنی
 مجموع این تغییرین جائز است نه آنکه هر واحدی از این دو جائز است زیرا آنچه بعد از نقل حرکت همره
 حذف او واجب است مگر بر سبیل شد و یا اختیار کو فیلان کما تریکین جواز مجموع تغییرین مشروط
 است بآنکه مدغم نباشد چون سأل و دأب و یا التصغیر هم نباشد چون أقیاس و واد و یا بقیه
 زائدین در یک کلمه نباشد چنانچه گشت و العف هم نباشد چون سأل بآنکه حرکت همره خواسته باشد
 ضمه خواه کسره چون بحرف عله که قبل اوست منقول گردد و آن حرکت بر و دشوار نمی پیدارند
 چون قاتلو خشک یا جلی ملک در اصل قاتلو خشک و جلی ملک بود قال سیبویه و بعض العرب یقل
 فتحة الهزرة آخره علی الواو و الیاء قبلها کما هو القیاس نحو لن یجیک و لن یسودک و اذا کانت مضموه
 او کسوره حذفت الهزرة من غیر نقل الحركة لاستقلال الضمة و الکسرة علی الواو و الیاء فتقول یجیک
 و یسودک فعلی هذا تقول فی الجزم و الوقف لم یج و لم یس و وجه و سیه فیقع الجزم و الوقف علی
 العین و یسل یفتح یاء و یضم او در اصل سأل بود بر وزن یمنع و معنیش بیان شده است و قد
 افلم در اصل قد افلم حرکت همره با قبل داده همره را حذف کردند و در کتابه چنانچه در حاشی میضایی
 آورده است و این قراءت درش است و دیگران ثبوت همره میخوانند و افلم صیغه ماضی معلوم
 یا مجهول است علی اختلاف القراءتین و افلاح رستن از کرده و رانیدن و بقای فن و پیرونی
 یا فن و پیروزی یا با و یا و او هر سه فارسی بمعنی ظفرت فی تفسیر القاضی روی انه علیه
 السلام کان یصلی رافعا بصره الی السماء فنزلت هذه الایة قد افلم المؤمنون الذین انهم فی صلواتهم
 خاشعون ای قد فاز بامانیتهم الذین خاشعون فی صلواتهم من الله تعالی متذللون له ملزمون
 البصار هم مساجد هم فرمی علیه السلام ببصره نحو مسجدی ای موضع سجوده و لزوم این اعلال
 در باب یری شاذ است یعنی نفس این اعلال شاذ نیست زیرا آنچه موافق قیاس و استعمال
 است اما لزوم و وجوب او مخالف قیاس است زیرا آنچه مقتضای قیاس چنانچه معلوم شد
 جواز این اعلال است نه وجوب و اختیار این خلاف قیاس برائی اثره استعمال است
 درین کلام از دو وجه مناقشه کرده اند یکی آنکه اعلال در اصطلاح صرفیان بمعنی تغییر حرف عله
 است و اینجا تغییر حرف نیست جواب یکن که اینجا بمعنی لغوی مراد باشد یعنی بیمار ساختن
 و کنایت بود از حذف همره دوم آنکه لزوم این اعلال چنانچه در باب یری بحثین شاذ است

در اصل

در اصل

در اصل

بناخون

در باب آری ییری نیز شاذ است و کلام مصنف به دلالت بر تخصیص میکند جواب لائلم که
 کلام مصنف به دلالت بر تخصیص و حصر کرده باشد اگر تسلیم کنیم گوئیم مراد از باب بمعنی نوع
 است و عبارتست از هر کلمه مشتق است از رؤ یا یعنی خواب دیدن یا رؤیة یعنی دیدن و
 دانستن یا رای یعنی اندیش کردن و لازم باشد حذف همزه در و و علی هذا باب ییری شامل باشد
 باب آری ییری را نیز یا گوئیم مراد از ییری آنست که هر چه برین صورت باشد پس شامل شودیم
 ییری و هم ییری و امثال این تصرف در شروح کافی بسیارست بدانکه در مصدر و ماضی و
 اسم فاعل ییری مجز و حذف همزه کنند و در مضارع و نفعی و مجذ و نهی و امر بالام حذف همزه
 واجب است و در اسم مفعول و ظرف و امر بے لام و اسم الت حذف همزه جائزست
 و در باب آری ییری حذف همزه در همه صیغها واجبست بدانکه لزوم بمعنی لازم شدن
 و در عجب انداختن می آید اینجا مراد معنی اولست لیکن اراده معنی اول بر دو وجه است یکی
 مصطلح ارباب حکمت و منطق چنانچه گویند الکتابة لازمة للانسان یعنی هر جا که انسان بود کتابت
 نیز باشد دوم بر وفق استعمال ارباب لغت چنانچه گویند الباء لازمة للحرفیة و فلان لازم بینه
 لایفا ر قانها و در عبارت متن مراد مصطلح ارباب حکمتست کما لایجفی و شد و ذلهم
 شین و لغت بر آمدن و تنها شدن و اندک یافته شدن باشد و در اصطلاح بمعنی مخالفت
 قیاس استعمال یابرد و باشد لیکن اکثر عبارات علما بمعنی مخالفت قیاس باشد و در اینجا نیز
 بهین معنیست و هر جا که دو همزه متحرک در یک کلمه بهم آیند اگر یکی از ایشان مکسور بود دوم
 را بیابدل کنند چنانچه آمده و جاء علی احد القولین کلمه بهم گاه بمعنی یکجا باشد چنانچه بیت
 روی تو گوی غارت جان کرد گوی زلفت دیک روم و جوش بین که بهم ناخست بودند
 و گاه بمعنی مغمض باشد چنانچه فلانی بهم بر آید و گاه بمعنی ترکیبی استعمال میشود چنانچه گویند
 فلان بهم و غم گذران میکند و جامع این استعمالین است آنچه شاعری گفته بیت عرض
 حال خویش چون کردم بهم شد دلبرم زین سبب مقرون بهم گشته ز یا با تا سرم و گاه
 زائد باشد چنانچه گویند فلان چیز بهم رسید و در ماضی فی مراد معنی اولست و کلمه
 ایشان مخصوص بشارة ذوی العقولست علی ما هو السمع من الاساندة الکرام لیکن بسا
 جا از باب تصانیف در نظم و نثر در غیر ذوی العقول نیز استعمال میکنند چنانچه در کلام امیر
 خسرو قدس سره واقع شده است مصرع ثالث ایشان گاتن رابع ایشان کنانکه

م
علماءن
خبر

مصنف رح در بیان این ضابطه اکتای آثار جمهور مخا کرده است والا محققان چنین
فرموده اند که چون دو همزه متحرک در یک کلمه بهم آیند اگر همزه ثانیه مقابل لام کلمه است و حرکت
قلب او بیا و اگر ثانیه مکسوره است و ما قبل او مفتوح یا مکسور است نیز بدل بیا باید کرد و اگر
ما قبلش مضموم است پیش سیویه بدل بیا باید کرد و پیش اخفش بواو و اگر ثانیه مضموم
و ما قبل او مضموم یا مفتوح بواو بدل کنند و اگر ما قبلش مکسور است نزدیکی سیویه بدل
بواو باید کرد و نزدیکی اخفش بیا و اگر همزه ثانیه مفتوح است و ما قبلش مضموم بدل بواو
باید کرد و اگر مکسور است بیا و اگر مفتوح است بواو پیش غیر مازنی و قید وحدت کلمه برای آن
کرده است که اگر در دو کلمه باشد این حکم مذکور در وجاری نشود بلکه در تفصیلی است که این
شرحکتاب بیان او ندارد بد آنکه ائمه جمع امام است بمعنی پیشوا و راه روشن و قرآن امیر
المؤمنین عثمان رن و لوح محفوظ و گوشت از زمین و چوبی که در و در گران بنا را بدین
راست کنند در اصل آنهمه بود چون چهار و آخره حرکت میم اولی را با قبل داده
در میم ثانی ادغام کردند و همزه ثانیه را بیا بدل کردند سوال چنانچه ثانیه را از او میم
بالت بدل نکردند جواب در آنهمه دو اعلال ممکن است یکی قلب همزه بالت دوم ادغام
بعد از نقل حرکت و اختیار کرده شد اعلال ثانی را بچند وجه یکی آنکه اعلال ثانی در آخر کلمه
بود و آخر کلمه اقل است از طرف اول زیرا پنجه مندرج میشود ثقل کلمه بتراید حروف و لائق
بحکمت ابتدا تخفیف اقل است و از پنجاه است که در لغت مقرون اعلال در لام کلمه کنند
نه در عین مگر بر سبیل شد و ذکر سیاتی و در او زده که اصلش او زده بود و ادغام را
مقدم داشتند بر قلب و او ساکنه زیرا پنجه بطرف آخر است او زده بالکسر و تشدید
الزابط و مر فانی او زده و جمع بالواو و النون جمع عقلا و کلام دوم برای مناسبت و از آن
این جمع که از مضاعف آمده اند چون ابعثه و ایشعه و مثل او سیوم آنکه چون همزه را
بالت بدل کردند لا حرم در عین نیز ادغام واقع شد ی پس مشتبه گشتی باسم فاعل
آتم یا تم سوال یای آیمه را چرا بدل بالت نکنند جواب از جهت خوف التباس
باسم فاعل آتم یا تم و نیز در شرح شافیه آورده است که انقلاب و ادو یا بالت مشروط
بآنکه مفتای کلمه نباشد و در پنجا مقابل فای کلمه است و شیم این حاجب فرموده
است انما لم تقلب یاو آیمه الثالعه و من الحركه علیها و شیم رمنی در رد او گفته و لقاتل

در باب پیش از این بحث
در باب پیش از این بحث
در باب پیش از این بحث

م ساکنه

در باب انقلاب و در آن ۱۱ غایب البیانات
در باب انقلاب و در آن ۱۱ غایب البیانات

م ابو العباس برود و غیر او در سال چهارم و چهارم و نه فوت کرد و در بعضی از مصنفات او کتاب التعلیقه و کتاب البیانات

ان يقول الحركة في الحزمة لازمة ولولم يثبت بها لم تقلب الهزمة الثانية يا فانما انما قلبت
يا ولكسرة لاشي آخر وجاء دراصل جاي بود نزدك سيبويه يا وراهمز بدل كردن پس
دو همزه جمع شدند همزه ثانیه بدل بیا شد **ف** سيبويه نام استاد خود گفت فوهم
بني مع صوت لجلالاسما واحدا وكسرة آخره وكذا عمروية وسعدويه ونفطويه ومنهم من اعربها
لا يفرق ويقول هذا سيبويه ورأيت سيبويه وشاه وجمعه فقال سيبويه ان وسمي
ومن لم يعرب يقول في التثنية ذو اسيبويه وكلاهما سيبويه والجمع ذووا دكلم سيبويه
ونزدك غليل قلب سكاني كردن همزه را بجای یاء بردند و یاء را بجای همزه و تمثیل مبنی بر قول
سیبویه است **ف** ابو عبد الرحمن غلیل فرامیدی ابن احمد بن عمرو بن تیم سر آمد نخاعه
واستاد سيبويه بود و لباس ورع و تقوی آراسته و علم عروض از مخترعات اوست
و تمامی اقسام آن در پنج دائره حصر کرده و از آن پانزده بحر استخراج نمود بعد از آن خفش
بحر دیگر مسمی ببحث زائد کرده و چون بدین علم در که منظمه زادنا الله شرفا ملهم شده این
علم را میتنا باسم که خواند و از کلام اوست لا یعلم الا ان خطا معلله حتی بجائز غیره و اکثر
اوقات این بیت اخطل میخواند شعر و اذا افتقرت الی الذخایر لم تجد ذخر ایلونا
کصالح الاعمال اوصاف فصل و بزرگی او زائد از آنست که درین مختصر گنجایش پذیرد
در سال مدم متولد شد و در سال یکصد و هشتاد و پنج فوت کرد و در بصره گویند سبب موت
او آنست که خواست تا در حساب طریقی استخراج کند تا بر کس بدان در حساب خود خطا کنند
و گاهی مغبون نشود درین فکر و در مسجد آمد و بستانونی صدمه خورد و از مصنفات اوست
کتاب العین در لغت و کتاب العروض و کتاب الشواهد و کتاب فی العوالم و جزآن **له** قوله
على القولین ای التمثیل بجای مبنی علی احد القولین و علی بذاته علی البنایة ثم قوله علی احد
القولین محتمل و جین احد با ان یراد احد قولی الخلیل و سبویه فالمراد بالاحد قول سبویه
و ثانیما ان یراد احد قولی الخلیل فانه قدر وی رجوع الخلیل عن قوله المشهور الی قول سبویه
و ذلك لانه قد حکى عنه انه اذا اجتمعت الهزتان فی کلمة اخیر تخفیف الهزمة الاخرة نحو جاء
و آدم فقد حکم بالقلب یاء التجایز عن الهزمة و هو عین مذهب سبویه فالمراد بالاحد القول
المرجوع الیه و لا یخفی ان مال التوجیهین واحدا لا ینیب القولان فی الاول الی الخلیل و
سبویه و فی الثاني الی الخلیل و هذه کمن فی زمانین و ستمع زیادة الکلام فی هذا المقام

[illegible]

ان مساعدی توفیق الله الملك العلام والادوم را بود بدل کنند به آنکه چون لای نافیہ فعل
مضارع دخل شود هائز است حذف آن فعل در دو جا علی سبیل القیاس یکی آنکه بعد از
این شرطیه واقع شود و آن فعل محذوف در ماقبل مذکور شده باشد چنانچه در کافیہ واقع
شده و حذف المفعول ان استغنی عنه والا فظہرای و ان لم يستغن عنه دوم آنکه بعد
آو عا طغنه مذکور شود و معطوف علیہ همان فعل باشد چنانچه در ابتداء ای کافیہ آورده است
لا بنا لما ان تدل علی معنی فی نفسها اولاً ای لا تدل و ما نحن فیہ از قسم اول است ای این لا
بیشتر احد من العزیزین و مقصود ازین عبارت سلب کلی است نه سلب جزئی زیرا چنانچه قول
در کسبت که یکی از ایشان مکتور بود و موجب جزئیہ است و نقیض موجبہ جزئیہ سالبہ کلیہ است
از باب جزئیہ زیرا چنانچه شرط تحقق تناقض چنانچه اختلاف کیفیت است بحدی اختلاف کثرت
نیز از جمله شرائط آنست که تقریر فی علم المنطق و مخفی ماند که این حکم منقض میشود بمشکل
اگر کم که در اصل اگر کم بود مگر آنکه حکم کنیم بشد و ذوا و چنانچه علامہ جابر بردی کرده است
و همچنین منقض میشود بمشکل اذا اخذ بوزن اذا خیر فی شرح الممالکی لم تغلب واو
مع اجتماع العزیزین لکراهتهم وقوع الواو اولاً فی الامر لزوال حرف المضارعة و بر دانا
پوشیده نخواهد بود و در این حذر بدتر از گناه است چنانچه آوردیم و او یقیم که در اصل آوردیم
و او یقیم بود اول جمع آدم و ثانی تصغیر است سوال اگر آدم اسم ابو البشر است علی غینا
و نسبه الصلوة والسلام پس بوزن فاعل است چون آزر و عالم و لفظ عجی است و الف او
بدل از ہمزہ نیست پس واو آوردیم و او یقیم بدل از ہمزہ نباشد بلکه بدل از الف است چون
خاتم و نحو نعم و اگر آدم افعال صفة است بمعنی گندم گون جمعش بوزن آدم باشد نه آوردیم
چون آخر خبر جواب اگر اختیار شق اول کنیم گوئیم لانسلم که آدم لفظ عجی است و بوزن
فاعل است بلکه لفظ عربی است بوزن افعال و الفش بدل از ہمزہ است چنانکہ در مفصل تصریح
کرده است لیکن این ظلم نیست بآنچه مشہور است و در کتب تواریخ مذکور است کہ لغت عربی
بعد از زمان حمیر اسمعیل علی غینا و علیہ السلام بهم رسیده است و الله تعالی علم و اگر اختیار شق ثانی
کنیم گوئیم کہ آدم افعال صفة است لیکن بعد از گردانیدن او علم برای شخص معین جمعش برین
وزن آورده ایم زیرا چنانچه در متوسط آورده است کہ چون افعال صفت را بعد از ملکیت جمع کنند
درست است کہ رعایت وصفیت اصلیه نموده جمعش بوزن فعل آورند و درست است کہ

یکسر

ادب او

و چون بگوید

شعاع

و چون بگوید

و چون بگوید

و چون بگوید

و چون بگوید

و چون بگوید

و چون بگوید

رعایت علمیت حالیه کرده و ارجاع بر وزن افعال کنند چون احوص که در اصل افضل صفت
 بود اکنون علم شخص شده جمعش هم بر وزن احوص و بهم بر وزن احوص کنند چنانچه شاعری
 گفته است شعر آتایی و عید احوص من آل جعفره فیا بعد عمر و لونیت الا حوا صا به
 و مکن که آدم صیغه اسم تفضیل باشد ما خود از آدم و اذنه بضم همزه و سکون دال بمعنی الفت
 مع ذلک مناقشه در مثال از داب محصلین نیست **ف** آدم مرد گندم کون آدمان
 بالضم جمع - و پذیر آد میان و هو الوب البشر علیه الصلوة والسلام و اصله بهمزین لانه فعل
 الا انهم لیتوا الشانیه فاذا حرکته سا جعلتها و اوا و قلت او آدم فی الجمع لان الغالب علیها
 الواو و لیس لها اصل فی الیاء معروف عن الاخش **ط** فائده هر جا که دو همزه در یک کلمه
 بهم آیند یا هر دو متحرک باشند و یا اول ساکن و ثانی متحرک یا بالعکس و سکونها لایحوز اگر بر
 دو متحرک باشد عکس آنست که مصنف علیه الرحمة ذکر کرده است چنانچه مختار جمیع حقا
 ست یا آنست که بعضی محققان نقل کرده ایم و اگر اول ساکن باشد پس آن کلمه اگر موضوع
 بالتضعیف است اقام واجب گرد چون سأل صیغه مبالغه و سأل جمع سائل و الا
 قلب همزه بیا واجب است چون قرآنی که در اصل قرأ بود بر وزن قمرطه و اگر ثانی ساکن
 بود واجب است قلب او بحرف علت بر وفق حرکت همزه اولی چنانچه گذشت آنست
 در ویش همزه بیخو ستیزه جو چون تنها باشد اعلال در و جائز باشد چنانکه گذشت
 مگر بر سبیل شد و چون باب یزایی و لفظ مخفیست که در اول حذف همزه بعد از نقل
 حرکت و در ثانی قلب همزه بیا لازم گرفته اند و چون دو همزه در یکجا آیند کارخانه تغییر گرم تر
 گردد و در رفته رفته بحد وجوب رسد و مناسب این حال است آنچه بلبل گلستان شجاری
 شیخ مصلح الدین شیرازی فرموده ز خود بهتری جوؤ فرصت شمار که با چون خود
 کم کنی روزگار و در جای دیگر فرموده است و صا جلد بگمدا رند موئی
 همید و ن سرکش و از رم جوئی و اگر از هر دو جانب جا بلانند اگر زنجیر باشد بگمانند
 تو بهم لے در ویش صحبت ابرار را از دست مگذا ر و خدمت اختیار را غنیمت شمار
 نشیند که گفته اند صحبت بدکار تیه میکند و دیک سیه جامه سیه میکند
 أعلم انه لما توهم من بیان هذه القاعدة ان هذا الاعلال واجب فی کل همزین متحرکین
 التقتانی کلمة استدرک بقوله الا ان الاعلال جائز فی نحو النملة لا واجب فانه قد صرح

من القراء جعل الهززة الثانية في الأئمة بين بين المشهور وقد تم تحقيق الهززين الإضافية و
لم يقلب الهززة فيه يا أصرحنا الآء عند بعض القراء بل ذكر في شرح الشافية لم يجر في القراءة
قلب الهززة الثانية في الأئمة يا أصرحنا قد ساء المصنف ههنا من وجوب الأول انه
اطلق الاعلال على تخفيف الهززة وهو مختص بتغير حروف العلة للتخفيف ولعل في الاطلاق على
سبيل الاستعارة والتشبيه مع ان بعضهم عد الهززة من حروف العلة والثاني انه انعم لفظ نحو
اذ ليس جواز في الاعلال الا في ائمة فقط لا في كل ما يكون نحو ما يدل على ذلك كلام شرح الشافية
حيث قال القياس يقتضي وجوب الاعلال لكن ائمة شاذ لا يقاس عليه وبرايت في بعض
الرسائل الموثوق بها بهذا واما قراءة ابن عامر والكوفيين ائمة بالتحقيق فما يوقف عنده
ولا يتجاوز الائمة الا ان يراد بنحو ائمة ما كان نحوه في الشذوذ ويكون اشارة الى ما نقل عن بعض
العرب الموثوق بعربيتهم اللهم اغفر لي خطأ بري بتحقيق الهززين يمكن في شرح الشافية
ان خطأ بري على لغة من ليس بتحقيق الهززين عنده مختصا بائمة بل جاريا في كل هزتين متحركتين
فلو وجه كلام المصنف رحمه بالحل على تلك اللغة فيقول ولازم في غيره كما لا يخفى ثم لا يخفى
على المتأمل فيما سبق انه لو قال الا ان الاعلال جائز في ائمة ومتنع في نحو اكرم وعوداخذ و
لازم في غيره بما كان اصوب كما لا يخفى واما اعلال كل وخذ لزوما واعلال مجوزا شاذ
ست يعني مقتضى قياس ان بوده اذ كل واخذ واؤمز كفتى ليكن برأى كثر استعمال
هززة را بواو بل نكره حذف كرهنا تخفيف بر و جاتم حاصل آية الا انك ان اعلال
شاذ لازم ست در كل وخذ زير انچه بر دو هرگز بر مقتضاي قياس مستعمل نمیشوند و شاذ
ست در مژ زير انچه گاه او را بر اصل خود نیز استعمال میکنند واؤمز خوانند و بعضی طلبه گمان
برده اند كه شذوذ در ان ست كه كل وخذ را لازم الاعلال و مژ را جائز الاعلال گردانیده
اند قياس آن ست كه لازم الاعلال يا جائز الاعلال باشند و این گمان با آنكه فاسد ست
في نفسه كما لا يخفى خلاف ظاهر عبارت متن ست زير انچه مصنف هم شاذ را بنفس اعلال
محمول ساخته است و برأى كثير فائدة و دفع توهم مساوات این هر سه در جواز يا
در لزوم جواز لزوما در میان ذکر کرده است ثلثين تفاوت از كثر استعمال برخاسته
است بدانكه در بنقاهم نیز دو حدش کرده اند یکی آنكه اطلاق اعلال بر تخفيف هززة کرده
است مگر آنكه گوئیم این از قبیل اطلاق مقیده ست بر مطلق یعنی اعلال تغیر حروف علیه را گویند

و این چهار ادغیر مطلق است یا دو توجیه سابق کنیم دوم آنکه مناسب آنست که این کلام در قاعده
 آمن و اذجر آوردی و اعتدال است که طلبه می آرند از یکدیگر بار و تراند و اگر گوئیم که درین
 هر سه صیغه حذف بعد از قلب همزه بواو بوده است هر دو خدشه مندرج می شود آن قاع
 اولی خود ظاهر است و اندفاع ثانیه برای آنکه علی هذا از مباحث مهموز نخواهد بود و اندر شای
 مباحث او ذکر کرده می شد بکله او را ادنی مناسبتی است با مهموز این جهت که آن
 و او مخدوف و بدل از همزه است لیکن این احتمال عقلی است نه نقلی آری دانشور هوشمند
 از برای تشجیه خاطر تو بحث مهموز را بچند فائده ختم میکنیم یکی آنکه تصغیر قلم فویم همزه و قویم
 بیای می شده هر دو جائز است نه چنانچه همزه را لازم گرفته اند زیرا نچه قلب همزه که بعد از ایای تصغیر
 واقع شود بیا قیاس مقرر است چنانچه در شرح شافیه از بحث تصغیر آورده است و نه چنانچه
 بعضی دیگر یای می شده را لازم گرفته اند زیرا که در اکثر کتب این فن تصریح بجواز ثبوت همزه واقع
 شده است دوم آنکه میکل واحد از یوؤب بهم اوؤب و بهم اوؤب جائز است نه چنانچه بعضی
 گمان برده اند که اثبات مهموزین واجب است فی شرح الشافیه نقول فی حکایة النفس من
 یوؤب اوؤب بواو خالصه و نه چنانچه بعضی دیگر و همیده اند که قلب همزه بواو واجب است
 لما فی بعض الرسائل الموثوق بها و ان كانت الهزلة الاولى من المتحرکین همزة مضارعة جائز
 فی الشانیه التحقيق تشبیها الهزلة المتکلم له لا لتها علی معنی همزة الاستفهام نحوه اندر تهم
 و ما نا که بسبب قلت تتبع از طلبه چه خطا تا که سر بر نمیزند اعوذ بالله من شرور الفسنا و من
 سیات اعمالنا سیوم آنکه در لغت اثبات همزه نیز جائز است نه چنانچه بعضی گمان برده اند
 که ابدال همزه بیا و جبت لما فی شرح الشافیه قد ثبت النبی معمرانی القراءات السبع
 و اما آنکه سیویو حکم برداوة اثبات همزه کرده است شاید قراءات سبعه پیش او متواتره
 نیست و الا حکم برداوة نمیکرد و تعالی الله الکرم منها سوال چون اعرابی بخندمت حضرت
 رسالت پناه صلوات الله علیه و سلم گفت یا نبی الله همزه فرمودند لا تبزوا باسمی فانما انا نبی الله و
 النبوه همزه کردن کذا فی السلاج ف تبز برداشتن و منه المنبر (مع ف اک ۲) و همزه
 کردن حرف را بتره همزه و آواز برداشتن سرود گوی تبز بالکسر کرمی که پوست شتر بر رفتن
 وی درم کند بنابر ابن ابرج - و جای غله ریختن آتبارج - مثل نفس و القاس - انهارا ایضا نام شهری
 و یقال انبترت یده ای تقطعت - صراح جواب در جامع المسائل گفته است لعنه علی علی

الحقی
 نا عا
 تیر و نه
 زینج
 جینه

فهم من الاعرابی انه جعل من نبات من الارض ای خرجت منها الى الاخری کما فی الصحاح فرد علیه
 نهی عن جعل اسم مهورا لانه یوهم منه نوع ایذا حیث اخرجه علیه الصلوة والسلام ابل کما منها
 چهارم آنکه چون بر رأیت همزه استقام در آید جائزست که همین کلمه را حذف کنند
 و رأیت گویند چنانچه بعضی نگان می برند که حذف غیر جائزست زیرا انچه علتش موجودست
 لما فی شرح الشافیه اذا دخلت علی رأیت همزه الاستقامت بهت همزه الافعال فحذف
 الهمزة جوازاً ورمایا حذف مع بل ایضا تشبیهاً لما بهمه الاستقام واما اعلم بالصواب والیه
 المرجع والمآب **ف** بدانکه تصرفات لفظ که سبب وداعی آن تخفیف لفظ ویا غرضی از اغراض
 دیگرست بر نه و بهت اول ابدال و آن آوردن حرف یا حرکت است بجای حرف یا حرکت
 قدیم اسکان و آن از ال حرکت او بطریق نقل یا اسقاط سیوم تحریک یعنی حرکت دادن یکی
 از دو حرف ساکن را چهارم اوغام و آن آوردن و در حرف متجانس است بیک بار و تلفظ
 چهم حذف و آن انگندن حرف بود ششم رد و آن آوردن محذوف است بهت زیادست
 و آن افزودن حرف است هفتم قلب و آن بردن حرفی بود از جای بجای دیگر ثم تسهیل
 و آن از این بین نیز گویند و آن خواندن همزه بود مثلاً میان همزه و میان یکی از حروف علت
 و آن بردن قسم است قریب و آن خواندن همزه بود میان همزه و میان حرف علت که وفق حرکت
 همزه است و بعید و آن خواندن همزه بود میان همزه و میان حرف علت که وفق حرکت ماقبل همزه
 است **فصل المعتل** ای حرف المعتل بنا و بنا صحت المعتل او یقرأ موقوفاً لیکون
 بمنزلة الفصل و الباب بدانکه تعریف معتل در مابقی بیان شده اکنون مقصود تقسیم است
 پس میگوید معتل بر دو نوع است بلکه بر سه نوعست و اعتدال عدم ذکر قسم ثالث معنی بعد از
 تقسیم خود ذکر خواهد کرد فاعتقل معتل یک حرف و معتل به و حرف بدانکه تعریف معتل در مابقی
 چنین کرده است که یک حرف اصلی او حرف علت باشد و این صادق نمی آید بر معتل به و حرف و
 صادق مقسم بر اقسام ضروریست پس لفظ یک برای لغوی نه اذنیست بلکه برای تعیین اقل مراتبست
 چون معتل با حلاله الثلثة و در اکثر نسخ لفظ یک مذکور نیست می باید دانست که معتل صیغه
 اسم فاعل است از عملی یعنی بیمار شدن پس معتل معنی بیمار شونده باشد و اعتلال و بیمار
 در اجزای معتل است چنانچه از اسمی اقسام او ظاهر میشود چون معتل الغاء ای معتل فاؤه
 و معتل العین ای معتل عینه لیکن اعتلال جزء مستلزم اعتلال کل است زیرا انچه اعتلال کل عبارتست

وهم یعنی کم کردن آمده است ناقص ماخوذست از نقص لازم و منقوص از نقص متعدی
و وجه تسمیه باین دو اسم آنست که بسا باشد که نام کلمه ناقص اصطلاحی ساقط گردد و آنکه
نحویان گفته اند ناقص آنست که آخر کلمه او حرف علت باشد و او را ناقص از ان گویند
که در اعراب او نقصان است و فرق در تفسیر نحویان و صرفیان از چند وجه است یکی آنکه
نحویان وحدت حرف علت را شرط نکرده اند پس مادی پیش ایشان ناقص باشد دوم
آنکه نحویان اصالت حرف علت را نیز شرط نکرده اند نه بمعنی عدم زیادت و نه بمعنی عدم انقلاص
پس حجتاً و خطاً یا پیش ایشان داخل ناقص است و ایضا مثل اشتباه پیش صرفیان ناقص
است و پیش نحویان نه بدانکه مصرع مثال اجوف و ناقص را از اقسام معتل بیک حرف
گردانیده است زیرا آنچه مثل طوبی را اجوف و ناقص نمیخوانند و همچنین وقتی را مثال ناقص
نمیگویند و بکذا یوم را مثال واجوف نمیخوانند و در عبارات مشهوره که قید وحدت حرف
علت در تعریفات اینها مذکور نشده است ظاهر آنست که مراد و معتبرست پس مثل و سوس
مثال و ناقص نیست بلکه از بیخه کفاء و لام او حرف علتست لیفیف مفروقست و از بیخه
که همچون صرصرست مضاعف رباعیست چنانچه محیی که هم مضاعف ثلاثی و هم لیفیف مفروق
است باختلاف المجتین علی فی شرح الشافیه و بکذا اقوالی اجوف و ناقص نیست بلکه لیفیف
و مضاعف رباعیست و بالجملة نزاع در امثال این امور لفظیست و او را ذوالاربعه نیز
خوانند زیرا آنچه متکلم او بر چهار حرف می آید چون دعوت و رمیت و کلمه یک کسی که این معنی
در معجم و امثال نیز موجودست زیرا که اگر چه در تعریف اطراد و انعکاس شرطست نزدیک
جمهور متأخرین و در فاصه حقیقت اطراد شرطست لیکن در وجه تسمیه اطراد شرطست و نه
انعکاس چنانچه شیهه را از بیخه کفاء قرارگاه آبست قاروره خوانند و سبوا اگر چه محل قرا
آبست قاروره اش نمیگویند و تعقیب بین دقیقه از توضیح و کتب بایجست و کلمه ذوی بیخه
خداوند در اصل ذو ذو بود و جمعش بر ذو ذو و ذو ذو آید همیشه با هم جنس مضاعف بود و اگر
موصوف او نکره بود مضاعف الیه او نیز نکره بود و اگر معرفه باشد مضاعف الیه او معرفت بلاشک
ف و لا یجوز ان تصیفه الی مضمر و لالی زید و ما شبهه فی الحقیقه نقول جاء فی رجل فذلک
دیده امرأة ذات مال و مررت برجل ذی مال و امرأة ذات مال و مررت برجلین ذوی مال
بلغتم الواو و کذا فی النصب قوله تذا و أشبهه و ذو ذی عدلی منکم و فی الرضه ذو مال و برجل ذوی

بالغات سائر المعربات فی کونا منقلبۃ فاعتبروا انقلاب الاوّلی ایا من الواو او من الیا
 علی ما مر من الاختلاف وانقلاب الثانیۃ من الیا فحسب واما قبل الاعراب والترکیب
 فلا اصل للغات اما لکونسا غیر متکتمۃ کالغۃ ما ولا قلیل است چنانچه از شرح زنجانی
 معلوم شد از بخت در اقسام معتدل در اکثر رسائل مذکور شده است قلیل فعل است
 یعنی اندک مشتق از قلت با کسر یعنی کم شدن من باب ضرب مجعش بر وزن قلیلون
 وقل بفتین می آید چون سیر بر و سُر و گاه گاه قلیل بحای جمع مستعمل شود چنانچه
 قَاذِکُوْا اِذَا نَسْتَدْرِیْکُمْ قَلِیْلٌ صرف مثال سوال چرا صرف مثال برابر
 اقسام دیگر مقدم آورد جواب زیر آنجه یک مقدم است بر اثنین و فاء مقدم است بر لام و
 عین و عَدَّ یَعْدُ بر وزن ضرب یغزب و عَدَّا نوید دادن نیک یا بد چون مقابله و عید
 مستعمل شود مختص بر نیک باشد و همچنین عَدَّه بکسر عین که در اصل و عَدَّا یا و عَدَّه بود
 کما سیحی و من عَدَّاداً وعدّه جا و وعدّه گاه و وعدّه دادن و کذا الموعِد بکسر العین بدانکه
 وزن مفعّال را در کتب مشهوره از اوزان مصادر شمرده اند فیه و اَعِدَّ بدانکه در اسم فاعل
 و سائر صفات ضمیر فاعل و مخاطب و متکلم ستر گردون غیر فرق چون هو ضارب و اینست
 ضارب و اما ضارب بخلاف فعل که حالش بخلاف اینست و و عِدَّه قلب و او بهیچ جا نیست بقاعده
 یَعْدُ و عَدَّ ا و عِدَّه و من عَدَّاداً فیه و اَعِدَّ است بر حدیث و حدیث چون متعدی باشد نسبتش
 هم بفاعل و هم بمفعول بود چون حدیث را من حیث الانتساب الی الفاعل اعتبار کنند آن مصدر
 را مصدر معلوم و منی الفاعل خوانند و اگر من حیث التعلّق بالمفعول ملاحظ نمایند آنرا مصدر
 مجهول و منی المفعول گویند چون ضرب که بمعنی ضاربیه و مضروبیه مستعمل میشود ازین جهت
 در تصریف دوبار مصدر را ذکر میکنند باره با صیغهای معلوم و اخری با مجهول لیکن می باید که
 در فعل لازم مکرر ذکر نکنند اما چون صرفیانه ملاحظه تعدی و لزوم نیست چنانچه در معنی گفته
 در تصریف بر باب مکرر ذکر مصدر را لازم گرفته اند تسهیل علی التعلّیلین فهو مَوْعُوْدٌ و الاثر بالصیغه
 منه عِدَّ و الاثر باللام منه یَعْدُ و الّثبوت منه لا یَعْدُ النّهی بیکون العین باز داشتن از کار و گفت
 و جز آن من باب شفع و در اصطلاح صرفیان عبارت است از صیغهای مخصوصه صرف مثال
 ازین جهت که مثال است با صرف صحیح برابر باشد و ازین جهت او را مثال میخوانند که در چند
 جا که یاد کرده شود بهر چه باین بابها تعلق دارد نیز یاد کرده خواهد شد ان شاء الله تعالی اول

آنکه بر او سه تخصیص و او برای اخراج میسر است زیرا پنجه یا راحه ف نمیکنند مگر بر خلاف قیاس
که میان کسر میم و وسطه کنار و کرگاه و نیم را نیز گویند یا کسره باشد و قید توسط یا کسره
برای اخراج از عهد است که امر است از ایقاد و برای اخراج یو جمل است و حرکت یا مخالفت و او
بود یعنی مندر باشد و این قید برای اخراج یو عهد است و در بعضی نسخ قید کسره لازم نیز واقع شده
است برای اخراج نحو الک یوم الدین زیرا پنجه کسره یوم عارضی است گاه مرتفع میشود چنانچه
آیات یوم الدین و اگر برای اخراج یو عهد بروزن یقین قید فعل نیز کردی بهتر بود و
احتیاج با خراج یوم الدین قید لازم هم نمائی و او را بیکنند زیرا پنجه و او از جنس ضم است و
تقدیر کنند او را بمنزله دو ضم و یائی که قبل است از جنس کسره است و وقوع شی میان دو ضم
خود مستقل است ازین جهت و او راحه ف میکنند و افکنند و گفتن بمعنی انداختن باشد
چنانکه چون فتح یا کسره عین تبدیل شود و او باز آید چون یو عهد جمول یعد و همچنین اگر تنها
فتح یا متغیر شود چون یو عهد ایقاد و اگر تنها کسره عین کسره یا یو و او باز گردد و تغیر کسره
برای است چیز باشد مگر آنکه عین یا لام کلمه حرف حلق باشد چون یهیب و یقع دوم بر است
متابعت اخوات چون یذکر در اصل نیز بود برای مشابهت یذغ مفتوح العین گشت
و مشابهت اینها هم از جهت لفظ است زیرا پنجه ماضی هر دو در کلام عرب مستعمل نشده
است فی الزنجانی و اما کما ماضی نیز روید و هم از جهت معنی زیرا که معنی هر دو گذاشتن
ست سیوم برای التقای ساکنین چون لم یلده که در اصل ملیده بود برای مناسبت
کشف لام را ساکن کردند التقای ساکنین شد میان لام و دال دال را حرکت فتح دادند ملیده
شد پس ظاهر شد که لزوم کسره چنانچه در بعضی نسخ واقع شده است عبارت است از عدم
تغیر برای دخول عوامل نه عدم تغیر مطلقا و الا این مثل خارج میشود چنانچه یعد که در اصل یو عهد بوده و وزن
وزن یفعل و او را بیکنند یعنی بینداختند یعد شد و وزن یفعل و در یو جمل و او نیق
زیرا پنجه و او مسان یا کسره نیست بلکه میان یا و فتح است الیو جمل بفتحین ترسیمین
باب علم و کنه الموقبل بفتح جیم اما و جمل کسر جیم بمعنی ترسیده است اما یهیب التیبه و
الموبیه بخشیدن جواب دخل مقدر است تقریر دخل آنست که برای حذف و او توسط
میان یا و کسره شرط کرده اند و در یهیب و یقع و امثال او با وجود فقدان کسره حذف او
کرده اند تقریر جواب آنست که کسره عام است از آنکه ظاهر باشد چون یعد یا سنویه مقدره

چون یَئِبُّ و چون که در اصل یَئِبُّ بکر بوده است و اوبقاعه یَعْدُ بیفتاد و یَئِبُّ بکر
 شد بجهده یعنی پس از حذف و اوصین فعل را که باهاش از کسره نقل کرده بغضه بردند
 عبارت مساحت است و مقصود آنست که کسره عین فعل را حذف کرده فتحه دادند
 برای رعایت و ملاحظه نقل کسره و دشواری حرف حلق را درین مقام از دو وجه حذف کرده
 اند یکی آنکه و یَئِبُّ اگر از باب منع منع است فاسد میشود قول مصنف رحمه گفته است
 یَئِبُّ در اصل یَئِبُّ بکر العین بوده است و اگر از باب ضرب ضرب است فاسد میشود
 قول اکثر علما که در از باب منع منع شده اند جواب آنکه اختیار میکنیم شق اول را و اینکه در
 اصل مکسور العین بوده است منافی و مقتر او نیست زیرا که اگر منافی بودی باب منع منع
 را بجا گانه نشمر دندی بنا بر آنکه او همیشه در اصل مکسور العین باشد یا مضموم العین فی شرح
 الشافیه جمیع باب فَعَلَ یَفْعُلُ یَفْعُمُ العین فیما لا تفاعل یَفْعُلُ یَفْعُمُ العین فی المضارع و فعل
 بکر عینه دوم آنکه کلمه را در زبان فارسی برای تعلیل باشد چون خدا را بپشتان نگاشتی
 پیایی که نباشد گاه گاهی و تلفظ برای نیز برای علت باشد پس در قول مصرع برای رعایت
 حرف حلق را تکرار داده تعلیل است جواب کلمه را چنانچه برای علت باشد با باشد که بر
 مفعول به نیز در آید چون زوم زید را و کشته بکر را و اینجا همچنین است زیرا آنچه حرف حلق
 مفعول به رعایت است یعنی بواسطه رعایت کردن مرصوف حلق را یعنی ثقل و دشواری
 او را و در بعضی نسخ را مذکور شده است و در یَعْدُ کسره عین کلمه را با وجود ثقل حرف
 حلق بر اصل بدشتند و نقل فتحه نکردند تا دلیل کند یعنی دلالت کند بر اصل باب بدانکه
 هر فعل مضارع از مثال که حلقی العین او اللام باشد و فای کلمه او مخدوف شده باشد
 البته مکسور العین خواهد بود الا آنکه چندی را برای ملاحظه ثقل حرف حلق مفتوح العین ساخته
 اند چون یَضَعُ و یَدْعُ و یَئِبُّ و مثل آن و برخی را بر اصل خود گذشته اند چون یَعْدُ
 و یَأْدُ و مثل او تا دلالت بر اصل کنند و همگی از اصل خود معدول نشوند چنانچه جمیع
 موصولات را مبنی میخوانند و آنست که از میان اینها معرب گذشته اند تا دلالت
 کند بر اصلت اعراب در همه موصولات لما تقران الاصل فی الاسم الاعراب و نعم ما
 قال العارف الجامی قدس سره العزیز تاندر و اصل میکبارگی و ورنه قد کار
 به بیچارگی و مثل مشهور بالاید رک کلمه لم بترک کلمه مناسب این مقام است سوال

روح
سوی

م لفظ

ادایه

محمول بر اگر م کرده تا اختلاف حکم باب لازم نیاید بدانکه چنانچه محل قلیل بر کثیر جائز است
 محل کثیر بر قلیل و محل مساوی بر مساوی نیز جائز است چنانچه بتتبع مواد محل ظاهر گردد -
 بدانکه تا ترجمه حتی است و گاه برای تطیل باشد چنانچه در باطن فیه است و گاه برای
 انتهای قایت باشد چنانچه شاعری گوید **س** این گریه خونی اثر سوز درونی است
 تا صید بر آتش نهند اشک تری نیست بهو قمنداد شخوار پسند اینهمه دکان آرائی و بنگاه
 سازیت و الاحقیقت این مقام آنست که علماء علیهم الرحمة بتتبع کلام عرب معلوم
 کرده اند که فاعل مضارع معلوم ثانی مجرور از مثال واوی حذف میکنند در کسور العین مطلقا
 خواه ماضی مفتوح العین باشد چون **وَعَدَ يَعْدُ وَجَدَ يَجِدُ وَجَّهٌ** و خواه مکسور العین چون **وَرَمَ يَرْمِي**
 و **وَبَقِيَ يَقِي** و در مضارع مفتوح العین نیز و او را حذف میکنند اگر ماضی مفتوح العین باشد
 چون **وَضَعَ يَضَعُ وَوَبَّ يَبِّبُ** یا بر گز ماضی او نبوده باشد چون **يَذُرُ يَذِرُ** و اگر ماضی
 مکسور العین باشد حذف میکنند چون **يُؤْكَلُ يَكُلُ** و **يُؤْكَلُ** و مثل آن گردد و کلمه **يَسْعُ** و
وَلَطَى يَلَطُ و اگر مضارع مضموم العین باشد حذف مطلقا نباشد چون **وَجَّهٌ يَجِدُ** و **وَسَمَ**
يُسَمُّ گردد و **وَجَّهٌ يَجِدُ** که لغت بنی قمارست و شاذست پس اگر ضابطه حذف و او را بر کسور
 خاص میکنند مفتوح العین که واجب الحذف است از ضابطه بر میورد و اگر تعمیم میکنند
 کسره و فتحه داخل میشود در ضابطه مفتوحه العینی که متمم الحذف است لهذا علمای کوفه و بصرو
 در تری این ضابطه مختلف اند کما گفته اند بر چه حدیثی است باید کرد چون **يَعْدُ وَجَدَ وَجَّهٌ** و **يَضَعُ وَوَبَّ**
 و آنچه لازم است حذف و او را جائز نیست چون **يُؤْكَلُ** و **يُسَمُّ** و مثل او این ضابطه صحیح
 نیست زیرا آنچه با جاد فعل لازم نیز حذف کرده اند چون **وَجَّهٌ يَجِدُ** که بمعنی اند و همچنین
 است و **وَلَطَى يَلَطُ** که بمعنی چکیدن آب از سقف خانه و بمعنی آکنده شدن است و
 و **وَسَمَ يَسَمُّ** که بمعنی رییدن گس است و امثال او بصریان گفته اند اگر مفتوح العین یا مضموم العین
 است حذف و او نباید کرد و اگر مکسور العین است حذف و او واجب است و هر چه
 از مفتوح العین محذوف الواو یافته اند برای محافظت ضابطه خود دعوی کرده اند
 که در اصل مکسور العین بوده است که از جهت رعایت ثقل حرف طاق مفتوح العین
 شده است و از اتفاقات حسنه آنکه هر چه مفتوح العین محذوف الواو است به
 حلقی العین او اللام بوده است الا تذکره که محمول بر پیش است متحقق ربانی سیویونی

۲ قلیل

و نیز
 در
 مع
 م

سلامت ماند زیرا آنچه اگر چه بر وزن فعل است مصدر نیست و در مستقبل اول یعنی مستقبل
 که ما خود است از و مستقبل بفتح باء مشهور شده است لیکن بعضی اند معجم کسر است و فتح
 غلط عام است و بر دایای طریق توجیه و سبیل تاویل پوشیده نخواهد بود که حکم بعد صحت فتح
 مخفی الصوة است زیرا آنچه کوی توجیه را میدان فراخت تحلیل بحذف واو کرده باشند
 بدانکه فعل فرع اسم است از جهت لفظ چنانچه از راه معنی نیز فرع اوست زیرا آنچه حاصل
 میشود بسبب تغییر حركات حروف مصدر پس مصدر بمنزله ماده است و فعل بمنزله مرکب از
 ماده و صورت و همچنین اسم فاعل و اسم مفعول و ظرف و آلت و جز آن و عادات عرب
 جاریست تخفیف فروع چنانچه در اسم غیر منفرد که فرع منفرد است تخفیف بحذف تنوین
 و کسره کنند و در اسم مجملی که فرع عربی است بطرق مختلفه تخفیف کنند و میگویند به انجمنی قاص
 به باشند و حکمت درین آنست که چون فروع محتاج اند باصول محل ثقل معنوی باشند
 پس تخفیف کنند درینها تا تنبیه باشد بر ثقل معنوی و در فعل ثقل از وجه بسیار است
 یکی آنکه فرع مصدر است دوم آنکه فعل ثلاثی که کثیر الاستعمال است ساکن العین نیامده است
 سیوم آنکه کثیر العیال است و البته بسیار دارد چون فاعل و مفعول و حال و تمیز و غیر آن
 چهارم آنکه متصل میشود با چیزی که کالجرا از و باشد یعنی ضمیه باز مرفوع متصل بهم آنکه
 دلالت میکند بر زمان و نسبت و حدث بلکه بر تفتید حدث بزمان نیز چنانچه بعضی در قضا
 فرموده اند و لهذا فعل اصل است در اعلال و مصدر و سایر اسمای متصله بفعل چون اسم فاعل
 و اسم مفعول فرع او میدارند نکته در بسیاری از مواضع بکار خواهد آمد و مندرج میشود با
 آنچه در او نام خلیجان میکند که مصدر با وجود اصالت در اشتقاق چگونه در اعلال فرع باشد
 آن و او را حذف کنند برای موافقت فعل مستقبل و گاه باشد که مصدر ثقل بفعل مضمتین
 چون حلیقه اللام باشد نازل بمنزله یسع گردانند چون و دَعَّ یَدْعُو و دَعَّ یَدْعُو و دَعَّ یَدْعُو
 و طَاءَةٌ فی شرح الشافیه و ذلک للتنبیه علی ان حق و او مضارع ان یكون محذوفه الانتقال
 و قوعا بین یا مفتوحة و ضمه بدانکه چون و او را حذف کنند اکثر علما بر آنند که کسره او را نقل
 کرده مابعد دهند تا ابتداء بساکن نشود و اعلال فرع بر اعلال اصل افزون نگردد زیرا آنچه
 در اصل که فعل باشد حذف و او ساکنه شده است و در مصدر که فرع است اگر بغیر از نقل
 حرکت و او حذف میکردند لازم می آید حذف و او حرکت او و شیخ محقق می فرماید

که نقل حرکت با بعد نباید که زیر آنچه معتاد نقل حرکت با قبل است بلکه وادار با حرکت حذف باید
 که و بعد عین کله را حرکت کسره باید داد زیرا آنچه اصل در تحریک ساکن کسره است و تا موافق
 شود عین مصدر عین مضارع را و از اینجا است که چون فعل مضارع برای حرف حلق مفتوح
 العین گردد در مصدر نیز فتح عین جائز است چون سَعَةً وَسَعَةً اگر چه مطر و نیت زیر آنچه
 در بینه فتح ما در دست نیت و اما آنکه در جمله کسره و منه میخوانند محققان حکم بشد و ضم
 کرده اند و عوض آن و او محذوفه تالی تانیث در آخر آن مصدر در آمد زیرا آنچه بر حرفی که در
 مصدر بغیر التماسی تونین ساقط میشود تالی تانیث بعوضش می آید کما سیجی مع ما
 يتعلق به و گاه باشد که بسبیل شد و ذنای عِدَّة را حذف میکنند چنانچه در شرح مراح
 الارواح مذکور است بدانکه بعضی علماء را میگویند که اصل عِدَّة و عِدَّة بود چون و او را
 افکنند تا عوض او در آخرش در آوردند و مصنف را اختیار همین مذکور کرده و اکثر
 بر آنکه اصل او و عِدَّة بود و او را انداختند و تا را عوض او کردند و این خالی از اشکال
 نیست زیرا آنچه عوض شی در وقت وجود آن شی نباشد و این تا در وقت وجود او نیز بود
 است علامه جابر بر دی ظاہراً برای دفع این مناقشه فرموده است و لزوم التاء کالعين
 من المحذوف و این شرح تصریف ابن مالک مفهوم میشود که اعتبار وصف عوضیت در
 تا بعد از حذف و است و در وقت وجود او اعتبار وصف عوضیت نگردیده بودند
ف ابو عبد الله جمال الدين بن محمد بن عبد الله بن مالك
 طائفي نحوي در نحو لغت و اشعار عرب یگانه وقت بود در سال ششصد و هفتاد و
 و فوت کرد در دمشق در علم نحو و غریب لغات و جز آن تصانیف بسیار دارد - خاتمه
البیان و این است معنی آنچه میگویند که عوض جعیل است حقیقی نیست و این تا دلیل را
 مستبعد نباید انگاشت و مهت را بر رد و قدح نباید نگاشت زیرا آنچه علمای عربیه و ائمه ادبیه
 بر ایشان با دوز باری بریه لطف و عطیة بانمازه طیب طویة و حسن نیت امثال ابن اعتبار را
 در بسا جایکار برده اند چنانچه جواب کیولا را در مثل لولا زید لبلک عمر و قائم مقام خبر گفته
 با آنکه در وقت وجود خبر نیز موجود بود و مفعول مطلق را که فعل او واجب الحذف باشد بدل
 از فعل گویند و قائم مقام او دانند چنانچه سیبویه در کتاب خود مره بعد مره تصریح باین معنی
 فرموده اند و صاحب منهل عبارات آنرا را بعینها نقل نموده است و همچنین در مثل زید فی الدار

ظرف را قائم مقام عامل دانند و در مثل ضربی زینا قائما حال را قائم مقام خبر گفته اند و مثال
 این بسیارست چنانچه حدیثه بکسر عین معنیش مذکور شده است و بیعت کبیر سمن یا بفتح آن
 فراخ شدن و گنجیدن و بهمه را فرار سیدن و توانگر شدن و توانا شدن من باب علم یا اینجا مراد
 وجهه قلیلست نحو معنی مثل و آهنگ کردن و برگردانیدن و جانب و مقدار آید و اینجا مراد
 معنی اولست **ف** شاعری معنی خود یک مصراع چه عیده بیان کرده است **ع**
 بفت معنی در میان سخاوای جانم بجوی بقصد و مقدار و قبیل صرف و قوع و شبه و سوس
 پوشیده نماند که اگر مقصود مصنف هم آنست که در وجهه قیاس عدم ذکر تا آن نیز ذکر تا
 وقتی باشد که او را حذف کند و در اینجا با وجود او تا را عوض آوردند گوئیم لانسلم که این تا
 عوض است از او تا اجتماع عوض و معوض عنه لازم آید چه میتواند که وجهه از اصل وضع
 بر این وزن آمده باشد چون ولده که جم والدست و فتنه و نشده و غیر آن و اگر مقصود
 آنست که در وجهه جمیع شرائط اعلال موجود است و اعلال مکرده اند زیر آنچه و او را سلامت
 گذشتانند گوئیم که وجهه مصدر نیست بلکه اسم است مبرمجی را که توجیه کرده شود با و اگر تسلیم
 کنیم مصدریت او را چنانکه بعضی گفته اند گوئیم بر وزن فعل نیست بلکه بر وزن فاعله است و در استقبال
 نیز تعلیل نکرده اند **ف** و تخریدی و جوه جمع و یقلب الواو همزة فیقال اُجوه و سوس وجهه
 مشد و الهماء عوض من الواو و هذا وجه الرأی ای نفسه و الاسم الوجهة بالضم و الکسر - صراح
 که در بعض نسخ وجهه بغیر و او مذکور شده است و او جعتی دارد باعتبار آنکه با وجود انشای شرط
 مصدریت در و اعلال کرده اند و مراد از قلت قلت اضافیست تا مخالف نشود آنچه در جامع
 المسائل گفته است و یحذف الواو المکسورة جواز فی الاسم الذی علی وزن فاعله هذا اکثر ثانی
 مثل جته بمعنی الطرف الذی یتوجه الیه و مثل لدة الرجل یعنی من و لده عند میلاده **قانون**
 دیگر از قوانین مثال هر واوی اصلی باشد خواه زائده مبدل باشد خواه غیر مبدل که ساکن یا حتر
 است از بعضی مظهر باشد یعنی در غم نبود این قید برای اخراج اخیلوا از است **ف** که معنیش
 عنقریب نوشته خواهد شد و ما قبل او مکسور باشد خواه در یک کلمه باشد خواه نه و کسبه خواه اصلی باشد
 خواه عارضی آن و او را بیای ساکنه بدل کنند برای مناسبت با قبل بدانکه او مبدل بیای چون
 با قبل او مضوم گردد باز آید در لفظه در کتابت چون یا زید انجل و بعضی عرب در لفظ نیز یا
 خوانند و نیز باید دانست که لا و زه در اصل لا و زه بود و مقتضای این قانون آنست که او را

بیابدل میکردن لیکن چون ادغام را مقدم و اولسب نقل حرکت از او با و متحرک گشت و متقلب
 بیان شد پس برای اخراج مثل او قیدی ضروریست چنانچه میخاد که در اصل موقوفه بود
 معنیش در مابقی مرقوم شده است و نیز آن که در اصل موقوفه بود و بمعنی تراز و ماخوذست از
 وزن بمعنی بخیدن من باب ضرب و در اَجَلًا از هر دو غم و مدغم فیه سلامت ماند و بدل بیا
 نشد زیرا آنچه او دانیده ساکن نیست و او اولی اگر چه ساکن است اما مدغمست منظر نیست
 و گاه باشد که بر سبیل شد و این و او را بیابدل کنند و اَجَلًا از خوانند علی مانی شرح الشافیه
 الا جَلًا از نیک رفتن شتر و جَلَبَتی برودن گریستی از او ماخوذست بمعنی شتر استوار در
 رفتار و سبک و نیز قانون دیگر از قوانین مثال اینست بر بای خواه اصلی خواه زائده
 که ساکن باشد برای اخراج غیب و یقین که جمع محبیه و بیضه است و گاه باشد که بای بیض
 ساکن گردانند و او بدل نکنند از جهت اعتبار حرکت اصلیه و ماقبل او مضموم باشد برای
 اخراج بیع و بیع است آن یار و او کنند یعنی بجای آن یار و او ساکنه آرند برای مناسبت
 ماقبل و اگر درین ضابطه نیز قید نظریه کردی برای اخراج زمین و یقین بهتر بودی و ظاهر
 بر اعتماد قیاس سابق ترک کرده است و آنکه چون یار ساکن ماقبل او مضموم بود و رویکی از
 دو طریق تخفیف کنند یکی آنکه ضم را بدل کنند بکسر چنانچه در فعل صفتی چون ضئیر
 که در اصل ضئیری بود و در فعل و فعلان که جمع افعالند چون بیض و بیضان و غیر آن دوم
 آنکه یار را با او بدل کنند چون امثله مذکوره در متن پس اگر معمم در بیان ضابطه برای
 اخراج کلماتی که تخفیف آنها بطریق اولست قیود ذکر کردی بهتر بودی و سیاتی تفصیل
 ان شاء الله تعالی چنانچه ایقین بر وزن اگر تم یوقرن در اصل یقین بود و ایقانا بیگانه شدن
 من الیقین و استیقان مراحت الیقان است فهو یوقن اصلش یقین بود الامم من الیقین
 ماخوذ است از یوقن لیکن بعد از رد باصل او که تا یوقن باشد و النبی عنه لا یوقن و الظل
 منه یوقن بفتح قاف قانون دیگر از قوانین مثال اینست بر وادی تخصیص و او
 برای اخراج یقین است مضموم برای اخراج و او مفتوح و کمسورست که حکم اینها در ما بعد بیان
 که بجای فای کلمه باشد برای اخراج تَقْوُل و یقینا و لوک است لیکن میباید دانست که چون و ام
 محفقه مخصوصه بعینه لازم در حشو کلمه واقع شود در غیر فعل مضارع قاف و بهمه جائزست جواز
 مَطْرُؤا لایکسر چون آذو و آو و و اگر او مشدده باشد یا ضمه لازم نباشد بدل بهمزه کنند

چون دو مثال مذکور و همچنین در فعل مضارع چون یَقُولُ که در اصل یَقُولُ و بعد یَعْنِ
در عقب آن واو مضمومه و او می دیگر متحرک نباشد بآنکه چون گویند در خانه مرد فاضل
نیست صدق این کلام بدو وجه باشد یکی آنکه در خانه مطلقاً مرد نباشد دوم آنکه مرد جاهل
باشد بکذا در ناخن فیه نفی و او متحرک صادق می آید بر صورت انتقای و او چون وَقِيتَ و
بر صورت انتقای متحرک و او چون وُزیری را بود بالاتفاق که آن واو مضمومه را بهمه
بدل کنند سوال در آذنی که اصلش وُذلی بود و او نخستین واجب القلب است بهمه یا
آنکه بعد از او متحرک نیست جواب شاذ است بآنکه درو اختلاف بسیار است کما سیاقی
چنانچه وَقِيتَ و وَقِيتَ التَّقِيتَ وقت پیدا کردن یقال وَقِيتَ لیوم کذا مثل اَمَلَتْ
و اُزیری و وُزیری المَوَارِثَ پوشیدن چیزی را و تَوَارِثَ پوشیده شدن آن کذا فی الصراح اما
در قلب و او کمسوره که بجای فای کلمه افتاده باشد بهمه چنانچه وُسَادَةٌ الوَسَادَةُ و
الوساد بالکسر بالین و ساء و وُسَدَ یُصْمِتُینَ جماعة و بالین آنچه زیر سر نهند ش بنگام غلظتین
و او را بالش نیز گویند اختلاف است الّا اختلاف بایک دیگر خلاف کردن و بنزدیک کسی شد آمد
کردن و التثانی یُعْذِی بالی و الاول یغنی و بهم در رفتن و اینجا مرد معنی اول است بعضی گفته
یعنی ابو عثمان مازنی که قلب و او کمسوره بهمه را بود پس در وُسَادَةٌ و وسال و سَادَةٌ و
احوال جائز باشد و اما یای کمسوره را بدل بهمه کنند اتفاقاً چون یسار بکسر که لغتی است
یسار و بعضی دیگر گفته اند که قلب و او کمسوره بهمه را نیست متعسّر بین بعضی لغی جواز
قلب علی سبیل الاطلاق نیست بلکه غرض ایشان آنست که بر طریق قیاس و اطراد جائز نیست
چنانچه مازنی بکنان برده بود بلکه موقوفست بر سماع چون اِشَاحٌ و اِعْثَاوٌ که در اصل اِشَاحٌ
و وِعَاوٌ بود اما در او مفتوح که بجای فای کلمه افتاده باشد و بعد از او و او متحرک نباشد قلب بهمه
بر طریق قیاس و اطراد را نیست بالاتفاق من المازنی و غیره اما اگر گوی که در بعضی کلمات و او متحرک
را بهمه بدل کرده اند چنانچه اَحَدٌ یعنی یکی و یکم و روز یکشنبه که در اصل وُعْدٌ بود و اَنَاءَةٌ
بر وزن قَنَاءَةٌ که در اصل وَنَاءَةٌ بود یعنی در رنگ و آبست که وزن آبست کار و گویند که بگرانی
از جای برخیز و جواب گوئیم که این شاذ است و شواذ در اطراد قوانین ضرر نمیکند زیرا چنانچه بمنزله
مستثناة اند کذا فی شرح الماشیة اما اگر دو و او متحرک در یک کلمه بهم آیند بلکه در اول کلمه بهم
آیند تا مثل طَوَدِی خارج شود واجب است که داد اول را بهمه بدل کنند اگرچه آن و او اول

شواذ در اطراد قوانین ضرر نمیکند

دویم ها واقع شده باشد در تصغیر یا و بدل میگرد چون ضویرک در ضاریک و مضیریک
 در مضرایک بد آنکه چون اسم جاد را تصغیر کنند چون رَجُلٌ و غیر مقصود اخبار بحار
 باشد بی بیان موجب بحار و چون صفت را تصغیر کنند چون عَوِیلٌ و زوینهد مقصود
 اخبار بحار است بسبب قلت علم و زهد باشد و لذلک تقول اُخیرٌ و اَصْغَرٌ و ترید ضعف
 حرمت و صغرت قالون دیگر از تو این مثال هر دو او و یا که در باب اِفعال یا در باب افعال
 یا در باب تفاعل علی مافی المرام بجای فای کلمه افتد و آن واو و یا بدل از همزه نباشد در لغت
 اکثر حجازین واجب است که آن واو و یا را بتابدل کنند **ف** حجاز بالکسر ملاد
 عرب لانساختن است بین نَجْد و العَوْر **هـ** زیرا که اگر بدل کنند لازم می آید تخالف در
 تصاریف چون اِئْتَعَدَ یُوْتَعَدُ اِئْتَعَادٌ فو مَوْتَعَدٌ اِئْتَعَدَ و کذلک اِئْتَسَرَ یُئْتَسَرُ اِئْتَسَرَ
 فو مَوْتَسَرٌ و اِئْتَسَرَ یُوْتَسَرُ اِئْتَسَرَ پس تخالف تصاریف را منسکره گذشته و او را بتقلب کردند
 زیرا نچه و او را بتا عهد قدیم است بسا جا با و منقلب میگرد چون تَقْوٰی و تَرَاث **و**
 زیرا که تا این هر دو مبدل از و است تقوی بالفقه پرمیز و الو او مبدل من الیاء لانه
 من الوقی تراث مالی که از مرده رسد کسی و اصل التاء فیه واو از صرام **هـ** و یا و را نیز بتا
 بدل کردند از جهت متابعت و او و این دلیل اگر چه در واو و یا که مبدل از همزه است به جاری میشود
 زیرا نچه در و نیز تخالف تصاریف لازم می آید چون اِئْتِمَرَ یَأْتِمُرُ اِئْتِمَارٌ اِئْتِمَرَ اِئْتِمَارٌ لیکن چون در قوت
 وصل همزه وصل حذف میشود همزه مبدل باز عود میکند چون قَاتِمٌ و اِیَارٌ عارضی اعتبار کرده
 بدل میا میکنند و بعضی بقا و ده ملاحظه تخالف تصاریف کرده در هموز الفاء نیز ابدال
 بتا میکنند **ف** از بغدادین حکایت کرده اند که ایشان جائز گذشته ابدال یای عارضی
 بتا و از دست این چند الفاظ اِشْتَرَى و اِشْتَمَنَ و اِشْتَمَلَ و اِشْتَهَلَ از از و
 امن و اکل و اهل سواشی دستور المبدی **هـ** و بعضی از حجازین که التفات بتخالف تصاریف
 ندارند در معتل الفاء نیز قلب بتا میکنند و میگویند اِئْتَعَدَ یَأْتَعُدُ و اِئْتَسَرَ یَأْتَسَرُ و در مضار
 یُوْتَعَدُ و یُوْتَسَرُ نمیخوانند برای جفت فی شرح الشافیه و به کان یتکم الشافیه هم بعده ما
 را بطریق وجوب در تاء مدغم کنند چنانچه در مثال واوی اِئْتَعَدَ یَأْتَعُدُ اِئْتَعَادٌ
 افروخته شدن آتش و تو قد مراد اوست فو مَوْتَعَدٌ الامر منه اِئْتَعَدَ و النبی عنه
 لَا تَعْدُ و کذلک یعنی همچنین است حکم مثال یائی چنانچه اِئْتَسَرَ یَأْتَسَرُ اِئْتَسَارٌ

بفادرت
 و او را نیز بتا
 بدل کردند
 از جهت متابعت
 و او و این دلیل
 اگر چه در واو و یا
 که مبدل از همزه
 است به جاری میشود

فی جامع المسائل لا اعتبار للكون العارضی فی التصویر مثل باع وکذا وزنها فعل بالتحریک واما
وزن قال قال گفته اند و استدلال بعبارت شافیه گرفته اند انکان فی الموزون قلب قلب
الزینة مشک ظاهراً بر مراد صاحب شافیه اطلاع نیافته اند زیرا چه مراد از قلب که در عبارت او
واقع شده است قلب مکانی است چنانچه از ایراد امثله و مطالعة شروح او ظاهر میشود قانون
بر آنکه هر وادی و یا بی که متحرک باشد بحرکت لازمی و با قبل او از کلمه او مفتوح باشد از ایدل
گفتد بالف بشرط آنکه آن وادی یا صحیم ضروری نباشد و محمول بر وادی صحیم ضروری هم
نباشد و اگر با وجود این شرائط مبدل بالف نشود شاذ خواهد بود چون قود و حوته و تحکیر
آن قید کردیم که اگر وادی ساکن باشد از ایدل نیکنند چون قول و بیع و در لغت بعض
عرب بر حرف علت ساکنه که ماقبل او مفتوح باشد بدل میگردد بالف بر سبیل جواز چنانچه
لان بذان السحران که در اصل این بذان علی بعض الوجوه و رأیت الزیدان و مرت بالزیدان
که در اصل زیدین بود و ثبت الیک فتقبل تاجی و صحت ربی فتقبل صامتی ای قوتی و
صومتی و در قول و بیع قال و باع گویند و در لغت بعض عرب هر وادی ساکنه که در میان یک
مفتوحه و فتحه افتد درست است که بالف بدل شود قیاساً مطرداً چون یا قبل که در اصل یوجل
بود و در لغت بعض مجازین هر وادی و یا بی ساکنه که بجای فای فعل از مضارع افتعال افتد
واجب است قلب او بالف چون یا تخذ و یا تکر و در لغت بعضی تمیم هر وادی ساکنه که بجای فای
کلمه اند جمع افتد جائز است انقلاب او بالف قیاساً چون آلا و آلامه که در اصل اولاد و اولاد
بود و حرکت لازمی قید کردیم از جهت احتراز حرکت عارضی و تفسیر او چنانچه معرهم خواهد آورد
آنست که حرفی مستحق سکون بوده باشد و برای ضرورتی متحرک ساخته باشند چون جیس
که در اصل جیسال بود بسبب نقل حرکت همزه با قبل یا متحرک شد و همچنین در کواستطعنا که
اصلش کواستطعنا بود همزه وصل در وجه کلام میفتاد و وادی ساکنه بسبب التقای ساکنین
متحرک بحرکت کسره شد کما هو الاصل فی مثله و همچنین در سؤ و سؤی که در اصل سؤ و سؤی بود
و همچنین در بیضات پیش بنی تمیم و در جمع بیضه که بواقفت کمر آت مفتوح الیا ساخته اند و همچنین
در انتمه چنانچه شیخ ابن حاجب فرموده است و قد قرأه و همچنین در لند عون و در صین و قید
کردیم که ماقبل او مفتوح باشد زیرا چه اگر کسور یا مضموم باشد بدل بالف نشود چون عید
و حوس و در لغت ملی برای متحرک بفتح غیر اعرابی که در آخر فعل افتد و ماقبل او کسور باشد

تشبه و الف ضمیر و الف جمع مؤنث و یای نسبت اگر چه سوکن عارضی اند لیکن واد و یاء که ماقبل
 اینها افتد بدل بالف نشود از برای وجهی که گذشت و قید لزوم سکون برای اخراج ساکنی است
 که سکون او عارضی باشد اگر چه تحقق او لازمی بود چون قال و یاء در حاله وقت سکون و چون
 آخرت که در اصل اخترین است زیرا پنج سکون را در عارضی است برای اتصال ضمیر باز آمده است
 چنانچه در محل خود بیان شده است و همچنین در لم یختر و اختر که این سکون بسبب وقف یا جزم است
 و قید کردیم که محمول بر صیغ ضروری نباشد از جهت احتراز از مثل اخترین که محمول است بر ششیا
 چنانچه باید انشاء الله تعالی و از مثل لغوی و حیی نزدیک جمهور که اگر چه اجتماع اعلامین لازم نمی آید
 صین کلمه را تعلیل نمیکند از جهت حمل کردن بر مفتوح العین مثل لغوی زیرا پنج اصل است فی شرح
 الشافیه و ذلك لان فعل بفتح العين في الافعال اكثر من اغويه والخفة المطلوبة في الفعل وهو
 اكثر تصرفا لان مضارع ياتي على تشبة او يدون مضارعيها و همچنین از مثل حور و اختر که محمول اند
 بر لغوی و تجاور کما سیانی و از مثل عصون و رخصین در حاله انقبی و جری که با وجود عدم التبا
 واد و یای اینها را بالف بدل کنند زیرا پنج محمول است بر عصوان و رخصان در حاله رفعی که اصل است
 چون اینهمه بنظر اعزّه گذشت و بر مضمره فاطر مستقر گشت اکنون تحقیق عبارت تن و انظار را در باب
 برگشت هر وادی و یائی که بجای فای کلمه نباشد تا ائمه خارج شود چنانکه گذشت متحرک باشد و در
 لغت بعض اقوام ساکن را نیز بدل بالف کنند بتفصیل که نگارش یافت بحرکت لازمی یعنی حرکتی
 که از افراد لازم است پس این نسبت از قبیل نسبت خاص است بهام چون شخص انسانی و فعلا و بی
 و جز آن و بعده ای هر یک از واد و یاء الف تشبیه و الف ضمیر الی که در فعل باشد الف ضمیر است
 و الف اسم را چون و اخیان الف تشبیه خوانند زیرا پنج ضمیر متغیر شود و بتغیر عامل خود چنانچه الف
 تغیر بان که باختلاف عامل تغیر بان مختلف نشود و جملات الف ضاربان که بتغیر عامل ضاربان بدل
 میشود و یا چون رایت ضاربین و مررت بضاربین بدانکه الف ضمیر در لغت بعض محققان
 باشد که محض علامت تشبیه فاعل باشد و تحقیق این سخن در علم نحوست و بر اخراج از حقیقت اگر
 انتقای الف جمع مؤنث سالم نیز اعتبار کردی بهتر بودی و آنکه مراد از تشبیه تعدد باشد پس الف
 تشبیه شامل میشود و الف جمع را نیز تکلف است بعید پیش از باب تمیز و حرف ساکن که لازم تحقیق او
 یعنی ثبوت او و وقوع او و سکون او فائده این قید در سبق ظاهر شد نباشد و ماقبل او یعنی
 واد و یاء از کلمه او مضبوط باشد یعنی کلمه که در واد و یاء متحرک است نه کلمه منفصله و محمول بر واد

و یا صحیح العتبه تعدیت شدن من باب ضرب ضروری یعنی صحت او مبتنی بر ضرورتی باشد
تأشده بودن کلمه بمعنی کلمه دیگر که در وی علت اعلال موجود است مانع تعلیل است چون نحو
 وصید که در معنی اخو و واصید است یا در معنی اقواز و اوصیاء است و درین هر دو باب شرط
 تعلیل مفعول است از آنکه بر لغتی که از آن توان وجوب است حق باب افعال و افعال است زیرا
 وضع این هر دو باب برای الوان وجوب است پس این هر دو باب باعتبار اصل وضع بمعنی
 عجز و وصید شدن پس اگر در غیر این هر دو باب بیاید گفته شود که در معنی این هر دو باب است چنین
 از دو جوا و اجو و از معنی ترا و جوا و تجا و ترا است از آنکه در ایشان معنی مشارکت است
 زیرا که معنی از و اج با یکدیگر جفت شدن است چنانچه تراج و معنی اجو را با یکدیگر میسازگی
 کردن است و بت چنانچه معنی تجاور و باب افعال موضوع برای مشارکت است پس در معنی باب
 تفاعل باشد که موضوع برای مشارکت است کذا فی دستور البندی و مصدر بروزن فعل
 بنفختن و فعلان بنفختن نباشد قید مصدریت تا جائز است زیرا که در فعلی و فعلان تعلیل
 مطلقا نکنند خواه مصدر باشد خواه غیر مصدر برای وجبی که گذشت و عجب تر آنکه امثله که مهم
 آورده است ظاهر از کتب لغت آنست که مصاد نیستند **ف** دلالت کلمه بر معنی اضطرار
 حرکت مانع تعلیل است تا حرکت لفظی دلالت کند بر حرکت معنوی و این در کلام است که بروزن
 فعلان و فعلی باشد بفتح هین چون جولان و دوران و حیوان و سیمان و صورتی و خدی
 و تصحیح متان با وجود علت اعلال از آنست که محمول است بر حیوان که نفیض است **لام** و لام
 کلمه او را بوجوه من الوجه تغیر نیفتاده باشد یعنی تعلیل نکرده باشند **ف** تعلیل لام کلمه مانع
 تعلیل هین کلمه است تا توالی اعلالین در آن کلمه لازم نیاید و این نزد صرفین ممنوع و منظور است از آنکه
 موجب اختلال بنای کلمه است و تشخیص رضی در شرح شافیه میگوید که شاید مراد صرفین از منع اجتماع
 تعلیلین در ثنائی مجرد است زیرا که در غیر ثنائی مجرد الفاظ کثیره آمده است که در اینجا اجتماع تعلیل
 چنانچه از جمع بیاب ترین انیمه بخوبی ظاهر میشود و کلام آنهم صرف درین باب مضطرب استیرانی
 گوید اعلالیکه از جمعش منع کرده ایم دو شرط دارد یکی آنکه در موضع هین و لام باشد دوم آنکه
 سکون هین و لام هر دو از جهت این اعلال لازم آید و آنچه علی گفته که گروه اجتماع آن دو تعلیل است که
 بی در پی باشند مطلقا کذا فی دستور البندی و در کلام آن و او دیار بطریق وجوب یافت
 بدل کنند زیرا که هر واحد از او دیار مقدر است بدو حرکت و چون ضم کنیم باین دو حرکت حرکت

و یا حرکت با قبل پس در تقدیر اجتماع چار حرکت میشود و اجتماع حرکات اربعه در کلام
عرب مستحکمه است فی شرح الشافیه بها وان کاغذاخت من سائر الحروف الصحیحه لکن کثرت یون
حروف العله و بها انقلاب اجزیت قلبها الی ما هو اخف من حروف العله و هی الالف و لا یمکن
تخالفها بالحرکه و یتو سبب تخفیضها بقلبها الف و ذلک لانفتاح ما قبلها لکن الفتم مناسبه للالف
و لو ین هذه العله لم تقلب الف اذا كانت فائین چنانچه قال نظیر اجود وادی از فعل و باغ نظیر
اجود یا فی از فعل البسم فز و متن و خریدن من الاضداد و یحین شر و لیکن در عرف فقها یکی
بیکل خاص نمود یکی بدگری و باب در اصل بوب بود بمعنی در ابواب و انوبه جمع باب السماء
راه که نشان که در آسمان بنب پدید آید و باب بمعنی نوع نیز مستعمل میشود و باب چهار دندان
تیز و ر چهار دندان پیشین که در فارسی اورا لشک بالفتم گویند و این مؤنث سماعی است و جمع او
بر وزن اثیث و اثیث و بوب آید و بمعنی مهتر و کشفه و نافه و کلان سال نیز مستعمل شود و فی
شرح الشافیه و الشانیا لالکسان المتقدمه اثنتان من فوق و اثنتان من تحت و الارباعیات بغتخ
الرا و تخفیف الباء الارباع خلفها و الالباب اربعه اخرى خلفت الارباعیات و عصا جوبه که بدین
گیرند در اصل عصو بود بدلیل عضوان و این نیز مؤنث سماعی است قوله تعالی بی قضائی کوا
علیها و ایتش بها طاعنی و نیز نام اسپ است و بمعنی زدن شمشیر هم آمده است و رحی سنگ
آسیا یقل لقطب الریحی القویق و زمین بلند و دندان بزرگ و سینه شتر و نام جائے در اصل
رخی بود بدلیل حیوان سوال حرکت عصا و رخی عارضی است زیرا آنچه اعرابی است جواب
اگر چه نوع حرکت عارضی است جنس و لازمی است زیرا آنچه اچار است در هر معرب بحرکت از
بحر ترفع بانصب یا جر اگر چه خصوص حرکت لازم نیست سوال لزوم جنس حرکت بعد از
ترکیب است و قلب و او بالف پیش از ترکیب بود بمقتضای قرار داد ایشان که اعلال مقدم
ست جواب تحقیق دین مقام آنست که در بعض شروع کافیہ آورده است الواضع غیر
فی الکلمات الحلات التي تقضي الاعلال فیها بحسب کل ترکیب و اعلاها قبل الوقوع فی ترکیب
لیسهل علی السامع ترکیبه و لا یتوقف له مثلاً علان عصوا اذا وقع فی ترکیب یتحرک و اوه بجزله تا
فیقلب الف و انقلبها فتح کا و قلبها الف و کذا علان فاضا اذا وقع فی ترکیب یتحرک بالفتم و کذا
و بالکسر جر و یلزم النقل محرکه بالفتم و بالکسر فتم خذها انتهی و این دقیقه جلیله در مواضع کثیره بکار
آمدنی است محافظت و ضروری است سوال چرا واضع حالت ترکیبی را اعتبار کرده است

جواب زیرا آنچه مقصد اصلی از وضع الفاظ حالت ترکیبی است و ذلك لانه لا افادة الا بالتركيب بناد علی اشتهار من تقریر الودور فی افادة المفردات و تحقیق این کلام از شرح رساله وضعیه باید نخست **سوال** چرا در عصا الف را بصورت خود نوشته اند و در زخی بصورت یا **جواب** هر الف که در چهارم جافصا عذرا واقع شود در اسم و فعل بصورت یا نویسد چون **لَحْنٌ** و **نَحْنٌ** مگر آنکه پیش از الف یا باشد همچنین بصورت خودش نویسد چون **أَحْنٌ** و **صَدٌ** یا مگر آنکه **نَحْنٌ** و **زَحْنٌ** در حالیکه علم باشند فی شرح الشافیه و ذلك للفرق بینا علیین و بینا فعلا وصفة ولم یكسوا الاستتقال الصفه والفعل وحقه الالف و اگر سیوم جالف باشد نزدیک بعضی همیشه بر صورت خودش نویسد و مشهور آنست که اگر بدل از او است بر صورت خود باشد و اگر بدل از یا است بر صورت یا بکار نرند چون **العصا** و **الزخی** فی الشافیه و علی تقدیر الکنایه بالیا و ان كان مُتَوَكِّفًا فاختار ان یتکنب بالیا و ایضا و هو قیاس المبر و قیاس المازنی بالالف و قیاس سیویة المنصوب بالف و ما سواه بیا و و در **لَحْنٌ** و **نَحْنٌ** در اصل بیا و بود لمحق بمجففت و یا و در و زانده است چون **عَصَا** بر علم جنس گفتار است و لو انشطعنا کسره و او بعد از حذف همزه در و بر کلام بسبب التقار ساکنین حاصل شده است از انقل حرکت همزه با و کما تو تم الاستطاعة توانستن و قرئی لک استطعنایضم الواو لیشیه با و او اشتروا الضلالة ثلاثی مجوز و و طوع و طاعة است یعنی فرمان برداری کردن من باب نصر آوردن اند که چون مومنان محمدی بغزوه تبوک حاضر شدند موسم فطر حرارت بود و سفر و ورود لشکر عدو بجهت شمار میدنم و گویگان صادق و دل اندست دادگان عاشق جان شیرین را بر کف نهاده مگر بر حرب کفار بر بستند و چرا که نابکار که دل ایشان باز بان موافق نبود متاع حیات دنیا را مطلق نظر خود ساخته است بر خلف گذاشتند و یک گام بمیدان حرب برنداشتند آری از ستر فامتاع الحیوة الدنیا الا قلیل خبرنداشتند **و** خنجر و شمشیر خود را بر جگر آنکه زبانش در و دل گره و چون لشکر اسلام از حرب بازگشت منافقان سیه دل و روی و مکاران دروغ گوی در مقام معذرت قسم بنام خدا خورده میگفتند که ما از سبب عدم استعداد یا فقدان صحت بدن همراه شما بر نیامدیم و اگر ما را استطاعت می بود بهمراهی شما اقدام در معارک میکردیم باری تعالی پیش از آنکه رسول صلی الله علیه و سلم بحرب رود از حال منافقان خبر داده است در جایی که فرموده است **يَحْلِفُونَ** باشد **أَوْ** **لَطَعْنَا** **أَوْ** **خَرَجْنَا** **مَعَكُمْ** **يَهْدُونَ** **أَنفُسَهُمْ** **وَاللَّهُ** **يَعْلَمُ**

انهم لكانوا بون **س** تیغ برکش هاشقان را بر شکاف پنهان که خامان را نباشد جای لافت
 سلامت ماند و بالغ بدل نشد زیرا پنجه حرکت وادویا و دزین و دوشال عارضیست بسبب نقل
 حرکت یا التقای ساکنین حاصل شده است لازمی نیست و حرکت عارضی حکم سکون دارد کما سبجی
 و در لقیقون بفتح لام مؤکد بنون ثقیله چنانچه گوئی و الله لقیقون زید و سبجی که صیغه جمع مؤنث
 از باب تفعیل باشد و التقلیل سخن بر کسی بستن بقال قولتینی مالم اقل یا الف تمکنت بر چند
 حرکتش لازمیست زیرا پنجه ماقبل او که لام باشد از کلمه او مفتوح نیست بلکه کلمه الیت منفصله که
 برای تاکید و تخصیص فعل مضارع بزبان حال در آرنده و بیان فی علم النحو و در عرصه و ان و حیان وادویا را
 اعلال نکردند زیرا پنجه بعد از ایشان یعنی بعد از وادویا الف ثانیه است و در دعوا وید عیان سکون
 دال یا تشدید دال مفتوحه من الاداء بمعنی دعوی کردن و آرزو نمودن و اعتراف کردن و خشیان
 من خشیه بمعنی ترسیدن از باب علم اعلال نکردند زیرا پنجه بعد از ایشان الف ضمیرست و وجه منع الف ضمیر
 از اعلال مذکور شده است مادر خشیان اعلال نکردند زیرا پنجه محمولست بر خشیان بر ارباب بصای
 مخفی نخواهد بود و کمر صفت را احتیاج باین عذریست زیرا پنجه حرکت او عارضیست بدلیل آنکه در هیاتی
 برای اعاده وادو قولت عذر کرده است بآنکه محمولست بر قول او اگر لازمی بودی برای اعاده وادویا
 باعتبار حمل نماندی جواب بفرقست میان قولت و اخشیان بآنکه لام قولت مستحق سکون بود
 برای وقف که بسبب بنون ثقیله مفتوح شده است پس حرکتش عارضی باشد لصدق تعریفها علیها وایا
 اخشیان مستحق حذف بود از جهت وقف و برای بنون تاکید اعاده کرده متحرک ساخته اند پس حرکت
 عارضی نباشد بنا بر عمل تفسیر المصمحرکه العارضیه کما ذکرنا و سبجی اگر چه حق است که نه لام قولت
 مستحق سکونست و نه یای اخشیان مستحق حذف زیرا پنجه شیع رضی فرموده است الفعل مع بنون التکید
 لیس مجزوا و لا موقوفا لثابتة بینهما یعنی آن وجه حمل اخشیان علی خشیان وجود النسبته بینهما وایا
 ای المشابهة فی بعض النسخ و هو التذکیر باعتبار الجذر و هو قوله وجوب الفتح الوجوب لازم شدن
 و من اوارشدن و افتادن و مردن و فرو شدن آفتاب مقرر شدن بیع من باب ضرب قبل ما
 لحقهما اللحق بضم اللام بدینا چیزی پیوستن و لا غرشدن من باب علم و المارد منه المعنی الاول
 و ذلك لانه قد لحق لا خشیان الف الضمیر و بحسب افتتاح با قبل الالف و لحق اخشیان النون الثقیله
 او الخفیفه و ما قبل نون التکید فی المفرد و یجب ان یكون مفتوحا فاشترکان فی وجوب الفتح قبل المحتهما
 و انما قیدنا بصیغه المفرد اذ لم یجب افتتاح ما قبل نون التکید فی خفیصه المفرد کما لا یخفی و حیان یرا

کالیف و العور او كانت الواو عينا لا تفعل الدال على معنى التفاعل نحو اجتورا واوشورا
 لا تقبلان الفاء والياء الواقعة عينا لا تفعل الدال على التفاعل فقلب الفاء نحو استافوا مع
 ان معناه تساقفوا اي تضاربوا بالسيف انتهى وبما سمعت من عدم قياس الحذف في بحث المثال
 لم يرد ان وجه المحل وهو اتحاد المعنى حاصل بين استافوا وتساقفوا مع عدم المحل فان قلت لم
 لم يعمل تلك الكلمات المحمول عليها قلت اما تجاوروا فوقع الالف قبلها واما اوشورا فلانه لو قلب
 عينه الفاء جزم يسقط همزة الوصل ايضا **ف** فيصير عارضا **ف** فيلتبس بمضاعف المقابلة
ف اي بماضيه نحو حاب **ف** فان قلت حمل المجرد على المزيد يقتضي تقدم وجود المزيد على وجود
 المجرد مع ان الامر بالعكس قلت هذا ممنوع فان غاية النظم من ذلك تقدم ملاحظة عدم اعلال الهمزة
 لا على وجود المجرد ولا نفاذ في ذلك على ان تقدم المجرد على المزيد اعتباري لازمني كيف لا وقد جعلوا
 المصدر محمولا على الفعل مع القول بشتقا منه **ف** الگویی که محل مجرد بر مزيد مستقیم نیست زیرا
 که اصل حمل کرده میشود بر فرع گویم که اینجا جائز است زیرا که درین نوعی اصالت است از مجرد
 و آن این است که باب افعلال و افعلال اصل اند در الوان و عیوب و دیگر ابواب فرع این هر دو
 در این معنی پس عور فرع اعور میگردد و این اعتبار پس حمل کرده میشود بر آن و کذا بغيره من الاشارة
ف و در حیوان بفتح یا جسم زنده و زنده گانی و فارسیان بسكون استعمال میکنند و حیوان
 بنقین آنچه غیر حیوان باشد و نیز در دست که چون در آدمی پیدا شود فی الحال میبرد بسلامت اند
 زیرا آنچه مصدر بر وزن فعلان است صاحب کسر اللغات و مذهب این هر دو را در غیر مصادر ذکر کرده
 است لیکن در تفسیر مارک گفته است که حیوان مصدر است گر آنکه مشترک باشد و الله اعلم و در حیدری
 بسلامت ماند زیرا آنچه مصدر بر وزن فعلی است بقال حمار حیدری بالحاء المهملة اذا كان كثير الجهد
 عن فله لا شاطه کذا فی شرح الکشافیه و المجید و المجید و دة میل کردن من باب ضرب بقال حاد عنه
 ای مال عنه و در بعضی حواشی این کتاب نوشته دیده ام که حیدری مراد است حیدست و بنای کلام
 بر همین است و الا بر تفسیر شرح شافیه حکم بر مصدریت حیدری جائز نیست کما لا يخفى **ف** و اینکه
 فی عدم ابدال الفاء حیث انه انما یعمل به الا اعلال فی فعل واسم کون مواز ناله نحو دار و بهالین
 ل و اخر جاعل مواز ته سبب زیاده الالف والنون فی الاول والالف و حد في الثاني وقيل انه لا یعمل
 فی حیوان لان فی معناه حمره فاقبعت الحمره فی لفظه البضال بعد الحمره اللفظیة علی الحركة المعنویة و
 اما الموان فمحمول علی لانه لیس فی حیدری لانه لیس بمضاعف المقابلة اذا كان ناقصا کذا فی الشرح

قیاسیه

علیهما

فی الاغلال

و المجید کما یقتضی در ذری ذوقی کردن

و در قوی بروزن عِلْم من القوة بمعنی توانا شدن و زور آوردن غالب شدن و باز نهادن
 باران و طوی بروزن رَمی من الطی بمعنی نور دیدن و پناشتن من باب ضرب بسلامت مانند زیر
 لام کله را علل شده است و در قوی بیابان شده است **ف** زیر آنچه در اصل قوی بود و او در طرف
 واقع شد بعد کسره آن و او را یا کردند قوی شد اکنون اگر او بش را بلف بدل کنیم توالی اعلالین لازم
 می آید **ف** و در طوی بلف چون یای طوی را بسبب تحرش و الفتح ما قبلش بلف بدل کرد
 پس اگر او را نیز بهین قاعده بلف بدل کنیم توالی اعلالین لازم می آید سوال در طوی و قوی چرا صلی
 تعلیل نکردند و لام کله را سلامت ندانند تا توالی اعلالین لازم نیاید می جواب آخر کله محل تغییر می باشد
 و لهذا اعراب در آخر کله میغیر شوند و در اوسط کذا فی دستور البندی و حواشی **ف** اما تصحیح قوی
 بفتحین قصاص کردن یعنی کشته را بازگشتن و دراز شدن و نحوته جمع خائن است من الخون و
 النجاسة و غلی و نارسایی کردن من باب نصر شاذ است بد آنکه اگر چه تایی نیست چون زیادتی فعلی و
 تعلیل مخرج اسم است از موازنه فعل لیکن چون وضع تا بر عرض است اعتداد بوجود او نا کرده مانع
 از اعلال نیگردد اند چون صاعه و غابة و غارة و قالة و باعته پس نحوته و مثل او شاذ باشد
 چنانچه اعلال طائی لزوم بد آنکه چون یای نسبت مشدده بر طوی و مهور اللام بروزن است که هم
 بر قبیلہ است ازین داخل کنند یای مدغمه که مقابلهین کله است حذف میکنند و این حذف بر
 وفق قیاس است چنانچه در قوانین نسبت مذکور شده است بعده یای مدغم که ساکن است بر اخیست
 بر خلاف قیاس بطریق لزوم بدل بلف کنند پس طائی میشود و اگر مدغم را حذف کنند و مدغمه را
 بلف بدل کنند حذف بر خلاف قیاس باشد و قلب بر وفق او لیکن این کتاب شذوذ قلب ایون
 است زیرا آنچه در کلام عرب مثل این قلب بسیار است بلکه در لغت بعضی قیاسی است چنانچه نگارش
 یافت و همچنین یای نسبت را بر طوی که نام قبیلہ است داخل کنند و یای مدغمه را که مقابله لام کله است
 بر خلاف قیاس بدل بجز کنند و یای مدغم را بلف و طائی خوانند و منه قولهم ذ و الطائیه و بر هر دو
 تقدیر اعلال طائی که قلب یا بلف باشد شاذ است و یا جل من الوجه بمعنی ترسیدن جواز اشاذ
 است بد آنکه در محل مضارع علم یعلم از مثال او بی چهار وجه جائز است یکی تو بمل که اصل الترویم
 دوم یا جل بقلب و او بلف سیوم بجل بقلب و او بی چهارم بجل بقلب و او بیای و قلب فیم حرف
 مضارع بکسره و این قیاس مطرد است مختص بلفظ یا جل نیست پس مصحح علم شذوذ کرده است
 غیر جید است کذا فی شهر الماشافیه و قیامه ایضا بعض العرب یقلب الواو الواقعة فی المضارع من الیاء

و یی یعنی تا نیز نام اعلال است پس صاعه و غابة و غارة و قالة و باعته و مثل او شاذ باشد

المفتوحة والفتحة الفاصحة يئأس ويأئس وليس ذلك بطرد كما في الواو قبلن بدانکه ابواب اجوف
 چهار راند یکی ضرب بضرپ چون باع مبع و آن جز یائی نباشد دوم نصر بضر چون قال بقول و
 او جز داوی نبود سوم علم یعلم دکان بهم داوی باشد چون قات بخاف خوافا بهم یائی باشد چون
 تاب بهاب بینه چهارم شرف یثرف و آن بهم داوی باشد چون طال بطول فهو طویل و یائی
 نیامده است الا یک کلمه هیو یهیو و در ماضی معلوم اجوف که مجرد از ضمیر مرفوع متحرک باشد
 در جمیع ابواب عین کلمه منقلب میشود الا بنیو و لیس و صید که شواذ اند و چون ضمیر مرفوع متحرک
 شود عین کلمه محذوف گردد و ما قبل او در مضموم العین مضموم میشود چون طلن و در کسور العین کسور
 چون یخن و حیث گر آنکه شاذ باشد چون لسن و مفتوح العین اگر او است ما قبلش مضموم گردد
 چون قلن و اگر یائی است کسور چون یعن و در باب جهو و رخا و ظاهر قول سیبویه آنست که در
 مضموم العین و کسور العین حرکت عین تا کرده ما قبل داده شود بعده عین با برتاب کرده شود
 تا دلالت کند بر آنکه عین کلمه او راضم داده نقل حرکت ما قبل کنند و اگر یائی باشد عین کلمه راسمه
 داده نقل حرکت ما قبل کرده شود و این جز انتقال برای آنست که تا کسره و ضمه ما قبل عین دلالت
 کند بر آنکه محذوف و او است یا یاء و این مذنب ضعیف است زیرا پنجم بیستم ضرورتی در نقل مفتوح
 العین بمضموم العین یا کسور العین نیست نه معنی چنانچه ظاهر است و نه لفظا زیرا پنجم دلالت بر وادیت
 و یائیت عین کلمه موقوف بر نقل فعل بسوی فعل و فعل نیست چنانچه در مذنب اهل تحقیق خواهد آمد
 و نیز نقل حرکت عین کلمه ما قبل بر خلاف قاعده قال است زیرا پنجم جمیع شرائط قلب حرف علت با
 موجود است گر آنکه بر آخراج این صورت در ضابطه قال قیدی بیغزائیم و مذنب محققان آنست که در مذنب
 ابواب عین کلمه را با الف بدل کرده حذف باید کرد تا مخالفت قاعده قال لازم نیاید بعده فاکلمه
 را در مضموم العین مضموم باید ساخت تا دلالت بر ضم عین کنده فی شرح الشافیه ضمه طلن لیلان
 البینه لالیان الواو و در کسور العین خواه داد باشد خواه یائی کسور باید کرد تا دلالت کند بر
 بنیت باب یعنی که کسور العین است زیرا وادیت و دلالت بر وادیت و یائیت عین نگنایند زیرا پنجم
 بر بنیت اتم است از بیان وادیت و یائیت لتعلق الاول بالمعنی و الثانی باللفظ و در مفتوح
 العین بعد از حذف الف در داوی فارا مضموم کند و در یائی کسور تا دلالت بر وادیت و یائیت
 عین کلمه کند و در ایجاد دلالت بر بنیت اختیار کردند لامانی شرح الشافیه لما لم یکنهم الدلالة علی
 البینه فی قلت و بعت اذ لو فتحو انبها ما دل علی حرکت العین لان حرکتی الفاء و العین فیها متماثلان

م عین کلمه دوم است یا کسور در در مفتوح العین را داوی باشد

در کسور العین کسور

جواب ما

ترکوا بهما التنبیه علی البنیة ولم یرکوا ایضا التنبیه علی اثبات الواو والیا و الفرق بینما حذراً
 من قوات المقصود اجماع انتهى و مثل مشهور ان لم یکن خرف فعل و خدم اللص ما تجد و ما لم یدرک کلمه
 لم یرک کلمه مناسب این قضیه است لیکن این کلام خالی از اشکال نیست زیرا که هرگاه در کسور العین و
 مضموم العین فاو را کسور و مضموم ساختند و در مفتوح العین اگر فاو را مفتوح میگرداشتند دلالت
 میکرد بر آنکه عین کلمه مفتوح است زیرا که اگر عین کلمه مفتوح نمی بود فاو نیز مفتوح نمی بود بلکه فای کلمه مفتوح
 ناگذاشتن موجب التباس اینیه است و آنکه گوئیم که بمضارع و صفت مشبه و تعدی و لزوم رفع
 التباس خواهد شد حدیث دیگرست و ذهب بعض علماء آنست که قال یقول از باب شرف یشرف است
 و فسادش ظاهرست زیرا پنج این باب همیشه لازمی باشد و قول تعدیت و آیین ذهب را علما جاری کرده
 نسبت یکسانی کرده است چون اینهمه بخاطر غلطی و دوستان جا گرفت اکنون شرح عبارت مرتبیم
 در اصل قولن بود بفتح و او نقل کرده از قولن بقولن آوردند یعنی فتحه و او بضمه بدل کردند و
 این سخن مبتنی بر مذبح جمهورست و الا بر مذبح کسانی احتیاج بنقل نیست کما لا یخفی سؤال
 در نقل تحقق امور را بعد از جارت ناقل و منقول و منقول عنه و منقول الیه و در ما نحن فیه این
 مختصست جواب قولن و قولن شک نیست که در صیغه و صورت ممتاز اند و در ماده و جوهر
 حروف متحد اند پس ماده منقول است و صورت اولی که فتحه باشد منقول عنه و صورت ثانیه فتحه
 که ضمه است کما منقول الیه است و واضع ناقل است بذاتش ما ذکره بعض الحقیقین فی شرح قولهم
 العدل خروج الاسم عن صیغه الاصلیه ای خروج ماده الاسم عن صورته الاصلیه و او حرف علت
 ضعیف بود فرموده اند که حروف علت اخذ از جمیع حروف است و بمنزله نقل جمیع حروفست
 خفت حرف مقصفی ضعیف او است پس قول ضعیف صفت کاشفه حروف علت است قوی باید
 دانست که حروف علت اگر چه از مساوی خود واضع اند اما در میان خود با تفاوت دارند و این
 اضعف از همه است و یا میان است و حرکت ضمه بر قوی زیرا که بخبر شفتین حاصل میشود
 چنانچه در محل خود مبتنی شده است دشوار بضم اول یعنی ثقیل و گاهی بجای واو خاء آرند و خود
 گویند داشتند بما قبل دادند اگر این دلیل جمیع مقدماته تمام باشد لازم می آید که لجال که هاش
 طول بود نیز نقل حرکت بما قبل میکردند فتا مل فیه ای در ویش دل ریش بنده مسکین که با هوای نفس
 اماره خو گرفته است و در سلاسل عوائق دنیوی مقیدست اگر بتجلی یا امانت الهی که عبارت از مثال
 او امر و نواهی باشد قصوری که در عجب نیست زیرا پنج از ضعفها احتمال این مشتاق شاقه و محن دآقده

محقق

در ضعیف
اخذ من قولن

خیلی دور می نماید بزرگ میگفت بچاره انسان چه کند که خود باری تعالی در معذرت را بر او
 کشاده است در جائیکه فرموده است خَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا أَرَى الْكَرْبُ سَاقٍ فَيُضْرَبُ بَانِي
 در کاسه اخلاص بحر عه ایمان صادق خود را سرخوش گرداند و نغمه لایزال کَلِمَاتُ اللَّهِ نَفْسًا لَا
 وَ سَعَهَا را بگوش بوش خود رساند اگر این بار را بر وارومی تواند چنانچه بزرگ میخواند
 تا مست نگر دی کشی بار غم عشق به آری شتر مست کشد بار گران را نه و او را از جهت
 التقای ساکنین بیکنند چنانچه مقتضای قیاس است علی ماسیاتی قلن شد و همچنین است
 حال ما قلنا سوال چرا بکسر جسم یعنی برای چه و بالغم چریدن و جرنده و بسا باشد که در مقام
 کسر فتح خوانند و این غلط عام است کذا **ف** جامع است مالمین این بیت است
 آمو بجز باشد بجز را بر در چانه تا خود بجز دهم بجز اند بجز را **ف** نقل کردند از قولن بفتح و او
 بقولن مضموم آوردند و بر اصل خود نگذاشتند جواب بالغم و الحاجه و الحاجه بالکسر یا سر زبانه
 کلمه تعلیل و گاهی بجای چه که آمد و زیر که گویند و بسا باشد که بر زیر اکتفا کنند اگر قو کن
 مفتوح الواو بر اصل خود بماندی و منقول نگشته و اوالف گشتی بقاعده قال زیر آنچه سکون
 عارضی مانع از اعلان است **ف** چرا که سبب بحق ضمیر پیدا شده است **ف** و یا چار آن الف
 بسبب التقای ساکنین بیفتاد می و قلن شدی بفتح قاف پس دلیل نبود بر حذف و او
 این سخن منظوریست زیرا که ممکن است که فای کلمه را مضموم ساخته دلیل کنند بر حذف و او
 چنانچه مختار ابل تحقیق است و کذا **ف** یغین فی النقل و الحذف در محل یغین بفتح یا بود نقل کردند
 از یغین مفتوح الیا به بالغم ترجمه بای کسوره عربی است یغین بکسر یا آوردند حرکت یا
 ثقیل دسته نقل کرده ماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل بعد دو ساکن بهم آمدند یا و عین
 اول را که مده بود حذف کردند یغین شد و همچنین است حال تا **ف** یغین سوال بعد آوردن
 ضمه در واوی و کسره دریائی نیز و او و یا و از جهت تحرک و انفتاح ماقبل خواست که الف گشته
 بالتقای ساکنین بیفتد و دلیل نبود بر حذف و او و یا پس در آوردن ضمه و کسره فائده چیست
 جواب لا نسلم که او و یا خواستند که الف شوند زیرا که شرط این تعلیل آنست که او و یا به تحرک
 باشند بحرکت لازمی و این ضمه و کسره عارضیست و متر درین آنست که حرکت لازمی ثقیل است
 و حرکت عارضی ثقیل نیست و ابدال از جهت ثقل است نه از جهت خفت سوال چون ثقل است
 ضمه و کسره بسبب عارضی بودن ایشان ثابت نشده پس ثقل بسوی ماقبل بر اے چیست جواب

شرط نقل تحقیق حرکت بر او و یا بر مطلق است خواه لازمی باشد خواه عارضی بخلاف ابدال که
 شرط او تحقیق حرکت بر او و یا بر لازمی است زیرا که نقل اسهل است از ابدال **ط** و نقل بذرا
 بیان مذهب اهل تحقیق و انما اخره لشبهة الاول واختیار اکثر النخاة ایامه و یحتمل ان یکون
 بمغض بل فاشار بالاضراب عن المذهب الاول الی حقیقه الثانی ذکره شیخ ابن الحاجب فی کتابه
 و اما باب سُدثه فالصمیم ان الضم لبيان بنات الواو لا للثقل و كذلك بعث انتهی و المراد بنات
 الواو المعقل الواوی ای بیان انه واوی و او قولن و یا بیعن بغیر از نقل الف گشتند و برآی
 التقای ساکنین میفتادند قلن و بعن شد و حرفیکه ماقبل و او بود در قلن مضموم کردند تا دلالت
 کند بر او و ماقبل یاء در بعن مگسور کردند در عبارت مصوم تسامح است لیکن مقصود واضح است
ف تسامح از جهت انتشار ضمیر گشتند و میفتادند و کردند است از آنکه مرجع اولین و او
 یاء است و مرجع دوم حرفیان - اگر بجای کردند شد گشتی انتشار ضمیر لازم نیامدی **ط**
قانون بنای این قانون بر مذهب اهل تحقیق است و سَمِعَ مافیہ بر واوی و یائی کرد و ماضی
 مجرد الف گردد و میفتد قید ماضی برای اخراج تحقیق است و قید ثانی مجرد مخجج آفتن است و قید
 شدن برای اخراج لکن و سَمِعَ و کشتن جهت زیر انچه یای او بالف بدل نشده است کما مر
 بر چند لیس و حاصل لیس بر وزن فَعِلَ بوده است یا و متحرک و ماقبل او مفتوح و از جمع مواتم
 خالی اما یای او را ساکن کرده بالف بدل نکردند تا دلالت کند بر عدم تصرف او و غلبه مشابته
 او بحرف در حق عدم دلالت بر حدث و زمان و عدم دلالت بر معنی بنفس خود کذا فی دستور المتبذی
ط و قید سقوط الف برای آوردن قال و باع است و یک شرط دیگر بر اعتماد سیاق و سباق
 ترک کرده است یعنی آن واه و یا و مقابله غین کلمه باشد تا دعوت و رست بر آید حرکت ماقبل
 او را موافق او گردانند یعنی اگر او است مضموم میکنند و اگر یاء است مگسور اما در تحقیق یعنی اجوف
 وادی از علم یعلم که در اصل خوفن بود و او را الف نکردند بلکه حرکتش بماقبل داده حذف کردند و
 یحتمل که گوئیم و او را الف کرده اند جهت بعد خا را کسره دادند از جهت دلالت کردن بر کسره عین
 کلمه برخلاف قیاس و در اجوف یائی از باب علم چون بین اگر عین را بدل بالف کرده حذف
 نموده اند و ماقبل او را برای یاء مگسور ساخته اند موافق قیاس است و اگر حرکت یاء نقل کرده بماقبل
 داده اند پس چون تحقیق مخالفت قیاس خواهد بود بدانکه غرض مصنف هم اگر مخالفت قیاس مذکور است
 فاشکش بر ظاهر است زیرا انچه مخالفت قیاس عبارت از آنست که شرائط قیاس موجود باشد حکم جاریست

نشود و در حقن شرائط قیاس مذکور موجود نیست زیرا آنچه وادش بدل الف نشده است چنانچه
اعتراض نموده است و اگر مقصود او مخالفت قانون قال است سلمنا ذلك لیکن ذکر این کلام ملایم
این مقام نیست مگر برای ادنی مناسبت و تحقیق این مقام آنست که بر مذنب اهل تحقیق وادخوفن
بذلک بالفکر انداخته اند و اقبل او برای دلالت بر نیست کسور ساخته اند و این مخالف قیاس نیست
و بر این قیاس پیش اهل تحقیق نه آنست که معراج ذکر کرده است بلکه چنین است بروای و یانی که
در عین کلام ماضی معلوم ثلاثی مجرد افتد و الف گردد و بیفتد حرکت فاکلمه موافق حرکت عین کلمه کنند
اگر مخالف باشند و اگر حرکتی فاء و عین موافق باشند در وای مضموم باید ساخت و در یانی کلمه
و بتقریر دیگر نیز می توان گفت تحریک فای ماضی مذکور بحرکت ضمه و کسره یا مبین بر رعایت متابعت
حرکت عین کلمه است اگر یکی از این حرکتین در اینجا ضمه و کسره باشد یا بر ملاحظه مناسبت عین کلمه
اگر مفتوح باشد و شیخ این حاجب بتقریر دیگر اد کرده است و در لطف اختصار از مقرران دیگر گوی
برده است نیست قال کسر الفاء اذا كان العین یاء او واداً کسوره و یضم فی غیره بذو بر مذنب
نقل حرکت عین کلمه با قبل خود در وقت اتصال ضمیر بارز مرفوع متحرک در جمیع ابواب اجوف مجرد
است چنانچه و چه غیر او بعضی بے نقل و بعضی بالتحق چنانچه مفصل گذشت و باجمله کلام متعیش
اهل انصاف خالی از اضطراب و اخراج نیست سوال او و یا را چرا بپایانند بنای این سوال
بر مذنب اول است یعنی بمذنب آنکه قائل بنقل شده اند زیرا آنچه حذت و او و یا بر همین مذنب و بر مذنب
ثانی حذت الف است پس مناسب آنست که این سوال را بر او نقول مقدم روی مگر آنکه باین معنی
گوئیم و او و یا را بعد از انقلاب بالف چرا آنگاه که بر مذنب ثانی درست آید بلکه عامتر اعتبار باید کرد
بر مذنبین منطبق گردد لیکن تکلفی است بعید و تعصفت غیر سریده و اگر او بمعنی بل باشد ذکر این کلام
ایجاب با وجود ابتدای او بر مذنب اول موجه باشد زیرا آنچه علی بنا و نقول جمله مستقل نباشد قتال
جواب بدانکه التقای ساکنین بر دو قسم است علی حده و علی غیر حده علی حده آنست که ساکن اول
حده باشد و ثانی مدغم و در در یک کلمه باشند چون آذنه و این قسم جائز کثیر الوقوع است و علی غیر
حده آنست که چنین نباشد و این قسم اگرچه تعدد التلظظ نیست اما متعسر التلظظ است و چون وضع
کلام عربی بر خفت است این نوع التقای ساکنین را گاهی قییم و گاهی غیر مستحسن و گاهی غیر جائز و گاهی
مستحسن میخوانند و مراد از عدم جواز امتناع عادی میدارند نه عقلی و اند عادی نیز مراد عادی عربی است
زیر آنچه در کلام محکم ساکن نیز یکجا واقع میشود چون گوشت و کار و مخالف عادت عرب بنحی

تقی
حقیق
است

در بسیاری از امور واقع از آنجا ابتدا بساکن در کلام عرب متعذرست و در کلام محکم واقعست چنانچه
 در فواتح آورده است که خوارزمیان ابتدا بساکن میکنند اما در تعذر ابتدا بحروف مد عرب و مخم شریک
 اند که الی شرح المواقف بدانکه التقای ساکنین علی غیر حده بیفت صورت متصور میشود یعنی که اگر
 شرائط ثلثه که در التقای ساکنین علی حده مذکور شد مفقود باشد چون قل الحی که نه اول مد است
 و نه ثانی مدغم و نه وحدت کلمه دوم آنکه دو شرط اول در معدوم باشند چون مذکر نه اول مد
 است و نه ثانی مدغم اگر چه کلمه واحدست و زنه فاروق مدغم و مدغم فیها را فراموش نکنی سیوم آنکه
 یک شرط اول در و نباشد چون بخضم که بغیر از نقل حرکت ادغام کنند و فارا ساکن خوانند چنانچه
 مصمم در آخر کتاب خواهد آورد و انشاء الله تعالی چهارم آنکه دو شرط اخیر مفقود باشند چون اضربوا
 القوم که نه ثانی مدغمست و نه کلمه واحدست اگر چه اول مد است بیجم آنکه شرط ثالث مفقود باشد
 چون اضربوا که اول مد است و ثانی مدغم لیکن کلمه واحدست ششم آنکه قید ثانی موجود نباشد
 چون قلن و بعن که ثانی مدغم نیست هفتم آنکه شرط اول ثالث معدوم بود چون یجوعون که نه اول
 مد است و نه کلمه واحدست اگر چه ثانی مدغمست می باید دانست که در التقای ساکنین علی غیر حده
 اگر ساکن اول مد است نخستین راجحت باید کرد اتفاقا و اگر مد نیست یکی از ساکنین را در او را
 صورت مستثناه حرکت باید داد بر سبیل اتفاق مگر آنکه دو حرکت ساکن یکجا بهم آیند اول مقابل
 عین کلمه و ثانی نائمه باشد که درین صورت اختلاف است سیوییه میفرماید ثانی را حذف باید کرد و برانچه
 زائمه است و بطرف آخر که محل تغیرست نزدیکترست و اخفش حذف اول میکند چنانچه مقتضای
 قیاس التقای ساکنینست و بناؤ علی هذا محذوف در مثل مقول و اقامه و استقامه عین کلمه است
 نزد اخفش و نزدیک سیوییه و او مقول و الف افعال استفعالست بدانکه در شرح مالکی التقای
 ساکنین را که نخستین از ایشان یا تصغیر باشد و ثانی مدغم چون حَوْ لِقْتَهُ داخل التقای ساکنین علی حده
 کرده است و مشخص بقبول اقربست و آنانکه این قسم را داخل غیر حده کرده اند تعلیط و تجنیط
 ایشان نباید کرد زیرا آنکه در التقای ساکنین علی غیر حده حذف بالتحریک علی سبیل اللطاف واجب
 نیست بسا باشد که هر دو را محال خود گذارند چون ضاربان و الحسن عندک و میم و قاف و غیر
 ذلک و چون زید در حالت وقت پس بکن که مثل حَوْ لِقْتَهُ نیز از باب این صورت مستثناه باشد
 والله اعلم چون این همه بر صنف خاطر منقش گشت به تحقیق عبارت من باید برگشت زیرا برانچه هر جا
 در یک کلمه و یا دو کلمه دو حرف ساکن بهم آیند بر غیر حده خود معنی و اتسام او عنقریب تحریر

نسخه
 التقای ساکنین
 علی غیر حده
 صورت مستثناه
 میفرماید

یافته است بدانکه التقای ساکنین در کلام عرب مطلقاً ثقیل است چه علی حده و چه غیره و لیکن نقل
 علی حده از حد در گذشته است و بر تیره فوط رسیده زیرا پنج حروف مد مخفف بعض ثقیل است
 و دشواری قسم دیگر از حد گذشته یاد میدان افراط زده است ازین سبب بحر یک یا حذف احد
 الساکنین دفع این ثقل می نمایند مگر در صورت استثناء ازین کلام وجه تسمیه علی حده و علی غیره
 نیز معلوم میگردد و عالم و ساکن اول از ایشان مد بود و ثانی غیر مد غم باشد یا مد غم لیکن بشرط
 آنکه در دو کلمه باشند چون اضربن و الا علی غیره و نخواهد بود نخستین را بیفتند بشرط آنکه حالت
 وقت نباشد زیرا پنج در وقت التقای ساکنین مطلقاً مغفرت چه علی حده و چه علی غیره و کلمه از
 التباس این بود چون اضربان که اگر الف را حذف کنند التباس مفرد لازم می آید و چون همزه تعریف
 که بر همزه استقام داخل شود آن همزه وصل را بدل الف کنند و همزه را حذف کنند چون التماس
 غنک تا التباس نیاید حالت استقام را بحالت اخبار و حذف مده مغفوت غرض نباشد چون
 اضربان که اگر الف را حذف کنند اجتماع نوات لازم می آید و آنچه مقصود از زیادت الف
 از دست میرود سوال در مثل شوا که در اصل خشو بود حرکت یاء نقل با قبل کرده یاء را بسبب
 التقای ساکنین انداخته اند بدانکه آن یاء مد نبود جواب بحمل که حذف یاء بعد از نقل لغو
 باشد و همچنین تصرف یاء در مثال این مثالی تا نقص بر قاعده لازم نیاید لیکن شایع قصار
 و راجع الاره و اج بکافات این تصریح کرده اند و ازین اندیشه غافل اند که چنانچه قلن این مثال هم
 بر ذهن جمهور و هم بر ذنب محققان محجوم است کلاً لا یجوز و یقلن صیغه معلوم یا مجهول از قول یا از
 اقالة بیعی کیست بیع و لم یقل معلوم یا مجهول و قل و یل که امر اند و یعلن و یعلن و لم یعلن بر قاعده
 گذشته محتمل است و دعت و رمت و بعضی گفته اند یعنی اخش و اتباعش اگر دو حرف علت ساکن
 بهم آیند متجانس باشند خواه غیر متجانس علی نحو ما ذکرنا ای یكون الاول مد اعلم ان میبعا کان فی
 الاصل متبوعاً فلو نقلت حرکت الیاء الی قبلها ثم کسر ما قبله لما سبها ثم حذف احد الساکنین كما سید
 المهره و نقل من الاخش ایضا کان مسیح و اخلاقی بنده الضابطه و ان کان کسر ما قبل الیاء بعد حذف
 احد هما كما اختاره بعض المحققین لم یدخل فی بنده الضابطه الا ان یحیل قول علی نحو ما ذکرنا علی کون
 اجتماع الساکنین علی غیره و من غیر التفتید بکون الاول مد اول اصلی بشرط آنکه مقابله
 کلمه باشد زیرا پنج در مثل یعون و داعون و ترمین مخدوف همان و او دیای اولی است اتفاقاً
 علی ما قالوا دوم زائده اصلی را حذف باید کرد زیرا پنج این قسم التقای ساکنین بحکم تبعم در دو جا

یافته اند یکی در صیغه اسم مفعول دوم در مصدر افعال که مستغفال و درین هر دو جاحرف طت
تانی زائده علامت است در اول برای دلالت بر مفعولیت و در ثانی و ثالث بر غایت **باب**
یعنی برای دلالت بر مصدریت **ط** و العلامة من حتما ان لا تحذف ویده المقدمة اکثرية فان الرفع
الذی هو علامة القاطعية فی جازئی زید یحذف عند الوقت و غیر ذلک و بعضه یعنی خلیل و سیبویه
گفته اند دوم را حذف باید کرد لان التانی زائده الحرف الزائده اتحق من الحرف الاصلی بالتحذف
و مشتقاً من هذا حکم عنوان الموضوع و اتحق بمعنى التیق و ادلی **ف** ازنی گفته است که قول سیبویه
بغایت قویست زیرا که برای حذف زائده سزاوارترست و هم این واد قریب بطرف که محل لغزش
واقع شده اگر چه قول اخفش نیز از حسن و لطافت من حیث الدلیل بیرون نیست و اینجا اخفش میگوید
که فاد دوم علامت است و العلامة لا تحذف بلکه محذوف اول است چه در مثل این مواضع اکثر جین میگویند
بوده است سیبویه جواب میگوید که علامت بودن و غیر مسلم است بلکه واد در اینجا از جهت اشتباع
حتمه پیدا شده زیرا که وزن مفعول سوای مکرم و معون نیاید و بر تقدیر تسلیم گویم که علامت را دومی
محذوف میکنند که در اینجا غناست دیگر نیاشد و اینجا علامت دیگر موجود است و آن میم است و دلالت
میکند بر بودن میم علامت بر اسباب بودن واد زیادت این میم در اسم مفعول غیر ثلاثی موجود بودن واد
و اگر کسی از جانب اخفش گوید که قاعده مقررت که بر گاه زائده و اصلی در یکجا جمع شوند آنجا اصلی را
محذوف میکنند و لهذا یا را در قافین محذوف کردند و متون را به حال خود گذاشتند و نیز برگاه که در واد آن
جمع شوند و اول آنها دمه بود دمه را حذف کنند چنانچه در قل وبع و خف گویم آری اینهمه که گفتی
حق است الا این در جایست که ثانی از ساکنین حرف صحیح باشد چنانچه در امثلة سابقه است لیکن
بر گاه که حرف ثانی حرف علت باشد چنانچه در نجاست سزاوار حذف حرف ثانی است نه اول **ط**
و اذا حرف ذلک فعلی نه ای علی المذهب لثانی المحذوف من بین الواوین اللتین که ثانی نحو
مقول بی الواو الثانیة التي بی و او مفعول فان قلت لم تعارف تسمية اسم المفعول مفعولاً
قلت المراد بمفعول مبنی هذا الوزن الخاص والمحذوف فی نحو مفعول بناء علی المذهب الاول قول الواو
الاولی التي بی من الكلمة فوزن مقول علی مذهب سیبویه مفعول و علی مذهب اخفش مقول
ف بدانکه بر قول سیبویه در معیم سه تغییر لازم می آید یکی نقل حرکت حنه با قبل و دوم
حنه بکسر و از جهت یاء سوم حذف واد از جهت اجتماع ساکنین و بر قول اخفش چهار تغییرات یکی نقل
حذف دوم حذف یا بسبب اجتماع ساکنین سوم قلب حنه بکسر و برای محافظت یا چهارم قلب یا ویناء

از جهت کسره با قبل و بعضی صریحان پیش از اعلال تحول میکنند که از مضموع میسر آید و او را
از جهت کسره با قبل بیابد کنند و بعده بقانون مذکور کسره از یا نقل کرده بیا میدهند و یک
از جهت اجتماع ساکنین حذف میکنند **ط** بدانکه حرکت عارضی در حکم سکون است از اینجا قول
مصرح لما تقدم کلامی است اجنبی **ف** یعنی جمله معترضه است **ط** بما قبل و ما بعد مربوط نیست کما فی
و مقصود ازین کلام دفع شبهه است که در او نام خلیان میکند تقریر شبهه است که از میان این
سوال جواب ظاهر شد که حذف و او و یا و الف در قیل و یق و وقت برای التقای ساکنین است
و در قیل الحی و یق الثوب و دعنا که ساکن ثانی متحرک شده است و باعث حذف ساکن اول
بر خاسته چرا حروف علت ساقط را عاده نمیکند چنانچه در قول کرده اند و تقریر دفع است
که این حرکت ساکن ثانی درین امثله عارضی است و وجود او کلا وجود است پس گویا ساکن ثانی
سکون او بحال خود باقی است و از اینجا است که میگویند دعنا و اصل دعنا بود و او الف شد التقای
ساکنین شد الف حقیقه ساکن و تا حکما ساکن و اما قیاس کردن معترض این امثله مذکوره را
بر قولاً و لم یقولاً قیاس مع الفارق است و وجه فرق است که در امثله مذکوره حرکت عارضی
است نه در قولاً و لم یقولاً علی سبب سیاقی در نیقام چند دقیقه گذشته است یکی آنکه چنانچه حرکت
عارضی در حکم سکون است بسا باشد که سکون عارضی نیز در حکم حرکت باشد چنانچه در مثل رضی و طوی
گدا باشد که برای تخفیف عین کلمه را ساکن کنند و یا رضی را بر حال خود گذارند و تا اصل نیکند
هر چند کسره با قبل که علت انقلاب و او بیا است برخاسته است و در طوی و او و یا کرده بقا
شیدا دغام نگردند و در مثل آخرین و لم یخترن سکون را را مانع اعلال ندانند اندریرانچه عارض
است و سببی فی کلام المصنف اما در یق و لم یقل اعلال گردند ویرانچه سکون لام عارضی است و علامه
بر اینست دوم آنکه حرکت عارضی همیشه در حکم سکون نیست چنانچه در مثل اجار و اوارف چون نقل
حرکت همزه با قبل کند و همزه را بیندازند گاهی اجز و ارف گویند و گاهی جز و رف خوانند و اما
آنکه در مثل اسل نمیخوانند برای کثرت استعمال است که مقتضی تخفیف است و در مثل اخصم هم مقتضی
و هم رخصم و اجازت **ف** فیخو رخصم و الاجل الاحتاد بالحرکه العارضیه و الا فلا يجوز
فلک فیله لا ابتداء بالساکن **ط** علی فانی شرح مراجع الارواح و همچنین در مثل الاخر چون نقل
حرکت همزه تا نیاید بلام کنند الاخر و الخمر گویند و همچنین در الاستغفار الاستغفار و الاستغفار
خوانند علی فانی شرح الجار بردی و امثال این بسیار است سوم آنکه در مثل اخر الفرس حرکت را مانع

طیاب و اوردن آن را است که احاطه آنرا تحت آن است و در بعضی کلمات الف و ط

است لهذا الف محذوف را ذکر کرده اند زیرا آنچه را مستحق سکون است از جهت وقت امری و آن سکون نیز عارضی است زیرا آنچه بسبب بنای امر حاصل شده است و از جهت این سکون مانع اعلال ندانسته اند و لافاد فی ذلك لا اختلاف جهتی العروض و الاصله چهارم آنکه بودن حرکت عارضی در حکم سکون نه بنسبت چیزیت که غرض این حرکت بسبب اوست زیرا آنچه نسبت باو حکم حرکت دارد و الا تحریک عبت می شود مثلاً در مثل قل الحق حرکت لام قبل نسبت بلام تعریف حکم حرکت دارد و اگر نسبت باو در حکم سکون می بود تحریک لام رافع التقای ساکنین نمیشد آری نسبت باو محذوفه حکم سکون دارد زیرا آنچه نسبت بلام تعریف که حرکت اعتبار کرده ایم برای ضرورت است و هیچ ضرورتی نیست از آنکه باو نیز حکم حرکت دهیم و قد تقرر عندهم ان الضرورات تقدر بقدرها سوالی در مثل ما القوب حرکت و ال نسبت با قبل حرکت اعتبار میکنند یا ما بعد نسبت بهرجه او را حرکت اعتبار خواهند کرد یا بد نسبت بدگری در حکم سکون باشد پس لازم می آید التقای ساکنین جواب این حرکت را نسبت با قبل و ما بعد حکم حرکت میدهم زیرا آنچه مقتضای التقای او با یک از با قبل و ما بعد تحریک است چنانچه خواهد آمد انشا الله تعالی بخلاف قل الحق که در حرکت را نسبت با قبل و ما بعد اعتبار نمیتوان کرد زیرا آنچه مقتضای التقای او با قبل تحریک نیست بلکه حذف با قبل است و

مجال الكلام واسع لا يليق بالكتاب و حرکت عارضی آن بود که حرف متحرک مستحق سکون بوده باشد و این استحقاق سکون از دخول جوازم یا بنای امر یا اتصال ضمیر مرفوع متحرک یا بوضع کلمه یا غیر این باشد بنا بر ضرورت متحرک کرده باشند یعنی حرکت عارضی حرکت این متحرک مذکور است و مراد از ضرورت نه آنست که بوجوب تحریک رسانده باشد و الا مثل قاطع برمی آید زیرا آنچه هیچ ضرورتی بجهت بوجوب تحریک دل نیست و حرکتش را عارضی گفته اند و لهذا المذکور من کون الحرف العارضیه فی حکم السکون نقول بلا اعاده الواو المحذوفه قل الحق و هو الامر الثابت فی نفس الامر و روی ان ائمة من خلف دعوی ان صلوات الله علیه سلم الی طرد الصحابة الفقهاء عن مجلیه علیه السلام لمجی صنادید و فریش فانه کم کانوا بسکون انفسهم و بسکون من جملة الفقهاء و بسکون من صاحبهم فنهی الله تعالی النبی صلی الله علیه و سلم من اطاعة الکفار فی هذه الدعاء قائلان لا نطيع من اتفعلنا قلبه عن ذکرنا و انشبع هواه و کان امره فرطاً ای تعدا علی الحق و نهی الراء طره و آیه علیه السلام بان یقول لهم ان الحق ليس باقتضیه البوی بل سکون من حنده تعالی فقال و قل الحق من ربکم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليکفر یعنی لا ابالی بکفر من کفر و ایمان من امن و الحق مرفوع بانه مستأ و خبره قول

من ریم و محتمل آنی که چون خبر مبتدأ محذوف ای هذا الذي اوحى الي هو الحق و من ریم حال من الضمير
المستتر في الخبر او خبر بعد خبر و تقول بلاعادة الياء المحذوفة تنج الثوب بغتم الثاء للثنية و سكن الواو
جامه و جمع ثياب و اقواب و اقواب و اقواب و اقواب جامه مصدر ايضا من باب نصر معناه باز آمدن و
گرد آمدن آب و مردم در جائی که آنی شرح النصاب و دغما ف بلاعادة الالف المحذوفة
سؤال برگاه که حرکت تاء عارضی است پس حالهم در دعای التقای ساکنین در میان تاء و الفت
تشبیه موجود است پس حذف کردن یکی از آنها لازم است جواب تاء را در اینجا دو حالت است
أصلی و آن سکون اوست و عارضی و آن حرکت اوست پس هنگام حذف کردن الفت عین کلمه
حالت اصلی او را اعتبار کردیم و بنسبت الفت تشبیه حالت عارضی او را اعتبار کردیم همچنین
است در خفیه شرح مراجع **هذا** على اللغة المشهورة و الا يقال في بعض اللغات و اما بالالف
على ما في المنهل شرح الواو في مخلاف لم يقولوا ف جواب سؤال است و آن آنست که حرکت لام
در مثل لم يقولوا عارضی است چرا که عامل لازم علی جزم در وی کرده است چنانچه در مفرغش کرده و
فتح لام برائی الفت تشبیه است پس مناسب این بود که او را اینجا باز نیارود و ندی و کم یقالا گفتندی
جواب حرکت لام عارضی نیست چرا که لازم در لام عمل نکرده بلکه عمل در نون کرده چرا که لازم از مفرغ
حرکت حرف آخری اندازد و از تشبیه نون را که عوض حرکت مفرغی باشد نمی اندازد **هذا** فانه عیدت
فيه الواو المحذوفة في المفرد لان اللام فيه ليست مستحقة للسكون حتى تكون الحركة عارضية و ذلك لان
الجزم واقع على النون دون اللام فان النون عوض من الضم الذي كان في المفرد اعرابا على ما هو
فاذا اسقط الجازم في المفرد الضم اسقط في المثني ما هو نائب عن الضم اعني النون فليس اللام متحقا
للسكون في المثني كما لا يخفى و كذلك قول **ف** این هم جواب سؤال است چنانکه در لم يقولوا
گذشت **هذا** في عدم كون حركة اللام عارضية و ذلك لان البناء متبع اعراب مستقبل یعنی آن
الامروان لم یکن مجردا لكونه مبني الاصل لكن بناؤه متبع اعراب مستقبل الجزم من حذف الحركة
اللام او النون في الزنجاني اللام عارضی الجزم و في الكافية حكم آخر الامر حكم الجزم التبع لفتحین
روی کردن من باب علم **ف** سؤال بنا و اعراب نفیضان اند پس پیروی یکدیگر چگونه
می توانند که جواب بنا اینجا مقابل اعراب نیست بلکه او اینجا مصدر است از بنی یعنی بنی بناؤ
مبني برای مفعول یعنی معنی مبني و مراد مبني مبني خاص است که اینجا بر حاضر است بقرینه قول
معهم قول این معنی این است که امر حاضر تابع اعراب مستقبل مجزوم گردیده یعنی با او هم مقارن مستقبل

مجزوم کرده شد از حذف حرکت در منفرد و حذف نون در تشبیه و جمع مذکر و واحده مخاطبه بدخول
 جازم بر آن کذا فی الشرح العربی **هـ** اما در قول **ک** عاده و او محذوف کرده اند با آنکه حرکت لام
 عارضیه است زیرا پنج مستحق سکون است از جهت آنکه محمول است بر قول **ل** در سبب شناخته که احتیاج
 باین عذر نیست فتنه که ما تقدم من وجه الحمل وهو وجوب الفتح قبل المحققه و فی بعض النسخ كما تقدم ای
 جمل قولن علی قولاً محلاً محلاً تقدم ذکره وهو حمل الحشین علی چیزیها و وجه المشابهة بین الحملین اتحاد وجه
 الحمل و حمل ما تقدم ذکره علی حذف المضاف والمراد ما تقدم خشین فعلی الوجه الاول لیكون ما عماره
 عن وجه الحمل و علی الشان عن الحمل و علی الثالث عن المحمول فتأمل **و** فان قلت حرکت الباء فی نحو انتر بر
 عارضیه كما هو الظاهر فالالتقاء باق قلنا ان الحركة العارضیه علی قسین قسم حصل بالامر الداخلی و قسم
 حصل بالامر الخارجی كاللقاء الساکنین فی نحو قل الحق فالاولی معتد بها کانهما من نفس الکلمة والثانی
 غیر معتد بها فالحرکت فی نحو اضربن بالامر الداخلی هو نون التکید لانها کالضمیر المرفوع المتصل فی شدة
 الاتصال بالفعل و ذلك الضمیر امر داخلی فی الفعل لان الفاعل کالجزم من الفعل فلذا لا يجوز فصله و جزء
 الشئ لیكون داخلاً فیه کذا قال النون کذا قال الجار بریدی **هـ** و در دعوی الله آورده اند که کفار
 علیهم اللعنة چون بر کشتیهها سوار میشدند و امواج دریا راه خلاص را بر ایشان از هر طرف می بستند
 دست و عایش چنان بر همان علی الاطلاق برداشته بتضرع تمام نجات خود را درخواست می نمودند
 و سر نیاد را بر خاک مذلت می سودند و حضرت رب العزة از آنجا که حجاب الطاف او شامل حال ایشان
 است نظر بتقصیرات این مردگان ناکرده ملاحان بادر المیر کرد و تا یک ساعت آن تیره دروان را
 بساحل نجات میرسانیدند و آن ناسپاسان بے شرم در همان ساعت بدو کفر خود را سیاه روی کردند
 خدا تعالی در قرآن مجید از این معنی خبر میداد **اِذْ کُنُوْا فِی النُّفُکِ دَعَوْا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ لَیْسَ
 لَیْهِمْ مَعِیْرَةٌ فَلَیْلاً أَجْمَعُ ثُمَّ لَیْلِ الْبَرِّ اِذَا هُمْ لَیْسُ کُوْنٌ حَیْ خُوشَ لَوْتَ اَلَمْ تَرَ کُنْتَ**
 دوستان را کجا کنی محروم بود که باد شمنان نظر داری و در قل الحق ساکن اولی با حذف نکردند
 چنانچه در قل وبع کرده بودند آخر کلمه را که و او دعوا و لام قل باشد و لام الحق اگر چه در آخر کلمه است لیکن
 از سبب شدت الاتصال بدخول حکم وسط گرفته است حرکت دادند زیرا پنج حرف اول به بود و سیاهی
 حکم انشاء الله تعالی حکم غایب النوع من الالتقاء فی حرف المضاف و کسبیه بنهنگ با یعلق به ان
 ساعدنا التوفیق الالهی و یقول واصل قول بود حرکت و او یعلق دادند بعد از سلب حرکت قاف
 و بعضی علماء بخلاف این گفته اند چنانچه خواهد آمد انشاء الله تعالی و او ساکن و اقبل او کسبیه آن و او را

الابقاء

بمقتضای قاعده میزان یا بدل کردن قبل شد قانون بر او ای و یا بی که منقلب از همه نباشد زیرا
در منقلب نقل حرکت با قبل نمیکنند چنانچه در شش و نون میخوانند که مضموم باشد یکسور
و آن همه و کسره حاصل از نقل حرکت همه نباشد چنانچه در بحث هموزینگارش در آمده است
در فعل متصرف یعنی فعلی که تشبیه و جمع و تذکر و تانیث او جائز باشد و این تفسیر در اینجا مضموم
زیرا بنحیث مقصود اینجا اخراج فعل تعجب است و او ازین تفسیر خارج است چنانچه در علم نحو مبین شده است
یا فعلی که از چهارده صیغه ماضی و چهارده صیغه مضارع و شش صیغه امر و شش صیغه نهی
آمده باشد فعلی هذا ایست و لحم و عظم و عظمی از افعال متصرف نباشند و قدصر عابدک و ما یعلق
به اعلم ان الاصل فی هذا الاعلال هو الفعل لفظ ثقله کما من غیر مرة و لا یعلق الاسم الا اذا کان مجموعاً
على الفعل و هو علی ضربین الاول الاسماء المتصلة بالفعل کالمصدر و النطف و اسم الفاعل و المفعول
و الثانی ما یوازن الفعل مع مبیانیه فالموافقة هو المساواة فی عدد الحروف و الحركات و السکنات
لا فی زیادة الحروف و اصلاتها کتضرب فی یوازن یضرب ضارب فانه یوازن یضرب ایضاً و المبیانیه
و هو ان یخالف الفعل بزیادة او بنقصه مخصوصتین بالاسم کفعل و یعلق بحرف التاء فذلک لو نیت من
البيع مثل تضرب و تحلی قلت بیع و بیع بالاعلال الموافقة الفعل حرکت و سکن مانع المخالفة فی مبیع
بزیادة الیم و فی بیع بزیة یفعل کسر التاء و التثنی بالکسر فله بعض العرب و لو نیت من البيع
مثل تضرب قلت بیع بالتصحیح للامتنین بالفعل و اما نحو یزید علما فنقول الی العلویه بعد ان یعل اذا
کان فعلاً اذا عرفت هذا فاعلم ان المصداق ان یعلق بالیم النوعین فیهما نعمت و ان یزاد یعلق
الاتصال کما هو المتبادر فی غیره امثلة القسم الثانی و یمکن ان یقال انه مبني علی ذهاب الیمرد فانه لا یجوز
هذا الاعلال الا فی الاسماء المتصلة و اما حمل التعلق علی ما یثقل النوع الثانی فقط فقصور واضح متوسط
بود یعنی در مقابل عین کلمه باشد یا در حکم توسط یعنی در آخر کلمه باشد لیکن لاحق شده باشد یا و
چیزی که کما جزی باشد از ماقبل خود چون ضمیر که با غرضی و مضارع در آیند و علامات تشبیه و جمع که در
آخر اسم لاحق شود و التوسط میان چیزی شدن و میانی کردن و اینجا مراد معنی اول است و آن واد و یاء
در اصل یعنی در ماضی معلوم آن باب بسلامت نماند باشد و ماقبل و مفتوح نباشد اعلم از آنکه سکن
باشد یا کسور یا مضموم احتراز است از مثل شک و مال که در اصل شوک و موال کسره عین بوده است
حرکت آن واد و یاء را با قبل دهند اگر متحرک باشد سلب حرکت کنند زیرا که اجتماع حرکتین بحال
ست خواه متخالف باشد خواه متوافق و اگر ساکن باشد احتیاج به سلب حرکت نیست چنانچه

قیل وبع در اصل قول و بیهم بود کسره بر او و او یاء شوار داشتند نزدیک شیخ این حاجب انداختند
 قال لان النقل انما يكون الى الساكن دون المتحرك ليس قول و بیهم شد بعده ضمه یا و از جهت سناست
 یا کسره بدل گردنیم شد و در قول نیز ضمه قاف را کسره بدل کردند از جهت حمل کردن بر بیهم و بیهم
 ماضیان مجهولان من الفعل العين المجردة و ساکن و ما قبل او کسور آن و او را بیاء بدل کردند قیل شد و نزدیک
 جز ولی کسره و او یاء را نقل کرده ما قبل دادند و آن و او را بیاء بدل کردند قیل و بیهم شد فی شرح الکافیة و ذلك
 لان تلكسرة اخذت من حركة ما قبلها و قصد هم التخفيف ما لم يكن فيجوز على هذا النقل الحركة الى المتحركة بعد حذف حركته
 اذا كان حركة المنقول اخذت من حركة المنقول اليه و بيانه كلام مصنف هم بر مذنب جز ولی است و مذنب هم
 بقول اقرب است لان اطلاق الكلمة بالنظر الى نفسها اولی من جعلها في العلة على غير ما تقول و تغزین
 اصلش تغزین بود بر وزن تخرین حرکت و او را قبل دادند و او را انداختند مشتق است از غزو بعضی
 قصد کردن و بادقش دین جنگ نمودن سوال چون دو ساکن یکی غیره جمع شوند و اول ایشان مدّه
 نبودی را حرکت میدهند و در تغزین و او را با آنکه مدّه نبست حذف کرده اند جواب بحمل که حذف و او
 بعد از قلب بیاء کرده باشند کما اشرنا فیما سبق سوال چون دو حرف همت ساکن یکجا هم آیند اول
 اصل دوم را اند و بعضی شخصین را حذف کنند و بعضی ثانی را و در اینجا بالاتفاق اصلی را حذف کرده اند
 جواب اگر چه اصلی در کلام معصوم مطلق واقع شده است لیکن تخصیص باید کرد و او را با آنکه بمقابل اصل
 باشد بقرینه ذکر او در مباحث اجوف هر چند این قرینه بر محل اعتماد نیست و ترمون اصلش
 تریون بود حرکت یا را ما قبل دادند و او را حذف کرده و مخفی نماید که این نقل بر مذنب شیخ
 این حاجب مجیم باشد زیرا آنچه او سکون ما قبل شرط کرده است و مذنب بر مذنب جز ولی زیرا آنچه او اگر چه
 سکون ما قبل شرط کرده است لیکن شرط کرده که حرکت منقول اخذت از حرکت منقول الیه باشد چنانچه
 از شرح کافیة نقل کرده شد و در اینجا حرکت منقول الیه اخذت است و ظن این فقیر است که مذنب هم
 بضبط اقرب است و بصحّت نزدیکتر و در امثال این اعتبارات چون مصطلعی باز دیده شود چنانچه
 شیخین مذکورین بلکه جمیع مشایخ باک نیست کما لا یخفی علی النصف بان کلام معصوم با کلام اکثر رسال
 موافق است و با جملة تحقیق این مقام مقتضی اطاب است و منقول و مقبیل صیغه ظرف است از قبیل
 بعضی نیم روز خفتن و نیم روز شراب خوردن و چنانکه خواب کردن و بختی که صیغه اسم مفعول یا
 چنانچه کوئی بذالکلان مقبیل فیه و در کتابی دیده ام که مصدر میسی است چون مخرج کسره عین و احتمال
 دارد که بعضی صیغه اسم فاعل باشد از اقاله یعنی کیخفتن بیع و از گناه در گذشتن و در ادو

جمع دارست یعنی برای وقیل مؤنث سماعی است و جائز است که او را بشمارد و بدل کند کما به القیاس
 فی شد علی ما فی الشرح و آخین جمع عین است یعنی چشم و چشمه گز او را آفتاب و زرد و چربی و
 یک یک از او و نفیس هر چیز و دید بان و جاسوس و شخص و غیر آن که بشمار در دنیا یا اعلال نکردند
 زیرا آنچه در فعل است و نه متعلق به و نه تعلق نوع اول است چنانچه ظاهر است و نه تعلق نوع ثانی زیرا آنچه
 مخالف است ندارد با فعل بوجه **ف** نه در عدد و حروف و حرکات و سکات و نه در وزن چرا که این
 وزن در فعل موجود است چون **أَقُولُ وَأَنْصُرُ** و در برخی وید **مَوَدَّ** در برخی حرکت یا که مضاعف شد
 یا قبل ندادند بلکه در اول حذف کردند و در ثانی بحال گذاشتند زیرا آنچه با و در هر دو لفظه متوسط
 است و نه در حکم توسط بلکه در طرف است سوال در برخی بسبب لحوق تنوین یا حکم وسط گرفته
 است جواب وجود تنوین کلا وجود است زیرا آنچه در وقت دخول لام و اضافت و حالت و قف
 ساقط میگردد و دید **مَجْهُورٌ صِغَةً** ماضی مجهول یا امر است ما خود از **مَجْهُورٌ** یعنی سخن بلند گفتن
 و **مَجْهُورٌ** صیغه مضارع معلوم است از اینجا که معنی زنده کردن و در فراخی نعمت شدن و در باران
 شدن و **مَجْهُورٌ** الاستحیاء و شرم داشتن و زنده گذاشتن و **مَجْهُورٌ** حرکت داد و یا باران
 ندادن زیرا آنچه در اصل سلامت مانده است و در قوی حرکت داد و یا باران ندادن زیرا آنچه در اصل
 او مفتوح است **ف** و نکته در عدم اعلال او اینجا است که اگر فعل کرده شود کسره و او را با هر
 برای نه در مضارع هم لازم میگردد و نقل حرکت آن با قبل و بدل کردن آن بالغ بوجوب قاعده
يُقَالُ پس میگردد **يَقَالُ** پس واقع میگردد ضمه ثقیل برای ضعیف چرا که اعلال ماضی مستلزم
 اعلال مضارع است از آنکه مضارع فرع ماضی است و لما لم یقید المهم هذه القاعدة بالوجوب او
 الجواز فتوهم ان نقل الحركة الى ما قبلها فی قبل و بیع و غیر ذلک من الائمة المذكورة فی مرتبة المثال
 یکون واجبا لان الوجوب فرد کامل فی الاطلاق فدفعه بقوله **لَا يَنْجُزِي** در ماضی احترام است
 از **عَيْنِ** مجهول احترام است از مثل **رَضُوا** ماضی معلوم اگر حرف علت کسره و احترام است از
 مثل **رَضُوا** که در اصل **رَضُوا** بود و با قبل او مضموم بود برای اخراج مثل **أَقِيمُوا** و **يُقِيمُوا** است که
 در اصل **أَقِيمُوا** و **يُقِيمُوا** بود و نقل حرکت لازم نیست هر چند فهمیم و مشهور و کثیر الاستعمال است
 حذف حرکت از حرف علت و الباقی با قبل او بر حال خود پس اگر حرف علت یا باشد بدل بواو
 گردد چون **يُؤْمَرُ** و ایشام در لغته بخینه بویانیدن و سر برداشتن و **يُقِيمُ** که در اصل **يُقِيمُ** بود یعنی
 سخن گفتن و در صطلح تفاسیر مختلفه دارد چنانچه خواهد آمد نیز رواست و در غیر ماضی مجهول مذکور

تقل حرکت لازم است الا مثل تدعین که اشام نیز در و جائز است چنانچه در صراح آورده است
تقول فی قیل قیل و قول و فی بیع بیع و بوع اعلم ان فی نحو قیل و بیع ثلث لغات الاولی قیل
و بیع و بی افصحها و اشهرها و الکثانیة قیل و بیع بالاشام و هذه لغة فصیحة قليلة و الا اشام
ان نحو بکرة فاء الفعل نحو الضمة فتمیل الیاء الساکنة نحو الواو و قلیلا اذ بی تابعه لحرکه یا قبلها
و هذا هو مراد القراء و الخاتمة بالاشام فی هذا المعنی و قال بعضهم الاشام بهیئة کالاشام حاله الموت
و هو ان تکرر الفاء کسرها لکن تضم الشفتین و تنزع بینهما بعض الانفراج یخرج منه النفس فرأیها
المخاطب مضمومتین فلعلم انک اردت بضمها حرکه لضم فهو شیء یختص بأدراک العین و اول الذین
لانه لیس بصوت لیسع و انما هو تحریک عضو فلا یدرکه الاعی و لا البصیر فی الكلمة بخلاف الاشام
بالمعنی الاول فایدرکه الاعی و البصیر و هذا المعنی خلاف المشهور عند الفریقین و قال بعضهم ان فی
بضم خالصة بعد یاء ساکنه و هذا الصانع مشهور عندهم و الغرض من الاشام الاینان بان لا یصل
الضم فی ادخل هذه الكلمات و اللغة الثالثة قول و بوع و انها لغة رذیلة لا اعتدایا و بها و کذا یجری
تلك اللغات الثلث فی نحو اخیتر و اقیید ایضا و اذا سقطت العین باتصال الضمیر لم یفزع المتحرک
فیه الموشع لم یجز فی الیائی الا الاشام او الضمة الصرفة و لم یجز فی الواوی الا الاشام او الکسرة
الصرفة خوف الالتباس بالمعلوم فی شرح الرضی ان قام قرینة جازک اخلص الضم فی الواوی و
اخلص الکسر فی الیائی نحو عدت یا مریض و بعث یا عبد و ان لم تقم قرینة فالاولی انه نایدک فی
الواوی من اخلص الکسر او الاشام و فی الیائی من اخلص الضم او الاشام و ظاهر کلام السیرانی
انه لا یجب الفرق بل یغفر الالتباس بقله وقوع مثله و هو الظاهر من کلام الشیخ ابن الحاجب الشافعی
و علیه مبنی کلام المصنف **ف** ابو محمد یوسف بن ابوسعید حسن بن عبد الله سیرانی نحوی بحال
علم نحو و لغت و شعر عرب آریسته و بحلیه و روع و تقوی پیرسته و تصانیف مفیده دارد از ان
شرح ابیات کتاب سیبویه و شرح ابیات اصلاح المنطق و جز آن بر روز چهارشنبه بمیت و بمقم
ربیع الاول سال تسد و هشتاد و پنجم فوت کرد کذا فی غایة البیان **ف** و در غیر او لازم است
چنانچه اشارت کردیم سوال در بعض رسائل آورده است و بنو تمیم تضم الیائی فقول سیویم
در بعض العرب شیئا من ذوات الواو جواب کلام ممد بر لغت اهل حجاز است و تصحیح پیش
ایشان شاذ است یقال در اصل نقول بود حرکت و او نقل کرده بقاف دادند و او را الف کردند
یعنی بجای و او الف آوردند و این مسامحت در عبارات علماء شائع و ذائع است چنانچه بر متبع محقق

بعد ۳

نسخه

نخواهد بود یقال شد قانون پروا و یا مفتوح احتراز است از واو و یای مضموم و کمسور که
 حکم او در قاعده قیل معلوم شد که در غیر فعل تعجب و آن دو صیغه اند که موضوع اند برای انشای
 تعجب یکی افعَل که در ما افعلا است دوم افعِل که در افعِل به است و مقصود از ذکر این قید آخر
 صیغه اولی است و الا صیغه ثانیة بقید مفتوح بر آمده است و تعلیل در موازان کشند که با افعَل یکی
 در عدم تصرف شریک است و از راه معنی با فعل تفضیل شباهت دارد و بجای عین کلمه افتد و از اینجا
 است که در دعوة و غزوة بدل نکرده اند و صاحب جامع المسائل بعد از ذکر این قید قدیمی دیگر
 نیز ذکر کرده است یعنی آن کلمه رباعی و ملحق بر رباعی نباشد تا بمثل و ثوس که رباعی است و الکو به
 که ملحق بر فشرع انتفاع لازم نیاید و معنی نماند که شرط تقابل عین کلمه از این قید معنی است زیرا پنج
 واو الکو به نمانده است برای الحاق و واو و سوس در مقابل لام کلمه است از اینجا هم مبرک ذکر
 این قید کرده است فی التاج الکو به الفرخ الی امه الکو به اذا ارتعد اليها التزقة و من الساکنین
 لزوماً یحتمل ان یکون مفعولاً مطلقاً بحذف المضاف ای سکون لزوم او بحذف الموصوف ای سکوناً لازماً
 فعله الاول یکون اللزوم بمعناه و علی الثانی بمعنی اسم الفاعل و یحتمل ان یکون مفعولاً مطلقاً بالفعل محذوف
 و به وصفه لموصوف محذوف ای سکوناً یلزم لزوماً و لک ان تتکلف و تقول ان اللزوم بمعنی اللام
 حال من الساکنین و التثویب عوض من المضاف الیه ای حال کونهم لازمی السکون و الافراد نظراً
 الی لفظ المصدر کما تقول الزید و الزیدون عدل علی ما فی شرح الکافیة تحقیقاً و تقدیراً نیز افتاده باشد
 یعنی سواء کان مجموع الساکنین تحقیقاً بان یکون المفوظین او مقدراً بان یکون احدهما مقدراً غیر مفوظ
 فیکون المجموع مقدراً فان انعدام المجموع يستلزم انعدام الكل من حیث الكل بل انعدام الجزء من انعدام الكل
 علی ما حققه السيد السند فی الحواشی الشرعیة العضدية من بحث الذاتی والعرضی فلیکمل بطالعتهما
 فایاک و ان تتوهم ان المراد تقدیر کل واحد من الساکنین فانه توهم غیر مطابق لما فی نفس الامر و ان یوهم
 ظاهر عبارة المتن فلا یسکنون من اهل الخواصر و یحتمل ان یراد بقیة تحقیقة و تقدیریه ای توسط تحقیقاً
 موجوداً و قدراً معتبراً من حیث التقدیر و الاصل و لام کلمه او را اطلاق شده باشد سؤال درشل
 استحقاق بلغت بنی تمیم استحقاق نیز جائز است مبدل کردن یای عین کلمه را بالف بعد از ان سبب التقای
 ساکنین یکدیگر را حذف کردن جواب در شرح شافیه گفته که در توجیه لغت تمیمه علماء را خلاف است
 ندب غیل است که اصل استحقاق استحقاق بروزن استهاب باخوذ است از حامی بروزن تاب
 چنانچه اصل استحقاق استحقاق بود که باخوذ از حی است حرکت یای استحقاق را حذف کردند از لم یوجوه

ساکنین را بر این پنج فعل حرکت در وقت بروزن است و از واو و یای

لازم

الزیدان

همین حیث المجموع

لام الحاصی یا مؤخره ساکنه ما قبلها پس التقای ساکنین شد نخستین را حذف کردند و بای ساکنه را
 بالغ بدل کردند چنانچه در یا حلی و طائی و مذنب علمای دیگر آنست که اصل **استخی** استخی بود یا
 اولی را بعد از نقل حرکتش با قبل حذف کردند چنانچه در **است** و **اظلت** **ف** که در اصل **اخذت**
 و **اظلت** بودند **ه** و بنا بر مرز و مذنب هیچ اشکال دارد میشود که یا **استخی** و توجیه لغت نیست
 که سائل در سوال ذکر کرده است شاید مختار معنی نباشد و می باید دانست که مذنب غلیل است بلکه
 نادرست زیرا آنچه مشتق بر اینکلمات مکرر و بهرست و نیز لازم می آید که در رتبه استخایا خوانیم چون
 استخایا و در مصدر استخاکه چون استخاکه و لیس که لک و آن و او دیا در اصل بسلاست نماند
 باشد یعنی در ماضی مجرد معلوم از آن باب و قضی نماند که این قید معنی از ذکر قید اول است زیرا آنچه هر چه
 بقید اول بر می آید از مثل استخوی و بطولی باین قید نیز خارج میشود هر چند عکس نیست لیکن سید
 و علامه تقی زانی قدس سره باین فهم افتاد را در بسا جا ارضایع خود تجویز فرموده اند اگر قید اول
 معنی از قید ثانی باشد **تجوز** بلکه در جایکه مقصود توضیح و تنویر باشد این نیز مجوز است و
 کلمه اسم از قبیل اضافت عامست بخاص و این را اضافت بیانی می خوانند و علامه تقی زانی در بعضی تصانیف
 خویش استقبح این اضافت کرده است و تخیل او باضافت انسان زید نموده است و لهذا بعلمیت
 مجموع شهر رمضان حکم کرده است و در بعض دیگر تجویز نموده و مثال او علم الفقه و شجر الاراک آورده و در
 حواشی بیضاوی برای تطبیق بین الکلامین گفته اند اگر فردیت مضاد الیه مرصاف را مشهور و معلوم
 بر کس باشد اضافت قبیح است و الا با جزئی است بلا قبح و این فیه در وقت خواندن تفسیر بیضاوی کلام
 بعض حواشی را بخندست محمد و می قبله گاهی ولی نعمی که سایه زدنش بر رقاب پست تر شان عامه می رود و یاد
 عرض کرده بود سخن نه اشتند و فرمودند که فرق کردن در میان انسان زید و علم الفقه بشهرت و عدم آن
 ظاهر آنست که حکم است بر وزن **فعل** نباشد اعم از آنکه **الفعل** تفضیل باشد یا **فعل** صفی یا **فعل** اسمی
 سوال اگر لفظ اسم را ذکر کردی و گفتی کلمه بر وزن **فعل** نباشد فعل تعجب نیز بهین قید بر آید و
 احتیاج بنفی فعل تعجب جدا گانه نبیندای جواب اگر چنین فرمودی صیغه معلوم واحد از باب فاعل
 بر آید می باید دانست که هر اسمی که موافق باشد بفعل در عدد حرکات و سکنات و مخالف نباشد با او در
 زیادتی یا بنیت که مختص با اسم باشد چون آوردن و آشود عین کلمه او را بالغ بدل کنند بکسر و الف
 اعلال نکنند تا اگر بر مثال ضرب و تنفع اسمی از بیع بنا کنند بیعیم و بیعیم خوانند و اعلال نکنند و اگر در
 زیادتی یا بنیت محال باشد عین کلمه او را اعلال کنند چون بیعیم صیغه ظرف که در اول و زیادتی مختصه

است

است

به بیع

آیین

باسم است و چون بیستم بکسرتین و سکون ثالث که اسمی از بیع بروزن تخیلی بنا کرده شود زیرا پنجم پیش
 تیغ در فعل نیامده است چون این مسئله فاطر عاظم ظاهر شد که اگر هم چنین گفتی و کلام اسم بروزن
 فعل نیامده و مراد از وزن وزن حرفی داشتی نیکوتر و نامعتبر بودی چنانچه برابر باب النش پوشیده نخواهد
 بود و ما قبل آن و او و یار ساکن نظیر قابل حرکت بود مراد از منظر درین مقام خلاف مدغم است نگویید
 که مدغم مادام که مدغم قابل حرکت نیست پس احتیاج بذکر قید مظهر نباشد زیرا پنجم مراد از قبول حرکت
 قبول بالذات است علی ما هو المتبادر و عدم قبول مدغم حرکت را از عارض وصف ادغام است کیفیت
 و حال آنکه هیچ ساکن مادام که ساکن قابل حرکت نیست و در بعضی رسائل بجای این دو قید صحیح
 ذکر کرده است و همانا که این یک کار آن دو میکند که لا یخفی حرکت او را با قبل میند و او و یار الف
 گردانند چنانچه یقال و یساع بدانکه در بعضی ال که اصلش یقول بود بدو طریق تعلیل کنند یکی آنکه
 قاف ساکن را چون در ماضی معلوم مفتوح بود در حکم مفتوح اعتبار کرده و او را بی نقل حرکت بالف ید
 کنند چنانچه قال بعد از آن برای مناسبت الف قاف را که حکما مفتوح بود حقیقه مفتوح گردانند
 و بالجمله فتح حکمی موجب انقلاب او بالف است و وجود الف مقتضی فتح حقیقی نیست دوم آنکه مدغم
 اختیار کرده است که نقل حرکت او بقیاف کنند و او را الف گردانند و الی هذا اشارتین قال اصل قاف
 اقوم کنه لما کان فرع جاری مجراه فجعل ما قبل الواو فی حکم المفتوح او نقلت حرکتها الی ما قبلها و جعلت
 فی حکم المتحرک فقلت الفاسوال در مشوره و مریم اعلال کردند جواب شاذ است کما قالوا و اعان
 و استعان و متعان و استعان الی الامانه یاری کردن و الاستعانة یاری خواستن و موسی زار
 سترون زار با کسر شرمگاه و در ما اقول که مل ترکیب او در علم نحو خواهد آمد بدانکه ما در
 ما احسن زید اسمیه است و مبتدا و جمله که بعد ویست خبر مبتدا هذا ما ذهب الیه الجمهور اما اخفش را
 موصول گوید و جمله را صل و خبر محذوف و جوابا تقدیره الذی احسن زید اشی عظیم و احسن
 در احسن بزید فعل امر است یعنی ماضی در اکثر و همزه برای صیروت و مجرد فاعل فعل و بار زائد و معناه
 سارحستانی معنی ما احسن زید و این باء لازم است مگر با آن و آن در بعض نحو واجب الی آن
 نزورنی و آنبن علی آن زید الغضب و گاهی موكد نمون آید نحو احسن زید و متعجب منه سیو
 معرقه آید یا مکره مخصمه متصل فعل باشد الا بمصدر و بنمادی که فصلش هم درست در بعض نحو
 ما احسن احسانا زیدا واجب الی یا زید بان نزورنی و گاهی عند القرینه آنرا حذف کنند نحو زید
 ما احسن و احسن بزید و آنجل که انی مساکک البیته و حاصل معنی او آنست که چه خوش گویاست

آن مرد اعلال نکردند زیرا پنج فعل تعجب است **ف** اگر در مثل **ما أقول** تعلیل کرده شدی البته برای
 مناسب مثل **قال بودی** و چون فعل التعجب غیر متصرف اند پس حل نکرد بر فعل متصرف که انی حاشیه
 دستور البندی **لما** التعجب بشفقت شدن **ف** اقول التعجب حصول تعجب عند اراک الامور
 الغیبه التي لم یکن معها معلوماً للمدرك و اذا اعلل بالسبب ال تعجب که فی الرضی شرح الکافی **لما** و در غلوه
 و طلیقه الغلوه عالی شدن یا کسی و افسوس داشتن و شیخ ابوالقاسم بلخی معنی بدستخط خود نوشته
 است ظاهر آنست که غلوه بفتح خا باشد چون سلوة و آنکه در آیه **لما** بحسب مشهور است
 اشتباه است و طلیقه الرجل الکسر بیکر و صفت مرد و با لفتح نام جامی شیر ناک در لواحی بین اعلال
 نکردند زیرا پنج دو و یار بجای عین کلمه معنی داده اند بلکه مقابله **لام** کلمه اند **ف** و البته فی عدم
 اعلالها جینند موانع لوابدلت فیها صار افعالة و حلافة فتوهم ان التامیهما اصیل و زنها فعال و فعال
 کجیمان و میراث **لما** و در احوال جمع حال معنی گشت بر چیزی و بمعنی میانه پست است و زمان که
 تو در آن باشی و کل سیاه و پشت جامه و واسطه میان موجود و معدوم چنانچه معتزله ثابت کرده اند
 و ما بین هیئته الفاعل و المفعول نیز می آید و اقوال جمع قولت سوال فاعل مفتوح الفاء ساکن
 العین یا بر وزن افعال جمع نمیکند جواب بر تقدیر تسلیم این منع مختص بغير اجوف است زیرا که در
 اجوف این قسم جمع بسیار است کثوب و الثواب **ف** یعنی لا نسلم برین وزن جمع نمیکند
 بلکه بسا باشد که برین وزن جمع می آرند چون **فردو** و **افراد** و **نهر** و **انهار** **لما** و تقول مصدر است بمعنی
 گفتن و در میقول المقول البقوال بسیار سخن گوی و زبان آورد **ف** میقول صیغه اسم الة
 یا مبالغه آن وجه عدم تعلیل او اولاً آنست که اگر تعلیل در اینجا تعلیل لازم آید اتحاد بر دو صیغه اسم الة
 پس معلوم نشود که میقال یا اصلش میقول است یا میقول و وجه دیگر آنکه مهمه ذکر کرده **لما** اعلال کردند
 زیرا پنج بین الساکنین نزد ما تحقیقا افتاده است و در میقول اگر چه دو بین الساکنین تحقیقا افتاده است
 اعلال نکردند زیرا پنج بین الساکنین تقدیر افتاده زیرا پنج میقول در اصل میقول بوده است الف
 برای تخفیف حذف کرده اند بدانکه میقول اگر صیغه مبالغه باشد محتمل که در اصل میقول بود چون
 میضال پس مانع اعلال او وقوع بین الساکنین تقدیر است و محتمل که بر اصل خود باشد و عدم اعلال او
 برای حل بر میقول است لاتحادها فی معنی و اگر صیغه اسم الة است پس اصل او میقول باشد زیرا پنج اصل در
 صیغهای آلت مفعول است برای کثرت استعمال او و مفعول و مفعلة فرع اویند و شیخ رضی فرموده
 است لئلا ان المفعول ان فرعه بل نقول هما اصلان مفعول محمول علی متعال فی ترک لاعلال لکونه بمعناه

دینا اولی بر آنکه بعضی فضلی از زمان ما چون گوش زد ایشان شده که **مفعّل** در اصل **مفعّال** بوده است هرگاه که خوبانند که **مفعّل** را جمع اقصی کنند بر وزن **مفاعیل** آرنند و همانا که این تو بهی ناشی از وقت متبع و تدرب در کلام عرب کیف لا دعال آنکه جمع کرده میشود بفرق و ملک و بنبر و تحف و رابر مرقی و مخالف منابر و مصاحف و امثال این بسیار است و اینها شیخ رضی رح منکر اصالت **مفعّال** شده است و اگر جمع **مفعّل** متغایر بودی این انکار را نگنایش نمودی و الله اعلم بالصواب اما در **یقولن** و **لم یقولن** **ف** بصیغه فعل مضارع مجهول **ف** که در اصل **یقولن** و **لم یقولن** بود اعلال کردند بر چند و اوین ساکنین تحقیقا افتاده است **ف** جواب سوال معترض و آن این است که او در **یقولن** و **لم یقولن** هم در میان ساکنین تحقیقا واقع شده پس چرا اعلال **ف** در جاری شده پس جواب دادیم باینچه می بینی **ف** زیرا که سکون لام عارضی است که بسبب دخول کلام دیگر عارض شده است در اول برای دخول ضمیر مرفوع باینکه فاعل فعل است و در ثانی بدخول **لم** که یکی از جوارم خمسة مشهور است و اگر گوئیم که **یقولن** و **لم یقولن** در اصل **یقال** بود چون نون ضمیر و **لم** جازمه آمد لام ساکن گشت و الف بالتقای ساکنین بیفتاد هتاج باین عذر نمی ماند زیرا آنچه علی بن ابی طالب و الف پیش از سکون لام باشد و لا عبرة به کلمة لا نفی النجس و تسمی لا التبریر تفید استغراق النفی لجمیع افراد العبرة و امثال **ف** من المبالغة شاکتة فی عبارات المصنفین و رویا المذعی کیف و لو لم تکن للسکون عبرة بالوجه لما جاز حذف الالف من **ف** بین الکلمتین فانه لیس الا بملاحظة سکون اللام و ذلك ظاهر ثم قوله بلین متعلقا بالعبرة و الا لکان مشبها بالمصنّف فینصب مع انه مبني علی الفتح بل یخرج متعلق بالفعل العام كما یتعلق به علیکم فی قوله **ف** لا تحریب علیکم و ای لا تقبیه علیکم یفعلکم و ذلك لان حرف الجر الذی به وصلته المصدر جاز ان یجمل خبرا من ذلك المصدر مبنیا کان او منفیا و لا یضر تقدیر ما یتعلق به الجار و المجرور لتضمنه المصدر من هذا القبیل قولهم علیه التوکل الیه التفویض و مروری یکب و لا بد منه و اما حرف الجر الذی به وصلته لاسم الفاعل فلا یجوز ان یجمل خبرا عن اسم الفاعل فلا نقول یکب ما ز علی ان یکون یکب خبرا عن ما ز ثم العبرة بالکسر اعتبار کردن و یندرگرفتن و یند و بالفتم اشک **ف** فتقوله و لا عبرة به حاصل معناه انه لا اعتبار بالسکون العارضی فکان لم یقع الراوی فی مثل **ف** بین الصیغتين بین الساکنین **ف** اما در افاتة دستغاثه که در اصل افوات و استغاثوات بود الا غائنه فریاد رسیدن و الا غائنه فریاد خروستن اعلال کردند و او را بالف بدل کردند بعدد التقای ساکنین شد یکی را حذف کرده تا

بیت الحوت

جاء به

دلو

بعض آوردند برای موافقت مصدر بر فعل را که اصل در اعلال است کما مر اگر چه مانع از اعلال
 که وقوع بین الساکنین تحقیقا لزوما باشد قاعده بود یعنی غیر مرتفع بود **ف** بذاتی الحقیقه جواب
 سوال و جواب الواو وقعت بین الساکنین لزوما تحقیقا فی عاقبه دستخاسته قاجاب بماند **ف**
 و در اسود و ابیض برد و صفت مشبه اند و پیش کوفیان جائز است که بالفعل تفضیل باشند بسلامت
 ماند زیرا پنجاه اسم بر وزن افضل است **ف** و نکته عدم اعلال اینجا همان التباس بصیغه مشکلم
 واحد است از باب خاف **ف** و در اینجا و اینجا معنی اینها مذکور شده است و دستخاسته و استخسار
 سرشته گردانیدن و از راه بردن افکندن بسلامت مانده است زیرا پنجاه در اصل بسلامت مانده بود
 و ایضا لام کلمه را اعلال افتاده است و ایضا بین الساکنین واقع شده است و در اعلال خود که
 معنیش مذکور شد و او ثانیه بدغم فیها بسلامت ماند زیرا پنجاه ماقبل او که و او اولی باشد ساکن در غم
 منظر نیست **ف** نکته عدم اعلال محذوف در قاعده میزان مذکور شده **ف** و ایضا در اصل او
 اعلال نیفتاده است و ایضا این دو و او مقابل همین کلمه نیست زائده است پس اگر بجای محذوف قول
 گفته بهتر بودی لیکن مضایقه در مثال سهل است **ف** سهل یعنی زبون هم آید یعنی مناقشه
 کردن در مثال زبون است زیرا که از باب محصلین نیست **ف** و در قاعده و نقاد اول اعلان کردند
 زیرا پنجاه ماقبل او قابل حرکت نیست از برای آنکه الف مادام که الف احتمال حرکت نمیتواند کرد التقاوله
 و التقاول با کسی قول کردن و گفت شنید کردن و در استعوز الایستعوز طلب یک چیزی کردن
 بسلامت ماند زیرا پنجاه در اصل یعنی عوز بسلامت مانده است برای وجهی که گذشت و لذا که بقول
 آعار علی قول من یقول عار و عوز علی قول من یقول عوز **ف** ای اذ کان الامر کذا یعنی
 اعلال المزید بشرط اعلال مجزوه بقول آعار الف **ف** اعلم ان العوز یختصن اذا اشتق منه الفعل
 فنهیم من یقول عار یعار بالاعلال مستثنا بما وقع فی بعض الاشعار و بانه لا مانع من الاعلال انهم
 من یقول عوز یعوز حلا علی عوز کما مر قبل اصل عوز عوز عوز فحقف بحذف الز و اندکدانی
 الصلح و الغالی فن اعل قال فی الافعال و الاستفعال اسم الفاعل آعار و استعار و عایز و عایز
 بومن معجم قال عوز و استعوز و عاوز و الاعوز کما مر و ویران کردن **ف** چون فارغ شد
 از بیان فعل شروع کرد در اسم فاعل بیک گفت قائل **ف** قائل در اصل قاول بود و او را بهر
 بدل کردند قائل شد متعارف و در زبان ما است که بهر قائل را بصورت یا رمی نویسنده منقوط
 بنقطتین من تحت لیکن بعضی علماء فرموده اند که بصورت یا را نوشته شود لیکن منقوط نباید کرد -

تا آنکه روایت میکند که روزی ابوعلی فارسی برای زیارت یکی از علماء رح رفته بود پیش او
 جزوی دید که در و قایل بایای منقوط نوشتن بود پرسید که این خط چیست آن عالم گفت این خط
 است ابوعلی غضبناک شد و روی همراه خود کرده گفت تا حق برای زیارت این مرد تصدیق کنید
 هر قدر گام که برای زیارتش زدم بر باد رفت و زود همان اعلت از خانه او برآمد
 ابوعلی حسن بن احمد بن عبد الغفار فارسی قسوی نحوی در علم نحو امام وقت بود و در طلب در حضرت
 سیف الدوله بن حمدان مبنی بوده بابو الطیب متنبی صحبته داشت بعد از آن در بلاد فارس و ر آمد
 و بخدمت عضد الدوله منزلی رفیع پیدا کرد و برای او در نحو کتاب لایضاح و تکه تصنیف کرد
 در سال دوصد و هشتاد و هشت متولد شد در مدینه قسا و بر وزیر کشیده بعد هم ربیع الآخر عام رسید
 و هفتاد و هفت فوت و بعد از او از مصنفات اوست کتاب التذکره و کتاب المقصور و الحمد و کتاب
 الحجة فی القراءات و جز آن که فی غایة البیان **قانون** هر واوی و یائی که بعد از الف
 اسم فاعل افتد درین مقام چند چیز باید دانست یکی آنکه هر حرفی که مقدم باشد در تلفظ بحر
 دیگر آن حرف مقدم را قبل و حرف متاخر را بعد خوانند اعلم از آنکه میان اینها حرفی مختل باشد
 یا نه پس در ضرب ضاد و راه با قبل یا است و راه با بعد ضاد است لیکن مراد از بعد در کلام معنی
 حرفیت که متاخر باشد از الف اسم فاعل مختل فاصل میان اینها و اگر مراد متاخر مطلق باشد
 این قانون مستغنی میشود مثل **أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ** کما لا يخفى دوم آنکه در اکثر کتب این فن مختصر
 این قانون بالف کرده اند حتی که در شرح شافیه گفته است یشرط ان يكون الساكن الذي قبل
 حرف العلة الفالط حفته لیکن در بحث تصغیر از شرح شافیه لباب مطبوع است که مثل قائل را در
 وقت تصغیر و فاصل نمیکند زیرا که بکتری که در و اعلال بقلب شده باشد اگر اعلال اول لازم باشد
 در تصغیر باصل خود مرد و نشود و اعلال لازم آنرا گویند که باعث آن اعلال در مصغر و کثر
 موجود باشد چنانچه **أَدَّ** که اصلش **وَدَّ** و چون تصغیرش کنند **أَدَّ** گویند و قائل باین از همین
 قبیل شمرده اند زیرا که علت قلب بودن اوست اسم فاعل از فعلی که صین را در اعلال شده است این
 علت در مصغر و کثر موجود است پس تخصیص قانون بوقوع علت بعد از الف اسم فاعل غیر
 جید باشد اللهم که آنکه گفته شود که ابدال حرف علت بعد یای تصغیر در صورت مذکوره برای حمل
 یای تصغیر بر الف جمع تکبیر یا لا حظ مناسب بکبر سیوم آنکه اگر ترک لفظ اسم کردی بهتر بود
 تا شامل شدی مصدری را که بر وزن فاعل باشد چون قمت قائما جواب چنانچه مصدر بمعنی انقم

این سخن از کتاب التذکره

اسم فاعل

و اسم مفعول چه باشد بحتمل که در امثال این مثال یعنی مصدر بود پس برای ادراج این مثال احتیاج
 بترک لفظ اسم نیست و این توجیه اکثر نظایر ظاهر فاعل جان میگردد لیکن از ترس مخالفت عبارت علماء
 بر منقذه تحریر جلوه گرمیش در اینو ملاحظه در شرح امراض الارواح تصریح باین معنی یافتیم دلیر
 بر بحر را و شتافتیم چهارم آنکه گاه باشد که صیغه فاعل برای نسبت باشد چون سائف و اول
 داخل اسم فاعل نیست آنهم صدق التعریف علیه و او را درین اعلال مشارک اسم فاعل دانسته اند
 الکنه مگر آنکه اسم فاعل را هم گردانیم از حقیقه و حکمی و فاعل نسبی را در اسم فاعل حکمی داخل سازیم
 فی شرح الشافیه یعتل عن فاعل الکائن للنسبة کسائف لکونه کاسم الفاعل من سائف یسئفه
 و در اصل سلامت مانده باشد یعنی در ماضی معلوم آن باب و او و یا در اعلال افتاده باشد
 تحقیقا چنانچه در امثله آتیه یا تقدیرا چنانچه در فاعل نسبی علی ما مر فافان لا فاعل له
 حقیقه بل سخن نفرض له فعلا حتی لا یرد التقصص علی القاعدة **ط** آن و او و یا در بهمه بدل الکنه
 بد آنکه اول آن و او و یا در بالغ بدل میکنند باعتبار آنکه الف را کالیه انگاشته فتحه ماقبل الف
 مایل و او تصور مینمایند یا همان الف را نازل منزل فتحه میسازند بعد الف ثانی را بدل از بهمه کسور
 میکنند و آنکه گفته اند که الف ثانی را حرکت کسره دادند محمول بر همین است و الا الف مادام که کونه الفیا
 قابل حرکت نیست و باجماع ظاهر شد که در عبارت معمه تسلسل محو اخذ بالماضی است فی شرح الشافیه
 فی قول الخاطی فی هذا الباب تغلب الواو والیا و بهمه لیس محمول علی الحقيقة چنانچه قائل و او و
 و بالغ یائی و بحتمل که اول نیز یائی باشد از قبوله و در مقاول و مباحث بضم مبین و ما یفتح میسر
 قاعده آئیده کش مذکور خواهد شد اعلال نکردند زیرا چنانچه در اصل سلامت مانده است یعنی قائل
 و بالغ پوشیده ماند که اخراج این دو لفظ بقید عدم سلامتی شعرت بانکه در قید اول یعنی بعد
 از الف اسم فاعل افتد داخل است و این محل نظرت زیرا آنچه الف این دو لفظ الف اسم فاعل نیست
 بلکه علامت اسم فاعل در اینجا میم مضمومه و کسر ماقبل آخر است آری در قائل و بالغ الف علامت اسم
 فاعل نیست مگر آنکه گفته شود که اضافت الف فاعل برای ادنی ملاست باشد اعم از آنکه علامت او باشد یا
 نباشد المقاوله لغت و تشبیه کردن باهم المهایته خرید و فروخت کردن و بیعت کردن و التبایع مثله
 و لذلک الذکور من کون اعتلال اسم الفاعل مشروطا باعتلال فعله تقول فی اسم الفاعل من العور
 عاود بالتصحیح و عاثر بالا علال بناء علی اختلاف القولین فی فعله کما سبقت الاشارة الیه فتذکره و فی
 بعض النعم فذلک بالفار و هی نتیجه فیدل علی ترتب العلم و التام للتعلیل فیه ترتب العلم فلا یغنی

احد ما عن الاخرى كما في قول الشيخ ابن الحاجب فلذلك حرف اربع على ما في حواشي الفوائد الضيائية و
 كذلك هر و او و یائی بدانکه چون الف مشبه بمفاعل را دو حرف علت مکتف شوند و حرف علت
 که بعد از الف بود قریب بطرف باشد یعنی بعد از دو حرف علت ساکنه نائمه نبود چون طو او یست
 حرف علت ثانیه را بالف بدل کنند و الف را بهمزه بدل سازند اسم از آنکه این دو حرف علت که
 بالف جمع مکتف شده اند هر دو را باشند چون او ا و ایل که در اصل او اول بود علی وجه یا هر دو
 باشند چنانچه خیر خیار و یث و نیاف یا اول و او باشد و ثانی یا چون بوا یح که جمع بویعه باشد یا
 عکس این چون سیانه و عیائل که جمع سید و عیال است اصل سید و عیال بوده است و این قول سیبویه
 و خلیل است و انخس این اعلال را خاص بکتناف و اوین میداند لفظ ثقلها پس مثل ضیا و ان که
 جمع ضیون است نزدیک انخس بر وفق قیاس بود و نزدیک خلیل شاذ باشد چنانچه مفردش
 نیز شاذ است علی سببی فائده بدانکه مثل حای را که اسم فاعل حی است چون جمع تکبیر
 بر نه ب سیبویه حای یا خوانند چون طو ایا و بر نه ب انخس حای گویند بر وزن دوا یح اما
 در اسم فاعل طوی یطوی بالاتفاق طو ایا گویند و سببی بتحقیق انشاء الله تعالی باز آیم بتفصیل
 که بعد از الف مفاعل افتد بفتح میم و مراد از بعد الف مفاعل رفی است که متاخر از الف مفاعل
 باشد بی تحلل فاصله فلا تعفل پوشیده نمائید که شمول این قید مثل اوائل و بوائح را یکی از سه
 توجیه است اول حذف مضاف یعنی بعد از الف شبه مفاعل دوم حذف معطوف یعنی بعد از
 الف مفاعل و آنچه توازن اوست سیوم آنکه مراد از وزن مفاعل وزن عروضی باشد نه صرفی
 یعنی وزنی که دو حرف اول او مفتوح باشد و سیم جالف و بعد الف دو حرف بود که نخستین
 یک و ر باشد بلکه اولی آنست که مراد از مفاعل صیغه منتهی الجمعی باید داشت تا شامل مفاعل باشد
 و برای اخراج طو او یس بقید عدم وقوع ساکن بعد الف احتیاج افتد و الا این قید مستدرک
 واقع میشود مگر آنکه غرض مبدء تصریح ما علم ضمنا باشد و قبله یعنی پیش از الف مفاعل نیز حرف
 علت بود یعنی حرف ثانی از مفاعل و او باشد یا یا و بعده یعنی بعد از هر یکی از او و او یک بعد از
 الف مفاعل افتاده است حرف ساکن بسکون و صنعی نباشد نه لفظاً چون طو او یس و نه نقلاً
 چون کحل العین بالغوا و ر زیرا آنچه اصلش عوا ویر بود که جمع عوار است بمعنی خاشاک که یکپوشم افتاده
 باشد برای لغت یاء را حذف کردند و اگر سکون عارضی باشد چون جائی الجوائی یا میان حرف
 ساکن عارضی بود چون عیائل در جمع عیال که اصلاً عیائل بود یا را بعد از همزه برانگیختن طاع افزودند

مانع اعلالیست و قید لزوم و وقوع و لزوم سکون بر احوال و تبادله ظاهر است مگر کرده باشد
 آن واو و یا را که بعد از الف مفاعیل افتاده است بهمه بدل کنند بعضی این عبارت را بر ظاهر
 حمل کرده اند و تحقیقان بر آنند که اینجا نیز همان مسامحت است که در قانون قائل گذشت چنانچه
 اشعری تقریر اشارت کردیم فتنه چنانچه او اهل که در اصل آو اول بود جمع اول است و اول
 صیغه اسم تفضیل است که در اصل آو اول بود که اقل جمهور البصریین و صاحب لباب نیز اختیار
 همین مذہب کرده است و بعضی گفته اند اصلش آو اول بود ماخوذ از آل یاو ل لان کل شی
 یرجع الی اوله **ف** اگر بجای یرجع یو ل گفته بهتر بود که تا مناسب آل یاو ل افتادی
 و این از محتملات بدیعی است **ف** و فراء میگوید اصلش آو اول است ماخوذ از و آل یعنی نجاش
ف ابو زرک یا یحیی بن زیاد بن عبد الله آنست که معروف بفراء در علم لغت و نحو و ادب اعلم
 سخا کوفه بود سخا کسی افتاد کرده و او رحمه الله تکمالی معتزل بود قال ابن خلکان قال
 الخلیل فی تاریخ بغداد کان محمد بن الحسن الفقیه ابن خاله الفراء و کان الفراء یوما جالسا عند
 فقال الفراء قل رجل مع النظر فی باب من العلم فاراد غیره الأسهل علیه فقال محمد یا ابا زرک
 قد امنت النظر فی العمیة فسا لک عن باب من الفقه فقال لی علی بركة الله تکمالی فقال ما تقول
 فی رجل صلی فوجد سجدة فیسب السهو فیسب فیها ففکر الفراء ساعة ثم قال لاشی علیه قال محمد
 ولم قال لان التصغیر عندنا لا یصغر فقال محمد ما ظننت آدمیا تکلم النساء مشک در سال و صد
 و هفت فوت کرد در راه که کذا فی غایة البیان **ف** و کوفیان گفته اند که و و و ل بود بر وزن
 فو ل و او اولی را بهمه بدل کردند و برخی بر آنند که در اصل و و و ل بود قلب مکانی کردند بهمه
 بجای و او بردند و او را بهمای بهمه پس و زش خو قل باشد و بالجمله در اول نیم قول است در اول
 و پنجم ابدال نیست و قلب مکانی را ابدال نمیگویند و در دوم و سوم قلب بهمه بواسطه بر خلا
 قیاس و در چهارم قلب بر وفق قیاس بنا بر اختلاف تقریرات علماء که در اقول بحث بنگارش در
 آمده و بواسطه که جمع بایعة یا بویعة است و در معایش که جمع معیشت است بر وزن مفعلة
 بخضه رنگانی و زیستن من حد ضرب و بمعنی ما یعاش به نیز می آید چنانچه **ف** و لو انما اسلی لادیه
 معیشته علی ما فی شرح الکافیة و گاه باشد که در معایش یا و را بهمه بدل کنند لیکن ضعیف است
 و معاویون جمع معونة است بمعنی یاری دادن کذا فی الصحاح بسلامت ماند زیرا آنچه پیش از الف
 مفاعل درین هر دو لفظ حرف علت نیست کما تری بدانکه تقدیم حرف علت بر الف شبهه مفاعل

شرط در املال حرف علت اصلی است یا آنچه در حکم اوست اما در حرف علت زائده که در حکم اصلی نباشد تقدم شرط نموده اند یعنی واو و یائی که بعد از الف متماثل افتد اگر اصلی باشد او را بهمهز وقتی بدل کنند که اقبل الف متماثل نیز حرف علت باشد چون امثلة مذکوره و اگر اقبل الف حرف علت نباشد بدل بهمهز نکنند چون آساو و مقاول و اگر واو و یائی که بعد از الف متماثل است زائده بود او را بهمهز بدل کنند مطلقا خواه اقبل الف حرف علت باشد خواه نه چون طوایل و معانیف که جمع طویل و صحیفه است و ذلك للفرق بين الاصلية والزائدة و كون الزائدة بالتغير اولى و اما آنکه در مصائب با وجود فقدان شرط تقدم التزام قلب و او بهمهز کرده اند برخلاف قیاس است و پوشیده مانده که تخصیص این قانون با و یا شاید برای کثرت استعمال باشد و الا این حکم در الف نیز جاریست چون قلاده و رسائل که جمع قلاده در سالت است و ان اربت فعیکت بمطالعة تحت الجمع من المشافیه فلذلك ای لكون املال الحروف الاصلية شرط و با تقدم حرف العلة و الحرف الزائد تقول فی جمع اسود اسماء الحیة السوداء و آساو و بالتصحيح لفقدان الشرط و کذا تقول فی جمع جدول یعنی النهر الصغير جدول فان واوه و ان کانت زائده لكنها المحققة بالاصلية بحسب قاجریست تجزئها فظن ان المراد بالاصلي فی کلام المصنف اعم من الحقيقة والحکمى و الا لانهم انقض فتنبه و تقول صحائف بالهمزة و کذا اعجاز فی جمع صحیفه و مجوزة فان الواو والیا و فیها زائدتان الصحیفه قطعه کاغه که مکتوب باشد و پوست روی مردم و روی زمین و الجمع صحائف صحائف و المجوز بالضم کنده پیر شدن من حد نصر و بالغتم کنده پیر این سکیت گفته عامه بتاء میخوانند یعنی مجوزة و در حدیث بغیر از تاء واقع شده است ان الجنة لا یدخلها العجوز و در شرفنا آورده است که مجوزة بتاء غلط است و در کثر اللغات گفته مجوز بغیر تاء زنان و شراب و کاه و ری که در موضع دهناء باشد و دهناء نام جائیت و در طو اوئیس جمع طادوس بروزن فاقول شتی از طوس یعنی طلا یعنی خوب رو شدن من حد نصر و نام مرغی معروف فارسی و عربی و ی یکیت و در شال آورده که طادوس در لغت اهل شام یعنی مرغیست متعل مشدود و در کلام اهل یمن یعنی نقره آید و نیز نام منزلیست در در کرمان و نیز نام مردی از صحابه رضه و نیز نام مخفی که در مدینه منوره بود و مر اهل مدینه را میگفت چشم دارد برون آمدن و قال الحین ما تا آنکه وجود نامیمن من در میان شما است و چون بساط این جهان ما از لوث حیات من پاک بشویند و نفس هستی مرا از تخمه و نمکون بتراشند از خروج و قال الیمن شود و نیز اگر کشیم که متاع پاپاک تولد من بیازار ایجاد حاضر شد

بدر آسمان نبوت و شمس سموات رسالت خاتم انبیا فلک جلال صلی الله علیه و سلم تنگنای جهان
 فانی را قطع نموده بخدای عزوجل پیوست رباعی در ماتم او دهر بسی شبنون کرد + لاله زهر
 دیده تادامن کرد + گل جیب قبابی را رفوانی بدید + قمری نمیدسیاه در گردن کرد + در روزی
 که دهن ناشسته من از پسته پستان مادر جدا کرده اند هر چه پیر خلافت امیر المؤمنین ابو بکر
 صدیق رضه آتش فراق در سینه ساکنان این قطعه خبر انداخت و چهار بار ایشان تیره خست
 در روزی که بسن بلاغت رسیدم مفارقت شهسوار میدان عدالت و امارت امیر المؤمنین عمر
 دیده جهانیان را بخون غرق گردانید و در یکا در دوالم را از سر اینان در گذرانید و وقتی که زوجه
 در نکاح خود در آوردم قتل عثمان رضه شد و چون این در متعال که لطف عام او شامل حال کس
 و ناکست من و از گون بخت را فرزندى داد و وفات حیدر کرد + امیر المؤمنین علی کرم الله تعالی
 و جبهه خرمین جمعیت مومنان با بر باد داد و از جهت این نا فرجامی طایف من تحمیل لقب این بخت
 بد بخت نهاده اند و طایف فر دوس لقب حضرت جبرئیل عمت بدانند گاه باشند که او نخستین
 از طایف دوس منقلب بزمه گردد بقاعده ا د و ز ح ن ا ن ح گ ز ش ت ی ل ا م ت م ا ن د با آنکه شرط تقدم
 حرف علت حاصل است زیرا نچه بعد از و حرف ساکن است لازم الوقوع بخلاف عیاضیل در جمع
 عیاضیل زیرا نچه یاء حاصل از اشباع شده است لازمی نیست کما الیائی منه ای من الاجوف باع میب
 من حد ضرب یضرب بیضا خریدن و فروختن و کذا الشراء فهو بائع و بیع بیاع بیضا فهو مبیع
 الامر من بیع و النبی لا تتبع النظرف منه مبیع مبیع اسم مفعول در اصل مبیوع بود حرکت یاء
 که ضمه باشد با قبل دادند از برای آنکه یاء حرف علت ضعیف است و ضمه حرکت قوی کما تقدم
 فی قانون قبل اعلم ان اسکان حرف العلة علی سته اوجه الاول الاسکان المحض و هو ان یسقط الحرف
 من غیر تغیر آخر نحو یعود یرمی و مررت بالقاضی الاثنی الاسکان مع النقل ای نقل الحرفه الی ما
 قبلها نحو یقول و یبیم و الثالث الاسکان مع القلب نحو جاء فی الداعی فان اصله الداعی ثم الداعی
 ثم الداعی و الرابع الاسکان مع النقل و السلب ای سلب حرکت ما قبله نحو بیع علی ما تعلیل
 و الخامس الاسکان مع النقل و القلب مثل یقال و یباع و السادس الاسکان مع النقل و القلب
 و السلب کقیل و اما الاسکان مع السلب فقط او مع السلب و القلب ففی بعض الرسائل انه غیر موجود و الا
 لزم التقاء الساکنین علی غیر حده و لا یخفی ما فیہ لانه یحوزان یسکن حرف العلة من غیر ان ینقل حرکت
 الی ما قبله و یحوزک بحرفه اخری کنبیم عهد من قال اصله یبیم فحذف حرکت الیاء ثم سلبت ضمه الیاء و

واعطيت لها الكسرة لمناسبتها الياء فلا تغفل ثم ان ما نحن فيه من القسم الثاني وهو الاسكان
 النقل فقط ولا يخفى فيه ايضا فان ما نحن فيه فنقل حركة حرف العلة الى ما قبله بعد ان سلب منه السكون
 والالزام اجتماع الحركة والسكون في حكم واحد ويمكن ان يقال ان السكون ليس امرا وجوديا حتى
 بل هو عبارة عن عدم الحركة على ما في الحواشي الشريفة بخلاف الحركة فانه امر وجودي فلا بد في نقل
 الحركة الى حرف ان يسلب الا لا حركة السابقة ان كانت لامتناع اجتماع الحركتين متوهمتين
 فيه انه يقال ان زيدا مثلاً منصوب ليس الغيب الا الفتحة ان على ان ليس للسلب چه كثير فائدة
 او مختلفتين على حرف واحد ولا يلزم سلب السكون او لا من الحرف الساكن اذا اريد نقل الحركة اليه
 لانه لو سلب منه السكون تحرك بحركته البتة لعدم الواسطة بين الحركة والسكون فاذا نقل الحركة اليه
 يلزم اجتماع الحركتين فيه وبالمجمله يلزم التسلسل كما لا يخفى بعده ما قبل ياء الكسرة دادند يعني ضمير
 حذف كرده كسره آوردهند لا متناع اجتماع الحركتين مخفى فانه كما ظاهر ازين كلام آنت كه حذف
 كيه از واد و ياء بعد از نكسار ما قبل است وبعضى بعكس اين گفته اند و شمه ازين كلام در سبق
 تحرير يافته براى محافظت كردن و نگه داشتن مر ياء را كه فاروق ميان اجوف واوى و يائى است
 اما محافظت ياء بر مذهب آنها كه واد را حذف ميكنند ظاهر است و اما بر مذهب آنها كه ياء را حذف
 ميكنند بنا بر آنت كه آن واو مفعول منقلب بيار ميشود و اگر ما قبل ياء را كسره نميدادند بمحال
 مى يافت پس آنچه در طلبه مشهور شده كه اين تحليل بر مذهب اول است نه ثانياً فنتا او آنت كه مراد از ياء
 يائى عين كلمه داشته اند و محافظت اين ياء بر مذهب اول است و كذلك قانون **ف**
 ايراد اين قانون اينجا مبني است بر ايدال ضممه ما قبل ياء كسره و عاقل اين قانون مع بعضى زياد
 اين است كه شارح رح گفته اعلم انما اعلم ان الياء الساكنة الغير المدخلة اذا انضم ما قبلها اذا كان
 فاءً تغلب واو الكسرة وتكون وقد مر فان كانت لا ما يبدل ضمته ما قبلها كقوله نحو اعجبني اليا
 وسبحي وان كانت هيما فان كانت الكلمة فعلى اسمها تغلب الياء واو الكسرة وكوسى وان كانت
 فعلى صفة او ضلآن او فعلاً جمعياً اقل تغلب الضمة كسرة نحو حبيبي وبمعنى وينضان وان كانت
 غير ما ذكر فيسور تغلب الضمة كسرة ولا يغلب الياء واو لان الاول اقل تغييراً والاخفش بعكس الامم فلي
 بنى من البسم مثل قتل او مثل ترثب بعض الدائمى لقليل ينع ويقيم على مذهب سيبويه ولو وقع وجع
 على مذهب الاخفش و مصنف به مذهب سيبويه اختيار نموده است و از برای اشارت باین معنی
 گفته بر که سورا بجاى بيت ايراد فرموده گفت هر يائى که ساکن **ف** احتراز است از متحرک

حرف

حرف

واو

جز

فان نهت

وان

نحو **ث** غیر درم باشد **ف** لان هذه القاعدة لا تجوز في المدغم نحو **زین** و **بیع** **ط** و در غیر فعل
اسمی بجای عین کلمه افتد و اقبل او مضموم باشد **ف** احراز است از مثل **بیع** و **بیع** **ط** ضمه با قبل
بکسره بدل کنند و در شرح مالکی گفته است و کذاک تفعل کل ضمه تلیها یا را و او بشرط ان یکون فی آخر
الاسم کاذل و اطلب فی جمع ذلک و طلبی و لا کذاک فی الفعل کیدعو الا اذا سنی مجرد اعراب الضمیر یخیند
یاخذ حکم اذل و لا یحکمه لانه جملة انتهى برای محافظت مر بار اچنا بضم بیض بکسره یا هم جمع بیض
ف اصله **بیض** **ط** و هم جمع **بیضا** است بمعنی سپیدان **ح** بیض ثلث کفاج جمع و بیض
بالفتح خود و تخم مرغ و آسانی که بردست پیدا شود و قسمه ضیزی القسمة بکسر القاف بخشش کردن
فی الصراح قاسما المال و تقاسماه و اقسماه بخشش کردند و الاسم القسمة و الضمیر نقصان کردن
جور کردن و باز داشتن از حق و قسم کردن من حد ضرب و کذاک ضیانا بالهزقة و قروا ابن کثیر بالهزقة
علی ما فی البیضاوی **ف** ابن کثیر نام یکی از قزاقی سبعة است و او یکی است **ط** و قسمه ضیزی
ای قسمه جائزة مقرونة بالافراط و التقریط و ذلک لان الکفار کافوا یحجون الالباء حتی کانوا یقالون
البنات و یشتون البنات الله تعالی حيث یقولون الملتک بنات الله فاجرا الله عن حالهم فی وضع
من کتابة یجعلون الله البنات سجانة و لهم ما یشتهون ای الالباء الکلم الذکر و له الانثی تلک اذا
قسمه ضیزی **ف** چون اینجا سوالی لازم آید و او آنکه این قاعده منقوض است بمثل طوبی که در
اصل طوبی بود و ضمه او بکسره بدل نشد جواب و او مدغم بقول خود اما در طوبی **ط** اما در طوبی
صیغه مصدر است بر وزن **جعی** قال الله **طوبی** لکم ای طیباً لکم یا مؤث اطلب است و او اگر چه صفت
لیکن از سیبویه منقول است که چون **طوبی** بجز از الف لام صفت واقع نمیشود جاری کرده اند و را بحری
اسما یمکه هرگز صفات نباشند زیرا آنچه مقتضای صفت آنست که وصفیت او منخض بحالتی دون حالتی
نباشد پس لهذا چون آسمای ای او را با و بدل کرده اند و این دلیل در فعلی هر اسم جاریست چنانچه
داننده احوال التفصیل محقق خواهد بود و از اینجا است که در بعض رسائل صفت جاریه بحری اسما را
بفعل افعّل تفسیر کرده است و نیز در همان رساله آورده است ان کان فعلی صفة محضه و جب قلب
کسرة و لم یسمع من ذلک الا القسمه ضیزی و مرثیه حیگی پس ظاهر شد که در مرثیه اسمی بود
باید خواند و شهرت بیعی در افواه طلبه محل اعتمادیت قائل و افهم و در کثر اللغات آورده است الطوبی
خیر و یکی و اقصای مرادات و نام در خیت در پشت و قبل اسم اللجنة بالهندیه صمه را بکسره بدل
نکردند بلکه یا را با و بدل کردند لفرق مینه و مین فعلی صفة و لم یسمع لان الاسم لخصه اولی بقلب

تفصیل

فيه واذا في المالك وقد يعطى فعلاً وصفاً ما لا اسماً من بقاء الضمة والقلب فيقال صوراً في
 ضميرى ثم ان قوله صفة حال من قوله فعل ومن جزم كون صفة فعل فانشأه عدم التدرج
 في علم النحو وذلك لان النجاة قد جردت في استعمالهم من غير ان يقع في كلام العرب الامثلة التي يوزن
 بها مجرى الاعلام اذ الم يدخل عليها ما يختص بالنكرات كقولهم لا يصف الفل صفة هذا اذا كان الوزن كناية عن الوزن
 فوصفه بالمعرفة ونصبوا عليها الحال كقولهم لا يصف الفل صفة هذا اذا كان الوزن كناية عن الوزن
 بلا اعتبار للمعنى ولم يكن الموزون مذكوراً معه واما اذا كان مذكوراً معه كما يقال وزن اصبح
 افضل فالأكثر انه لا مجرى الاعلام والزمخشري جعل هذا القسم ايضا علما وهو الماصوب
ف ابو القاسم محمود بن عمر بن محمد بن عمر خوارزمي زعمشري معتزلي در علم تفسير و حديث و نحو
 ولغت و علم بيان بگانه وقت بود بخوارزمي منصور اخذ کرده و تصانيف جليلة بسيار دارد از ان
 کتبات در تفسير قرآن و فائق در حديث و اساس در لغت ورائض در فرائض و مفصل در نحو و شرح
 ابیات سيبويه و جزآن بر وزن چهارشنبه است و هفت جیب سال چهار صد و شصت و هفت
 متولد شد در زخمش و در سال اربع و سی و شصت فوت کرد در جرجانية و چون مدتی در کربلا بود
 او را جارا شنید گویند که ذی غایة البیان - و آنچه صاحب آئینه صورت منا و فاتش در اربع
 و سی و هفت نوشته از اختلافات اهل تواریخ است و آن تاریخ که نوشته اینست
 آنکه او بود صاحب کشف دلش از کینه و کدورت صاف و نام نامی اوست جارا شنید
 جعل الله فی الجنان مشواه سال نقیض ملک بهفت ورق و در رقم رحمة الله علی الجنان
 هو کناية عن موز و منع اعتبار معناه فحکمه عند سيبويه حکم الموزون و ليس بعلم نحو مرت برجل فکل
 ای احمق هذا التفصیل که فیما اذا کان الموزون اسماً و اما اذا کان فعلاً نحو افعّل امرأه فحکم الموزون
 مع کونه علماً هذا خلاصة ما فی شرح الرعي الکافية فظهر ما ذکرناه لو کان صفة فعل ففعل لقليل لصفه
 بالاعتلام و انفع ما یتوهم علی توجيه الحالیة من کون ذی الحال کرة محضه و وجه الاندفاع منع
 النکارة و لو ناقشت بان ذالحال يجب ان يكون فاعلاً او مفعولاً و فعلی لیس كذلك قلت کف
 للحالیة الفاعلیة و المفعولیة من حیث المعنى و فعلی فاعل او مفعول للمرافقة معنی کما لا یخفى پس
 از آنکه حرکت یا را در موزون نقل کرده با قبل دادند و یا ساکن شد و ساکن بهم آمدند نزد یک بعض
 یا را حذف کردند پس و ساکن با قبل او مسوران و او را یا را کردند بیتمه شد و قبل فاعله سيبويه حکم
 دوم را حذف کردند لان الزائدة احق بالحذف من الاصل حذف الفضل علیه لعلم به و کذا

مرحوا

ب

تقول

تقدیر الم یؤنث اسم التفضیل مع کونه خیرا من الزائدة ثم لاخفاء فی جریان هذا الدلیل فی نحو جریمین
 للمیاطبة ویدعون ویرمون مع ان المذوق هنالك هو الاصل بلا خلاف من احد فلا بد من
 التخصیص ولعل لهذا قال الممثل مضمونة الضیقة بمهانی نزدیک کسی آمدن تفضیل کذلک
 وایضا نزدیک بغروب شدن آفتاب و مضبوطة الغیاطة درزی گری کردن من مغرب مضبوط وخط
 دوخته شادست بدانکه گاه باشد که اسم مفعول باجوف وادی را بتصحیح خوانند و آن نیست کمر
 و حروف مذووظ و مضووظ کذا فی الصحاح و قد جاء فیها نقصان الیضاف صحاح
 نام کتابی است در لغت عرب تصنیف ابونصر اسماعیل بن حماد الجوهری صاحب آئینه صورت
 تاریخ و فاش چنان نظم کرده **ع** آنکه ذاتش بصد صفات آمد: جوهری کاشف اللغات
 سال ترحیلش از جوهای آن: منظر رحمة الله بر خوان: کسبویه تصحیح و اوین را منکر شد
 و گفته لا تعلموا الواط و کسائی خاتم مضووظ نیز حکایت کرده است و در جمیع ابوالاجوف
 وادی تصحیح را قیاسا جائز داشته و گاه باشد که اسم مفعول وی بر صورت یائی ازند چون شب
 از شب یثوب و میثیل از نال نون چنانچه عکس نیز کنند چون یثوب از یاب یثوب میثی و کسائی
 که اسم مفعول اجوف یائی را بتصحیح خوانند چون مسیوع بر خلاف قیاس فی بعض الیاسیل و منویم
 یسوی الیائی فیقول مسیوع و مضبوط و مطیوب و غیر ذلک پس ظاهر شد که بکمر بشد و زبر لغت اهل مجاز
 و قد اشرنا الی ذلک فیما سبق ایضا **الاجوف** الواوی من مضمون الضاء اب یاؤب اوبا
 دست و پای رود انداختن نادر در رفتار و بازگشتن **والاؤبة** و **الایاب** کذلک من حد نصر و اب
الشمس لغت فی غابت و ما بئ الی فلان و ماؤبة اذ الیتة لیلا فهو اب الامر نه اب والنهی
لا تأت و **الاجوف** الیائی من مضمون اللام جار مجی یقال جاءه و جاء الیه یا مدبر و می حیث
و میثنا و میثه آمدن و میثه بالکسر اسم نه رجاء آوردن فهو جاء و میثی رجاء و میثنا
و میثنا و میثه فذلک مجی الامر نه حی و النهی لا تجی جاء دراصل جای بود در توضیح این
 مقام تهییدیه مقدمه احتیاج تمام است باینکه هر یائی که پیش از بهزه واقع شود و علت موجب ابدل
 آن بهزه نیز موجود باشد در چنین صورت مختار سیبویه آنست که آن یا را بهزه بدل باید کرد
 بعده بر موجب قانون اجتماع بهزین که در بحث مجهوز بگارش در آمد عمل باید کرد و مختار طریقی آنست
 که قلب مکانی باید کرد بهزه را بجای یا یا باید بر دو یا را بجای بهزه و این درست صورت باشد باین
 در اسم فاعل **الاجوف** مجهوز اللام چون جاء دوم در جمیع اقصای این اسم قاعل چون جاء که در اصل خواهی

بود سیوم در جمع قضا فعیله که لام کله او بهره باشد چون خطایا که در اصل خطای و بود و دیگر
 از جانب غلیل آنست که اگر قلب مکانی نمیکشیم و اختیار ندیم بیوی میکنیم اجتماع بهترین لازم می آید
 و اینست از کتاب اهلالین لازم می آید یکی قلب یا بهره دوم قلب بهره ثانیه سیاه و بر اهل انصاف
 پوشیده فاعله از نظر قول سیویست و هر دو دلیل که از طرف غلیل آورده اند غیر حجت دانند اما دلیل اول برای
 آنکه فرار از گروه در جانی باید کرد که راه اخلاص از وسع و د باشد اگر چیزی مؤوی بگردی شود که سبب
 زوال او حاصل آنکار کما چنین چیزی محذور نیست چنانچه مقول که در اصل مقول بود ضمه و او را
 بمقابل دادند با آنکه موجب التقای ساکنین میشود زیرا نجه مزیل این محذور که حذف اصدی الواوین باشد
 ممکن است پس اعتبار از نقل حرکت نکردند و امثال این بسیار است و کذلک در ما نحن فیه قلب بهره
 ثانیه سیاه بقاعده ائمه مزیل اجتماع بهترین است و نعم باقیل **و** زلف را بوسه زدم لعل لب
 کردم یاد آری از امر ترسم چو فسون **د**ستم اما دلیل ثانی برای آنکه بر مذنب سیویه اگر چه از کتاب
 اهلالین میشود لیکن بر دو بروقی قیاس اند بخلاف قلب که برخلاف قیاس است و از کتاب دو چیز که
 بر طبق قیاس باشند اولی است از از کتاب یک چیز که مخالف قیاس بود اگر ترس مخالفت اقوال حتم
 غیر از علماء نباشد غالب در ظن این سکین قاصر در فن آنست که مذنب غلیل یا مذنب سیویه موافق
 باشد و در کلام اگر تصریح بقلب مکانی شده باشد محمول بر تشبیه گردانیم بر حقیقت اصطلاحیه یعنی جای را
 با جرای اهلالین چنان ساخته اند که گویا مقلوبت کیف لا و قد حکمی عن الخلیل انه اذا اجتمعت الهمزتان فی
 کلمه اخیر تخفیف الاخیره نحو جاء و آدم و توحید این کلام تا آنکه مذنب غلیل موافق مذنب سیویه نباشد
 مشکل است لیکن اگر استدلال است که از جانب غلیل مذکور کردیم منقول از غلیل باشد پس جریان این تاویل
 را گنجایش نیست کما لا یخفى مقدمه ثانیه آنکه چون فعیله و فعیله را جمع افعی کنند و حرف اول
 رافع دهند سیوم جالف جمع تکسیر در آورند و او و یا را کمسور کنند و تائمی و حران را بیندازند
 و آن و او و یا را بقانون اوایل بهره بدل کنند چون معانفت و عجمانز مقدمه ثالث
 آنکه هر جا که بعد الف جمع اقصى بهره واقع شود و بعده یا و بود و در مفرد او بهره پیش از یا واقع نشود
 باشد که تر آن بهره را بسبب نقل بضحه بدل کنند و آن یائی که بعد بهره است بسبب الافتتاح باقیل بافت
 منقلب گردانند بعده آن بهره را میان الفین شکره پنداشته سیاه بدل سازند و این بر چند صورت
 متصور شود یکی آنکه برگرد مفرد او بهره نباشد چون طوایا و طوایه و بلا یا و ولایه دوم آنکه بهره باشد
 لیکن یا نباشد چون صلا یا و صلا یا سیوم آنکه بر دو باشند لیکن یا مقدمه بهره باشد چون

ن
کلاش

چون خطایا و خطیئة الا انکه در مفرد و اوجده ازاله در چهارم جا افتد درین یک صورت آن همزه
 یو او بدل کنند برای موافقت مفرد چون اداؤة و اداؤی و اما نحوہ اوئی و جمع بدئیہ و کثرت
 در جمع اشیا و شاذست و اگر در مفرد همزه پیش از یاء بود همزه جمع را سلامت گذارند و یاء را
 حذف کنند و عوض آن یاء یا عوض حرکت او تنوین در آورند علی اختلاف المذنبین اعلم انکه در اصل
 چنین باشد چنانچه در رسم فاعل از شائشہ بر وزن دقایدعو کہ شائشہ می آید یا با علل و قلب
 منکر چنین شده باشد چنانچه جائیہ کہ در اصل یاء مقدم بر همزه بوده است و با علل و قلب منکر
 شد و چون اینهمه بر صغیر خاطر غلط منتفیست باز ایم بتتبع عبارت ورود و قول است اول انکه
 یاء را همزه بدل کنند کما تقدم فی قانون قائل دو همزه متحرک در یک کلمه بهم آمدند و یکی از ایشان یکسور
 دوم را بیاء بدل کردند کما تقدم فی قانون ایمنه و قد ذکرنا هنا کما ینفع بهنا پس اعلال قاض کردند
 صیغہ اسم فاعل است از قضاء من حد ضرب معناه حکم کردن و گزاردن واجب تمام کردن و محکم
 کردن و کشتن و آفریدن و تقدیر کردن و روا کردن حاجت و خبر کردن واجب گردانیدن و
 دانستن و مردن و رسانیدن و پرداختن و ایضا القضاء مرگ ادا ی فرضی کرد و قش گذشته با
 جائز شد و این قول سیبویه است سوال خلیل بن سید سیبویه بود تقدم قول او مناسب تر است
 جواب برای قوت قول سیبویه قولش مقدم آوردند چنانچه بیان شد فی شرح البحار بروی و قد
 سیبویه اقیس واصح لما نقل عن العرب الموثوق بعربیہم اللهم اغفر لی خطائی مثل خطائی بتحقیق الهمزین
 فلو کان خطایا مقلوبه کما هو مذکور فی الخلیل فی مثل لم یکن لذلک وجه و دوم انکه عین کلمه را قلب کرده
 بجای لام کلمه بردند و لام کلمه را بجای عین کلمه گراسته لاجتماع الهمزین قد عرفت مایه فتدکر و این قول
 امام خلیل است بعده اعلال قاض کردند جائز شد و در وقت اضافت و تعریف بالف و لام اعلال
 قاض کنند بلکه اعلال القاضی کنند و علی هذا یحتمل ان یكون متعلقا بالفعل المحذوف ای قس علی هذا
 و قوله خطایا کما ان فی الاصل مسئلة اخرى مناسبة لما تقدم و یحتمل ان یكون متعلقا بالبعده ای
 بناء علی هذا الاختلاف المذكور فی جازصل فی المجموع من کون اصل خطایا کذا و اختلاف اللامین فی
 خطایا لی بتقدیم الیاء علی الهمزة علی وزن تحایل الیاء کما هو القیاس فی جمع قعیة اشاره الی
 المقدمة الثانية ثم قلبت الیاء همزة کما تقدم فی صحائف فاجتمع الهمزتان و انکر احدیہما
 فقلب الهمزة الثانية یاء کما تقدم فی الهمزة فصار خطایا بتقدیم الهمزة علی الیاء فقلب الهمزة
 المکسورة یاء مفتوحة بان قلبت اولاً کسراً تها فتحة ثم الیاء التي بعد الفاقم تک الهمزة الواقعة بین

الالفین یاؤه کما هو القیاس فی مطایا اشاره الی المقدمة الثالثة جمع مَطِيَّةٌ ف اصلها
مَطِيَّةٌ علی وزن فَعِلَّةٌ من المطو بمعنی نیک رفتن ستود در سفر و کشیدن یقال مَطَوْتُ
بهم ای مدت بهم فی السیر و المطیة بارگی نذ کرو یونث اصله مَطَاوُ قلبت الواو یاؤه لظرفها
و انکسار ما قبلها فصار مَطَاوُ ی بیاین قلبت الیاء الاولی همزة کما فی صحائف فصار مَطَاوُ ی
بیاء واقعة بعد الهمزة الواقعة بعد الف فعائل فکر هو وقوع الهمزة المكسورة بین حرفی العلة فی الجمع
المستثقل مع ان مفردة لیس كذلك حتی تراعی موافقة فایده لواء کسرة الهمزة فتحة فان قلبت الیاء
الغائبة فصار مَطَاوُ فکر هو وقوع الهمزة بین الالفین فقلبوها یاؤه ف مفتوحة فصار مَطَاوُ

این قول سیبویه است اما بر قول خلیل قلب کردند همزه را بجای یاء بردند و یاء را بجای همزه آوردند
فجعل ما فعل فی مطایا بعد قلب یاؤه الاذی الهمزة و بالجمله در خطایاست تغییر افتاده یکی آنکه از
خطیة خطای بوده دوم از خطای و خطای گشته سیوم از خطای و خطای آمده در مقام
اول و سیوم سیویه بیل متفق است اما در مقام ثانی اختلاف دارند چنانچه در مقدمه اولی تفصیل
گذاشت اعلم ان الخطأ بفحتمین ناراست ضد الصواب و قدیمه و الخطأ بفتح الما و الاو و اکثره
گناه کردن من حد ضرب و کذا الخطأ و الخطیئة علی وزن فعیله اسم منه و فی الحسن الخطیئة و
الخطأ و الخطا و الخطأ گناه کردن و علی دیگر کردین البواب واقع شوند از آنچه یعنی از قوانین
که در سابق یاد کرده شده بیرون آیند مثلا تعلیل جاء از قانون قال معلوم میشود و تعلیل حتی از

قانون قیل و کنه او صرف غایت بخاف از باب علم یعلم و همچنین باب اب یهاب و طال یطول
از باب شرف یشرف است بقرینه طویل بهمین مذکورات قیاس باید کرد الخافه ترسیدن البیبة
و الهابة بزرگی و ترس و ترسیدن و الطول بالضم درازی خلاف العرض و دراز شدن و بعضیها
و بالفتح منت نهادن و فزونی کردن بر کسی و غالب آمدن و فضل و منت من حد نصر صلته یعل
و کذا البواب المنشعة ای الشکائی المزیدیه و الانشعاب فی اللغة پرگنده شدن و مردن و الشعب
جد کردن از هم و بهم یکپوشتن من الاشداد چنانچه از باب افعال افاث یغاث اغاثه بفریاد
رسیدن و باران دادن الاول وادعی وانشعای فی فهمیغث و اغیث یغاث اغاثه فهو
مغاث الامر منه اغث و النبی لا یغث و اما اخیل الاخالة در گمان افکندن و تراوشیدن
و مشتبه شدن و امیدوار شدن از ابر که باره و اخیلت الناقة اذا وضعت و قرب ولد یاخیلاً
کیلا یقریه الذب و اغیم الاقامة ابرناک شدن هو ای قال غامت السماء و اغامت و اغیمت

الخطیئة
الخطیئة

و نثبت و نثبت صارت ذاعیم اعم القوم اصابعهم و مانند آن چون اغیل و اغول الیغایه
در حالت آبستنی فرزند را شیر دادن و الاغوال جریص شدن و یقال اغول القوس اذا صوتت
شازست و بسا باشد که موافق قیاس نیز مستعمل شوند کذا فی الصراح افاشته در اصل اغوا اما بود
حرکت و اول نقل کرده با قبل دادند و واور العن کردند و بعضی نقل حرکت نکنند چنانچه در قاعده یقلا
گذشت بعده و العن ساکن بهم آمدند بعضی اول را حذف کردند و بعضی دوم را چنانچه گذشت
و عوض اوتاد در آخر در آوردند افاشته شد قانن هر حرف که در مصدر ساقط شود بغیر النقای
تنوین احترام است از مثل بنی در ضا و الالتقاء بهم رسیدن و یکدیگر را دیدن عوض اوتاد در آخر
در آورده خواهی شنید انشاء الله تعالی که در مصدر آری یزیدی سه وجه جائز است تعویض نادر و لازما
نیست چنانچه عده بکسر صین و سعة بکسر سین و فتح او و معنی این هر دو لفظ در بحث مثال گذشت
و اغاثة و استعانة فریاد خواستن ف مبنی و او در عده در اول کلمه حذف شده است
عوض اوتاد در آخر کلمه را آوردند جواب الراء در اول کلمه می آوردند التباس مصدر بغض مضارع
آمدی از روی صورت نه در تلفظ چرا که این کسر باشد و علامت فعل مضارع کسره نادر در لغت فصیح
و در وقت و وزن و او در بنیاد زیر که کسره نیست کذا فی دستور ابتدی و همیشه و من لافعال
اختیار بختار اختیار برگزیدن و بخوابش کار کردن فهو مختار و اختیار بختار اختیار افه مختار
الامر منه اختر و النبی لا اختر اسم فاعل و اسم مفعول هر دو بر یک طریق آیند و معنی فاعل میگزیند
و بخوابش دل کارکننده و معنی اسم مفعول برگزیده شده و کار بخوابش را کرده شده الا ان اسم
الفاعل فی الاصل مفتعل بکسر العین و اسم المفعول مفتعل بفتح العین و من باب الالفعال
و بموکل لازم بانفاذینقا و انقیاد آکشیده شدن و گردن نهادن در اصل انقواد بود فهو مقاد
الامر منه انقد و النبی لا تنقد و من باب الاستفعال استعان یستعین استعانة یاری خواستن
و موی زار سترون زار بالکسر شرمگاه و سترون بضمین تراشیدن فهو مستعین الامر منه
استعین و النبی لا استعن و استخوذ استخوذ شاذ و مثله استصوب و استروح و عند ابی زید
التصحیح قیاس فی مثله اذا لم یکن للفعل ثانی کاستنوق و عند سیبویه نحو استنوق ایضا شاذ
فی الصراح هذا الباب کلمه سحران شکلم به علی الاصل تقول العرب استصاب و استصوب و استجاد
و استخوذ و هو قیاس مطر و عندهم الاستخوذ غالب شدن و دست یافتن بر چیزی قولته الم استخوذ
علیکم ای غلبتکم و علی امورکم و الاستصواب صواب شمردن و الاستخراجه تسودن بوی بردن

و آسایش چستن و در ایواب دیگر از اجوف اعلال خفته زیرا بچه موجب او موجود نیست چنانچه در باب تفعل محوّل نحوّل یا بسیار گردانیدن و و گردانیدن و برگردیدن لازم و متعدی است فهو محوّل الامر من نحوّل والنهی لا نحوّل باب تفعل نحو نحوّل نحوّل نحوّل برگشتن از جای بجای فهو محوّل الامر من نحوّل والنهی لا تنحوّل و باب المفاعلة تاوّل میثا وّل میثا و ائّه چیزی بکسی دادن فهو متا وّل و لو وّل میثا و ائّه فهو متا وّل الامر من تا وّل والنهی لا تئا وّل باب التفاعل تئا وّل یئا و ائّه تئا و لا خوردن و فرا گرفتن یقال ناوله الشیء فئا و ائّه ای اعطیته فاخذه فهو متا وّل الامر من تئا وّل والنهی لا تئا و ائّه و مل یذ القیاس

هذا التركيب من قبيل قولهم عليه التوكل وقد ذكر في شرح قوله ولا عبرة به فقد ذكر صرف

الناقص دُعَاءُ خَوْفٌ دُعَاءُ بَضْمِ الدَّلَالِ وَالْمَدِّ خَاسِتَنَ وَخَوَانَدَنَ وَعِبَادَتِ كِرْدَنَ وَالْمَدَّوْعَةَ
 بِالْفَتْحِ يَطْعَامُ خَوَانَدَنَ وَبِالْكَسْرِ بِسِيرِي خَوَانَدَنَ وَدَعْوَى نَسَبِ كِرْدَنَ بِذَلِكَ أَلَامُ أَكْثَرِ الْعَرَبِ وَبَعْضُهُمْ
 يَكْسُونُ وَبِالْبَضْمِ خَوَانَدَنَ بِحَرْبٍ وَآيْمَانٍ فَهُوَ دَوَاعٍ وَدُعَى يُدْعَى دُعَاءٌ فَهُوَ دُعَاؤُ الْمَا مِنْهُ أَدْعُ
 وَالنَّهْيُ لِاتَّعِ دُعَاءُ دَرِاصِلُ دُعَاؤُ بُوْدُ وَادَوَابْهَزَهْ بِدَلْ كِرْدَنَدَنَ مُحَقِّقَانِ بِرَأْسِنَدَنَ كَيْهَ إِجْمَانِيْزَهْ بِهَامَانِ
 اسْتَدْرَاقُ قَائِلُ وَلَوَائِلُ كِرْزَتِ دُعَاءُ شَدَّ فَانَوْنُ بِرَدَاوِي وَيَانِي بِذَلِكَ كَيْهَ چُونِ الْفِ بَعْدَ
 اِزَالَتِ زَائِدَهْ بِرَطَفِ افْتَدَا آنَ نِيْزَ بِهَزَهْ بِدَلْ خُوْدُ چُونِ خَمْرُ أَكْهْ دَرِاصِلُ خَمْرِيْ بُوْدُ بِرُوْزَنِ سَكْرِيْ
 فَرِيْتِ الْمَالَعِ قَبْلَ الْآخِرِ لِمَدِّ قَابِلَتِ الثَّانِيَةِ بِهَزَهْ كَذَا فِي شَرْحِ الْمَصْبَاحِ وَالشَّافِيَّةِ لِتَحْصِيصِ اِيْنِ
 قَانُونِ بُوَادُوِيَاءِ اِزْ بِرَايِ احْتِرَازِ اِزَالَتِ بَلَكِ اِزْ بِهَاجَتِ كَثْرَتِ وَقُوْعِ سِتْ فَجَارِ بِرَدِيْ كَفْتَهْ
 وَبِالْقَلْبِ وَادُوِيَاءِ كِرْ بِرَطَفِ بَعْدَ الْفِ زَائِدَهْ افْتَدَا نَسْتِ كَرِيْنِ وَادُوِيَاءِ بِسَبَبِ الْفَتْحِ مَا قَبْلَ خُوْدَا
 مُتَقَاضِيْ شَدْنَدَنَ كَيْهَ الْفِ كِرْدَنَ زِيْرَا كَيْهَ الْفِ حَاجِزِ ضَعِيْفِ سِتْ مَانَعِ خُوْدَا بِشَدَّ وَچُونِ اِجْتِمَاعِ الْغَيْنِ
 كَيْهَ الْفِ زَائِدَهْ وَدِيْكَرِيْ الْفِ مَبْدَلُ لَازِمِ اَمْدِ مَبْدَلُ بِالسَّبَبِ نَزْمِيْ طَبِيعَتِ اَوْ بِهَزَهْ كِرْدَنَ زِيْرَا كَيْهَ دَرْجَتِ
 بِتَبَاسِ مَدِّ وَبِمَقْصُوْرِ لَازِمِ اَمْدِيْ كَذَا قَالِ الْمَوْلُوِي الْوَرَعْلِيْ رَمًى **ف** كَيْهَ بَعْدَ اِزَالَتِ زَائِدَهْ بِرَطَفِ افْتَدَا
 يَعْنِيْ بَعْدَ اِزْوَحَرَفِيْ وَبِيْكَرِ بِنَاشِدِ يَادُ حَكْمِ طَرَفِ يَعْنِيْ بَعْدَ اَوْ حَرَفِيْ بِشَدَّ كَذَا اَوْ لَازِمُ بُوْدُ چُنَا بِخِيْ فَاقَرَفَ
 دَرِ مِيَّانِ نَذَرِ وَمَوْثُ چُونِ سَقَاءَهْ كَيْهَ دَرْ نَكَرِ سَقَاءَهْ كُوْنِيْدَا يَأْتَايِ قِيَاسِيْهْ كَيْهَ فَارَقِ مِيَّانِ وَاحِدُ
 وَچُونِ اصْطِفَا، وَاصْطِفَا، يَأْتُ الْفِ تَشْبِيْهَ كَيْهَ لَازِمُ بِنَاشِدِ چُونِ كَسَاءَ وَكَسَاءَ اِيْنِ وَآگَرِ تَايِ تَلْبِيْثِ
 مَوْضُوْعِ بِأَكْثَرِ بِنَاشِدِ چُونِ مَدَاوَةِ وَنَهَايَةِ اَنْزَالِ اَعْلَالِ كُنْشَدَ وَبِجَمْعِيْنِ الرَّا وَفَارَقِ مِيَّانِ وَاحِدُ
 بِنَاسِيْ بِنَاشِدِ چُونِ غَطَايَةِ وَعِظَا، وَذَلِكَ لِانْ تَا، الْوَحْدَةِ فِي الْمَصْدَرِ قِيَاسِيْهْ كَثْرَةُ فَعْرُ وَشَبَاهَا

بخلات اسم بعین فان ما یكون الفرق بین مفردة وجنسه التاء من قلیل لکن الاصل لزومها اذ
لیست قیاسیة ومع ذلك فقد یجوز البهزة البیضا نظرا الی عدم لزوم التاء بحقیقة وبعین اگر علت
تشبه لازم باشد آنرا تحلیل کنند چون شایان اذ لم یستعمل شاء للواحد وشیخ ابن حاجب در
شافیه فرموده که چون بعد از واو یا تائی تائیت واقع شود قیاس آنست که بدل بینه نکند و اگر بدل
کنند برخلاف قیاس خواهد بود لیکن الظاهر آنست که مهم هم فرموده است آن واو یا یا بینه بدل کنند
چنانچه وقاء نظیر او نیست که بر طرف باشد اگر بعین دال تخفیف بعین است صغیر مصدر است و اگر
بفتح دال و تشدید بعین است صغیر مبالغه است شعر ایک ایک المرافانہ الی الشر قاء و الشر
جالب و عذارة نظیر او نیست که در حکم طرف باشد آنکه در بعضی نسخ بعین جمله واقع شده و در بعضی
بعین محو و اگر بعین جمله است پس تشدید دال است از عذای عذو عذو بمعنی دویدن و اگر زائیدن
چیزی را گذاشتن و از حد در گذشتن و دشمنی کردن و تم کردن و التاء فی عارضیة فانه یقال الذکر
عذاء کذا فی شرح الشافیه و اگر بعین محو است پس تخفیف دال است در اصل عذاة بود ما خود از عذو
بمعنی آنچه بگناه خورده شود و الواو فیها فی حکم الطرف لانه قد یخذف منه التاء مثل قوله تائیت عذاء کذا
کذا فی جامع المسائل و سقاء و تشدید قاف مرد آبکش وزن آبکش من السقی آب دادن
من صغیر و در عذاة بفتح بعین جمله و تخفیف دال دشمنی و سقایة بکسر سین آب دادن و پیانہ
ظنی که در آب و شراب و شیر کنند سلامت ماند زیرا چنانچه در طرف است و در حکم طرف صاحب
جامع المسائل گفته که تائی سقایة لازم نیست پس در حکم طرف باشد لما جاء فی الحدیث الصبیح او کرب
سقاء ک الایکاء و بن بستن و تحقیقی که ما ذکر کردیم این اعتراض وارد نمیشود و تذکره در رای جمع
راپه در شرح شافیه که منسوب بصاحب شافیه است تصریح بحقیقت رای کرده است لیکن شیخ
جابر بردی فرموده است و فی نظری الی وجه ان یقال رای و رایة علی حد متروکة ف مولو
انور علی ره نوشته که تائی و رای و رای در اصل قوی و دوی بوده اند و او را بالعت بدل کرده اند اگر چه
قیاس آن بود که او را بر قرار میداشتند و یا و را تحلیل میکردند چنانچه در لغت مقرون قاعده مقرر
که لام کلمه را تحلیل میکنند و بعین کلمه را سلامت دارند چون طوی و قوی لیکن اینها را بر پایه وفایة
ملحق کرده و اداینها را تحلیل کردند و این خلاف قیاس است و در شرح شافیه که منسوب بسوی ابن حماد
است مذکور است که تائی و رای جمع ثابته و رایة است و ظاهر این قول خلاف مختار ابن حاجب است
زیرا که او خود در شافیه گفته است که ضعیف قول کسی که کلمه مجرد از تاء را جمع ذوالتاء گفته است یعنی

تراجم قره گفته بلکه هر جنس است و قره اسم جنس همچنین نمائی و نمائی جنس است و ثانیة و رایة اسم جنس است
 مخفی نمائند که در عبارات علماء را باشد که اسم جنس را جمع خوانند لسانیه مینمایند بلکه بعضی او را داخل جمع
 گردانیده اند چنانچه در علم خود مذکور شده الرایة علم الرایات جماعه بسلامت مانند ریا بنحو باقی اوالف
 مبدل است از او و بر خلاف قیاس زیرا چنانچه چون لام که حرف علت باشد قیاس آنست که عین کلمه را اعلان
 نکنند کما فی شرح الشافیه و المالکی رأی اصله روئی من رویت الحدیث اذا اظهرت الایة نظیر امر
 صاحب پس آنچه بعضی طالب علمان در حواشی این کتاب نوشته اند که الف مبدل از همزه است غلطیست
 و ظاهر آنجا محمولی فکر را می را بعضی فکر گان برده اند و ندانسته اند که رای باین معنی جمع رایة نیست زائد
 نیست یغوث در اصل یغوث بضم و او بود و او را ساکن کردند بحدف حرکت از وی یغوث حذف قانون
 هر وای و یایی که بر طرف باشد و اگر در میان افتد نقل حرکت باقی کنند چون قبیل و منبع و همچنین در
 یزئون و تدعین اگر چه در بعض کتب نقل حرکت درین باب اختیار نگرفته اند بلکه اولاً ضمه یا و کسره
 و او را حذف کرده اند بعد و او یا و الیسیب التقای ساکنین و ف یعنی حذف کرده اند لای بعد
 برای مناسبت و اویم را مضموم کردند و عین را برای مناسبت یا کسره را سختند و قد شتر نالی ذلک
 فیما مر ایضاً مضموم یا کسور و اگر مفتوح باشد بحال گذارند الا ضررة الشعر علی سبیل الشذوذ
 و ما قبل او نیز مضموم یا کسور بود و اگر مفتوح باشد منقلب بالف گردد چون بذ اعصا و مررت بعضاً
 و اگر ساکن باشد بحال گذارند چون ذلک و لکئی و از نیجت او را لم یصم خوانند آن و او و یا و را
 ساکن گردانند بدانکه ساکن گاه با نقل حرکت باقی باشد و گاهی بی نقل و این فیه از قسم ثانی است و بر
 اشارت باین معنی مصرع فرموده و حرکت او را حذف کنند چنانچه یغوث و یرمی و دایع و ریم معنی دعا
 و دعوة عن غریب گذشت و الی انما خن و تیر انداختن رایة بالکسر کذلک قال ابن السکیت یقال
 رمیت عن القوس و رمیت علیها و لا یقال رمیت بها و فروشدن و و شتام دادن و بازی کردن و کاً
 ساختن بدانکه قومی از عرب و او و یا و را حکم حرف صحیح دهند و یای و یرمی و او و یغوث در وقت
 رفع و جر متحرک میخوانند و در لن یغوث و لن یرمی و اخیبوه اذ اعی الله جماعتی از جنیان بحدت حضرت
 رسالت پناه صلی الله علیه و سلم می آمدند و استماع قرآن مجید میکردند و چون بقوم خود میرفتند
 بگمان را بر این حضرت علیه الصلوة و السلام که داعی الی جانب الشریک دلات میکردند و میگفتند یا قوتنا
 اخیبوا داعی الله و آمنوا به یغفر لكم من ذنوبکم الایة الا جابة پاسخ دادن آجابه و اجاب عن سؤاله
 یعنی قبول کردن آجاب الله دعاه و استجاب یعنی و المراد فی الایة المعنی الاخر و پاسخ بضم جواب

ناقص و نقل بعد از گشتنی دادن و برگشتن گویند روی و مانع شدن میان دو چیز و جنبیدن و
 آنچه علامه نقاش زانی فرموده اند که حول اسم مصدر است نه مصدر اگر چه موافق اکثر کتب لغت است
 اما شیخ رضی او را مصدر گفته است و صاحب کثر اللغات نیز او را از جمله مصادر شمرده تفسیر
 باین معانی کرده است جدائی افکندن و باز داشتن و از حال برگشتن و از عهد برگشتن و جنبیدن
 و بر و من شدن و حیل نمودن و گردیدن و رفتن از جای بجای و قاضی در تفسیر خود حول را بتحویل
 تفسیر کرده است و بعضی او را اسم از تحویل گفته اند و الله اعلم چهارم آنکه در جمع باشد احترام است از
 مثل عوض و در و حران و بسلامت نامیده باشد بلکه بدل الف شده باشد چون دار و دیار و یار
 چون ریح و ریح بد آنکه مهمم اینجاقیدی ترک کرده است و آن این است که در لام کلمه تغییر نیفتاده
 باشد تا مثل رذاء در جمع ریان نقص وارد نشود چنانچه دیار جمع دار در اصل دور بود و معنیش
 در بحث اجوف تحریر یافت و تیره بکسرای فوقانیه و فتم یای تحتانیه جمع تارة در اصل توره بود
 و دلیل آنکه در اصل او بود قول عرب است که الناس یبتا ورون و ابوالبقا نیز تصریم کرده است
 بآنکه الف تارة بمبدل از و است لیکن در صحاح آورده است که الفش بمبدل از یا است التارة
 یکبار و التیره و التارات جماعة و در طول جمع طویل بسلامت ماند زیرا که در و حران و بسلامت
 مانده است و آنکه در بعضی اشعار طیال بیا واقع شده است شاذمرد و دست که هم مخالف قیاس
 و هم مخالف استعمال است الطویل دراز خلافت قصیر نجسم آنکه هر وای که در جمع باشد احترام است
 از مثل سوار یعنی دست برنجن و نیم خورده و دست برنجن زیور است که در دست کنند و در و حران
 ساکن بود بلکه در بعضی رسائل گفته که و حران او و بر وزن فعل یا فعله باشد چون حیاض و حوض
 و ریاض و روضه و بالجمله این قید برای احترام از طول است که جمع طویل است و بعده الف جمع بود
 عطف است بر قول او و در و حران ساکن بودند بر قول او ساکن بود فاعمال فی شرح الشافیه و اما آنچه
 الی هذا الشرط لان و او الواحد لم تغل بل فیها شبهة الاعلال و هو کونها ساکنه لان السكون یحذفها
 کالمیت فکانهما معللة و اما تاثر الشرط المذكور لان کون الواو بین الکسرة و المelle کانه جمع بین
 حروف العلة الثلاثة فیقلب القلب اى الواو الی ما یجانس حرکت ما قبلها اى الیا و این قید برای اخراج مثل
 دؤل در جمع دولت است چنانچه حیاض جمع حوض چاه کوتاه که برای استادن آب می کنند و حوض
 مصدر نیز آمده بمعنی حوض ساختن من حدیض المثیرة بکسرای مثله و فتم یا و سکون یا و نیز آمده
 است جمع ثور یعنی گاود و نام قبیله است در عرب و نام کوی است در مکه و نام برجی است از برج

زیر آنچه واد او ضمیر نیست با آنکه لام کلمه واد نیز مکمل وسط دارد و جواب بانی نیست زیرا آنچه مدعی نیز خبر
 است و در مثل واعون دلیل توسط حکمی دیگرست علی با تقرر فی النحو و بالجملة انتقائى دلیل مطلق مستلزم
 انتقائى مدلول نیست تا با انتقائى دلیل خاص چه رسد پس آنچه خبر مثل از و باشد در حکم وسط باشد دلیل
 بر آنکه ضمیر مرفوع متصل بمنزله جز و کلمه است آن است که چون ضمیر منصوب متصل بد و لاحق شود
 فصل میان ضمیر مرفوع متصل و میان عامل او درست نبود چون ضربتت ناد ضمیر مرفوع متصل
 و کات منصوب متصل پس در میان تار و عامل او که ضربت فصل روانیت بد آنکه ضمیر مرفوع
 متصل در حقیقت کلمه منفصله است کیف لا و حال آنکه مثل ضربت از افراد جمله است و جمله بی تعیین
 کلیتین صورت نمی پذیرد لیکن از جهت شدت اتصال لفظی و معنوی او را بمنزله جز و کلمه داشته اند
 چون دال زید از زید و دلال الی الی بر آنکه او را بمنزله جز و کلمه داشته اند بسیار است منها
 آنکه اعراب فعل مضارع را بعد از ضمیر اجراء میکنند چون یضربان و اخوات او که نون در آنها علامت
 رفع است و منها آنکه با قبل ضمیر مرفوع متصل را چون مخرج باشد ساکن سازند تا توالی باریج
 حرکات در آنچه بمنزله کلمه است لازم نیاید چون ضربت و منها آنکه ضمیر مرفوع را تشبیه و جمع کنند
 برای تشبیه و جمع فعل چون الیقینای الی الی و رب از جعون ای از جعنی از جعنی از جعنی
 و منها آنکه گاه باشد که بای نسبت بر مجموع فعل و ضمیر مرفوع داخل شود چون کنتی در نسبت کنت
 و فی الصحاح یقال للرجل اذا شاخ هو کنتی کانه لب الی قول کنت فی شبالی کذا و کذا و منها آنکه
 عطف بر ضمیر مرفوع متصل و تاکید او بر نفس عین بے تاکید منفصل درست نیست علی با سکی فی النحو
 و منها آنکه چون ضمیر منصوب متصل بفعل لاحق شود فصل در میان فعل و میان آن ضمیر منصوب
 هیچ وجه جائز نیست الا بتای تأنیث ساکنه چون ضربت یا ضمیر مرفوع متصل بانون اعرابی چون
 یضرب تانیه زیر آنچه این بر سه بمنزله اجزای کلام اند پس فصل باینها کلا فصل باشد میان ضمیر مرفوع متصل
 و عامل او فصل منصوب متصل بکده هیچ چیز جائز نیست پس مجموع جواز تحلیل مرفوع متصل در میان
 منصوب متصل و عامل او امتناع تحلیل منصوب متصل میان مرفوع متصل و عامل او دلیلست بر آنکه
 مرفوع متصل بمنزله جز و کلمه است و منصوب متصل بمنزله جز و کلمه نیست و بالجملة اتصال اول الی اتصال
 ثانی زیاده است و معنوی نیست دلیل کرده است لیکن در جوارش افلاق است کما لا یخفی مستقبل معر
 یدعو یدعوان یدعون الی دعون لقول المرأة انت تدعین و انت تدعون علی الاصل و انت
 تدعین بالا شام فی العین الیغ کذا فی الصحاح جمع مذکر و مؤنث چه از مخاطب و چه از غائب هر دو

معنی

میک

تقریر

وزن

بدر و ان

رابعة

بيك طريق ايند الا ان الواو ضمير في جمع المذكر ولان الكلمة في جمع المؤنث فوزن الاول يفتون
 لان لام الكلمة قد حذفت في الموزون وقد تقرر عندهم انه اذا كان في الموزون حذفت حذفت في
 الموزن ايضاً كقولهم وزن قاض فاع وزن مقول مقول او مقفل على اختلاف المذهبين نعم اذا
 اريد بيان الاصل لم يحذف فيقال وزن قاض فاعل واصل يدعون جمع المذكر يفعلون واعلم
 ان المصروف لم يرد حروجه المغايرة بين جمعي المذكر والمؤنث فيما ذكر فانها متغايران بوجه آخر ايضاً
 منها ان النون يحذف عند النصب الجوزم في جمع المذكر دون المؤنث ومنها ان النون ضمير
 في جمع المؤنث دون المذكر ومنها ان الفعل معرب في المذكر ومبني في المؤنث ومنها ان النون
 يحذف عند الحوق نون التاكيد في المذكر بخلاف المؤنث ومنها ان النون في المؤنث كلمة وفي المذكر
 من المبهلات على ما في الرضى ومنها ان دخول نون الوقاية عند الحوق ياء المنكلم واجب في جمع المؤنث
 وجائز في جمع المذكر ووزن الثاني يفتون مجهول يدعي يدعيان يدعون الى آخره يدعيان در
 اصل يدعيان بوده است واورا ياء كرون يدعيان شد قانون مرواوي كه در كلته ثالث بود
 چون رابع كرون و آخر است از واول و ثاني وثالث چون وعد و عود و وعد و عود الله سوال
 اين قاعده منتقص ميشود بمثل استوجب واستخوذ واعشوب واجتو بجواب اگر چه معمه وغيره
 اين قاعده را مطلق گذاشته اند ليكن متعديست بانكه ان و او مقابله لام كلمه باشد و كانهم اعتمدوا في
 ذلك على ايراد هذا البحث في عقل اللام ليكن اين جواب قانع جميع مواد منتقص است زير آنچه جاري نشود
 در مثل از عوي يترعوي مگر آنكه اختيار كنيم مذهب كسي را كه و او ولي را زائد گفته باشد و همچنين جاري
 نميشود در نذر و ان مگر آنكه شاذ باشد و اينها خارج ميشود مثل قلبي قلبي زير آنچه و او ش زائده است
 و منقلب بيا شده است الا آنكه گوئيم زائده براي الحاق باشد برين سبب لام كلمه باشد حكماً و حسن
 آنست كه در مائلي گفته است و ان لطرفت الواو لفظاً او تقدير فاصداً بعد فتمه تقلب ياء برين تقدير
 بيم شك از مواد نقص وارد نشود زير آنچه قيد ظروف در همه مفقود است اما بر و اي نذر و ان خود ظاهر است
 و در نذر و ان براي آنكه مفروض مستعمل نشده است على ما في الجواشي الفوائد الصيائية فصاعداً ذكر في كتب
 النحاة يجب حذف عامل الحال قياساً فيما اذا بين الحال ازدياد ثمن و غيره مقرونه بالفاء و اثم فتقول ثمن
 الثمن لبعته بدرهم فصاعداً و اثم زائد اى فذهب الثمن فصاعداً و اثم ذهب الثمن زائد اى اخذ في الازيد
 و تقول في غير الثمن قرأت كل يوم جزءاً من القرآن فصاعداً و اثم زائد اى فذهب القراءة كل يوم في
 الزيادة والصعود و كذا المراد بهنا فذهب الواو صاعداً بان يكون خامسة او سادسة و محتمل ان

کیون بصدر الفل محزون ای قصص صاعدا مثل قنات و حرکت با قبل او مخالفت او باشد
 این عبارت بهرست از آنچه در بعض رسائل واقع شده که با قبل او مضموم نباشد زیرا آنچه منقض میشود
 مثل مذکور و بعد و پس محتاج میشود باعتدال با آنکه لا اعتدال بالمدّة او المدّة قائم مقام الضمّة و هر که
 این انتقاض را بر عبارات معصوم ایراد کند افرق بین الجاریتین که الظرف من الشمس است اگرگاه نیست
 او را بیاید بدل کنند مقتضای این کلام آنست که در مثل یدعی که در اصل یدعی بود اولاً و او را بیاید
 بدل کنند بنیاید را یا بالت بدل سازند لیکن بعض محققان تصریح فرموده اند با آنکه اینجا و او را بیاید
 بدل کنند بلکه بیک دفعه منقلب بالغ گردد و ذلك لان قصدیم التخصیف فإدام یکن قلبها العالم القلب
 یا لان الالغ اخف و با اختیار این قول از مؤنث تعدد اعلال استراحت می یابیم **ف**
 گویم سکنایه و لیکن اینجا و دلیل است که مقتضی ابدال و او بالت و دوم مقتضی ابدال بیاید
 واصل در دلایل اعمال است نه افعال پس اول و او را بیاید بدل کردند بعده بالت تا ترک عمل با حد
 الدلیلین لازم نیاید **سوال** کتابت الف یدعی بصورت یا بدلالات میکند بر انقلاب او
 از یاد جواب بر الفی که چهارم جا واقع میشود بصورت یا بدینولیند خواهد منقلب از یاد باشد خواه
 چون ضربی و شگرتی چنانچه یدعیان و یرضیان معنی این هر دو لفظ مذکور شده است و غلبت
 الاعلاء افراشتن و بلند کردن و دور شدن يقال اعلی غمی ای تنخ و افراشتن باشین موقوف بر آوردن
 و بر کشیدن و پیاپی کردن و کذا افراشتن یا غای موقوف و استعلیت الاستعلاء بلندی کردن
 و بلند شدن لازم و مستعج و تعلیان و متعلیان و در عداوة دشمنی و او را بیاید بدل نکردند
 زیرا آنچه با قبل او متحرک نیست اما شکایتی که در اصل شکاوة بود و او را بیاید بدل نکردند با آنکه قبلاً
 متحرک نیست محمول است بر حکایت باز گفتن از چیزی من باب ضرب و غیر ذلک مما سیاتی زیر آنچه
 مصدر برین وزن یعنی بروزن فعالة مکسر فاء از ناقص مختص است بیاید و از ناقص و او مصدری
 برین وزن نیامده است الا نادراً چنانچه شکایت و ناقص یا بی را مصدر برین وزن بسیار آمده است
 چنانچه بحایه نگهبان داشتن کسی را از بدی من باب ضرب و سرایت و در گذشتن از چیزی بجزی و رفتن بشب
 من باب ضرب و درایت و دانستن و پنهان شدن و فریض و کذا الذری بالفتح و الذریة بالکسر و الضم
 من باب ضرب و هدایت راه راست نمودن و مبطولت سایندن من باب ضرب و ولایت بالکسر تصرف
 کردن و دست یافتن من باب ضرب و بالفتح یاری کردن و بادشاهی ماندن و سیو یو گفته بفتح مصدر
 است و مکسر اسم مصدر و شمردن و ولایت را از مصادر ناقص مبنی بر تسامح یا بر تجوز است و رعایت

ظاهراً

گفتن

زیر آنچه

یاسبانی کردن و تیمار کردن و نگهداشتن و حرمت کسی داشتن من باب منع تیمار با کسر نحواری
و غیر ذلک چون کفایت و عنایت الکفایه کارزار کردن و بس آمدن چیزی را و الکفایه تیمار داشتن
و قصد کردن پس آنچه بخواهد و او را بیاورد کند تا در صورت مخالف نباشد این قضیه بر اطلاق
خود صحیح نیست زیرا آنچه شقاوة بفتح شین و کسر شین مستعمل میشود و همچنین بدو بفتح با و کسر او
استعمال میکنند علی ما فی الصراح **ف** بدو بفتح و کسر با و به مقیم شدن خلاف حضار
بفتح و کسر که فی الصراح **ط** بدانکه شکو و شکایه و شکایت و شکایت بمعنی فکر کردن است من باب نصر
فهم الکما قال بعضهم فی نحو کیئونه ای هذا القول مثل قول بعضهم و هذا القول مثل ما قاله بعضهم فعلى الاول
ما مصدرية وعلى الثاني موصوفة او موصولة والعائد المنصوب مخذوف وعلى كلا التقديرين قوله هذا
معنى على تنزيل غير المحسوس بمنزلة المحسوس كما على الاول فلان القول اى اللفظ امر معنوى غير محسوس
و اما على الثاني فلان القول اى المتلفظ به وان كان محسوسا بحس السمع لكن ايساء الاشارة انما
وصفت المحسوس بحس البصر على ما يدل عليه كلام شروح الكافية و حاشى المطول ثم وجه المشابهة
بين القولين والمقولين اظهر من ان يخفى اعمدان نحو قيلولة في الظاهر على وزن فَعْلُولَةٌ بفتح الفاء
لكن لم يوجد هذا الوزن في كلام العرب الا نادرا كصحفوفة والتادر كالمعدوم فقال سيبويه ان اصله
قِيلُولَةٌ على وزن فَعْلُولَةٌ بفتح الفاء والخین بينهما ياء ساكنة زائدة وهذا الوزن موجود في كلامهم
كثير كخيتعور بمعنى الشيء الذي لا يدوم على حالة واحدة كالسراب وكالذي ينزل من السماء كخيتعور
ف في الصراح خيتعور آنچه بربك حال نباشد چون سراب و جزآن و غول و گرسختی **ط**
قال الشاعر ونعم ما قال شعر كل انشى بذلك فيها آية الحب جها خيتعور به ولعل ما قال قائل في بعض
التقریبات يصلح ان يكون شرعا لهذا البيت رباعى كرزى را با تو باشد آب و تاب به
آب و تابش نیست جز تاب سراب به دل مپسجان بازنی زان رو که هست به تاب چه زن جو چه و تاب
آب ثم حذف الياء الثانية للتخفيف حذفها واجبا لا في ضرورة الشعر وعد الشرح ابن الحاجب هذا الحذف
من الحذف الجائز وليس بسديد وقال الفراء اصله قِيلُولَةٌ على وزن فَعْلُولَةٌ بضم الفاء كسر حوطة بمعنى
الطبيعة ثم نحو الفاء حتى تسلم الياء هذا في الياء و اما في الواو نحو كيئونه فاعلى الاول اصله كيئونه
قلبت الواو ياء و ادغم الياء في الياء ثم حذف الياء الثانية للتخفيف وعلى الثاني اصله كُوْلُوْنة
بضم الكاف فحذف الواو على ذات الياء و قلبوا الضمة فتحة والواو ياء لان الكسر ما يجرى من
هذا المصدر بمصادر ذات الياء ولكن ان تقول ان نحو صيرة و قيلولة من ذات الياء غير متغير عن

اصل ولا باس في عدم وجدان هذا الوزن في كلام العرب فانه يجوز ان يخص هذا الوزن بالاجوف
لان بعض الابواب بها يخص ببعض الاحكام كما يخص الاجوف ببناء الفعل كسر العين للصفتة كس
وميت وغير ذلك واختصاص جمع الناقص في اسم الفاعل بفعل بضم الفاء كدعاة وقصاة ونحوهما
واما كيونته من ذوات الواو فبما هو منقبة عن الواو لما ذكره المصنف من قول البعض بكل جمل
على قول الفراء وعلى الاحتمال المذهب الثالث لكننا لم نجد فيما بلغنا من كتب العرب ان هذا ذب الي
الاحتمال الثالث حتى قال في شرح الجار بردي لا خلاف في ان قيلولة مغير عن اصله بل هو مجرد احتمال
اخرته من تلقاء نفس ان النفس لا تارة بالسوء فتعين المحل على ضرب الفراء **ف** بانك
انض وكوفين بان رفته انه كاصل كيونته ومثل ان كيونته بضم فاء كل بودضمه بالفتح بل كرونه
براي موافقت مصادر ذوات الياء كمنفتح الفاء آيتليس ازان واو رايه بيا بدل كرونه براي حن
اخوان او اذوات الياء قال الفاضل الجار بردي وهو ضعيف لانه لو كان كذلك لم يكن لابل الواو
ياء والضمية فتحة وجه وسيبويه وبصر بن راسك است كاصلش كيونته بفتح عين بود واو را
بقاعدة قري ياكرونه بيا وديا اذغام كرونه ليس ازان براي تخفيف ياي مفتوحة را حذف كرونه
لزو ماشخ رضي كويد وقول سيبويه في ذلك هو الاقوى لكننا في حاشية دستور المبتدي **ط** كرونه
كيونته بوده است بضم الكاف واو رايه بدل كرونه وضعه كات رالفتحه زير انچه اين وزن در مصدر
اجوف بيا غالب است مصادر اجوف واوي برين وزن پنج و شش ميش ميستند واز اجوف ياي
سيار اند على في الصراح ليسكن محقق استر آبادي فرموده است المصادر على هذا الوزن قليلة واما
منها فذوات الواو منها قريه في العدد من ذوات الياء وشتها وانه اعلم چنانچه قيلولة وبيونته القيلولة
بالقاف قدم معناه وبالفاء است راي شدن كلاهما من باب ضرب والبيونته بالنون بدل كرونه
ويوسن من الاضداد والتاء شب كردن وغير ذلك كالصيرة بفتح شين وميل كرونه الصيرة
رفن وراين لازم ومتعد من باب ضرب والعيونته تايد بر شدن فيما جاء بالواو كليونته وسيدرة
وصيبيوت وقيدوة وحيولة الكون والكيونته بودن وشدن من باب نصر والسيادة وسيدرة
مهر شدن ومهتري كردن والصيبيوت قصد كردن يقال صاحب السهم اى قصد ولم يجز القود والقواد
والقيدوة كشيدن ستور وجزان والحيولة ميان دو چیز مانع شدن ابدت واو يا بقلب
ضمة با قبل الواو فتحة على هو مذهب الفراء وان ثبت كون الاحتمال الثالث النخرج مذهبنا لا محصل كلام
المصنف عليه الظهور اولى مستقبل معروف بنون فصيحة يدعون يدعون كرونه المجهول يدعون

یاسبانی کردن و تیمار کردن و نگهداشتن و حرمت کسی داشتن من باب منع تیمار با کسر نحو
و غیر ذلک چون کفایت و عنایت الکفایه کارزار کردن و پس آمدن چیزی را و الکفایه تیمار داشتن
و قصد کردن پس آنچه بخواهید و او را بیاورید و بکنند تا در صورت مخالفت نباشند این قضیه بر اطلاق
خود معین نیست زیرا آنچه شقاوة بفتح شین و کسر شین مستعمل میشود و همچنین بدوۃ بفتح باو کسر او
استعمال میکنند علی ما فی الصراح **ف** بدوۃ بفتح و کسر باو به معنی شدن خلاف حضارة
بفتح و کسر که فی الصراح **لما** بدانکه شکو و شکایه و شکیت و شکاة بمعنی نگه کردن است من باب نصر
فهمذا کما قال بعضهم فی نحو کثیوة ای هذا القول مثل قول بعضهم و هذا القول مثل ما قال بعضهم فعلی الاول
ما مصدریه و علی الشانی موصوۃ او موصولة و العائد المنصوب محذوف و علی کلا التقديرین قوله هذا
مبنی علی تنزیل غیر المحسوس بمنزلة المحسوس اما علی الاول فلان القول ای التلفظ امر معنوی غیر محسوس
و اما علی الشانی فلان المقول ای التلفظ به و ان کان محسوساً بحس السمع لکن ایما و الاشارة انما
وضعت للمحسوس بحس البصر علی ما یدل علیه کلام شروح الکافیة و حواشی المطول ثم وجه المشابهة
بین القولین و المقولین اظهر من ان یحیی أعلم ان نحو قیلولة فی الظاهر علی وزن فَعْلُولَة بفتح الفاء
لکن لم یوجد هذا الوزن فی کلام العرب الا نادراً کصعقوة و النادر کالمعدوم فقال سیبویه ان اصل
قیلولة علی وزن فَعْلُولَة بفتح الفاء و العین بینهما یا ساکنه زائدة و هذا الوزن موجود فی کلامهم
کثیر تحت غور بمعنی الشئ الذی لا یدوم علی حاله و امدة کالسراب و کالذی یزول من السماء کسحاب
ف فی الصراح یختص غور آنچه بر یک حال نباشد چون سراب و جزآن و غول و گرگ و سغی **ف**
قال الشاعر و نعم ما قال شعر کل انی بذک فیها آیه الحب جہا خیتعور به و لعل ما قال قائل فی بعض
التقریبات یصلح ان یکون شرعاً لہذا البیت رباعی گرز لے را با تو باشد آب و تاب به
آب و تابش نیست جز تاب سراب به دل میجان بازی زان رو کہ هست به تاب پیچ زن جوییم و تاب
آب ثم حذف الیاء الثانية للتحقیف حذفاً واجباً الذی ضرورة الشعر وعد الشیخ ابن الحاجب هذا الحذف
من الحذف الجائز و لیس بسدید و قال الفراء اصل قیلولة علی وزن فَعْلُولَة بفتح الفاء کسر حوۃ بمعنی
الطبیعة ثم تحو الغاء حتی تسل الیاء ہذا فی الیاء و اما فی الواوی نحو کثیوة فلیعل الاول اصل کثیوة
قلت الواویاء و ادغم الیاء فی الیاء ثم حذف الیاء الثانية للتحقیف و علی الشانی اصل کثیوة
بفتح کاف فحذفوا ذوات الواو علی ذوات الیاء و قلبوا الضمة فتحة و الواویاء لان اکثر ما یحیی بمن
من المصدر مصادر ذوات الیاء و لکن ان تقول ان نحو صیورة و قیلولة من ذوات الیاء غیر مغیر عن

اصل و لا باس فی عدم وجدان هذا الوزن فی کلام العرب فانه يجوز ان يختص هذا الوزن بالاجوف
لان بعض الابواب ربما يختص ببعض الاحکام كاختصاص الاجوف بمنا و فيجعل كسر العين للصفة كسرت
و ثبت و غیر ذلك و اختصاص جمع الناقص فی اسم الفاعل بفتح بضم الفاء كدعاة و قصاة و نحوهما
و اما نحو كينونة من ذوات الواو فبما هو منقولة عن الواو لما مر و ما ذكره المصنف من قول البعض يمكن جعله
على قول الفراء و على الاحتمال المذهب الثالث لكننا لم نجد فيها بلغة من كتب الصرف ان احدا ذهب الى
الاحتمال الثالث حتى قال في شرح الجار بردي لا خلاف في ان قيلولة مغيرة عن اصله بل هو مجرد احتمال
ايد غشه من تلقاء نفس ان النفس لا تارة بالسوء فتعين الحمل على مذهب الفراء **ف** انك
انحش و كوفين بدان رفته اند که اصل کينونة و مثل ان کونونة بضم فاء کله بود ضممه را بفتح بدل کردند
برای موافقت مصادر ذوات الياء که مفتوح الفاء آيند پس از ان و اورا نیز بياء بدل کردند برای حمل
اخوات او از ذوات الياء قال الفاضل الجار بردي و هو ضعيف لانه لو كان كذلك لم يكن لا بد من الواو
يا و الضمة فتحة وجه و سيبويه و بصيرين راسد است که اصلش کينونة بفتح عين بود و اورا
بقاعدة مرنجی بياء کردند و بياء ادغام کردند پس از ان برای تخفيف ياي مفتوحة را حذف کردند
لزو ما شيخ رضى گوید و قول سيبويه في ذلك هو الاقوى لكان في حاشية دستور المبتدى **ط** که در اصل
کونونة بوده است بضم الكاف و اورا بياء بدل کردند و ضممه کاف را بفتحه زیرا بخير اين وزن در مصدر
اجوف بياء غالب است مصادر اجوف و ادى برين وزن بجز و شش ميش نميشد و از اجوف ياي
بسيار اند على في الصراح ليكن محقق استرکادى فرموده است المصادر على هذا الوزن قليلة و اما جاء
منها فذوات الواو منها قريبة في العدد من ذوات الياء و شبه الله اعلم چنانچه فيكون و كينونة القليلة
بالقاف قدر معناه و بالفاء است راي شدن کلاهما من باب ضرب و الكينونة بالنون جدايى کردن
و ميوسن من الاضداد و بالتاء شب کردن و غير ذلك كالتصيرة بمعنى شدن و ميل کردن و التصيرة
رفق و راغن لازم و متعد من باب ضرب و الغيبة ناپديد شدن فما جاء بالواو و كينونة و سيرة
و صيوبة و قيودة و حياونة الكون و الكينونة بودن و شدن من باب نصر و السيادة و السيرة
مهر شدن و مهترى کردن و الصيوبة قصد کردن يقال صاحب السهم اى قصد و لم يجر القود و المقاد
و القيد و دة كشيدن دستور و جز ان و التحيولة ميان دو چیز واقع شدن ابدلت و اوده بياء بقلب
ضمه تا قبل الواو فتحة على هو مذهب الفراء و ان ثبت كون الاحتمال الثالث المخترع مذموبا لاحتمال كلام
المصنف عليه الظاهر و اولى مستقبل معروف بنون ثقیلة يدعون يدعون ان يدع عن الجمهور ليدع عن

يُغَيَّرُ أَنْ يُدْعَوْهُ الْإِفَادُ خَالَ زَوْنُ الثَّقِيلَةِ عَلَى الْمَضَارِعِ الْغَالِي عَنْ الطَّلَبِ بِتَقْدِيرِ وَجُودِ الطَّلَبِ
 فِيهِ بِدُخُولِ حُرُوفِ اسْتِفْهَامِ كَهَلٍ وَالتَّنْيِ كُلِّيَّةٍ وَغَيْرِ ذَلِكَ يُقَالُ هَلْ يُدْعَوْنَ الْهَلْ وَالْأَلَا يَصِيحُ دُخُولُهَا
 عَلَى الْمَضَارِعِ الْحُرُوفِ كَمَا هُوَ الشَّهِيرُ كَذَا فِي الشَّرْحِ الْعَرَبِيِّ **لَا** يُدْعَوْنَ دَرِاصِلُ يُدْعَوْنَ بُوْدُواوَالْفَتْ
 كُتْ دَفْعَةً يَابَعْدَ ازْ قَلْبٍ وَاوِيَا بِجَنَاحِهِ دَرِيزْ عَلَيَّ مَذْكُورٌ شَدَّ وَبِفَتْ دَوِجُونُ تَقْيِيدٌ يَدُو
 مُتَّصِلٌ شَدَّ نُونُ اِعْرَابِي سَاقُطٌ شَدَّ بَدَا كَيْهَ چُونِ بِرَفْعِ مَضَارِعِ نُونُ تَاكِيدٌ دَرِ اَيِدْ جِهْوَ رَسَخَاةٌ بِرِ
 آنْدَكْ فَعْلٌ مَضَارِعِ مَبْنِيٌ يَشُوْدُ دَرِ اَيَكْ چُونِ بَا نُونِ مُتْرَكِبٌ يَشُوْدُ نُونُ اَزْ شَدَّتْ اِتِّصَالُ الْبَحْزِ وَ
 كَلِمَةٍ مِگَرْدِ اِعرَابِ نُونِ بَرِ نُونِ تَوَانِ دَاوِزِ بِرَ اَنُجْ حُرُوفِ سِتْ بِهَرَهْ اَزْ اِعْرَابِ نَادَرْدُ وَنَزِ بِرَ اِقْبَلِ نُونِ
 اِذَا اِعْرَابُ فِي الْوَسْطِ وَآيْنِ دَلِيلُ اِگَرِچْ دَرِ تَايِ تَاثِيَتْ وَيَايِ سَبْتِ نِيْزْ جَارِي يَشُوْدُ لِيَكِنْ بَرَا سِ
 مَبْنِيٌ شَدْنِ فَعْلٍ اَنْدَكْ بِهَانَهْ كَا فِي سِتْ بِخِلَافِ اِسْمِ وَذَلِكَ لِانَّ الْاَصْلَ فِي الْفِعْلِ الْبِنَاءُ وَكُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ
 اَصْلُهُ **ح** وَطَنُ اَزْ اَنْدَكْ سَلِيْمَانِ خَوْشْتَرِيْ خَارُ وَطَنِ اَزْ سَبَلِ وَرِيحَانِ خَوْشْتَرِيْ وَازِ خِيَّتْ اَزْ
 مَفْرُودِ حُرُكَتِ اِعْرَابِي بِوَقْتِ دُخُولِ نُونِ حِي اِذَا اَنْدُ وَاَزْ تَنْشِيْهِ وَجَمْعُ نُونَاتِ اِعْرَابِي كَرُوحِ حُرُكَتِ
 اَنْدُ سَاقُطِي سَا زَنْدُ وَبَعْضُهُ بَرَا اَنْدَكْ بَا وَجُودِ لِحَقِ نُونِ مَضَارِعِ بِرَ اِعْرَابِ خُودِ بَاتِي حِي مَانْدُ لِيَكِنْ چُونِ
 اِقْبَلِ نُونِ دَرِ مَفْرُودِ بَرَايِ دَفْعِ التَّهَامِ مَفْتُوحِ حِي سَا زَنْدُ وَدَرِ تَنْشِيْهِ وَجَمْعُ نُونَاتِ اِعْرَابِي رَا اَزْ كَدُورِ
 نَقْلِ تَرْسِيْدِهِ بِسَرَايِ عَدَمِ مِيْفَرَسْتَنْدُ اِعْرَابِ فَعْلِ مَضَارِعِ تَقْدِيرِي يَشُوْدُ چُونِ غَلَامِي مُسْلِمِ الْقَوْمِ
 وَبُوشِيْدِهِ نَا نْدَكْ اِگَرِچْ دَرِ غَلَامِي حَالَتِ جَزْمِي اِخْتِلَافِ وَاَقْعُ شَدَّ هَسْتْ دَرِ يَمْرُوزِ بَقْعَمُ بَارِ حَالَتِ
 نَضْبِي اِخْتِلَافِ وَاَقْعُ شُوْدُ جَا دَارْدُ اِگَرِچْ اَزْ كِسِي مَفْعُولِ نِيْسْتْ دُوسَا كُنْ بِهِيْمُ اَمْدَنْدُ وَاوِ نُونِ مَرْمَمِ
 وَاوِ رَا ضَنْدُ دَا دَنْدُ يُدْعَوْنَ شَدَّ قَانُونِ هَرِ جَا كَدُوسَا كُنْ بِهِيْمُ اَيْنْدُ دَرِ غَيْرِ حُدُودِ وَاوَلِ اِيْشَانِ
 دَاوِ جَمْعِ بَاشْدُ اَحْتِرَازِ سِتْ اَزْ اَنْدَكْ ثَانِي دَاوِ جَمْعِ بَاشْدُ چُونِ دَعْوَا وَحُرُكَتِ مَاقْبَلِ اَوْ مَخَالِفِ اَوْ بَاشْدُ
 اَحْتِرَازِ سِتْ اَزْ مَثَلِ اَوْ عِنْ اَنْرَا ضَنْدِي بَايْدُ اَدَا **ف** لِمَنْ سَبَبَةُ الضَّمَّةِ بِالْوَاوِ وَلَا تَحْتَفِ لِعَدَمِ الدَّلَالَةِ
 عَلَى حَذْفِهَا **ج** چَنَاحِهِ دَعْوَا اَللّٰهُ شَانِ نَزُولِ اِيْنِ آيَةِ دَرِ مَسْبُوقِ كُدَشْتْ وَلَا تَحْتَفِ النَّاسُ بِهِي
 لِلْحُكَاِمِ اَوَّلِ الْعُلَمَاءِ اِنَّ عَشْوَا نَحْمِدُ اَللّٰهَ فِي مَكُوْمَاتِهِمْ وَبِيَا سَاتِهِمْ دِيَا مَنُو اِيْهَا خَشِيَّةٌ ظَالِمِ اَوْرَا قَبِيْرِ
 اِنَّ اَللّٰهَ سَيِّبُ الْقَطْطِيْنَ فَيُعْظَمُهُمْ وَيُعْظَمُ شَانَهُمْ مَذْكُورِ صِفَةٍ وَاحِدَةٍ مَوْثِ مَخَاطَبَةٍ سَوَالِ
 يَا رَا جِمَا بَالَتْ بَدَلِ نِيْمَكَنْدُ جَوَابِ حُرُكَتِشْ عَارِضِي سِتْ دَرِاصِلِ يُدْعَوْنَ بُوْدُواوَالْفَتْ كُتْ وَ
 مِيْفَتْ دَ چُونِ نُونِ تَقْيِيدِ بَدُو مُتَّصِلٌ شَدَّ نُونِ اِعْرَابِي سَاقُطٌ شَدَّ دُوسَا كُنْ بِهِيْمُ اَمْدَنْدُ يَا وَنُونِ
 وَاوَلِ اِيْشَانِ مَدَّ نِيْسْتْ يَا رَا حُرُكَتِ كَسَرِهِ دَا دَنْدُ كَمَا هُوَ الْاَصْلُ فِي مَثَلِهِ اَعْلَمُ اَنْدَ بِيْجِي مَالِ الْكَافَةِ بَعْدَ الْفَتْ

نونین
 یونین
 یونین

تشیبه
ای لعل
۳ دجاء

فيكون لهما ثلثة معانٍ أحدها تشبيه مضمون جملة بمضمون أخرى كما كانت قبل الكلف لتشبيه المفرد
بالمفرد قال الله تعالى اجعل لنا آياتاً كما جعلت آياته فلا يطلب الكلف ما يتعلق به وتامياً بان يكون كما ينبغي
لعل نحو لا تشبه الناس كما لا تشبههم وتامياً ان يكون لقران الفعلين في الوجود نحو تعذر زيد كما قام
وجوز الكوفية نصب المضارع بعد كما بمعنى كيما للتعليل اليتم والمراد به هنا هو المعنى الاول وصغير هو
راجع الى اعطاء الكسرة المغمومة من قوله حركت كسره واداند والمقصود تشبيه مضمون هذا القول
ف اي حركت كسره واداند بمضمون قوله هو الاصل في مثله في الصدق والمطابقة للواقع
ثم تخصيص القول بالتشبيه بين الاقوال الصادقة للاشارة الى ان اعطاء الكسرة في تدوير
ليس على سبيل الشذوذ بل على مقتضى الاصل والقياس ويمكن ان يقال الكلف ههنا في معنى على البناء
فان بعض حروف الجوحى بمعنى بعض اخر وان لم يطر ذلك في جميع الحروف وجميع المعاني كما
لا يخفى قال العلامة المتنازلي في شرح الكشاف في قوله تعالى واذكروه كما يذكركم اي على ما يذكركم وقد
يقال المعنى كسرت الياء كسراً مثل الكسر الذي هو الاصل في امثاله من نحو اضرب القوم وقل الحق
ف فعلى هذا يكون الكلف استنباطاً من المثل صفة لمفعول مطلق محذوف وما موصولة كناية
عن الكسر وهو ضمير راجع الى الموصول **ف** وسياطك بيان هذا الاصل في بحث الادغام انشاء
الله تعالى وسيجيبك بناك ما يتعلق به ايضا ان ساعدني التوفيق الاكبر محمد مستقبل معروف لم يخف
لم يدعوا لم يدعوا الخ مجمله لم يدع لم يدعوا الخ مستقبل بانفي ابدلن يدعولن يدعوا الخ
الخ محتقان برأى ان ذلك لن يراى نفى مستقبل مع افادة التاكيد وبعضه برأى ان ذلك برأى تايد وروم
نفى است و قوله تعالى اربع الارض حتى ياذن لي اى حجت بر بعض است **ف** فان لن ههنا
ليس لدوام النفي **ف** ومصدره اختيار مذنب مرجوح كرده است و هميش معلوم نيت مجبول لن يدعوا
لن يدعوا لن يدعوا الخ امر غائب معلوم ليندع الخ امر حاضر معلوم اندع الخ امر متكلم معلوم لا ندع
لندع معنى طلب المصدر من التكلم غير ظاهر كما ان معنى طلب تركه في نهي التكلم غير ظاهر كما في جامع
المسائل فتأمل فيه مجمله اي امر الغائب ليندع ليندعوا الخ امر حاضر مجبول لندع لندعوا
لندعوا الخ بذات الحقيقة لطلب دعاء غيره لمن الخاطب معناه كذا نحو سته شوى يعنى حيان
كن كذا مردمان خواهند امر متكلم مجبول لا ندع لندع نهي غائب معلوم لا ندع لا ندعوا الخ
نهي حاضر معلوم لا ندع لا ندعوا الخ امر متكلم لا ندع لا ندعوا الخ امر حاضر مجبول لا ندعوا
نهي حاضر مجبول لا ندع لا ندعوا الخ امر متكلم لا ندع لا ندعوا الخ امر حاضر مجبول لا ندعوا
نهي حاضر مجبول لا ندع لا ندعوا الخ امر متكلم لا ندع لا ندعوا الخ امر حاضر مجبول لا ندعوا

داعیه داعیتان داعیات اسم مفعول مدعو مدعوتان مدعون مدعوه مدعوتان مدعوات وکاه
 باشد که مدعی نیز خوانند چون مدعی و سببی انشاء الله مدعو در اصل مدعو و بوده است
 و او اول را در دوم ادغام کردند مدعو شد قانون هر جا که دو حرف از یک جنس هم آیند اول را
 در دوم ادغام کنند و سیالی بیان هذا القانون مع ذکر الشرائط المعبیه و ما یعلق به فی صرف المقنا
 انشاء الله الیائی منه ای من الناقص رای بری رؤیه بضم راء و سکون همزه و گاه همزه را با و
 بدل کنند و رؤیه خوانند و ادغام کنند الاعلی الشذوذ بمعنی دیدن چشم فیتعدی الی مفعول واحد
 و دانستن فیتعدی الی اثنين و چون همزه باب افعال بر اول داخل شود متعدی بدو گردد و چون بر تالی
 در آید دست بدامن مفعول زند فهوراء و رؤای بری رؤیه فهوراء الامر منه و النبی لما قرأ
 قرآنی در اصل قرآنی بود و او را یا کردند و یا در یاد ادغام کردند و با قبل او کسور کردند از جهت مناسبت
 قرآنی شد قانون هر جا که او و یا بهم آیند با جماع لازم ای با جماعی که از جانب واضع
 آید است یعنی واضع آن کلمه را با جماع و او و یا وضع کرده باشند اینک آن و او بعارض اعلال و
 تخفیف همزه پیدا شده باشد که در این صورت ادغام جائز نیست و لکن در توجیع که و او ش در اصل
 الف بود و عا لا بسبب ضمه و او شده و رؤیه که و او ش بود ادغام نکنند و آنکه در قراءت
 بعضی لا یأتمرون با دغام و او مبدل از همزه در یا که اصلش رؤیا بود آمده است شاذ است
 کذا فی حواشی دستور المبتدی که در یک کلمه چون سید یا آنکه در حکم یک کلمه است چون سلی
 ف که در اصل مشکوئی بود با وجود و کلمه ادغام در آن واجب است از آنکه بسبب استخرج حکم کلمه
 واحد پیدا کرده است و اگر چنین نباشد اعلال نکنند چون یقضي و طراف و یغز و یوما
 کذا فی شروح الکافیة و مع هم این قید را اگر چه صریح ذکر نکرده است لیکن در قول او که آن کلمه
 وزن انفع نباشد مراد خبرت را بر می باریک باین دقیقه حاصل است و اول الشان ساکن بود
 احتراز است از مثل طویل و غیره و واجب تقیید بآنکه آن ساکن متماثل باشد من حیث الذات
 السکون تا مثل رؤیا بود که در اصل رؤیا همزه بود و کھوئی بسکون و او که در اصل کھوئی کسر و او
 بود نقص بر قاعده وارد نشود جواب از قید متصل فی قول مسم که یکی از ایشان بدل از چیزی بنا
 معنی است کما لا یجفی و در مثل کھوئی اگر چه و او ساکن است لیکن چون سکونش عارضی است در حکم
 متحرک است چنانچه متحرک بحکمت عارضی در حکم ساکن است علی امر و مراد با ساکن فرد کامل است یعنی
 ساکنی که در حکم متحرک نباشد علی امر و المتبادر و یکی از ایشان بدل از چیزی نباشد معنی این عبارت

این کلمه در اصل مدعو بوده است
 و در اینجا مدعو مدعوتان مدعون مدعوه مدعوتان مدعوات وکاه
 باشد که مدعی نیز خوانند چون مدعی و سببی انشاء الله مدعو در اصل مدعو و بوده است

یا آنست که هیچیک از واو و یا بدل در چیزی نباشد بطریق سلب کلی یا آنکه یکی از آنها بدل نباشد دیگری
 باشد یا نباشد بطریق سلب جزئی و هر دو فاسد اند اما فساد معنی ثانی خود ظاهراًست زیرا آنچه اگر این معنی مقصود
 باشد آنچه غرض از ادراک این قیدست که اخراج مثل سُویر و دُوکوان باشد حاصل نشود کما لا یخفی اما فساد معنی
 اول برای آنکه انقلاب حرف ثانی بالغ اعلال است چون غُصی و دُوئی و ف لکن کلمه ثانی بنده الاشته
 لیساً با صلیبن بل الشانی منها مبدل من الواو ومع ذلك یدغم فیها ط لیساً با چارم و از یکی نخستین باشد
 لیکن تعبیر از نخستین بلفظی که موصوفه است مقصودست لطافتی ندارد و اگر چنین میگفتی و اول ایشان
 متحرک و بدل از چیزی نباشد ظاهر و احصر بودی و در رساله مالکی بدل را بغیر لازم قید کرده است لکن
 شرح الشافیه ان حکم حرف اللین النقلب انقلاباً لازماً حکم حرف اللین الاصلیه التي لیست بمنقلبه لیکن
 بر او مثل سُویر و دُوئی و آن وارد میشود زیرا آنچه ابدال در آنها لازمست و شاید مهم که ترک قید لزوم کرده
 و تمثیل سُویر و دُوکوان نموده است اشارت تخفیه باین مناقشه کرده است و آن کلمه تصغیر افعال
 نباشد این قید اگر برای جواز اعلال است یعنی این اعلال وقتی جائز بود که آن کلمه تصغیر افعال نباشد
 پس فسادش بر ظاهراًست زیرا آنچه در تصغیر افعال جائزست بلکه تشریف و فصیحست فی شرح الشافیه
 التصحیح فی باب استید تصغیر است و قلیل و لیس بلغه فصیح و قتی شرح المالکی است و ضعیف
 و القوی است و اگر این قید برای وجوب اعلال است نیز مخدوش فیهست زیرا آنچه علی بن ابی حمز
 تصغیر جدول و قس و نیز قیدی که می باید کرد زیرا آنچه حکم اینها و حکم تصغیر افعال یکست فی بعض النسخ
 و اطر فی تصغیر ماکس علی مغال نحو جدول و اسود الاعلال و التصحیح یکمی باید که نفی نفس افعال نیز میکرد
 تا مثل آتوم خارج شود چنانکه علامه تفتازانی در شرح زبجانی فرموده است جواب یکم که اختیاً
 شق ثانی کنیم و مراد از افعال وزن عروضی باشد نه صرفی تا شامل جدول گردد بلکه باید که مثل نقول
 هم شامل شود اما آتوم محتمل که منسک در سبک شواذ باشد بدعا غایه مایکن ان یقال والله اعلم
 بحقیقه الحال و او را یا نکتند خواه مقدم باشد خواه مؤخر برای تخفیف و یا در یاد عام کنند
 و اگر ماقبل ایشان فهم باشد آنرا کسره بدل کنند چنانچه مرئی و سید در اصل شیخ و بود و
 نزدیک فراد در اصل سُویر بود و وزن طویل بحد قلیب مکانی کردند و استید مبهمة و خواجر
 غلام و شوهر و در عرف عام برابنای امیری المؤمنین حسن و حسین علیهما السلام اطلاق کنند
 اعتدال من قوله بما سید شباب اهل الجنة فی الجنة و سید الشهداء امیر المؤمنین حمزه رضا را
 گویند السادة و الشبان جمع و السادات جمع الجمع و آیام در اصل آتوم بود جمع یومست

رَأَوْنَ الْهَمْ اسْمٌ مفعولٌ بَرَّيْ مَرْتَبَانٍ مَرْتَبُونَ الهم وصل دیگر انا نجد در پیش یا و کرده شده است
 بیرون آیند چون تامل کرده شود اشاره الله تعالی و ابواب متشعبه ترکیب اضافی است یا توصیفی
 هم برین صورت قیاس باید کرد فمن باب الافعال جِئْنَا نَحْنُ اَعْلَى الْعِلْمِ اَعْلَاً معنی او عنقریب گذشت
 فهو مُعْلِيٌّ وَاَعْلَى يُعْلِي اَعْلَاً فهو مُعْلِيٌّ الامر منه اَعْلَى والنهي لا تُعْلِي ومن مهور الفاء
 الی یُؤْتِي الیاء در اصل یاء لآء بود بمعنی سوگند خوردن و اما ایاء که بمعنی بخشیدن و
 نزدیک کردن و نزدیک شدن است معقل الفاء است مهور الفاء نیست فهو تَوَلَّى وَاَوَّلِي يُوَلِّي
 اَوَّلَاً فهو تَوَلَّى الامر منه اَل والنهي لا تَوَلَّى ومن مهور العين اَتَى يَتِي اَتَاءً یعنی آموختن کذا
 فی کثر اللغات فهو تَتَّى وَاَتَى يَتِي اَتَاءً فهو تَتَّى الامر منه اَتَى والنهي لا تَتَّى وکذا
ف فی نقل حرکت الهزء الی ماقبله وحذف الهزء **ف** آری یُرِي رَأَاةً نمودن و دانیدن
 در اصل اَرَاةً یا بود بروزن افعال حرکت هزء نقل کرده ماقبل دادند هزء را حذف کردند و
 عوض او تاء در آخر آوردند اَرَاةً شد بعضی نظر بعدم تطرف یا کرده یا را بحال خود گذارند
 و بعضی تاء عوض را عارض تصور کرده یا را بدل هزء کنند و اَرَاةً خوانند و بسا باشد که تاء را
 عوض نیارند فی شرح الرنجانی و جَوَزَ اَرَاةً جَوَزَ اَكْثَرًا اشاعاً فهو جَزَّ علی وزن مُثَع و هم
 للمفعول علی وزن مُثَع و اَرِي يَرِي رَأَاةً فهو مَرِي الامر منه اَرِي والنهي لا يَرِي اَشَاعاً علی نقل حرکت
 الهزء الی تقابل العين الی ماقبلها وحذف الهزء يتعلق بالباين الاخير لكن النقل في الاول جائز
 وفي الثاني واجب وكلمة على بنائية ومن باب التفعيل يَجِي يَجِيَةً در اصل يَجُوهُ بود بمعنی
 رانیدن و بر بالای زمین انگندن رانیدن بالفتح خلاص دادن فهو يَجِي و يَجِي يَجِيَةً فهو
 يَجِي الامر منه يَجِي والنهي عنه لا يَجِي مصدر ناقص و مهور اللام این باب بروزن تفعیل آید
 معتاد در باب تفعیل آنست که مصدرش بروزن تفعیل باشد **ف** فلذا سمي هذا الباب بهذا
 الاسم فلم يَجِي مصدره علی تفعلة فی الناقص والمهور اللام قلنا فی هذه العبارة مسامحة تقديره
 مصدر ناقص و مهور اللام بعد از تفعیل بروزن تفعلة می آید یعنی يكون قبل الاعلال علی تفعیل و
 بعده يصير علی وزن تفعلة قال الاعلال فی نحو تَجِيَةً ان كان فی الاصل تَجِيَةً ابدلت الواو یا و نظر فيها
 وانكسارها قبلها لانه لا اعتبار ليا، المدة او انها فی حكم الكسرة فصارت تَجِيَةً والقاعدة ذكرت فی الكتب
 ان اذا جمعت الياء والين فی مصدر باب التفعيل تحذف الاولى الساكنة الزائدة وجوبا ويعوض عنها
 تاء فی الآخر ففعل منها كذا ك نصار تَجِيَةً كذا فی الشرح العربی **ف** لیکن گاه باشد که یا را

صیغ

متر

این باب

حذف کنند و عوض او تاء در آخرش در آورند و این در مجع قلیل است چون تذکرة و تبصرة و تفرقة و در تاء
ولفیف و ملتوی و هموز الالم قیاس مطرد است چون تسمیه و تولیة و لغویة و تنزیه و نگاه باشد که
برای ضرورت شعر بر اصل خود مستعمل شود چنانچه در صورت میراثشاده است شعر
فَبَنِي تَنْزِيَةٍ دَلُو بَا تَنْزِيَةٍ تَحْمَلُ تَنْزِيَةٍ صَبِيَّةٌ ضَمِيرِي راجع است بناقه و دلو که تاء از
پستان او و تنزیه بمعنی بچیانیدن است و شبهة زن عاقله را گویند که برای پروردن اطفال الصب
کنند و مقصود شاعر بیان کثرت شیر زن ناقداست و آنچه بعضی طالب علمان و سمیه اند که ضمیری
راجع است بسوی زن بر غرض شاعر اطلاع نیافته اند و ف در انگه این شعر از بحر جزم مدس مطوی
مقطوع است تقطیع فَبَنِي تَنْزِيَةٍ مفعول زنی دَلُو بَا مستفعلن تَنْزِيَةٍ مفعولون و تَحْمَلُ تَنْزِيَةٍ
زنی شبهة مستفعلن صَبِيَّةٌ مفعولون و لغات تنزیه بچیانیدن شبهة زن میان سال عاقله و این
صفات مختصة زنان است نه مردان فلا یقال رجل شهل و نیز زنی که عمرش بچگی و بیجا بیاخته سال
رسیده باشد شاعر وصف میکند تاقه خود را با اینکه این تاقه می باشد دلو خود را که کنایت است
از پستانش بچیانیدن تحت بچیانم که می بچیانم زن میان سال کودکی را خالی از لطف نمی باشد
بچنین ترکیب این تاقه پستان خود را یا از لطف و ذوق میدهد و این معنی را شاعر نغز که اختیاری
کرده است و شاید که شاعر مذکور بر مراد شاعر اطلاع یافته باشد و محقق آنست که عینی در خواب و غیر
میگوید که شاعر وصف میکند زن جوان را که آب از چاه میکشد که این زن با وصف جوانی
و نو عمری می بچیانم و میکشد دلو خود را چنانکه حرکت میدهد زن بپیر طفل را یعنی بکمال حفظ و
مراعاة آرام می باشد بچنین این زن با وصف نو عمری دلوراه است آهسته بکمال رقصه و
اجتماع حواس میکشد که اقال المولوی النور علی ه فی حاشیه صرف میراث چنانچه نتیجه اگر
بجیم است معنیش مذکور شد و اگر بجای همیلا است بمعنی دور کردن است و تبریه بیای موعده بمعنی
بیزار کردن و محروم از بهای مثله بمعنی شاگردانیدن و تسمیه نام بردن و نام کردن و بلند گردانیدن
و من باب المفاعلة تاجلی یُنْتَاجِی مَنَاجَاةً در اصل مَنَاجَاةً بود بمعنی راز گفتن با هم فهو مُنَاجِجٌ
و تَوَجَّحَ یُنْتَاجِی مَنَاجَاةً فهو مُنَاجِجٌ الامر منه تاج والنهی عنه لا تَنْتَاجِ و من باب الافعال
اعْتَرَى یُعْتَرِیُّ اعْتِرَاةً در اصل اعْتِرَاةً بود بمعنی نزدیک آمدن یقال اعْرَانِ الامر واعترائی
فرد گرفت مرا کاری فهو مُعْتَرٍ و اعْتَرَى یُعْتَرِیُّ اعْتِرَاةً فهو مُعْتَرٍ الامر منه اعْتِرٍ والنهی لا تَعْتَرِ
و من باب الافعال انْقَضَى یَنْقُضُ انْقِضَاةً در اصل انْقِضَاةً بود بمعنی سپری شدن و گذرا

التقصی و سبیری کبیر سین بر رسیده و تمام گشته فهو منقضى الامر انقضی والنهی لا تقضی و
من باب التقصیل یعنی یجب ان یبذل الجهد فی تحقیق ما یستلزمه الامر من تحقیق و تحقیق یعنی یجب ان یبذل الجهد فی تحقیق ما یستلزمه الامر من تحقیق
والنهی لا یقتضی تحقیق مصدر در اصل یقتضی بود و او را بیایدل کردند و ما قبل یا بر کسره بدل کردند
قانون بر وادی که منقلب از همزه نباشد تا مثل گفتو وارد نشود لان اصل تک الواو همزه کرد
اسم احتراز است از مثل یذخو ممکن مراد معرب است چنانکه اکنون مراد منصرف است سوال
در کافیه گفته است که گاه ساد می رخم را بمنزله ثابت نیکو دانند بلکه اسم بر اسم اعتبار می کنند و تمثیل
بیان می کرده است که در اصل یا نموده بود جواب مراد از متکون عام است فی الحال یا فی الاصل باشد
و یا فی الحال بسبب دخول حرف نه امینی شده است لیکن فی الاصل متکون است و با جمله لا
از متکون ماسوی مبنی لازم است فلا تقضی بعض طالب علمان در حاشیه این کتاب نوشته اند که اسم
متکون آنست که قبول حرکات یا متون کند و ظاهر از فرق بین الاکون و المتکون غافل بوده اند فتنیه
در طرف افتد یا در حکم طرف تا مثل تقاضیه که برای مره است و تقاضیان که متنی تقاضی است بدر
نرود و مقصود از ذکر این قید اخراج افعوان و اقحوان است که او اینها در طرف است و نه در
حکم طرف لیکن تفرقه در آنکه او تقاضیه حکم طرف دارد نه در قلنسوه تا مل طلب است کما لا یخفی
و ما قبل او مضموم باشد احتراز از مثل دلو و عصا لیکن بشرط آنکه ضم لازم باشد تا مثل دلو
و الدلو و سیم و غیره وارد نشود و اگر او را مقید بزم کنیم بهم این مثله وارد نمیشود کما لا یخفی فی شرح
الشافیه اذا كانت الواو لا و بعدا حرف لازم کتاب التامیث فی فحده و الالف و الالف و النون
غیر المشنه کافعوان لم یقلب الا ان یكون الضمه قبل الواو علی و او ایضا فانه یقلب الواو لغیر التقطع
وان ولیها حرف لازم نحو قویه و قویان علی وزن سمره و سبعان ف افعوان یضمتن اذ
نرا قحوان بالضم یا بونه فحده و بنفعین و سکون الحاء و ضم الدال و فتح الواو پس هر قحاضع
فی الصحاح لم یفتح و فی القاموس رباعیه بعد قل و کلها من الصراح کما ان و او را بیا بدل کنند
بعده ما قبل یا بر کسره کنند بعضی اولاً ما قبل و او را کسر دهند بعده و او را بیا بدل کنند و بعضی عکس
میکنند و مهم اختیار من مذنب کرده است لما فی شرح الشافیه و لا تبدل قبل الضمه کسره لان تخفیف
الاخر اولی و لان کون الحرف متبوعاً للحرفه اولی من کونه تابعا لها زیرا که بر یابی که در طرف افتد
یا در حکم طرف چون ترام و ترمایه و قید نظرف برای اخراج مثل خلاء است و ما قبل او مضموم احتراز
است از مثل ظی آن ضم را کسره بدل کنند این حکم در اسم است و در فعل آن یا و را بدل او کنند

فی شرح الماکلی تبدل الیاء الواحده آخر فعل بضم العین للعجب و او اکتصموا الرجل اذا جاء قضاءه و رتو
اذا بلغ مبلغا فی الرمی بد آنکه چنانچه بما افعله و افعیل به تعجب کنند بقتل مضموم العین نیز تعجب کنند
چنانچه گویند ضربت زید و ضربت بزيد چه خوش زننده است زید و این نیز بمحو افعال تعجب غیر متصرف
است چنانچه کشین در اصل شقو بود بمعنی بد بخت شدن و تحرج بجای هبله در اصل شقو بود
مهربان شدن یقتال تحتی علیای اشفق و در بعض نسخ بجای تحقن ثمن بمیم واقع شده است
اینه قرآن خواندن و آرزو کردن و دروغ گفتن یعنی شد بعد از اعلال قاضی کردن بخت شد
و مثله ای مثل تبین فی جمیع ما ذکر من الاعلال قلین فی جمع قلنوه ف که در اصل قلنوه بود
و اما بسخنه کلاه و النون و الواو فیها زائد تان و جمعه اما قلانس بمحذوف الواو و اما قلانس بمحذوف النون
و الواو و اما قلانیس او عیاسی بتخوین الیاء فیها او قلنس بمحذوف التاء و رفض الواو که فی المصراح
و اذیل جمع دلو کوز و مشک که بان آب از چاه برگشند و حادثه و زمانه و نام برجیت از بروج
آسمان و بازی گرفتن با کسی و از چاه آب برگشیدن بدلو و بمعنی نرم رانیدن و شفاعت خواستن
بیم آمده است کذا فی تکرر اللغات و در قلنوه بسلامت مانده است زیرا آنچه در طرف نیست و گاه
قلینیه نیز خواهد بود الا اعتدایا بالتاء کذا فی المصراح و السامی و در هو وید و بسلامت مانده زیرا آنچه
اسم متکلم نیست چون بد عوراعلم کنند اگر مشت تمیز ضمیمه باشد بر حال گذارنده لان الجملة محکمه و الا
و او را بیاء بدل کنند کما مر به آنکه توسط یعنی وقوع حرف ساکن زائده میان ضم و واو و جمع مانع
اعلال نیست و اما مثل نحو در جمع نحو بمعنی جانب و نحو بمعنی در جمع نحو بمعنی ابری که آب او ریخته باشد
و ابوه و اخوه در جمع آب و اخ خلاف قیاس است و مذنب فراء آنست که تعمیم در جمع قیاسی است
و در و حدان مانع است اگر مقصود ش آنست که مانع جواز اعلال است منتقض میشود بمثل مدعی و
عسی در مدعو و عتو علی النقل عن الصحاح مگر آنکه این را از جمله شواذ شمرند و همچنین منتقض میشود
باشذاتیه در شقیق آتیین و اگر غرضش آنست که مانع اولویت اعلال است نیز محذوف است
زیر آنچه در اسم مفعول از فعل کسور العین اولی و اکثر اعلال است چون مرضی اگر چه تعمیم نیز جائز است
چون مرضو بلکه در بعض رسائل حکم بشد و تصریح کرده است ف بد آنکه این هشام در او ضم
الساکن قاعده برای قلب و او مرضی بیاء قرار داده نوشته است که هر واوی که بجای لام
در مفعول فعلی که مضایش بکسر عین آید واقع شود واجب است که آن و او را بیاء کنند و یا را در بیاء
ادغام کنند چون مرضی و مقوی و آنچه در بعض قراءات آمده راضیه مرضوه باثبات او استاذ
نحوه بیاء و او را بیاء و مقوی و آنچه در بعض قراءات آمده راضیه مرضوه باثبات او استاذ

و اگر اراده آن دارد که مانع وجوب اعلال است هم محل نظرت زیر آنجه را بقبل و او زانده وادی که بر باشد
 اعلال واجب میشود چون مقوی که در وقت و اصلاً جائز نیست کاملاً و همچنین اگر از غرض و مثال
 عتق عتق را بنا کنی گویی غرضی علی بنی شرح الشافیه اللهم کما نکره من فی الجمله قصد کرده شود نه علی
 سبیل الدوام تا انتقاضات وارد نشود و بقول ذیل و عتقی بی جمع و لو و عتقاً بالاعطال الاول
 مثال لو اولم تعل فی الواحد و الثاني لما علّت فیہ و الغرض من ذلك التنبیه علی أنّ عدم السّلامة
 فی المفرد لیس بشرط فی هذا القانون و نقول عتقوا عتقوا بالتصمیم بعینین از حد در گذشتن و بغایت
 پیری رسیدن و بغایت تاریک شدن و يقال عتقاً فلان اذا عتقی و اسم الفاعل منه غایت و جمعه
 عتقی اصله عتق و فقه ایراد الفعل و انتصاب العتق منه علی المصدریه اشاره الی ان المراد بهننا هو
 المصدر لا جمع اسم الفاعل فانه محتل كما عرفت اعلم ان الکفار المنکرین لا مر محمد صلی الله تعالی علیه و آله و سلم
 كانوا یقولون هذا انزل الله علینا المنسکة فتجبر بالصدق محمد اذ ینو ان رسلاً الینا و نری ربنا فیا مرنا
 بتصدیق و ابتاعه فاجبر الله تعالی عنهم قالوا لقد استکبروا فی انفسهم ای فی شاینها حتی ارادوا بها
 ما یتفق لافراد من الانبیاء الذین بهم احل خلق الله تعالی و هو انزال المنسکة او ما هو اعظم من ذلك
 و هو الرؤیة و عتقوا ای و تجاؤ زوا و الخدّ فی الظلم عتقوا کثیراً بالغای اقصی مراتبه حتی عاینوا المعجزات
 القابرة البابرة فاعرضوا عنها و اقترحوا الانفسهم الخبیثة مطامح ما شدّت و دونه مطامح النفوس القدیة
 کذا فی تفسیر البیضاوی و المطامح المرامی و ر و ابو دکر فاء را اتباع الاتباع بالتحقیف و التشدید پیروی
 کردن و اینجا بمعنی اسم مفعول است عین کنی بدانکه چون در آخر اسم یای مشدده واقع شود اگر پیش از او
 یک حرف ضمیم باشد در وضمه و کسره جائز است چون لی در جمع الی و اگر پیش از دو حرف مضموم
 باشد ثانی را کسره باید داد علی سبیل الوجوب و در اول ضم و کسره جائز است چون عتقی و عتقی که در عین
 کلمه جز کسره درست نیست و در فای کلمه ضم و کسره جائز است و این است معنی آنچه در مالکی گفته و فی ضمه قبل
 متلوة الیاء المدغمة و فیها نفسهما مبد و ا بها و جهان فتقول عصی بکسر تین و دلی که کذا و اما در نحو
 جمع اخوی بسا است ما از زیر آنچه و او زانده نیست عین کلمه است ما خوذت از نحو یعنی سخی که مال
 بسیابی باشد چون حمز و آخر و نحو مؤنث است من باب علم و من باب الفعال از عوی
 یز عوی از عو و الیستادن و باز گشتن يقال ارعوی عن جملة باز ماند از چهل خود فهو مرعوی
 الامر منه از عوی و الهی لا ترعوی از عوی در اصل از عو و بود و او دوم را الف کرده بد آنکه تشدید
 در ابواب ثلثی مزید بر دو قسم است یکی بنایی چون صرف و تصرف و دویم قیاسی چون احمر و

بسی
فیخبر و ما

در این باب
در این باب

ایضا ذکر برای تجانس حرفین او غام درینها واقع شده است در قسم اول بیان اصل تعلیل
 نمیکند و در قسم ثانی تعلیل میکنند اگر باعث اعلان موجود باشد بر موجب او عمل میکنند و الا
 او غام میکنند و او غام نشد لان الاله ال مقدم علی الادغام لانه اخف فان قوی اخف من
 قوی و ذلك لا یظهر الا بالذوق التلیق او الوجدان الصحیح المکتب و بالجملة هذه المقدمة مسأله
 عندهم حتی انه من کتاب فی هذا الفن یعتقد بشانه الا و قد ذکر فی بعض کتب العجب ما وقع فی بعض
 الرسائل المعروف ان الادغام مقدم علی الاعلال بدلیل قلب همزه ائمه یا لا الفاعلهی و قد
 سمعت فی بحث المهور ما ینفعک فی توجیه قلب همزه یا لا الفاعله ذکر فلذلك تقول قوی
 یقوی وون قوی قوی و دیوان وون و قانی و ستعرف الکلام فی دیوان انشاء الله تعالی
 و من باب الاستفعال استدعی استدعی و اصل استدعی و بدیع معنی دعا کردن
 در خواست نمودن فی الصراح و کتوبه و استدعیه بمعنی فهو استدعی الامر منه استدعی و النهی عنه
 لا استدعی و علی هذا القیاس صرف اللفظ المرفوع فای فعل او را با معتل الفاعل قیاس باید کرد
 و لام کله او را با معتل لام قیاس باید کرد چنانچه و قی یقوی و قایه بکسر الواو نگه داشتن و هر چه بود
 چیزی را نگاه دارند و در عرف طالب علمان جز دان را گویند و نام کتابیست معروف در فقه
 فهو و قی یقوی و قایه فهو موقوف الامر منه و النهی لائق اما در لفظ مقرون لام کلمه
 او را با معتل لام قیاس باید کرد و عین کلمه او را اعلان نباید کرد مگر تا من اجتماع الاعلالین -
 التخریر بر سببیدن از چیزی و خویشستن نگه داشتن و کذا الاحراز و التوالی بیای رسیدن
 بیداد التناج و التتالی و الاعلال فی اللغة بما رکود و فی الاصطلاح تغیر حرف العله التخفیف
 و قد یستعمل بمعنی مطلق التغیر و المراد منها هو المعنی المشهور علی ما هو الظاهر لکنه یفهم من بعض کلام
 الشیخ ابن الحاجب ان توالی الاعلالین بمعنی مطلق التغیر مستکره حیث استدیل علی عدم محیی
 المضاعف المعتل الفاعل من باب ضرب بانه یلزم فی اجتماع الاعلالین حذف الفاعل و
 الادغام فاعرفه أعلم انه قد اشتهر فی عبارات المتقدمین و المتأخرین ان اجتماع الاعلالین مستکره
 فی کلام العرب و هذا الحكم مما یجده منقوضا فی کثیر من المواضع نحو الخطایا و المطایا علی ما عرفت
 و نحو جاء علی نه سبب یویدل علی نه سبب التعلیل ایضا و نحو یقی فان اصله یوقی و نحو ایفاء
 فان اصله اوفایا و نحو ایفاء اصله ایفاء قلبت الثانیة الفاء و الثالیه همزة و نحو یقوی
 فان اصله یقوی و ثم یقوی بالفاء ثم یقوی بالالف و نحو مقول فان فی الاسکان و الحذف

و نحو استحقاق التیمی علی لغة بنی تیمم كما عرفت و نحو یدعون و نحو مرضی و ذلک كما مر عن قریب و نحو
دعت فان فی القلب و الحذف و امثال ذلک مما لا یعدو ولا یخصی و من ثم قال العلامة الربانی
سعد الملة و الدین التقطازی فی شرح الریاضی ان امتناع اجتماع الاعلالین وان اشتبه فیما بینهم
لکنه کلام من غیر رؤیة و لا یخص من الانتقاضات الا بالتخصیص و اضطررت فی ذلک بما راہتم
فقیل اجتماع اعلال حریفین من کلمة بنوع واحد ممکن و قیل اجتماع اعلالین فی کلمة واحدة بان یلونا
حرفین او ابدالاً و حذفاً او ابدالین متوالیین بان یکون احدهما فی العین و الآخر فی اللام مستنکر
و قیل اجتماع الاعلالین علی سبیل التوالی بان لا یکون بینهما فاصلة محذورة و قیل اجتماع الاعلالین بان
یکون العین و اللام ساکنین من جهة الاعلال مستنکر و قیل اجتماع الاعلالین فی الثلاثی و الرباعی
قیح مع و للناس فیما یعشقون مذاهب + و لا یخفی علیک ایها المتدرب فی دقائق العلوم ان
اذا الفتح باب التخصیص فرفع الانتقاضات بیت **ف** و لما لم تکن عباراتهم مزیلة للشکوک
بذلک الباب و موضوعة لما هو الصواب فقول بتوفیق الملک العلام الضابطة فی ذلک حتی لا یشتبه
علیک شیء فی هذا الباب فاحفظها أعلم ان اجتماع الاعلالین لیس بمنسوخ مطلقاً بل امتناعه مشروط
بشرط ثلثة الاول هو ان یکون ذلک التوالی فی الحرفین الاصلیین و الثانی هو ان یکون ذلک
لا یحذف فی حق الکلمة و الثالث هو ان لا یکون الفاصل بینهما اصلاً ففی کل کلمة وجدت تلک الشرط
فلا اجتماع ممکن نحو طوی و شوی و حتی محمول علی طوی كما مر و اذ لم یوجد احداً نحو طویا و طویا و اثبات
نحو یدعی لا یمکن و ان جاء التوالی مع وجود هذه الشرط الثلثة یکون ذلک فی لغة لا یعد بها استحقاق
یسحق علی لغة بنی تیمم و فی نحو ترین لیس توالی الاعلالین بل هو تخفیف الهزلة و الاعلال کما استفدت
من الشرح العربی **ف** الا فی نحو طی و لی مما اجتمع فیہ الواو و الیاء و تقدم احدهما حال کونهما متبلیا
بالکون كما تقدم عن قریب بذلک استثناء من قوله و عین کلمة او راعی الاعلال بناءً علی ما ذکره الطی در نوردین
و انباشتن **ف** فی الصراح طوی نورد و در نوشتن (یعنی ذاک ۲) **ف** و اگر سنگه کشیدن -
بر آنکه نوردن و نوردیدن و نوشتن کلمات بلفظ الواو یعنی پیچیدن و تیر کردن و راه رفتن و طی بهر
معنی مستعمل میشود و انباشتن و انباردن پیر کردن جای عقیق و آلی بر گردیدن و برگردانیدن بان
در گواهی غیران و دم جنبانیدن و روی و پس کرده نگریستن و دفع الوقت کردن و ضرب دارا
و پیچانیدن یعنی خم دادن و ریسمان تابیدن یعنی تافتن لقول جیحی بجیحی حیواناً اختلف فی حی
فالجہور علی انه علی اصله و قال القراء **ف** و عثمان المازنی **ف** اصل حیو و علی عکس ذلک لا یختلف

فی حیوان و هو مصدر علی یا یقیم من کلام المصنف بهنا و فیما سبق ایضا و طوی یطوی علی و درن ضرب
یضرب طویا فهو طایط و طوی یطوی طویا فهو مطوی الامر منه اظہر و الہی لا ینظر بقی العین بالماء
فی غیر طبع و اهل اللام کما تری یعنی بہ انہ ظاہر غیر مخفی حتی کما نہ محسوس مرئی و اما یہ نشان و
جامعتی از حرفهای قرآنی و بدن آدمی در اصل او اختلاف است بعضی گویند آیتہ بود بفتح یاے
اولی و نزولیکت بکسر یاے اولی و قبل سکون اولی و بعضی گویند در اصل آیتہ بود بر وزن فاعلتہ
یا ای اولی را بر خلاف قیاس حذف کردند و در آیتہ معنی و اصل او مدہ سابق تحریر یافت شاذ است
زیر انچه در عین کلمہ تجلیل کرده اند بتوفیق یزدانی و فضل ربانی از بحث معتل فارغ شده ایم اکنون
بعنایت آن پروردگار و اعانت آن کریم غفار میخواستیم کہ گیت کلک را در میدان شرح قواعد
ادغام بدوانیم و زخارفی کہ درین باب ارباب بعضی دوستان رسانیم السبحی منی و الا تمام کریم
اللہ تعالی **صرف المضاعف** بدانکہ مضاعف بر دو قسم است مثالی و در باب
مثالی را باسم آتمم مخفی میگردد اندچنانچہ رباعی را باسم مطابق خاص کنند و از شرح زنجانی
معلوم میشود کہ آتمم مراد از مضاعف است و بحث عنہ درین کتاب مضاعف مثالی است کما
لا یخفی مد یتمد مثلا فهو مادة و تمد مثلا فذاک محدود و الامر بتمد و الہی لا یمد و لا تمدر
مد در اصل مدد بوده است دال اول را ساکن کردند بحدف حرکت تا اتصال او بثنائی و اذخا
او در ممکن باشد و اگر هر دو متحرک می بودند اتصال و اذخا کہ نام او ادغام است دست نمیداد
زیر انچه حرکت میان حرفین حاصل میشد و اول را در دوم ادغام کردند یا بتخفیف دال است
بر وزن افعال یا بتشدید دال بر وزن افتعال اول از عبارات کوفیان است و ثنائی از عبارات
بصریان چنانچہ علامہ تفتازانی و فاضل جابر بر وی تصریح فرموده است لیکن مشہور در زبان
بدریار ما تخفیف است و شاید بصریان اسم مع المسمی قصد کرده اند اگر کسی گوید در مثل مدد مانع
از ادغام همان حرکت حاصل بین الہی است چون حذفش کردند و دال ساکن شد ادغام حاصل
گشت پس قول مصنف کہ اول را در دوم ادغام کردند بعد از گفتش کہ اول ساکن کردند تصریح اعلم
ضمنما باشد گویم ادغام در لغت بمعنی تشبیه و اذخا است یقال ادغمہم اذ غشیم و ادغمت الثیاب
فی الوعاء و اذا غظمتها فیدر اصطلاح عبارات است از در آوردن حرفی در حرفی باین رنگ کہ تکلم کرده
شوی آن هر دو دفعہ واحد و مرتفع شود زبان بآن هر دو ارتقاۃ واحد و باین فصل در میان
این دو حرف بوجه من الوجہ نہ بمرکت چون شد و نہ بسکتہ بین الحرفین چون قول بخلاف

مطابقت

دال اول

نیز

هر سه را از یک خرج گویند و مجموع مخارج را چهار ده و ده گشتنی است که چون در تولد بعضی حروف
 دندان را هم دخلی است لهذا تشریح دندان و تقسیم آن ملائم نمود بد آنکه جمیع کسان انسان بر چهار
 قسم است تنیاد آن چهار دندان پیشین است که فوق و دوق و تحت بعد آن رباعیات و آن
 هم چهار است در جوانی اربع ثنائی این هرشت را قواطع نیز گویند بعد آن انیاب و آن نیز چهار است
 در جوانی رباعیات و این را کواسر نیز گویند بعد از آن اضراس و آن بر سه قسم است ضواحک
 و آن چهار است در جوانی انیاب بعد آن طواحن و آن دوازده است در جوانی ضواحک بعد آن
 نواجذ و آن چهار است در جوانی طواحن و نواجذ را دندان بلوغ و دندان عقل نیز گویند و آنکه
 نواجذ ندارد دندان شصت و هشت است یا نهم مخرج دال و طاء و آن طرف زبان است
 وین دوشنی علیا و این هر سه را نطعیه گویند و از دهم مخرج صا و ذاء و سین و آن طرف زبان
 در طرف دوشنی سفلی و این هر سه را اسلیه گویند و از مخشری ناء را مقدم برین گویند و از دهم
 مخرج ظاء و ذال و آن طرف زبان است و طرف دوشنی علیا و این هر سه را زلفیه گویند
 و خلیل الثویه نام چهار دهم مخرج فاء و آن باطن لب زیرین و طرف دوشنی علیا است یا نهم
 مخرج باء و هم دو و آن مابین دو لب است باطن لب بر دو دربار و هم خیشوم را هم دخلی است در
 میم و این چهار را شفوی گویند و از دهم مخرج واد هم هوایی است شانزدهم مخرج نون خفیه و آن
 خیشوم است فقط بخلاف نون ساکن بسکون جلی که مخرجش نون متحرک است و بر گاه خوانند که
 اعتبار مخرج حرفی نمایند باید که حرف مطلوب الاختیار را ساکن بیاورند و او آن همزه وصل
 متحرک تا معین و ممتاز گردد چون آ و ام و اب که ا فایه الیاء بدانکه تفصیل این مقام و شرح قواعد ادغام
 علی وجه البتمام تفصیل طلب است که باین شرح مناسب نیست لیکن چون مصدوم در تحریر این مقام
 بهتمام تمام لغز نموده و در میان قیود جواز و قیود وجوب امتیاز ننموده و اطلاعات ضاره و تقصید
 غیر ناخود کلام خویش ایراد کرده ناچار حرفی چند در خورد این کتاب که ضروری و واجب الذکر بود
 بنگارش در آمد و حتی السع در رعایت قیود و حفظ تخصیصات مبالغه کرده شد اگر تقصیری بوقوع
 آمده باشد معذور فرمایند زیرا بنحی در اکثر کتب این فن این بحث مهذب و محرمیت پس اگر بنده هم
 تقصیر کند فلیس هذا اول قاروره کسرت فی الاسلام و هو الموفق للاتمام بدانکه چون دو حرف از
 یک جنس بهم آیند اگر دال و اول کلمه باشند پس اگر در ثنائی مجرب باشد ادغام ممتنع بود چون دو تن هم در
 ابتداء هم در ورج و اگر در ثنائی مزید فیه باشد چون تترس و تترک ادغام و ترک ادغام جائز است

چون اَلتَّائِسُ يَتَرَسُّ وَيَتَارِكُ يَتَارِكٌ وَبِجْنِ دَر مَضَاجِ اِزبَابِ تَفْعَلُ وَتَفَاعُلُ اِدْغَامُ وَتَرْكُ نَامُ
جائزست فی شرح الشافیه اذا ادغم لم یجلب له بمزة الوصل کما فی الماضي بل لا یدغم الا فی الراجح
مخوفاً لَنُتْرَلْ وَاگر در رباعی مزید فیه باشد چون تدرج ادغام ممتنع بود علی فانی الشافیه
وَاگر اجتماع حرفین متجانسین در اول کلمه نباشد خالی از سه قسم نیست یا واجب الادغام است یا
جائز الادغام یا ممتنع الادغام اما واجب الادغام بر دو قسم است قسم اول آنکه حرف اول ساکن باشد
و ثانی متحرک درین صورت ادغام واجب بشروط پنجگانه یکی آنکه آن دو حرف متجانس و بمزه در
کلمه غیر موضوعه علی التضعیف نباشد چون قَرَأْتُ که در اصل قَرَأْتُ بود و وزن فَعْلُ بِمَزَّةٍ ثانیاً
بیاء بدل کردند و ادغام نکردند وَاگر دو بمزه در دو کلمه باشند آنجا بر مذنب آنانکه همزین را محقق
میدارند ادغام واجب چون اَمْلَأْنَا وَاوَّ و بر مذنب آنانکه در تخفیف بر مقتضای قوانین اجتماع
همزین کنند ادغام جائز نیست لان الاعلال مقدم علی الادغام وَاگر اجتماع همزین در یک کلمه موضوعه
علی التضعیف باشد آنجا نیز واجب چون سَأَلَ و دَوَّاهُ شَرْطُ دَوَّاهُ آنکه حرف اول متجانسین
نای وقت نباشد چون اُغْرَءَ بِلَا و ذَلْکَ لان الوقت ینافی الادغام شَرْطُ سِیَوْمُ آنکه حرف
اول از متجانسین مدّه منقلبه نقلاً بجائز است من غیر جهة الادغام نباشد چون رِیئاً که در اصل رِیئاً
بود و در ادغام جائز نیست مگر بر لغت بعضی عرب وَاگر منقلبه نقلاً بِلَا نباشد ادغام واجب باشد
چنانچه در وزن اَبْلُمُ رَا زَاوِیْتُ بنا کنند گویند اَوْ و الاصل اُذْوَ ابدلت الهمزة الثانية وَاوَّ ابدل
لَا زَا فَا دَعَمْتُ ثُمَّ ابدلت ضمة الواو کسرة الیاء فجری مجری فایض وَاگر منقلبه من جهة الادغام باشد
آنجا نیز ادغام واجب باشد چون مرضی و مدعی تا فوات غرض لازم نیاید بشرط چهارم آنکه حرف
اول از متجانسین مدّه در آخر کلمه نباشد چون فی یوم و قالوا و الله وَاگر مدّه نباشد ادغام واجب بود
خواه در یک کلمه باشد چون عَجِزَ وَرَسِیَکَ و خواه در دو کلمه چون التفتیم علیه یا اودا و او اخشی یا سراً و
بجین واجب است ادغام اگر مدّه در آخر کلمه نباشد چون مدعو و مری بشرط پنجم آنکه آن ادغام
باعث التباس یک وزن قیاسی با وزن دیگر قیاسی نباشد چون قَوَّلٌ و تَقْوَلُ که اگر ادغام
کنند التباس به قَوْلٌ و تَقْوَلٌ لازم می آید فی شرح الشافیه و ان لم یلزم التباس وزن قیاسی
بوزن قیاسی ادغم و الا التباس فی مثله و ان وقع فی بعض الصور لایبالی به لان الوزن لیس
بقیاسی فیسقط التباس و قسم دوم آنست که هر دو متحرک باشند و در این صورت نیز ادغام واجب
میشود بشرط نه گانه یکی آنکه حرف اول از متجانسین مدغم فیه نباشد چون حَبَّ و رَدَّ و دوم

آنکه در اینجا مقتضی اعلال موجود نباشد چون قوی و ازلوی و منه جاری علی قول سبویه سیوم آنکه
 هیچ یکی از حرفین متجانسین برای الحاق نباشد چون ثَمَلٌ و قَعَه و ک طحی است به قحج و ثَرَنٌ بلکه
 در بعض رسائل موقوف بها آورده است و بشرط آن لایکون فی وزن لحنی سوادکان الملقى احد
 المثلین او کلیهما و غیرهما چهارم آنکه آن اسم فعل لغتین چون مَدَّ یا فَعَلَ کبسر تین چون دَدَّ
 یا فَعَلَ بضم تین چون سَرَّ یا فَعَلَ بضم اول و فتح ثانی چون دَرَّ یا فَعَلَ کبسر اول و فتح ثانی چون
 قَدَّ نباشد که در نیمه ادغام جائز نیست فی شرح الشافیه و انما نقل معنی القفص لراس الصد رفیس
 مما اجتمع فی مثلان متحرکان و ادغم بل هما اسنان احد هما متحرک العین و الآخر ساکن العین کفشر
 و لشر یحتمل آنکه در دو کلمه نباشند و اگر در دو کلمه باشند پس اگر اقبل الشان ساکن غیر مدیه یا مدیه مدیه
 بود ادغام جائز نبود چون قوم مالک و عَدَّ و ولید و اگر اقبل تحرک باشد چون سَلَّکُمْ و کُنَّی یا
 مدیه غیر مدغم باشد چون المال لزیاد ادغام جائز بود لهذا فی شرح مراح الارواح هشتم آنکه حرکت حرف
 ثانی عارض نباشد چون اَرَدُ و القوم بر لغت اهل حجاز بقیتم آنکه تالی باب افعال نباشد چون اَقْتَبَرُ
 که در شغل و اظهار و ادغام جائز است علی سیاقی انشاء الله تعالی و همچنین است حال بیشتر و متعارف
 چنانچه گذشت هشتم آنکه حرفین متجانسین دو یای متحرک نباشد چه اگر یائین متحرکین باشند پس
 اگر حرکت یای ثانیه لازم باشد فی نفسه چون یحیی و یحیی و استثنای یالبیب عروض حرف لازم
 چون یحیی مصدر حیاک الله و اجدیه در جمع حیاء و اینجا ادغام و اظهار جائز است و اگر حرکت
 یای ثانیه عارضه باشد چون یحیی یحییان و رایت یحییان و کن یحیی و ریتیان و ریتیان ادغام
 در اینجا منع بود نهیم آنکه اجتماع مثلین در باب افعال نباشد که اینجا هم ادغام و هم تک جائز است
 چون اَخَوُی و اَخَوُی و اَخَوُی و اَخَوُی کبسر حائین یا بفتح حائین کذا فی شرح الشافیه اما جائز الاغلام
 در چند جا باشد که اکثر در انشای تقریر اقسام واجب الادغام معلوم گشت چون تَسَرَّس و تَسَارَكَ و
 قَاتَلَ تَسْرُل و چون ریتیا بر لغت بعض عرب و چون تَلَّکُمْ و المائل لزیاد و چون اَقْتَل و یحیی و اَخَوُی
 اما منع الادغام در چند صورت باشد یکی آنکه در حرف متجانس و همزه باشند در کلمه غیر موصوفه
 علی التضعیف در صورت ادغام ممنوع است خواه همزه اولی ساکن باشد چون قَرَأَ احکام خواه بر
 متحرک باشند چون جاری بر قول سبویه و اگر در دو کلمه باشند پس ادغام بر مذنب آنکه تخفیف بر
 مقتضای قواعد اجتماع همز تین کنند ممنوع است و بر مذنب آنکه همز تین را ثابت گذارند اگر اول
 ساکن باشد واجب الادغام است و الا جائز الادغام که انقل عن سبویه دوم آنکه حرف ثانی اند

و اگر حرکت یای ثانیه لازم باشد فی نفسه چون یحیی و یحیی و استثنای یالبیب عروض حرف لازم چون یحیی مصدر حیاک الله و اجدیه در جمع حیاء و اینجا ادغام و اظهار جائز است و اگر حرکت یای ثانیه عارضه باشد چون یحیی یحییان و رایت یحییان و کن یحیی و ریتیان و ریتیان ادغام در اینجا منع بود نهیم آنکه اجتماع مثلین در باب افعال نباشد که اینجا هم ادغام و هم تک جائز است چون اَخَوُی و اَخَوُی و اَخَوُی و اَخَوُی کبسر حائین یا بفتح حائین کذا فی شرح الشافیه اما جائز الاغلام در چند جا باشد که اکثر در انشای تقریر اقسام واجب الادغام معلوم گشت چون تَسَرَّس و تَسَارَكَ و قَاتَلَ تَسْرُل و چون ریتیا بر لغت بعض عرب و چون تَلَّکُمْ و المائل لزیاد و چون اَقْتَل و یحیی و اَخَوُی اما منع الادغام در چند صورت باشد یکی آنکه در حرف متجانس و همزه باشند در کلمه غیر موصوفه علی التضعیف در صورت ادغام ممنوع است خواه همزه اولی ساکن باشد چون قَرَأَ احکام خواه بر متحرک باشند چون جاری بر قول سبویه و اگر در دو کلمه باشند پس ادغام بر مذنب آنکه تخفیف بر مقتضای قواعد اجتماع همز تین کنند ممنوع است و بر مذنب آنکه همز تین را ثابت گذارند اگر اول ساکن باشد واجب الادغام است و الا جائز الادغام که انقل عن سبویه دوم آنکه حرف ثانی اند

متجانسین مانگن شده باشد من غیر جهت الوقت چون مدون و کم یزد و اندر بر لغت اهل حجاز
 و اگر سکون من جهت الوقت باشد مانع ادغام نیست برستعمال اشهر اگر چه بعضی حذف احد المتجانسین
 نیز کنند فی شرح الشافیه و قد یحذف احد المتجانسین ایضا نحو یفزه و قعقا بالتشدید و التخفیف و علماء
 علیهم الرحمة فعلی را که آخر او بسبب جزم یا بنای امر ساکن شده باشد از اقسام جائز الادغام شمرده اند
 الاصل التعجب چون اشودیه که آن متمنع الادغام بوده است اتفاقا و این سخن عالی از شبنیت
 زیر انچه اگر بنای کلام ایشان بر لغت بنی قسیم است پس از اقسام واجب الادغام است و اگر بر لغت اهل
 حجاز است پس از اقسام متمنع الادغام است و هیچ لغتی نیست که مثل اند و کم یزد و درو جائز الادغام
 باشد غایه یا لیکن در توجیه کلام علماء آنست که سیدویه ثانی علامه تقی زانی در شرح زنجانی از زانے
 فرموده است المراد جواز الادغام و فکد عندنا و الا فلا ادغام واجب فی بنی قسیم و متمنع فی الحجاز بنی قسیم
 مثل قرد و تعد و غیر ذلک من المحققات چهارم مثل قالوا و الله فی یوم کما من جمح مثل قوم مالک
 و عد و لید ششم مثل شر و سر و غیر ذلک من الاوزان المذكورة فیما قبل مقسم مثل قول و
 تقوول هشم مثل ددن و تدحج نهم مثل اغز و بلا لادهم مثل حبیب یازدهم مثل قوی دوازدهم
 آنکه متجانسین العین باشند از لا یصور الادغام فی الالف سیزدهم آنکه حروف اول متون باشند چون
 مال لزیذ کذا فی جامع المسائل و پوشیده ماند که ایضا صورت از جهت خارج است زیر انچه اجتماع
 حرفین متجانسین شده است بسبب حیول التثوین بینهما فلا تعطل چون این همه مذکورات بخاطر دریا
 مقاطر دوستان ما گرفت اکنون می باید که شرح عبارات مهمه کرده شود قال المصنف هر جا که دو
 حرف متحرک اگر حروف ثانی برای وقف ساکن شود مانع ادغام نیست فان التقاء الساکنین یفتقر
 فی الوقت مطلقا از یک جنس بهم آیند در صراح گفته که جنس یک گونه را گویند که درو گویند یا
 و در اصطلاح منطقیان معنی کلی مقول بر کثیرین مختلفه الحقائق در جواب ما هوست و مراد
 اینجا معنی اول است بپائش آنست که دال مثلا یک گونه است که متماز است از گویند یا هوست و مراد
 چون صادر و صین و غیر ذلک و دالات معینه که صادر میشود از اشخاص معینه در ازمنه معینه
 و آنکه معینه با کیفیات معینه گویند متمازه از یکدیگر بواسطه تعیین قائل یا زمان یا مکان
 یا کیفیت و داخل اند در گونه دال مطلقا مثل دخول زید و عمر و در اشخاص و همچنین همه حروف را
 بر همین قیاس گفته و معنی منطقه برای آن مراد ما شتیم که اشیات جنسیت منطبقه مرد و مطلق
 را نسبت بدالات معینه مثلا اصعب از خراطا دست چنانچه مخفی نمی ماند بر هر که صافی نبادت

بر سبیل لزوم یعنی بهم آمدن و جمع شدن آن و در حرف مجانس بر طریق لزوم باشد بر سبیل
 عروض و فائده این قید از کلام مصرع ظاهر خواهد شد یا از دو مخرج متقارب معطوفست بر
 قول او که از یک جنس باشد یعنی چنانچه در دو حرف متجانس متحرک ادغام واقع میشود و همچنین
 در دو حرف متحرک متقارب الخرج نیز ادغام واقع میشود چون فمن زجرج عن التبار
 بتشدیه عین یا اول ایشان ساکن بود و ثانی متحرک معطوفست بر قول او که دو حرف متحرک
 یعنی در حرف متجانس یا متقارب الخرج متحرک باشند یا اول از ایشان ساکن و ثانی متحرک باشد
 بعد آنکه چنانچه در مقاربی الخرج ادغام واقع میشود و همچنین در دو حرف که متشاکر باشند و صفی
 از صفات چون مجبوریت و همیویت و غیر ذلک نیز ادغام واقع میشود چنانچه لون را در سیم
 ادغام کنند برای شرکت غنیت پس اقتضای مصرع بر متجانسین و متقاربی الخرج حید نباشد
 مگر آنکه گوئیم تقارب مخرج عامترست از آنکه حقیقه باشد یا یکی و مشترک در صفت بمنزله اعتبار
 مخرج است بدین علی ذلک عبارة الشافیه حیث قال ولعنی بالتقاربین ما تقاربان فی الخرج اوصیه لغوی
 مقامه و نیز می باید دانست که چون دو حرف متقارب الخرج یا متشاکر الصفة را ادغام کنند پس
 آنکه آن متقاربین و متشاکرین را متجانسین سازند ادغام ممکن نباشد و این نیز بر دو وجه بود
 یا اول را مجانس ثانی سازند کما هو الاکثر چون اتمی که در اصل اتمی بود یا ثانی را مجانس اول
 کنند چون را ذی نحو و آنکه در اصل را ذی نحو بود پس مصرع که متجانسین و متقاربین را ذکر
 کرده حکم کرده بر برد و که اول را در دوم ادغام کنند عالی از اجمال و اخلاق نیست لیکن بر اعتماد
 شهرت حال متجانسین و متقاربین دلیرانه از کتاب او نموده است و یکی از ایشان زائده بر
 الحاق نباشد معنی الحاق چنانچه شیم ضعیف در شرح کافی آورده است آنست که زیاده کنی در
 کلمه حرف را در مقابل حرف اصلی در کلمه دیگر تا برابر شود این کلمه آن کلمه را در حرکات و سکونات
 و جمیع تعریفات و مقصود اتم ایشان از الحاق تحصیل اغراض لفظیه است چون وزن و سجع و کثرت
 اینیه و غیر ذلک و لیس المقصود اختلاف المعنی بل مجوزان مختلف وان لا یتکلف و مجوزان لا یکون
 للكلمة قبل الزیادة فیها لا الحاق معنی وان یکون و تفصیل ذلک مقام **أخرف** الحاق دلغت
 در رسیدن و در رسانیدن است و در اصطلاح آنست که ثانی را بر زیادت حرفی بروزن رباعی کنند
 و یا رباعی را بر زیادت حرفی بروزن خماسی کنند از برای آنکه با لمطی معاطه لمطی یکبندند و تکسیر
 و تصغیر و غیر آن و الحاق بر دو قسمست الحاق در افعال و الحاق در اسما و مصادق الحاق در افعال

و
 لا

نحو
 الحاق

یعنی دلیل صدق و عرفان الحاق در افعال بموثر بودن دو مصدر است مصدر ملحق و مصدر ملحق به
 بوزن معروضی یا بموزنی در الفاظ دیگر که ماضی و نحو باشد علی الصرح فی مفتاح العلوم و مصداق الحاق
 در اسماء اتحاد دو اسم است و پس و نحو جلیل بوزن تعیل ملحق بمعرف بوزن فعلک است و حرف الحاق نهاد
 زیر که میزان ندارد **ط** و اقبل ایشان حرف مدغم نباشد و یکی از ایشان مبدل نباشد این قید بر
 اطلاق خود صحیح نیست چنانچه در مسبق شناختی و کلمه از اشتباه ایمن باشد این اطلاق نیز
 جید نیست چنانچه از نقل کلام شارح شافیه ظاهر شد اول بار در دوم ادغام باید کرد این اطلاق علی
 تقدیر التسلیم در متجانسین صحیح است اما در متقاربین درست نیست زیرا آنچه برای وجوب ادغام
 متقاربین شرایط و تفصیل است که در کتب قراوت مبین شده است و بالجملة مسامحت مهم در
 تحریر این قانون زیاده از آنست که نگاشته شود چنانچه ذب الذب باز دشمن و لاغر شدن
 پژمرده شدن و ربّ الربّ خداوندی کردن و بهتر بودن و بهتری کردن و پروردن و به تمام
 رسانیدن و افزون کردن و جمع کردن و جمع شدن من باب نصر و ربّ یربّ علی و من نصر یجیب
 لفته و لبثت و عیدت اللبث بفتح اللام و سکون الهاء در یک کردن من باب علم فی الصراح
 هذا علی غیر القیاس لان المصدر من یعمل بالکسر فیه التحریک اذ لم یتحدرش ثوب تعباً و العبوده
 و العبودیه و العبادۃ فروتنی کردن و بندگی کردن و پرستیدن من باب نصر بدانکه در ادغام متجانسین
 یک حرف بیش نمویسند و در متقاربین هر دو حرف در نوشتن غالباً سلامت باشند کما مر
 و تفصیل این سخن در علم خط است **ف** فتر این مره طائی شخصی بود که خط عربی از وضع او
ط و در تذکره و سبب ادغام نکردند زیرا آنچه کلمه از اشتباه ایمن نیست المد و بفتحین یاری کردن و المد
 کشیدن و السبب بفتحین کسین و هر چه بدان بدگیری پیوسته شود و غولیشی و گوشه و راه و التبت
 بالتشدید پی بریدن و دشنام دادن و بریدن هر چه باشد من باب نصر **ف** سوال ادغام در
 صحاّب موجب اشتباه است از آنکه این لفظ مشترکست میان اسم فاعل و اسم مفعول جواب
 این اشتباه مشتقین است و مثل این اشتباه در کلمه عرب مقول است **ط** و در قول ادغام نکردند
 زیرا آنچه اول ایشان مبدل است این دلیل از سیبویه و ظلیل منقول است اما حسن آنست که شیخ ابن عاصم
 گفته که تا اشتباه بقول لازم نیاید زیرا آنچه ایدال مطلقاً مانع ادغام نیست علی المعرفت و در مدّ و ن و
 قرّ و ن ادغام نکردند زیرا آنچه دوم متحرک نیست و در لغت بعض عرب ادغام کنند و مدّ و ن و قرّ و ن
 گویند و معنی مدّ و قرّ از در مصدر کتاب نگارش یافت و در قعد و بضم القاف و الدال و فتحهما

لمحق است به برین یا بجعفر مردی که بجد ابر خود نزدیک باشد **ف** قد و قریب الابدین
 الحمد الاکبر والحمدان اللیم القاعدین الکام کذا فی القاموس ای شخصه کذا بای او بجد ابر قریب
 باشد از آباء دیگران و از بجهت عبدالصمد بن علی بن عبداللہ بن عباس با قد و دینی شمر
 میگفتند از آنکه رشته اش بینی باشد بسبب کبر سن او از دیگران قریب بود و نیز نام مردیم
 که از کلام بعد باشد کذا فی حواشی دستور المبتدی **ک** و شمل لمحق است به تخریج الشملة
 شتایی کردن کذا فی الصراح او غام نکردند زیرا آنچه دوم حرف زائده است بری الحاق و در
ج من التجیب یعنی دوست گردانیدن او غام نکردند زیرا آنچه با قبل ایشان در علم است
 در تنزل او غام نکردند یعنی بر سبیل وجوب و الا او غام در و واجب است چون با قبل خود
 متصل گردد کما عرفت التزل فرود آمدن زیرا آنچه اجتماع این دو حرف بر سبیل از و نیست
 زیرا آنچه حذف نیز جائز است سوال باید کرد که در مضارع مجهول او غام واجب باشد
 زیرا آنچه در و حذف احدی التائین جائز نیست علی مافی شرح الشانیه بجواب او غام در و
 ظاهر آنست که متمنع بود لما یلزم الالتباس بالمعلوم و در مانند چیزی ممالکان احدی ای احد
 الیائین مبدل او الحال ان هما متحرکان و یجب ان یقیه بان یحکون حریکة الشانیه لازمة
 غیر عارضة کما عرفت فیما سبق جاز الا او غام و الاظهار یلزم من ظاهر عیارة المصنف روح
 ان يجوز الا او غام فی نحو یحیی الضامع انه لا یجوز فیہ اصلا فیذنی ان یقیه الیائین بان لا یكون
 فی الشانیه ما یوجب قلبها الفاء کانه اعتمد فی ذلك علی اذکره سابقا من ان الاعلال مقدم
 علی الا او غام فلا تعقل بقی بحثان الاول انه لا شئ من الیائین فی حی مبدل او الجواب انه یحیی
 علی مذهب افراد فانه قال اصل حی حیو کما مر من غیر مرة و الثاني ان جواز الا او غام و الاظهار
 لا یتوقف علی کون احدی الیائین مبدل الا تری ان فی نحو یحیی جاز الا او غام و الاظهار مع
 ان کلما یائیہ اصلیتان اتفاقا بخلاف نحو مر فی ممالکان او لحما کذا و وجب الا او غام یتقض
 بمثل قول ورنیا و فی یوم و یکن الاعتذار عن الاول بان الکلام فی الیائین و عن الثاني
 بان الیاء الاولی لما كانت منقلبة انقلابا جائزا نکاتهما لیست بیا و عن الثالث بان الکلام
 فی النکاة الواحدة او مافی حکمها یشتمل نحو مسلمی و بالجملة لاریب فی و رد الانتقاضات علی ظاهر تقریر
 المصنف لکن باب التخصیص و صرف الکلام عن الظاهر مفتوح به آنکه هر جا که دو حرف از یک
 جنس بهم آیند و چون خواهند که در تخفیف کنند البته یکی از سه طریق تخفیف کنند پس مثل

سبب و مدد و دارند و فتال بالادغام چنانچه گفته شد و الحذف و این برد و نوع ست شماعی
چنانچه ظلت بکسر ظاء و فتح اوف و حذف در ظلت انفعمت لکثرة الاستعمال کقولہ تعالیٰ
فَلَمَّا تَرَىٰ فَتَحُونَ بِغَلَاتِ مَنَّتْ لَمْ تَرَ اَصْلَ ظَلَّتْ بوده است بعد لام اولی یا ثانیه را حذف
کردند علی اختلاف المذهبین اما بر مذہب اول یا لام را بی نقل حرکت حذف کردند پس ظَلَّتْ بفتح
ظاء باشد یا بعد از نقل حرکت با قبل پس ظلت بکسر ظاء بود و اما بر مذہب ثانی یا حرکت لام اول
را حذف کردند تا ما قبل ضمیر مرفوع باز متحرک نباشد پس ظَلَّتْ بفتح ظاء باشد و یا حرکت لام اول
را با قبل ادغام بعد سلب حرکت با قبل پس ظَلَّتْ بکسر ظاء خوانند و این حذف اگر چه قیاسیست
لیکن در کثرت اوشبہ نیست الظلول در روز شدن چیزی یقال ظَلَّتْ کذا اذا علمت بالہزار
دو دلیل و قیاسی چنانچه مانند تنزل مخفف نامند کہ لفظ چنانچه با مانند زائده است کار یکی تمام
میشود مگر آنکہ اعتدال کرده شود بمثل آنچه شراح کافیہ در نحو سیلے رفعاً گفته اند بآنکہ صاحب جامع
المسائل این را داخل حذف غیر قیاسی کرده است لیکن از شرح شافیه و رسائل دیگر ظاہر میشود کہ قیاسی
ان انضم الی تاء تفعل و تفاعل و تغفل فی المضارع تا آخری فجوز ان یؤتی بہما جمیعاً و ہذا ل
و يجوز ان یحذف احدہما اما الاولی کما ہو مذہب الکوفیین ف از برای آنکہ تاء ثانیه
از باب تفعل و تفاعل برای معنی مطاوعت است و حذف آن محل است مر این معنی را **ط** او
الثانیہ کما ہو مختار سیبویہ و البصریین ف از برای آنکہ تاء اولی علامت مضارع است و
العلاتیہ لا تحذف **ط** و بشرط فی بذ الحذف ان یکون المضارع معلوماً فی الجہول لم یحذف الحذف
حدراً من اللباس والادبال والادبال و این نیز برد و نوع ست شماعی چنانچه قولہ تعالیٰ وقد غاب
عن دشتہما **ف** ترجمہ بی بہرہ و نا امید شد کہ یکہ گننام و پنهان کرد آن نفس را از
مبادرت معاصی **ط** یقال غاب الرجل خبیۃ اذا لم یل مطلوبہ و اتدسیس الاخفاء و الضمیر المنصوب
راجع الی النفس المذكور فی قولہ تعالیٰ و نفس و ما سوبہا والمعنی قد خسر من نقص النفس و اغتیب بالجماع
و الضمیر اصلہ و دشتہما فقلت السین الثانیۃ القا کذا فی الجلالین و الاظهر ان یقلب السین یاء
و الیاء القافان قلب السین العالم ثبت فی کلامہم مخلاف قلب السین یاء و الیاء القافانہما بان
و اما الثانی فی کثیرہ و اما الاول فکالتادی اصلہ السادس و المحل علی الثابت اولی من المحل علی غیرہ
و قیاسی بدانکہ ہر اسمی کہ بروزن فعال بکسر فاء باشد و مصدر یزود در آخر اتاء نباشد حرف اول
از حرفی تضعیف او منقلب بیاء میگردد علی سبیل الوجوب چون امثلہ مذکورہ در متن و در وقت

عود میکنند بحال خود چون شرار نیز و دافیس و دواوین و اگر بکسر فاء نباشد آنجا بدل از نه نیست
 چون ضراب و یخنین اگر مردن قتال مصدر باشد چون کذاب قال الله تعالی قلذینوا یا یثمنا
 کذا یا سوال در مثل قتال که مصدر است قلب بیا که دین جواب در شرح جا بردی آورده
 است که قتال و قتال شده و مخلصه فرع قتال است من چیست از کان جا بر یا علی الفعل قلبت
 الالف یا و لا نکسار قبلها پس ظاهر شد که یا و قتال بدل از احدى حرکتی تضعیف نیست تا ماده
 نقض تواند شد و اگر در آخر قتال بیا باشد هم قلب بیا چنان نیست چون ضنارة و دنامه علی
 فی شرح الشافیه چنانچه در مانند شیراز که در اصل شیر زاز بود چیز است ترش که از خجرات سازند
 پیر و در فارسی و اراغی گویند برون کرخ و قبل بضم کیم و قبل بضم کیم و کسر دوم و نیز نام شهر است
 معروف که بنا کرده مهتر سلیمان است و قبل بنا کرده عمر و لیث است گویند در اصل شیر ساز بود سین
 بکثرت استعمال ساقط شد و دیاس که در اصل و فماس بود نهانخانه و گرابه و نام زندان جلیج
 یوسف که بظلم مشهور بوده باخودست از دشمن معنی سخت تاریک شدن شب و پنهان کردن در
 خاک و پوشیده داشتن چیزی و دیوان که در اصل دوقان بود کتاب حساب و مجموعه اشعار
 و جای جمع شدن مردمان بر درملوک و امراء و آنکه تکفل امور مملکت باشد و در مانند یقوی ادغام
 نشد لان الابدال مقدم علی الادغام یعنی هر جا که موجب اعلال و ابدال موجود باشد چون راغوی و
 یحیی و غیر ذلک چنانچه در اصل یحیی بوده است حرکت دال اول نقل کرده بماقبل دادند و دال را در
 دال تاء ادغام کردند می شد قانون بر جا که دو حرف متحرک از یک جنس بهم آیند در قاعده است
 ذکر متقاربیه الخرج کرده بود و اینجا ترکیب کرده با آنکه او نیز با متجانسین درین قاعده شریک است و خوشتر
 معلوم نیست الا آنکه اعتماد بر سابق کرده باشد لیکن این اعتماد محل اعتماد نیست کما لا یخفی و ماقبل الاش
 ساکن بود و آن ساکن مده یا یای تصغیر نباشد و الا مثل خاصه و خویضه وارد میشود و حرکت حرف
 اول بماقبل باید داد یعنی چون خواهند که ادغام کنند اول نقل حرکت کنند و اگر ادغام نکنند احتیاج
 بنقل حرکت نیست سوال در مثل اقتل چون ادغام کنند نقل یفتح قاف و کسر قاف خوانند
 پس اصل حرکت در و لازم نباشد جواب این صورت مستثناة است لان ذکر الشی فیما قبل و فیما
 بعد بمنزله الاستثنا لیکن شکل معلوم بدخل حوی یحوی بکسر حاء در ان حوی یحوی و فیما بعد
 با بعد از کوفیه چنانچه میزد و یقل که در اصل میزد بود و یقل بوزن یعلم بوده است حرکت
 حرف اول بماقبل دادند و صین بکسر نافه لام کما ادغام کردند میزد و یقل شد ذکر این حکم بعد از

ذکر تعلیل می‌توانستنی عند است در اصل آمده بوده است حرکت دال اول با قبل دادند و خبر
 را حذف کردند لعدم الاحتیاج الیها لانها انما دیت لتعصر النطق بالسکن ابتداء فی کلام العرب
 فلما حرک الساکن تحریرا لازما حذف الهزلة لزوما بحرف ما اذا کان التحریک غیر لازم نحو الاحمر و
 الاستغفار و اجازة و اُرُف فانه اذا نقلت حرکت الهزلة الى قبلها فی هذه الکلمات جاز ان
 تعتد بالحرکة وان لا تعتد فبقولهم کواکبر و لیستغفار و لیستغفار و جَر و اَجَر و
 رُف و اُرُف و لم یقولوا فی امثال هذه التخصیفات الا ان حذف الهزلة لکنز الاستعمال
 لازم کلمه را حرکت دادند بعد ادا فام کردند می‌شدند و این مذهب بنی تمیم است اما اهل حجاز
 ادا فام نمی‌کنند مگر آنکه ضمیر ساکن لاحق شود چون لم یجد او لم یجد و او لم یجد سی که ادا فام درین
 موضع واجب است هم نزد بنی تمیم و هم نزد اهل حجاز از جهت لزوم فتحه بلفظ ضمیر و لزوم ضمیر
 بواو ضمیر و لزوم کسره بیاو ضمیر و جواز حرکات ثلث نزد بنی تمیم و قیاس است که بای ضمیر مذکر غائب
 و مؤنث غایبه یا ساکن دیگر بد متصل نشده باشد اما باتصال به ضمیر مذکر ضمیر لازم است چون
 لم یجد و و و باتصال بضمیر مؤنث غایبه فتحه لازم است چون لم یجد و و و باتصال ساکن دیگر
 کسره لازم است بفتح فصیح چون لم یجد الرجل و الغلام و اما هر جا که دو ساکن بهم آیند بغیر حد
 خود و اقسام او و معنی او در بحث محل نگارش یافته فتذکر و اول نمره نباشد و اگر نمره نباشد
 فکسر در مسبق معلوم شده است سوال اگر کتفا باین قید کردی احتیاج بقید اول نبودی
 جواب لا نسلم لک زیرا آنچه برای اخراج مثل خوب نیست تذکره قید اول محاجیم کما یخفی آخر حرف را
 حرکت باید داد و اگر کتب این فن واقع شده که حرف اول را حرکت باید داد چون قل الحق و اذ یسبح
 و احشوا الله و انتم انتم و لم یکنه که در اصل لم ابالی بود چون لم یروا و آمد یا و افتادیم کسر استعمال حتی
 کانه لم یجد منتهی پس لام را ساکن کردند و الف را برای التقای ساکنین انداختند پس بای سکت
 داخل کرد و پس التقای ساکنین شد میان لام و و و اول را حرکت کسره دادند و این ضابطه متفق
 میشود بر چند صورت چون انطلق بسکون لام و فتح قاف که در اصل انطلق بکسر لام و سکون
 قاف بود و طبق را نازل منزله کثیف اعتبار کرده چنانچه در کثیف همین را ساکن میکردند و نیز
 ساکن کردند پس اجتماع ساکنین شد در لام و قاف را برای مناسبت طاء حرکت فتحه
 دادند و علی بن ابی القیاس لم یجد بسکون لام و فتح دال که در اصل لم یجد بکسر لام و سکون
 دال بود و قال الشاعر مشعر عجت لم یولد و لیس لث و ذی ولد لم یجد ابوان مراد از

مولود بهتر عیسی و از ذی ولد بهتر آدم علی بنیا و علیها السلام است و همچنین منقض میشود مثل
 رُذ و لم یرد و غیر ذلک و ازین انتقاضات عذر را آورده اند چنانچه از مطالعہ مبسوطات
 ظاهر میشود اما مصمم که قائل تحریک حرف آخر است هر قدر تصور که یک کلام قوم مواد نقض اند در
 ضابطه مع داخل اند و صورتیائی که در ضابطه قوم داخل اند بر کلام مصمم مواد نقض اند کما لا یخفی
 و بخاطر فائزین سکین قاصر میرسد که مراد از حرف آخر که در کلام مصمم واقع شده است نه حرف
 ثانی از حرفین ساکنین است اما انتقاضات را ورودی باشد بلکه مرادش آنست که هر چه از حرفین
 ساکنین آخر کلمه باشد او را حرکت باید داد اعم از آنکه آخر کلمه حرف اول باشد چون ازبب ازبب
 و قل الحق و اخشوا الناس و لم یلزم زیرا که آخر کلمه لام است ای مکت را آخر کلمه نیکویند یکبارگی
 منفصل است یا حرف ثانی باشد چون اطلق و لم یلزم و رد و لم یرد و تعمی که برین قدر کلام
 مصمم احسن از کلام قوم است زیرا که احتیاج باعتبار ثانی ماذ و لا تبدی من اخیث و لکن انما
 یبیدی من یشاء لکن باقی می ماند انتقاض مثل فلس و بکر در حاله وقت و بشل عین و عین در
 حاله وقت و وصل که درینها هیچکدام از حرفین را حرکت نمیدهند و همچنین منقض است بمثل الا همین
 الفقیر که در اصل لا یخین بود نون خفیفه را بسبب التقای ساکنین حذف کردند الا آنکه این صورت
 مستثناست باشند اعتمادا علی یقرنی فیه یا داخل باشند در قول مصمم و غیره بعارض بناء علی
 الاحتمال الشانی کما یجی و الاصل فیه الکسر و ذلک لوجود الاول ان السکون اخت الکسر باعتبار
 الخرج علی مخرج بالحققون فی حواشی الکشاف و تعناه ما قبل ان الحرف الساکن یقارب فی الخرج
 مع الکسر حتی یقال ان فی کل ساکن شمه نام الکسر لکن لا یعربها الا ارباب الوجوه الصحیح و اما
 قلنا ذلک دفعا لما یؤتمن ان السکون عبارة عن عدم الحركه کما هو فلا یكون له مخرج فکیف اخت الکسر
 باعتبار الخرج الشانی ان السکون عدم الحركه و الکسر بمنزله العدم نقلته من حیث لا یوجد فی او اخر
 الافعال و لا فی غیر النصرف من الاسماء و لا فی الحرف الا فی جیر علی فی شرح الکشاف فبینها مواخاة
 و مناسبه و الثالث ما قبل ان الجزم فی الافعال عوض عن الجزم فی الاسماء و اصل الجزم السکون
 کما ان اصل الجزم الکسر فلما ثبت بینهما التعارض و امتنع السکون فی بعض المواضع جعلوا الکسر عوضا
 عنه ثم الاصل يستعمل لمان والمراد بهنا هو الاولی والا فیس و غیره ای غیر الکسر من الجزم و الغم
 انما یكون بعارض ای بسبب امر عارض اقتضی وجوب غیر الکسر او اختیاره او جواز و تفصیل
 مواضع الجواز و الاختیار و الوجوب فی المفصلات و قد ذکر المصمم شمه منه و یحتمل ان یكون المعنی و

انکه

غير التركيب بالكسر بسبب ما مضى يقتضي عدم التحريك كما في لا تبين القوم ونحوه او يقتضي التحريك
 بغير الكسر وهذا الاحتمال وان كان ابعد لكنه النفع وايقيد كما لا يخفى كالضم في واو الجمع وانما اختاروا
 الضم لان الضم من جنس الواو فهي اشد مناسبة لها من غير ما مع ان ما قبلها ياء او واو ومخروطة فتحرى
 بحركة الحروف المذكورة اولى وانما ضحوا والجمع احترازاً عن الواو التي ليست بالجمع نحو لو استظفنا
 وكذا انطلقت فانها كسرة وقد يشبه كل منها بعضها فالكسرة واو نحو اختاروا القوم وضمت في نحو
 لو استظفنا لكنه قليل لا يدريه قول المصنف كالضم في واو الجمع معناه كاختاروا الضم او كوجب الضم بناء
 على ان القليل كالمعصوم ثم اعلم انهم يسمون الواو التي في الاسم كالضاد بلون فاقاعدون واو الجمع
 والتي في الفصل يميزون يسمونها واو الضمير على امر في قاعدة قال لكن المصنف راو واو الجمع بهما
 يشمل واو الجمع وواو الضمير واللام مع التشبيل نحو يميزون فيقيم من اختيار الضم في الواو في الامر
 كذلك نحو يميزون على صيغة المضارع الجمل المؤكدة بالنون الشديدة في واو الضمير ونحو مطلق
 القوم في واو الجمع وكاختيار الفتح في يمين الهمزة لا لتقايم مع كون لام الهمزة وليس فتح الهمزة
 وسكون ياء قبلها اذ لو كان كذلك لوجب ان يقع الهمزة في ذلك الكتاب بالفتح لمحصل هذه العلة فيه
 ولا يصح ان يقع ان فتح الهمزة مفتوحة همزة الله فقلت الى الهمزة لان تلك الهمزة همزة وصل تسقط في
 اللزج وليست معها حركة كما في المداير والمفضل ولكن القاضي البيضاوي قال ان
 حذف الهمزة للتحقيق لا للزج وانما فتح الهمزة تحاشياً عن كون الكسرات ومحافظة على تقويم
 في لفظ الله قبل تركيب الهمزة فان تخفيف لفظ الله اذ الفتح ما قبله او الضم منه واخفى بالتخفيف عند
 التريق اي التعليل واعلم انه اجاز الالف في كسر الهمزة لكن لم يقبله القراء اسكن يزيروا ولا يخفى
 الهمزة وقطعا الالف ثم ان الهمزة المشابهات على ما هو المذهب عندنا وقد روى ذلك من الخلفاء
 الاربعة وغيرهم من الصحابة وقد ياول بتاويلات ذكرت في التفسير في طلب ثمة وقوله
 الله مبتدأ خبره ما بعده وهو لا اله الا هو الحي القيوم وجاز الالف في التثنية على لغة بني تميم في ما
 يكون المضارع مضموم العين نحو لم يمتد واما في مفتوح العين فكسرها فلم يجر الالف
 الكسرة وفي بعض النسخ وجاز بالهمزة بل جاز الكسرة بوجه ما عطف عليه يدل من الالف و
 العطف مقدم على الربط واجرى الاعراب على كل منها خذ من الترجيح بلا مرجح وتحقيق هذا الكلام
 في علم النحو ويحتمل ان يكون خبر المبتدأ محذوف اي اولها لئلا وثانيها كذا لانها الاصل كما مر و
 الفتح لخصتها فانها لا تحتاج الى تحريك الشفتين وتحقيق ذلك مقام آخر والضم للتابع

اي اتباع العين والاتباع اما افعال وانفعال كالمرا الا الى القيمة يعني هاز فيه الاوجه الثلاثة
 في جميع الاوقات الا في وقت بقاء ضمير الغائب المفرد المذكور والغائبة للمفرد الموثق فانه حين
 بالحق ضمير الغائب فالأكثر الاصح فيه الضم لا غير لتغائب الواو التي بعد الهاء فان الهاء لخصا بها
 كالعدم وقد جاء الكسرية لان الواو التي بعد الهاء تنقلب دائما لكسرة الهاء فلا يبقى الا كسراه
 لكنه كغية اي لغة ضعيفة واهاز تطلب الفتح ايضا واذ الحق ضمير الغائبة فليست الا الفتح لتنا
 الالف اختفاء الهاء اعلم انه اذا وقع همزة الوصل بعد نحو مد فالجواز فيه الكسرة لا غير نحو مد القوم
 لانه اذا لم يدغم وقيل امدد القوم لزم الكسرة فلما ادغموا البقاء الثاني على حركته ومنهم من يفتح ومنهم
 من يضم وهو قليل فينبغي للمصنف ان يستثنى هذه الصورة ايضا في الضم نحو مد في الاول
 اي ضمير الغائب الاظهر تقديم قوله في الاول على قوله نحو مد والفتح في الثاني نحو مد لما عرفت
 على الأكثر ليس الاعلى وجه واحد يعني ليس القيمة ضمير الغائب بنا وعلى الاستعمال الأكثر الاصح الا
 على وجه واحد وهو الضم لقوله على الأكثر يتعلق بقوله ليس والضمير المستتر في ليس وان كان التبادر
 انه راجع الى القيمة ضمير الغائبة او الى القيمة الضمير مطلقا لكن الحق انه راجع الى القيمة ضمير الغائب فان
 فيما القيمة ضمير الغائبة وجه واحد ليس الاعلى امر ويدل على ذلك قوله وجاءه حيث اكتفى بالضمير
 الغائب ولم يذكر ضمير الغائبة وانت خير بانه لو ترك قوله على الأكثر ليس الاعلى وجه واحد واكتفى على
 قوله وجاءه على القليل لكان الجهر واخبر وجاءه بكسر الدال والهاء على القليل على ما سبقه
 الانحس من بني عقيل واما الفتح فلم يسمع وعلتوا لعلها في تجويزه الفتح على ما في الشرح
 الجاريدى بعد انك احكام ادغام بيارت المفضل ياد كرده شود اين مختص احتمال نتواند
 كرد بنا بران فروگذاشته شد اعتذارست از مسامحات واطلاقا في كذا زمعه در بحر بر اين بحث
 سرزده است چنانچه برخي از ان اشارت كرده آيد تم اعلم ارشدك الله تعالى الارشاد راه بود
 بحق كذا في التاج ان تارة لاقتعال مختصة اذا وقع ان مع اسمها وخبرها بعد العلم غولت آن زيتر
 قائم فيه ناهب ثمة قال سيبويه ان مع اسمها وخبرها مفعول واحد ولا مفعول اخر مقدرا وقال
 الاخفش يحصل ان مع جزئها في مقام المفعول الاول ويقدر الثاني اي علت ان زيتر قائم حاصل
 اي قيام زيتر حاصل وقال بعضهم ان مع جزئها سادسة اسين بما مفعولا اعلم اي علت زيتر قائما
 فخرقا واقم ان زيتر قائما مقامه والاصوب ذهب سيبويه باحكام البناء والحالة على المصنوع قال
 لا تظن تحت ما ذكرنا اي لا تلتفت تحت ما ذكرنا من القواعد والقوانين بان يدخل تحتها دخول الجرح

مع

تحت الكل فيكون ذكره مغنيا عن ذكرها والمراجعة الى بيانها اى بيان تلك الاحكام مائة المشر
 سودن در سيدن من باب علم نصر والاول الفهم يقال قرابة مائة اى قرينة غير بعيدة وعامة
 مائة اى كامة تامة كلية اى غير مختصة بشخص دون شخص ووقت دون وقت ومكان دون مكان
 والغرض من ذلك الترغيب الى اصغاء هذا الكلام الابهتام بشأن تلك الاحكام فافرونا بما بالذكر
 اى اذا كان كذلك فافرونا تلك الاحكام بالذكر الآفرونها كرون وفى بعض النسخ فافرونا بالازار
 المعجزة والمعنى واحد يدان اسعدك الله تعالى سعادتك فيه احتمالات الاول ان يكون سعادتك
 مفعولا مطلقا للنوع اى اسعدك الله تعالى سعادتك التى تليق بك وتحقق لك الشئ فى ان
 يكون سعادتك بدلا من كانه الخطاب فيكون المعنى اسعدك الله تعالى سعادتك وفيه من المبالغة
 ما فى قولهم جل جلاله وعبد جده ومثال هذه المبالغة كثيرا ما يقصد فى الابدال كما فى قولهم من جهم بدر
 شمس والثالث ان يكون اسعد بمعنى امان كما فى قولهم شعروا تسعدني فى غمرة بعد غمرة +
 سبوح لبائنها عليها شواهد وسعادتك منصوبا على نزع الخافض والمعنى اعانك الله تعالى
 على سعادتك وتحصيل اسبابها من تعلم العلوم وحفظ قواعد ولا يخفى عليك ان جميع ذلك تكلف
 والذى يغلب على الظن ان عبارة المتن هكذا اسعدك الله تعالى سعادة كه چون بجای فای کلمه الخ
 فالتبس على الكتاب كات الرابطة بكات الخطاب فزجوه فى الكتابة مع تاء السعادة والتنو
 فى سعادة للتعظيم لكنها اراينا نسخة توافق ما غلب على ظننا ولا يابس فيه من كلام من كات غلطوا
 صريحا والله تعالى اعلم كه چون بجای فای کلمه در باب افعال كى از حروف مطبقة بفتح با افتد
 بد انكه حروف برد و قسم مطبقة ومنفقه اما مطبقة انما تذكر در وقت تكلم شان زبان بر کام
 گردد وصوت میان کام و زبان مختصر و محتبس شود و کام چون بر طبق بر زبان آید و آن چهار حرف
 بیش نیستند و منفقه حرفهای اند که در وقت تلفظ آنها کام و زبان منفتح باشد و آن غیر حروف
 اربعه است **ف** بد انكه حروف بجایه باعتبار صفات متفوخه با انواع کثیر است اما آنچه
 مشهورست بیست و چهار نوعست مجبوره که در راز جریان بانه دارد و آن نوزده حرفست
 (ظن قوی بر بعضی که از غیر اجند مطبوعه) و مهموسه آنکه چنان نبود و آن ده حرفست
 (سکت فحش شخص) و نذر بعضی مجبوره چهارده است (ما بعد که تخطب قنوا) و مهموسه
 پانزده (حظ خزشده منفتح فص می) و کشیده حرفیست که صوتش در مخارج آن بسته شود
 اگر ساکنش خوانند و آن بیست حرفست (ما بعد که تخطب) رخوه آنکه چنان نبود و آن سیزده حرفست

(خس خط شخص بر صفت قوا) متوسطه آنکه میان این بردواست و آن هشت حرف است
 (و اینها عشر) مطبقة حرفی که زبان را بحدک بالا چسباند و آن چهار حرف است (صضظظ)
 و منفقه صدوی و آن غیر مطبقة است مستعلیه آنکه زبان را بسوی حدک بالا بردارد و آن هفت
 حرف است (ضغظ حص قظ) منفقه صد آن سوی و است ذلقة حرفی که بر رباعی و خامسی از
 بعض آن خالی نبود و آن شش حرف است (ثر ینقل) و قبل سه حرفت اللام و الراء و النون و صسته
 غیر است متقلقه حرفیست که در آن زبان را صغظ بود یا شدت صوت و آن پنج حرف است
 (قد جج) و اینحرف را قلقة نیز نامند و صغیریه حرفیست که صوت کن در لفظن مشابه صوت
 بود و آن سه حرف است (سزض) و مهموت آنکه یثباتی تمام خوانده شود و آن است فقط -
 و مکرر و آن مرف حرف راء است و منفشی شین و منفش لام است و آوای الفت و متصل
 و است و مستغید ضاوست و راجع است و این آوای اغنییه میم و نون مشربیه پنج اندر آراء
 زاء و آل ضا و ظاء معجمات کذا فی غایة البیان و در بعض نسخ بجای مطبقة و منفقه
 است الاطباق طبق بر سر چیزی انگندن در در فریدی گفته الاطباق فی اللغة وضع شیء علی آخر
 منطبقا علیه لتصقا به و بیانی الحروف المطبقة مجموع هذه الحروف الطاء و الصاد و الضاد و ظاء
 فالعطف مقدم علی الربط و تسمیة هذه الحروف مطبقة انما بی محب النجوم لان الطبق انما یلک
 و الحدک و اما الحرف فهو طبق عنه فاختصر فقیل طبق کما قبل للشرک فیه المفرغ عنه مشترک و
 مفرغ و مثله کثیر فی اللغة تا و رباطا و مل کنند زیرا که اگر تا و رباحال خود گذارند و حروف مطبقة را بدل تا
 کرده ادغام کنند فقیلت الطباق از دست میرود و این فضیلتیست معتدیشا بنه پیش عرب از اینجا
 است که حروف مطبقة در غیر خود غم نشوند اصلا در کلام فصحاء و اگر حروف مطبقة را و تا و رباحال
 گذارند لفظ متعسر میشود از سبب قرب مخرج و منافاة در صفت زیرا پنج هموسه شدید است و
 صاد و ضاد و ظاء و طاء و ضا و معجم مجبوره اما وجه تخصیص انقلاب بطاء است
 که طاء با تا و متقارب المخرج است و با قبل تا و موافق است در صفت الطباق لکن مع الطاء الادغام
 بتجانس المحرفین و سکون اولها لیس غیر مجری المجرى الطروف المقطوعة عن الاضافة المسماة فی عرفهم
 بالغايات فی البناء علی الضم و کذا لک لیس غیر نحو قلب و اصله اقلب و الاطلاجات حسن و منه جرد
 المقلب و مع الظاء المعجمة الادغام بقلب احدیها الی الآخر یعنی ادغام الظاء المعجمة بعد القلب
 بالمعجمة او بالعکس و الا بانه روشن کردن و روشن گفتن و جرد کردن و الراء بهنا ترک الادغام

۳ حروف

۳ میم

م الایات

نحو اعظم واعظم الاكلام والاطلام والاطلام كردن برسم نهادن واحتمال كردن
 ومع الضاد المهملة الایانة وهو الاكثر الاقيس والادغام بقلبها ای بقلب الطاء المنقلبة عن تاء
 الافتعال صادة الاخری ای لا يعكس ذلك لئلا يفتوت صفة الصاد نحو اضطراب الاضطراب وشكيبا في كذا
 وخود را بستم باز دشتين و اختر اصله اختبر قلبت التاء طاء ثم الطاء صاد ثم ادغم هذا على
 مذاق المصنف رحم وقيل الاولى ان يقل قلبت تاء الافتعال صاد الاول الامر اذا لدليل على قلبها
 طاء ولا ثم صاد وكذا الكلام في اضطراب ايضا وكذلك مع الضاد يعني كما يجوز في الصاد المهملة الوجهان بل
 لا يجوز في المعجمة ايضا الوجهان الایانة والادغام بقلب الطاء صاد والاعكس لئلا يفتوت بسطالة
 الضاد ونحو اضطراب واضرب الاضطراب خلل يافته شدن و پریشان حال شدن و سخت جنبیدن
 و باید کشمش زدن و قد حکى عن بعض العرب قلب الضاد طاء نحو اطح في الضحج بضم الضحج فكيف ضعيف والحاكي
 سيبويه والمأزني والاضطجاع بـ يعلو تفتن و چون بجای فاء كذا در باب افتعال دال و ذال
 زاء باشد تاء را بدل بدل باید کرد زیرا آنچه تاء شده بهمه است و دال مجهول مجزوء است
 و زاء و ذال محتملین رخوه اند پس اجتماع اینها موجب نقل است و اما وجه تخصیص قلب دال آنست که
 با تاء قریب المخرج است و بما قبل تاء در صفت چیزی شبیه است بکن مع الذال المهملة الادغام لا غیر
 لما تاء فی الطاء نحو افعی اصله افعی قلبت التاء الاو اما قلبت التاء الى الفاء خلافا لما هو حق ادغام
 المتقاربين من قلب الاول الى الثاني لان الثاني زائدة دون الاول كذا في شرح الشافية الآراء
 دعوى كردن بر کسی و ب دهم خویش گشتن در حرب پیش خصم و آرزو كردن و اعتراض نمودن
 ومع الذال المعجمة يجوز الأوجه الثلاثة كما في الظاهر المعجمة الایانة والادغام بقلب احد هما الى الآخر
 لكن الفصيح بينهما هو الادغام حتى انكر سيبويه الایانة و اوجب الادغام نحو اذ ذكروا ذكروا و اذ ذكروا
 والافصح من بينهما هو اذ ذكروا بالذال المهملة المشددة **ف** لان القرآن شابه به قال الله تعالى واذ ذكروا
 بعداً ثم بها الا ذكروا يا و آو ردن و پند گرفتن و كذا منع التواريع ان الزايش به الذال في جميع الوجوه
 الآوجه و اوحدها و هو قلب الزاء و الا فانه تمنع محافظة على صفة الزاء اعلم انه لم يلق الزايش في اليجمال فكذلك
 سقط من قلم الناس نحو زادان وازان و الاول اولی من الثاني لما زوديان آرمسته شدن و
 آرمسته كردن و لا يجوز فیدان بالذال المهملة المشددة **ف** الفواة محافظة صفة الزاء و
 و چون بجای فاء كذا در باب افتعال تاء مثله باشد ادغام باید کرد و قلب احد هما الى الاخری
 یعنی بقلب التاء الثلاثة المنقولة بنقطتين من فرق او يعكس و الاول افصح والثاني فصيح نحو

اثنان و آثارهمزة في مقابلة العين والافتقار كشد فوش ر كشتن ولا يجوز الاظهار صرح بذلك الزمخشري
 لكن نقص سيبويه على جوازها لانه انما يلزم الادغام اذا كان الاول ساكنًا في التثنية وبهنا ليسا بمثلين
 نعم لا شك في قلتها و چون بجای فای کلمه در باب افتعال سین باشد اخبار و ادغام بقلب الثانية
 الى الاولى ولم يكس محاذفة على هضير العين و ر ا بود چنانچه استمع و استمع الاستماع گوش
 داشتن و صلته باللام قال الله تعالى فاستمعوا له و در مراج گفته است شين مثله حكم سين مهمل دارد
 چون اشبه و يشبه و چون بجای عين کلمه در باب افتعال را افتد يا صاد مهمل و همچنین است حکم
 و زاء و دال و ذال و سين و شين و ضاد و طاء و ظاء علی فای شرح المراج اخبار و ادغام ر و ا بود
 بقلب اول بشانی و عکس جائز نیست و در فای فعل ماضی معروف عند الادغام فتحه و کسره روا
 بود اگر حرکت تاي افتعال نقل کرده با قبل و بعد مفتوح باشد و اگر حذف کنند سبب التقای بگین
 کسور گردد چون اقْتَلُوا بِالْأَبَانَةِ و قَتَلُوا الْهَنْمَةَ قَات و قَتَلُوا الْبَكْرَةَ قَات و در هر دو حالت همزه
 وصل واجب است علی ماضی به فی شرح الشافیه و نص علیه سيبويه لیکن در مراج و شروح او ذکر
 همزه و حذف همزه را جائز داشته است و نسخ این کتاب مختلف است در بعض نسخ آمده است و بعضی
 همزه کتوبت و در بعضی دیگر کجلیه تحت آرسته اند کتوبت نیست و به افتد ناگاه باشد که عین
 کلمه ماضی را کسور گردانند از مخافات التباس با ماضی تفعیل فی الکشاف و قرئ فی خُطْفَةٍ
 خُطِفَ بفتح الخاء و کسر الطاء المشددة الاقتتال یا یکدیگر کار زار کردن و اخْتَمُوا و خُصِمُوا و الا
 و ضمی و زید و همچنین در فعل مستقبل کسره فای فعل و فتحه جائز است و در حروف مضارع نیز
 کسره و فتحه جائز است برای متابعت فاء و در مصدر نیز کسره و فتحه جائز است برای متابعت عین
 و حذف همزه و ابقاء نیز جائز است علی فای شرح المراج الارواح الا انه ای الشان يجوز السكون ایضاً
 علی الفاعل مع ادغام التاني العين فی المستقبل فی شرح الشافیه و تقول فی مضارع اقتتل
 المذموم یقتتل بالفتح و یقتتل بالكسر کافی الماضی سواء و ا جاز بعضهم حذف حركة اولها من غیر ان
 یحذف القاف بحركة فجمع بین الساکنین و هو وجه ضعیف بیکره اکثر الناس و الاولی ان ماروی من
 مشوب غیر بین یعنی آلوده گفتن سخن و فی شرح الجزریة هو فی اللغة کشیدن چیزی پیرده و فی الاظهار
 خلط حرکت یعنی اخبار الحركه علی آخر الحرف زائد علی ما ترک منها یعنی بظهر ثلثی الحركه و تیر الثلث
 عند ابی عمر و قالون و ابی کبر و عند بعضهم الاختلاس تلفظ حرکتی تامه بسرعه تامه فعلی هذا

با وجود موجبات اعلال و ادغام تا بر اصل کلمات دیگر دلیل باشد چون قَوْمٌ وَغَیْبٌ
 وَصِدٌّ وَخَوْنٌ وَخَوْنٌ وَشَوْكٌ وَاسْتَرْوَحَ وَاسْتَلَوْحَ وَاسْتَصَوَّبَ وَاسْتَجَوْحَ وَاسْتَجَوْحَ وَاسْتَجَوْحَ
 وَصَبَّ الْبَلَدُ وَفَطَطَ الشَّعْرُ وَاللَّيْقَاءُ كَذَا فَنِي دَسْتُورِ الْمَبْتَدِی ۱۵۰ بزرگان نیز از
 برادر دگارس که منقصة شرکت بری است و نسبت اناسازی بآن جناب دیوانگی و خردی
 که این شکسته بجز خسته را از کمال شکسته بروری و فطخسته نوازی بیطیبه که داشت سعود گردان
 و غنچه اتمام این کتاب را بحساب حرمت بشکافید و جهان جهان درود نامحدود و نثار در گردان
 که مسند نشین چار بالش مقام محمود است و مطرود آنجناب عالم آیه نازل تا ابد در دست ذی رال
 ذوالجلال و الکمال و اصحاب ولی الفضائل و الاداب او که مقتدای همه و اودی آمده و مبانی
 دین احمدی را در صد تشدید و مرته اند و بر جمیع تابعین و سائر ارباب یقین الی یوم الدین
 رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ
 اَنْتَ الْوَهَّابُ و الموفق للاتمام علی وجه الصواب آئی دوستان لطایع بشری و گویند
 بعضی چنان اند که بغیر از تطویل و اطباب تفهیم معانی را ایشانرا اصعب از خط قفا دست
 خط خوب تراشیدن (ع ع ف اض مک) خط اطاعت من و دست فرو مالیدن بر شاخ تبارک
 فرو ریزد وقت ادرخت خار ناک و فی المثل و من دو خط القنادله و برخی از تطویل بر شاخ
 خاطر شوند و بمقتل کلام راه نبرند تا در تقریر موز و عبارت مختصر تفهیم شان نکنند دست بمطلب نزنند
 و باعث بر تالیف این شرح در ویشی بود رشید که بنظم در افراد قسم اول بود بنابر این در اکثر مواضع
 کتاب در از نفسی نموده اند که تا بر مقتضای طبع مخاطب با کماله قال علیه السلام کلموا الناس علی قدر عقولهم
 پس اگر کسی را از اطباب ملالتی پدید آید معذورم فرماید و زبان بطعنه نیالاید **تذییل**
 بدانکه علمای نحو جز اہم الله تعالی خیر الخیراء بدانکه ابوالاسود ظالم بن عمرو بن سفیان دلیصری
 که از اکابر تابعین بوده و بشرف صحبت جناب عمر رض و جناب علی رض مشرف شده و با علی رض
 در واقع مصفیق حاضر بود و بحال دانش و عقل و کیاست و فضل آراسته بود و علم نحو از محضر علمت
 اوست که با مر جناب علی رض آنرا وضع کرده که بحکم زیاد بن ابیہ کہ دالی عراقین بود و شخصی اورا بمحکمت
 اصالح الله الامیر توفی ابانام ترک بنون دگویند آنچه از جناب امیر المؤمنین علی رض اخذ کرده از اہل
 یکسے ظاہر نمیکرد تا اینکه زیاد بن ابیہ نظر بلحن مردمان اورا بوضع نحو تکلیف داد و او قبول نکرد و تا
 وقتی کہ خود قاری را شنید کہ میخواند ان الله برئ من المشرکین و رسولہ بالکسوس بخد مت دالی مذکور

حقیقت است

و گویند

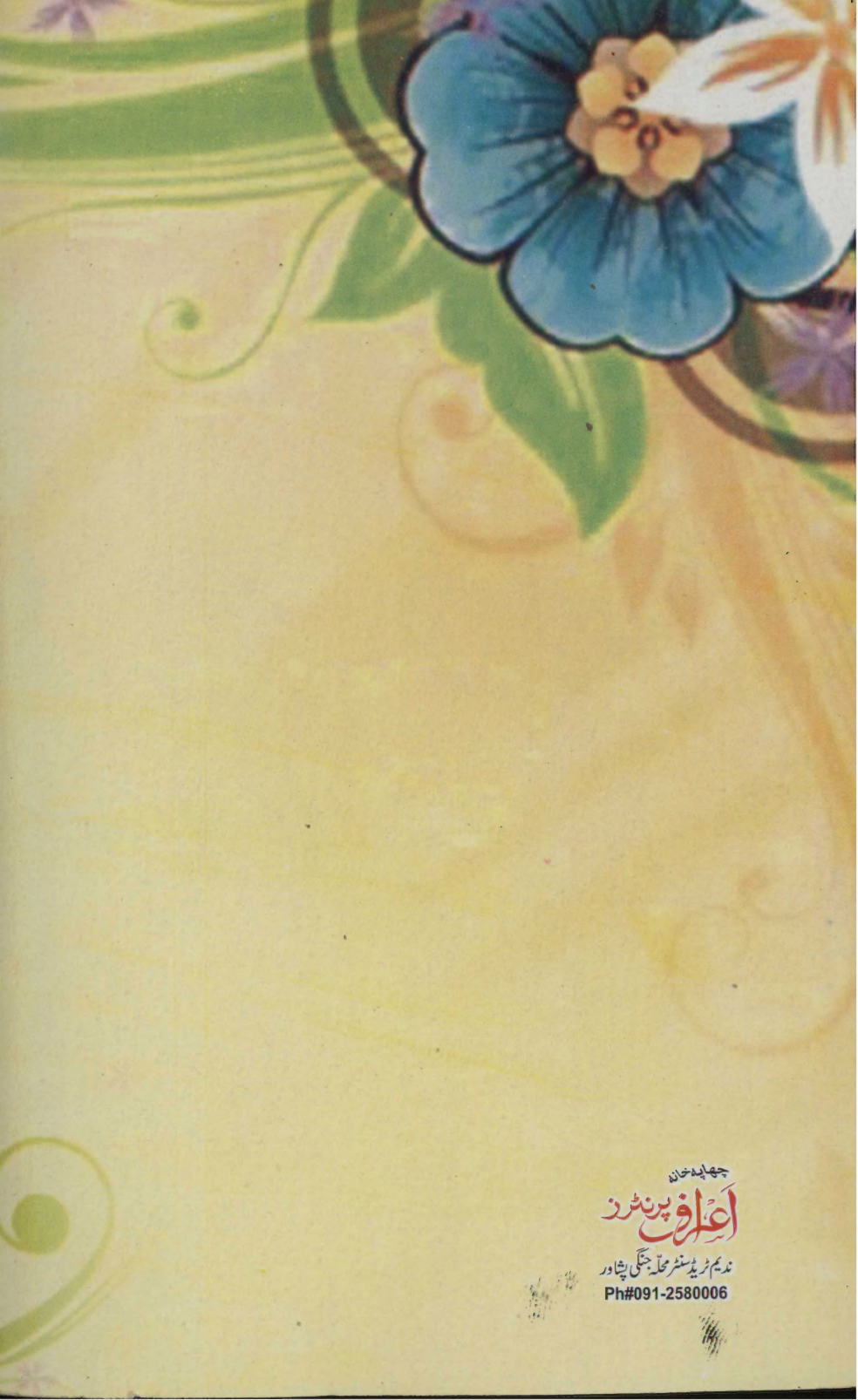
رفت و گفت حال مردمان تا بدینجا رسید حالا بامری که فرمودی کار بند می شوم و اولا باب
تعب و وضع کرد بعد از آن حد و دگر بنهی که از جناب علی رضا اخذ کرده بود بعد از آن ابو الاسود
عَیْشَةُ و میمون الاقران و یحیی بن کثیر و دانی و عطاء و ابوالحارث که هر دو پس از ابوال
الاسود بعد از آن عبد الله بن اسحاق الحفصی و عیسی بن عمر الثقفی و ابو عمرو بن العلاء بعد از آن غلیل
بن احمد فراہندی بعد از آن سیبویه و کسائی و بعد از این طبقه نسبت نخاعه بدو قسم انقسام یافته
بصریہ و کوفیہ بعد از سیبویه و کسائی ابوالحسن اخفش و قرا بعد از آن صالح بن اسحاق جرمی
و بکر بن عثمان مازنی بعد از آن مبر بعد از آن ابوالحسن زجاج و محمد بن سراج و ابن ربستویہ
و مبرمان بعد از آن ابوعلی فارسی و حبیبہ رافعی و علی بن عیسی رمانی بعد از آن ابن جنی بعد از آن
شیخ عبد القاهر جرجانی بعد از آن زمری بعد از آن ابن حجاب بعد از آن ابن مالک بعد
از آن ابن ہشام ہذا ماقبل فی طبقات النخاعه و پوشیدہ نخواہد بود کہ ہر طبقہ مذکورہ نخاعہ دیگر
کہ درین صناعت چہرہ دستی داشتند بودہ اند و کتب مبسوطہ بر تفصیل اسمای آنها منوط است
و ابوالاسود مذکور در قرن ششم مشار الیہ بود و اورا اشعار کثیرست منها شعر و ما طلب المعیشۃ
بالتنسی + و لکن الق دلوک فی الدلاء + تنجی ملئها طورا و طورا + تنجی و قلیل ماء + در سال شصت
و نہ فوت کرد و عمرش ہشتاد و پنج بود کذا فی غایۃ البیان **باب بعد از آنکہ از تتبع کلام عرب و**
تفحص استعمالات ایشان احکام کلیہ حاصل کردند ہمہ را برائی افادہ ما مردم در قید تحریر آوردہ
تدوین کتب و وضع اصطلاحات نمودند تا خرد و بزرگ بہرہ مند گردند و الحق کارے کردہ
اند کہ اگر تمام عمر در شکر مساعی ایشان بسر بردہ شود اندکے ادب بسیارے و یکی از ہزری ادا
نکرده باقیم طیب اللہ تعالی ثرا ہم و جعل الجنة متواہم و بعد از تعلیم مسائل و تفہیم مقاصد
برای امتحان متعلمین و تمرین مستفیدین دو طریق مقرر نمودہ اند یکی باب اخبار بالذی کہ اورا
باب تمرین المتعلمین گویند بانی است طویل الذیل کثیر المباحث کہ در مبسوطات بر شرح و بسط مذکور
شدہ و شیخ ابن حجاب بجل این بحث در کافہ از باب موصولات تعرض کردہ حیث قال الذی اخبرت
بالذی صدرتہا الی آخر الکلام دوم وضع ترکیبات کہ مشتمل بود بر مشکلات مسائل و مخططات و دقائق
چنانچہ این چند ترکیب کہ زبان زہدستیان است و بر زبان خرد و بزرگ گردانست ابا حنی قتی
الشرط فیہ + اَصْحَقُ حِمَارٌ مَرْنَدٌ + یُؤَسِّفُ زُلْجَانًا + اَنْ زِلْدٌ کَرِیْمٌ + کُنْتُ ظُلْمْتُ
العقرب اللہ لسعته من الزبور فاذا هو ایاها + اِنّی اعذب ذیل العذاب لا یعذبہ احدًا

من العالمین: مَنْ لَيْسَ بِمُحَلٍّ بِشَيْءٍ وَمَا مِثْلُهُ فِي النَّاسِ إِلَّا مِثْلُهَا: ابوالمرحی ابوه
 یقارب: بنو نابو بنائو بنائو بنو هبن ابناء الرجال الا باعد: زرغنا تردد
 حبا: اذا تعدد و اذا تعشتمش: لا تعین الفقیر سیما الیتیم علمنا
 تصح اقیم الصلوة و لا تک کاسلا و لا کزید و غیر ذلک و همچنین علمای صرف
 شکر الله تعا سیم برای تجربه مبتدیان و تدریب مستفیدان دو آئین نهاده اند یکی باب بناء
 کذا من کذا بایست که شمله فوائد جمعه و عوائد کثیره که طالبان زهد و افزایش و بالغان را بکار آید
 شیخ ابن حاجب این باب را مسائل التمرین نام نهاده در آخر مقدمه صرف ایراد فرموده
 تفصیل بسیار و شرح بیشمار دارد ولیکن ما تر و چند صورتی و انما نیم تا باقی را بر آن قیاس کنی
 بدانکه چون گویند فلان من کذا مثل کذا یعنی بسا از فلان لفظ مثل بهمان لفظ را مراد ایشان آن
 باشد که مشارک گردان فلان را با بهمان در حروف اصلیه و زائده و در حرکات و سکونات و مجتبی
 الاصل و بنه حروف فلان را بر تثنیی که در بهمان است و عمل کن در فلان بآنچه مقتضای قیاس
 تصریفی باشد چون قلب و حذف و اعلال اگر این احکام در آن لفظ موجود باشد اعلم از آنکه در
 بهمان این احکام موجود باشد یا نه و تکمیل کن آن فلان لفظ بعد از اجرای این احکام در و نه بمعنی
 فی الشافیه معنی قولیم کیف یبنی من کذا مثل کذا ای اذا رکتها منها زنتها و عملت بها باقتضای القیاس
 تکلیف تنطق به مثلا چون کسی گویند بنا کن از وائی هموز العین مثل ائیم را که بر وزن افعیل است گوئیم او ای
 اصلش ائو وئی بود و همزه ثانیه را بکسر و بدل کرده شد بعده اعلال قاضی نموده آمد و اگر از وائی هموز
 الفاء بنا کنیم او گوئیم در اصل او ائی بود و همزه ثانیه را باو و بدل کرده در و او ادغام کردند بعده اعلال
 ترایم کرده شد سوال باید کرد که ادغام جائز نبود زیرا که حرف اول مبدل است جواب در شرح
 شافیه آورده است چنانچه سابقا نیز نقل کرده شد الو او و الیا و المنقلبین عن الهمزین و جویا
 کانهما غیر مبدلتین عنهما و ان کان الانقلاب جائزا فالحکم فی الاصل حکم الهمزه کریمیا و ثو وئی که در اصل
 یو ویا و ثو وئی بود و چون گویند بنا کن از وائی هموز العین اصبیح را که بر وزن افعیل بکسر همزه
 و فتح عین است گوئیم آیا اصلش او ائی بود و او یا شد بعده اعلال رخی کردند و اگر گوئی بنا کن
 از ضرب مثل ایس را که بر وزن افعیل است گوئیم رخصت بتقدم را و کسر ضاد و اگر مثل صحائف
 از و عاید غو بنا کنیم گوئیم دعایا و اصلش از انچه در بحث خطا یاد شد معلوم میشود فتنه در چون
 حروف در مقیس علیه زیاده از مقیس باشد لام کلمه را بر قدر احتیاج کمتر باید کرد چنانچه اگر مثل اشتر

باب بناء

مرآة

امول

چهارمہ خانہ

اعلاف پرنٹرز

ندیم ٹریڈ سنٹر محلہ جنگی پشاور

Ph#091-2580006